

คู่มือ

วิชาแปลไทยเป็นมคธ ป.ธ.๔-๕
วิชาแต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ.๕

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๕, ราชบัณฑิต)

มูลนิธิธรรมกาย

ร่วมอนุโมทนา

คู่มือ

วิชาแปลไทยเป็นมคธ ป.๖.๔-๙

วิชาแต่งไทยเป็นมคธ ป.๖.๙

ISBN 974-85398-2-2

ที่ปรึกษา พระมหาสุวิทย์ วิชเชสโก ป.๖.๙

พระวุฑฒ์ สุวุฑฒิโก

พระมหาประสาร วชิรชโย ป.๖.๓

กองบรรณาธิการ

พระมหาสุธรรม สุรตโน ป.๖.๙

พระมหาสมพร พุทธิธโร ป.๖.๘

พระมหามนต์ชัย มนตาคโม ป.๖.๔

ศิริมาล พัฒนะศรี

นภาพร วรสายัณห์

ประนอม บุญวงษ์

ละอองดาว นนทะสร

สุปราณี พณิชยพงศ์

รูปเล่ม

พระวุฑฒ์ สุวุฑฒิโก กองวิชาการ

ออกแบบปก - ภาพวาด

พระไพโรจน์ ปุณณภาโส

ลือพงษ์ ลีละพจน์

วัลลภ นิลถนอม

จันทนา พรหม

กลีกร

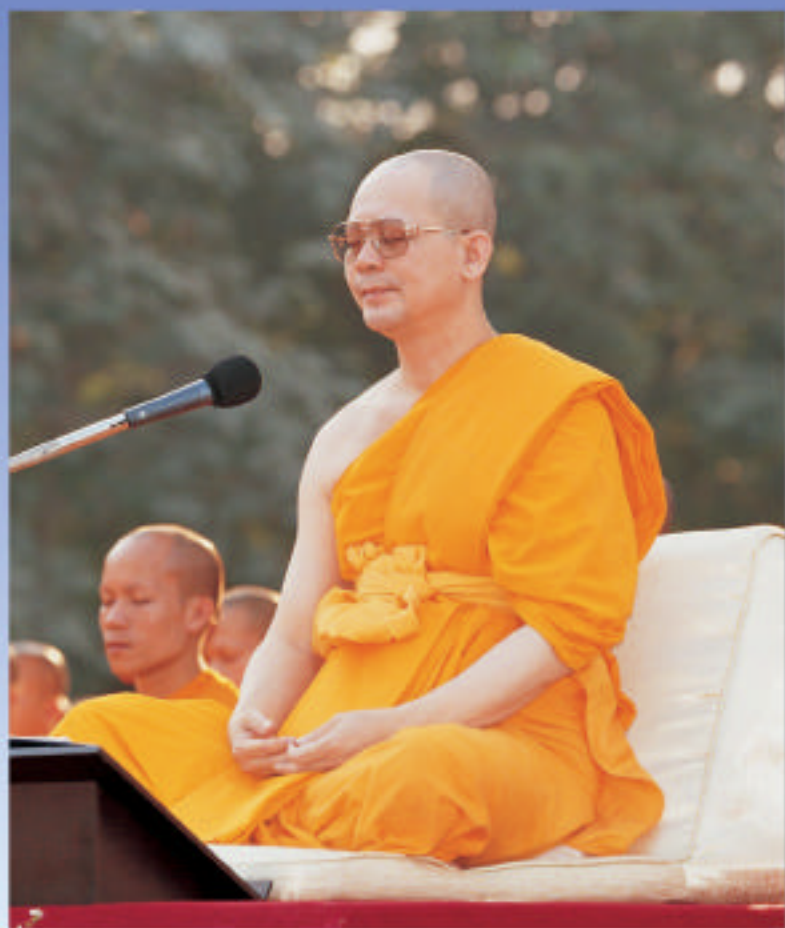
พิมพ์ครั้งที่ ๑

๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๔

จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : บริษัท ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด

พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธรรมชโย)

เจ้าสำนักเรียนวัดพระธรรมกาย

คำนิยม

พระพุทธศาสนาเป็นหลักของโลก การศึกษาพระพุทธศาสนาจะสมบูรณ์ได้ ก็ต้องประกอบไปด้วย ๓ ป. คือ ปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ ๓ อย่างนี้เป็นหลักสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาสืบทอดมาจนกระทั่งถึงพวกเราในยุคปัจจุบันนี้

ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัยภาคทฤษฎี เพื่อให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งถึงวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำพาตัวเราให้หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

ปฏิบัติ คือการนำวิธีการที่ได้ศึกษาทางปริยัติจนกระทั่งเข้าใจแจ่มแจ้งดีแล้ว มาลงมือปฏิบัติด้วยตัวของเราเองให้ได้เข้าถึงตามที่ได้ศึกษามา

ปฏิเวธ คือผลแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องสมบูรณ์ จนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงภายใน จากการที่ได้ศึกษามาอย่างดีแล้ว

ส่วนหน้าที่ของพระจะสมบูรณ์ได้ ก็ต้องสอนตนเองและสอนชาวโลก คือเมื่อฝึกฝนอบรมตนเองดีแล้ว ก็นำความรู้ที่มาสอนชาวโลก บำเพ็ญทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ของชาวโลก และนั่นก็คือการเทศนา การถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ รวมทั้งแนะนำธรรมปฏิบัติที่ได้เข้าถึงให้แก่ผู้มีบุญทั้งหลายได้นำไปประพฤติปฏิบัติ องค์ประกอบเหล่านี้ ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการสืบทอดมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

สำนักเรียนวัดพระธรรมกายมีความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ให้เจริญยิ่งขึ้นไป ทางสำนักเรียนเองได้จัดระบบการเรียนการสอน ส่งเสริมให้กำลังใจแก่นักเรียนให้มีความวิริยะอุตสาหะในการศึกษาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่องานพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ทั้งยังสนับสนุนครูอาจารย์ให้ผลิตตำราสื่ออุปกรณ์การศึกษา เพื่อความสะดวกแก่การเรียนการสอนและการศึกษาค้นคว้าของนักเรียนอีกด้วย

หนังสือ “คู่มือวิชาแปลไทยเป็นมคธ ป.ธ.๔-๙ และคู่มือวิชาแต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ.๙ ” นี้ พระเดชพระคุณพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสารามได้เรียบเรียงขึ้น สำนักเรียนวัดพระธรรมกายเห็นว่า หนังสือเล่มนี้เป็นคู่มือการศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมคธที่สมบูรณ์ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้ใคร่ในการศึกษาภาษาบาลี จึงได้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือเล่มนี้ออกเผยแพร่ ซึ่งพระเดชพระคุณท่านก็มีความยินดีเป็นอย่างยิ่งและอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้

สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระธรรมกิตติวงศ์ และขออนุโมทนาแก่บอจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย และมูลนิธิธรรมกาย ที่ได้นำหนังสือเล่มนี้มาพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระบาลี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นอุปการะอำนวยประโยชน์ในการศึกษาพระบาลีของท่านผู้ที่ศึกษาอยู่ในชั้นประโยค ป.ธ.๔-๙ ได้เป็นอย่างดียิ่ง ขอให้ทุกท่านจงสมปรารถนาในการศึกษาพระบาลี ได้บรรลุเปรียญธรรมชั้นสูงสุดโดยเร็วพลันเทอญ

(พระราชภาวนาวิสุทธิ)

เจ้าสำนักเรียนวัดพระธรรมกาย

คำปรารภ

การศึกษาวิชาการทุกอย่าง หากมีคู่มือแสดงรายละเอียดต่างๆ ในแต่ละวิชาให้ผู้ศึกษาได้ดูบ้าง ก็จะทำให้การศึกษาวิชานั้นๆ ง่ายเข้า เหมือนแผนที่ทำให้การเดินทางเป็นไปอย่างสะดวกสบาย และเหมือน อารูธต่างชนิดทำให้การรบแพ้ชนะกันง่ายขึ้นฉนั้น แม้ในการศึกษา ภาษามครหรือภาษาบาลีในทฤวิชาก็เช่นกัน หากมีคู่มือให้เห็นแนวทาง สำหรับศึกษาบ้างก็จะเป็นอุปการะแก่นักศึกษาแผนกนี้เป็นอย่างมาก

ดังนั้น จึงได้เขียนหนังสือคู่มือวิชาแปลไทยเป็นมคร สำหรับชั้น ป.๕.๔-๕ และคู่มือวิชาแต่งไทยเป็นมคร สำหรับชั้น ป.๕.๕ ขึ้น เพื่อเป็น แผนที่สำหรับนักศึกษาในชั้นนั้นๆ ได้ดูกัน อันจะช่วยนำทางให้ถึงเป้าหมายได้สะดวกขึ้น

ในเนื้อหานั้นได้อาศัยแนวทางที่บูรพาจารย์ท่านได้สั่งสอนกันมา เป็นหลัก และอาศัยบันทึกย่อสมัยเป็นนักเรียนกับบันทึกย่อสมัยเป็นครู สอนวิชานี้ตอนแรกๆ มาเสริมแล้วขยายความออกไป เพื่อให้เกิดความ เข้าใจง่าย พร้อมทั้งนำตัวอย่างจากหนังสืออื่นๆ มาเป็นอุทาหรณ์ จึง ทำให้หนังสือนี้เป็นรูปเล่มขึ้นมาได้

อนึ่ง คู่มือทั้งสองวิชานี้เขียนขึ้นต่างวาระกัน และได้รับการตี พิมพ์หลายครั้งในหลายสำนักพิมพ์ พร้อมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข ข้อความบางตอนและหน้าหนังสืออ้างอิงให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ จึงอาจ

ทำให้เกิดความลับสนได้ หากนำไปเปรียบเทียบกับเล่มที่พิมพ์ก่อนๆ จึงขอทำความเข้าใจไว้ ณ ที่นี้

สำหรับการพิมพ์ครั้งนี้ ทางโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ได้ขออนุญาตจัดพิมพ์รวมเล่ม เพื่อมอบเป็นวิทยาทานแก่นักเรียนในสำนักเรียนและนักเรียนทั่วประเทศ เป็นการอำนวยความสะดวกในการศึกษาวิชาทั้งสองตามเจตนาของการเขียนหนังสือนี้

จึงขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของสำนักเรียนวัดพระธรรมกาย และคณะผู้จัดทำที่ทำให้คู่มือทั้งสองวิชานี้แพร่หลายกว้างขวางยิ่งขึ้น หวังว่าหนังสือนี้จะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาที่ใช้เป็นคู่มือศึกษาตามสมควร

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)

วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ

๓๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔

สารบัญ

หลักการแปลไทยเป็นมคธ

๐ บทนำ	๓
--------	---

ภาคที่ ๑ หลักการแปลไทยเป็นมคธ ชั้น ป.ธ. ๔-๖

บทที่ ๑

๐ ประโยคและส่วนของประโยค	๗
โครงสร้างของประโยค	๑๐
บทประธาน	๑๓
บทขยายประธาน	๑๓
บทกรรม	๑๔
บทขยายกรรม	๑๕
บทกิริยา	๑๕
บทขยายกิริยา	๑๖
บทอาลปนะ	๑๗
บทนิบาต	๑๘

บทที่ ๒

๐ กฎเกณฑ์การเรียงประโยค	๒๑
วิธีเรียงปฐมาวิภัติ	๒๓

วิธีเรียงทุดิยาวิภัตติ -----	๒๖
วิธีเรียงตติยาวิภัตติ -----	๒๘
วิธีเรียงจตุตถวิภัตติ -----	๓๓
วิธีเรียงปัญจมีวิภัตติ -----	๓๕
วิธีเรียงฉกฺษีวิภัตติ -----	๓๗
วิธีเรียงลัตตมีวิภัตติ -----	๓๘
วิธีเรียงอาลปนะ -----	๔๑
วิธีเรียงวิเสสนะ -----	๔๓
วิธีเรียงวิกติกตดา -----	๔๖
วิธีเรียงกิริยา -----	๔๙
วิธีเรียงอนุกิริยา -----	๔๙
วิธีเรียงमुखกิริยา -----	๕๑
วิธีเรียงกิริยาประธานนัย -----	๕๔
วิธีเรียงกิริยาวิเสสนะ -----	๕๘
วิธีเรียงประโยค สกฺกา -----	๕๙
วิธีเรียงประโยค อนาทร -----	๖๐
วิธีเรียงประโยคลักษณะ -----	๖๒
วิธีเรียงนิบาต -----	๖๔
วิธีเรียง น คัพท์ -----	๖๙
วิธีเรียง จ คัพท์ -----	๗๓
วิธีเรียง วา คัพท์ -----	๗๗
วิธีเรียง ปี คัพท์ -----	๗๘
การใช้นิบาตต้นข้อความ ในประโยค ย ต -----	๗๙

วิธีเรียง สทฺธิ และ สท -----	๘๑
วิธีเรียง ปฏุจาย กับ ยาว -----	๘๒
การใช้ วินา อณตฺร จเปตฺวา คัพท์ -----	๘๓
วิธีเรียง อิติ คัพท์ -----	๘๖
วิธีเรียงปลจัยในอพยยศัพท์ -----	๙๐

บทที่ ๓

◎ ไวยากรณ์และสัมพันธ์ -----	๙๓
เรื่องลิงค์ -----	๙๕
เรื่องวจนะ -----	๙๙
เรื่องวิภัตติ -----	๑๐๓
วิภัตตินาม -----	๑๐๓
วิภัตติอาชยาด -----	๑๐๕
เรื่องกาล -----	๑๐๘
กาลในอาชยาด -----	๑๐๙
วิภัตติหมวดวัตตมานา -----	๑๐๙
วิภัตติหมวดอชชัตตนี -----	๑๑๑
วิภัตติหมวดภวิสสันติ -----	๑๑๑
วิภัตติหมวดกาลาติปัตติ -----	๑๑๒
กาลในกิตก์ -----	๑๑๓
กาลพิเศษ -----	๑๑๔
เรื่องวาจก -----	๑๒๓
๑. กัตตุวาจก -----	๑๒๕
๒. กัมมวาจก -----	๑๒๖

๔. เหตุกัณฑ์ตวาดจาก -----	๑๒๘
๕. เหตุกัณฑ์มวจาก -----	๑๒๙
เรื่องปัจฉัย -----	๑๓๐
เรื่องลัมพันธ์ -----	๑๓๓
เรื่องการเขียน -----	๑๓๖

บทที่ ๔

๐) ส่วนวนนิยาม -----	๑๔๓
ส่วนวนมคร -----	๑๔๕
ประโยคแบบ -----	๑๔๕
ประโยคซ้ำความ -----	๑๔๗
ประโยคคำถาม -----	๑๔๙
ประโยค กิมนต์ ปน -----	๑๕๑
ส่วนวนไทยสันทัด -----	๑๕๒
๑. ส่วนวนการแปลวิภัติ -----	๑๕๓
๒. ส่วนวนการแปลตามแบบไทยๆ -----	๑๕๗
๓. ส่วนวนการแปลนิบาต/ศัพท์ -----	๑๕๘
ส่วนวนสอบภูมิ -----	๑๖๗
ส่วนวนนิยามทั่วไป -----	๑๗๐

บทที่ ๕

๐) ศัพท์และความหมาย -----	๑๗๕
การประกอบศัพท์ -----	๑๗๖
การใช้ศัพท์ในประโยค -----	๑๘๐
การใช้ ก็ ศัพท์ -----	๑๘๐

การใช้ อลัม คัพพ์ -----	๑๘๖
การใช้ ปจฺฉิม และ ตาว คัพพ์ -----	๑๘๗
การใช้ อิตร คัพพ์ -----	๑๙๑
การใช้ อปร คัพพ์ -----	๑๙๒
การใช้ อภยตฺร คัพพ์ -----	๑๙๓
การใช้ เอก คัพพ์ -----	๑๙๔
การใช้ เอยย เอยยฺ วิภัตติ -----	๑๙๕
การใช้ ตพฺพ ปัจฉัย -----	๑๙๕
การใช้คัพพ์เป็นคู่กัน -----	๑๙๖
การใช้คัพพ์แทนกัน -----	๑๙๗
การใช้คัพพ์ที่มีลักษณะคล้ายกัน -----	๒๐๐
การแปลงคัพพ์ -----	๒๐๒
ความหมายของคัพพ์ -----	๒๐๔

บทที่ ๖

๐ การแปลงประโยคและการล้มประโยค -----	๒๑๗
วิธีแปลงประโยคกัตตุวาจกเป็นกัมมวาจก -----	๒๑๙
วิธีแปลงประโยคกัมมวาจกเป็นกัตตุวาจก -----	๒๒๑
การล้มประโยค -----	๒๒๖
การล้มประโยคโดยวิธีย่อประโยค -----	๒๒๖
ตัวอย่างประโยค ย ขยายบทประธาน -----	๒๒๗
ตัวอย่างประโยค ย ขยายกิริยาวิเสสนะ(อุปมา) -----	๒๒๙
ตัวอย่างประโยค ย ขยายกิริยาวิเสสนะ(ยาว-ตาว) -	๒๓๐
ตัวอย่างประโยค ย ขยายบทกิริยาหรือขยายนาม --	๒๓๑

ตัวอย่างประโยค ย ขยายเหตุ -----	๒๓๓
ตัวอย่างประโยค ย ขยายกาลสัตตมีย์ -----	๒๓๔
การลุ่มประโยค โดยวิธีขยายประโยค -----	๒๓๖
ตัวอย่างขยายวิเสสนะ -----	๒๓๘
ตัวอย่างขยายประธาน -----	๒๓๘
ตัวอย่างขยายกรรม -----	๒๓๙
ตัวอย่างขยายบทเหตุ -----	๒๓๙

ภาคที่ ๒ หลักการแปลไทยเป็นมคธ ชั้น ป.ธ. ๓-๘

บทที่ ๗

๑ การเรียงประโยคอธิบายความ -----	๒๔๓
หลักการแก้คำ -----	๒๔๔
หลักการแก้ความ -----	๒๔๘

หลักการแต่งไทยเป็นมคธ ชั้น ป.ธ. ๙

๑ หลักการแต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ.๙ -----	๒๓๙
ประโยคในภาษาไทย -----	๒๓๙
บท -----	๒๔๐
วลี -----	๒๔๑
ชนิดของวลี -----	๒๔๒
ประโยค -----	๒๔๔
๑. เอกรรณประโยค -----	๒๔๔

๒. อเนกรรณประโยชน์ -----	๒๘๕
๑. อำนวยอเนกรรณประโยชน์ -----	๒๘๕
๒. พยติเรกาเนกรรณประโยชน์ -----	๒๘๖
๓. วิกัลปาเนกรรณประโยชน์	
๔. เหตุอเนกรรณประโยชน์ -----	๒๘๘
๓. สังกรประโยชน์ -----	๒๘๙
๑. มุขยประโยชน์ -----	๒๙๑
๒. อนุประโยชน์ -----	๒๙๑
การแต่งไทยเป็นมคธ -----	๒๙๔
หลักการแต่งไทยเป็นมคธ -----	๒๙๕
๑. การตีความ -----	๒๙๗
๒. การตามความ -----	๓๐๔
๓. การเติมความ -----	๓๐๖
๔. การตัดความ -----	๓๑๐
การปรุงประโยชน์ -----	๓๑๕
ประโยชน์พุทธพจน์ -----	๓๑๖
ประโยชน์แบบ -----	๓๑๘
ประโยชน์กาลาติปัตติ -----	๓๒๐
ประโยชน์ วุจฉติ -----	๓๒๔
ประโยชน์ ทิ นาม -----	๓๒๖
ประโยชน์ เจ สเจ ยทิ -----	๓๒๗
ประโยชน์ ย ต -----	๓๓๓

๑ เบ็ดเตล็ด -----	๓๓๙
ข้อควรทราบ -----	๓๓๙
ข้อควรปฏิบัติในการสอบ -----	๓๕๐
ข้อปฏิบัติก่อนสอบ -----	๓๕๐
ข้อปฏิบัติในขณะที่สอบ -----	๓๕๒
ข้อปฏิบัติหลังจากสอบแล้ว -----	๓๕๖

ข้อความที่อยู่ในวงเล็บ เช่น

- (๑/๔) หมายถึง ธรรมบท ภาค ๑ หน้า ๔
  - (มงคล ๑/๑๙๗) หมายถึง มงคลัตถทีปนี ภาค ๑ หน้า ๑๙๗
  - (วิสุทธิ ๑/๑๕๘) หมายถึง วิสุทธิมรรค ภาค ๑ หน้า ๑๕๘
  - (ป.๔/๒๕๑๙) หมายถึง ข้อสอบสนามหลวง ชั้นประโยค ๔
ในปี พ.ศ.๒๕๑๙
- ฯลฯ

อุฎฐานเนนเปปมาแทน สอนวนเมน ทเมน จ
ทึปี กยิธาถ เมธาวิ ยํ ไอโวม นวริกิริติ ฯ

ช.ธมมปทกถา

ด้วยความหวังแว้นใจไม่งประมาท
รักษาอตมว์ข่มใจไว้เป็นศรี
ผู้ฉลาดอาจตั้งหลักขำนักดี
อันห้วงน้ำไม่วีมารังควาน

พระมงคลเทพมุนี (สด จนทสโร)

หลักการแปลไทยเป็นมคธ

บทนำ

วิชา “แปลไทยเป็นมคธ” หรือเรียกโดยสามัญว่า วิชากลับ เป็นวิชาใหม่สำหรับนักศึกษาบาลีชั้นประโยค ป.ธ.๔ เพราะฉะนั้นจึงมีความรู้สึกอยู่ในใจว่าคงเป็นวิชาที่ยาก และมีความกลัวตั้งแต่ยังมีได้ลงมือศึกษาหรือดูตำราว่าจะทำไม่ได้ หรือทำไม่ถูกเป็นเบื้องต้น ซึ่งก็เป็นธรรมดาการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ ที่ตนยังไม่เคยพบเห็นมาก่อน ย่อมมีความยากอยู่บ้าง แต่พอให้ความสนใจมากๆ เข้า ฝึกฝนบ่อยๆ เข้า รู้จักกฎเกณฑ์และรู้จักสังเกตบ่อยๆ เข้า สิ่งที่ยากก็จะค่อยๆ ง่ายไปโดยลำดับ และจะสามารถเรียนรู้ได้โดยตลอด พร้อมทั้งเกิดความสนุกในการเรียน

ความจริงวิชานี้แม้เป็นวิชาใหม่ ก็ไม่ถึงกับยากจนไม่สามารถจะเรียนรู้กันได้ แท้ที่จริงวิชานี้หากเรียนรู้ได้ละเอียดพอสมควรแล้ว จะมีความรู้สึกที่ภาษาบาลีนี้มีรสชาติน่าเรียน เรียนได้ด้วยความเพลิดเพลิน และสามารถวิพากษ์วิจารณ์ภาษานี้ได้พอสมควร แม้ว่าจะมีใช้ภาษาเดิมของตนก็ตาม ทั้งนี้เพราะเข้าถึงอรรถรสในภาษาของเขานั้นเอง

ผู้ต้องการเรียนรู้วิชานี้ จำต้องอาศัยความกล้าเป็นเบื้องต้น คือ กล้าที่จะลองทำลองวิจารณ์ และลองปฏิบัติเองว่าแม่นขนาดไหน พื้นฐานทางไวยากรณ์ และความจำศัพท์ต้องดีพอสมควร

หลักเกณฑ์การเรียงศัพท์เข้าประโยคเป็นส่วนสำคัญที่สุด แต่ทั้งนี้มิใช่หมายความว่าอาศัยความชำนาญในหลักเกณฑ์อย่างเดียว หรือ สองอย่างก็ใช้ได้ ที่จริงต้องอาศัยความเชี่ยวชาญในเรื่องต่างๆ คือ

๑. หลักการเรียง
๒. ไวยากรณ์
๓. สำนวน
๔. ศัพท์
๕. การเขียน

ผู้มีความชำนาญในเรื่องเหล่านี้ ก็มีทางที่จะผ่านวิชานี้ได้ทุกชั้น ทุกประโยคโดยไม่ยากนัก ดังคำประพันธ์เตือนใจที่ว่า

กฎเกณฑ์ใช้ได้
ไวยากรณ์แม่นยำ
สำนวนถ้วนถูก
ผูกศัพท์สมความ
เขียนงามอ่านง่าย
สอบได้ทุกปี ฯ

อนึ่ง “ความจำ” เป็นสิ่งจำเป็น แต่การสอบได้มิใช่ต้องอาศัย ความจำเพียงอย่างเดียวในทุกชั้นทุกประโยคเสมอไป แต่ละบุคคลมี

สมรรถนะในการจำไม่เท่ากัน ท่านผู้ใดจำได้ทุกตอนเหมือนแบบโดยไม่ผิดเพี้ยน อันนี้ก็ยกให้เฉพาะท่านผู้นั้น แต่ใครเล่าจะจำได้หมดสิ้นทุกบททุกตอน และทุกเล่ม

เมื่อเป็นดังนี้ ความเข้าใจจึงเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรก ความจำเป็นรอง เมื่อเข้าใจเสียแล้ว แม้จะลืมนิดบ้างก็ยังพอใช้ความเข้าใจนั้นๆ เอาตัวรอดได้

การทำ “ถูกแบบ” อาจมีได้ในบางชั้นบางประโยค แต่การทำ “ถูกหลัก” สามารถช่วยให้สอบได้ทุกชั้นทุกประโยค

เพราะฉะนั้น ขอนักศึกษาได้ศึกษาวิชานี้ให้เข้าใจผสมกับความจำ อันเป็นพื้นฐานที่มีอยู่แล้ว โดยเฉพาะเรื่องต่างๆ ทั้งทำเรื่องนั้นต้องเชี่ยวชาญพอสมควร แม้จะไม่ถึงขั้นเก่ง แต่ก็พอจะช่วยให้สอบเลื่อนขั้นขึ้นเรื่อยๆ จนจบประโยค ป.๖. ๙ ได้อยู่

ความจำเป็นในการศึกษาหลักเกณฑ์ต่างๆ ในวิชานี้ ก็เพื่อเป็นกุญแจไขความละเอียดอ่อนของภาษาให้เปิดเผยออกมา เพื่อให้สิ่งที่ยากเป็นสิ่งที่ง่าย ให้สิ่งที่ลึกลับเป็นสิ่งที่เปิดเผย เพราะภาษานี้เป็น “ภาษาตายแล้ว” คือเป็นภาษาที่มีหลักเกณฑ์ตายตัว มีความแน่นอน มีความหมายไม่ผันภาษาหนึ่งในโลก ถ้าไม่เข้าใจหลักเกณฑ์ของภาษานี้แล้ว ก็หาเข้าถึงภาษานี้ได้ง่ายไม่

การศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมครที่จะว่าต่อไปนี้ จะว่าไปตามลำดับเป็นตอนๆ โดยแบ่งเป็นบทๆ เพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษาจากหลักเกณฑ์ง่ายๆ เบื้องต้นไปตามลำดับ จนถึงหลักเกณฑ์ใหญ่ๆ ทั่วไป ใน

แต่ละบทนั้นจะมีความสัมพันธ์กันไปเรื่อยๆ

ในแต่ละเรื่องที่ยกมากล่าวนั้นได้ยกตัวอย่างไว้ให้ดู เพื่อความเข้าใจในเรื่องนั้นง่ายๆ ด้วย ตัวอย่างที่ยกมานั้น ส่วนมากจะได้มาจากหนังสือ ธรรมปทฎจกถา ภาคที่ ๑ อันเป็นหลักสูตรเบื้องต้น นอกจากที่ไม่อาจหาได้ในภาคนี้ ก็จะนำมาจากภาคอื่นๆ และถ้าจำเป็นก็ได้แต่งขึ้นเป็นตัวอย่างเอง เพื่อให้เข้ากับเรื่องที่กำลังกล่าวถึงอยู่ กรณีนี้ได้พยายามใช้ศัพท์และประโยคง่ายๆ ที่นักศึกษาอาจแปลเองได้

ตัวอย่างที่ยกมาประกอบนั้นเป็นสิ่งจำเป็นมาก จะช่วยเสริมความเข้าใจได้ดี เพราะบางครั้งชี้แจงหลักเกณฑ์ไปแล้ว นักศึกษาอาจไม่เข้าใจ หรือยังคลุมเครืออยู่ แต่พอเห็นตัวอย่างเข้าแล้ว จะเกิดความแจ่มแจ้งทันที

ดังนั้น ขอนักศึกษาได้เฟ่งพินิจตัวอย่างต่างๆ เป็นพิเศษ เพื่อประกอบความเข้าใจของตน

บทที่ ๑ ประโยคและส่วนของประโยค

“ประโยค” หมายถึง คำพูดที่ได้ความบริบูรณ์ตอนหนึ่งๆ สามารถทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ชัดเจนตามต้องการ เช่น คำพูดในภาษาไทยว่า “ฉันไปเดินเล่น” หรือ “เขามาเมื่อเช้า” เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเนื้อความของประโยคคำพูดนั้นๆ มีความบริบูรณ์ชัดเจนในตัว เข้าใจได้ทันที

ในภาษาบาลีก็มีลักษณะเดียวกันนี้ ข้อความต่างๆ จะหมายรู้ได้ก็ต่อเมื่อผู้พูดหรือผู้เขียนพูดหรือเขียนจบประโยคแล้ว ประโยคในภาษาบาลีก็ได้แก่ข้อความที่รู้กันว่า “วาจก” นั้นเอง แต่ละวาจกนั้นก็ประโยคหนึ่ง เพราะฉะนั้นเราอาจแบ่งประโยคภาษาบาลีตามลักษณะไวยากรณ์ได้เป็น ๖ ชนิด คือ

๑. **ประโยคสังคัตถะ** เช่น
ธมฺเม ปสาโท ฯ สกฺุณานํ สมฺโห ฯ
๒. **ประโยคกัตตฺวาจก** เช่น
โส ตสฺสา คพฺภปริหารํ อทาลิ ฯ

๓. ประโยคกัมมวาทก เช่น

อัย ธมฺมเทสนา กตถ ภาสิตา ฯ

๔. ประโยคเหตุกัตตวาทก เช่น

อหํ ภนฺเต วิปฺสฺสนาธูริ ปุเรสุสํมิ ฯ

๕. ประโยคเหตุกัมมวาทก เช่น

สํมิเกน สุเทน โอทโน ปาจาปิยเต ฯ

๖. ประโยคภาววาทก เช่น

นनु อปฺปมตฺเตหิ ภวิตพฺพํ ฯ

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างของประโยคแต่ละชนิดนั้น เฉพาะในประโยคลิงค์ตละ มีเพียงตัวประธานเท่านั้น ส่วนประโยคอื่นมีทั้งตัวประธานและมีกริยาคุมพากย์ด้วย จึงจะเป็นประโยคโดยสมบูรณ์

อนึ่ง ถ้าจะแบ่งประโยคตามเนื้อความหรือเนื้อเรื่องในประโยคแล้วอาจแบ่งประโยคออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. เอกัตถประโยค

๒. อเนกัตถประโยค

๓. ลังกรประโยค

๑. เอกรรตประโยค คือประโยคเล็กๆ ที่มีเนื้อความสั้นๆ เพียงตอนเดียว มีความหมายครบบริบูรณ์ในตอนเดียว อาจจะมีเฉพาะตัวประธานกับตัวกริยาเท่านั้น หรือมีบทขยายประธานกับกริยาอีกก็ได้ เช่น

- โส คจฺฉติ ฯ

- สาวตติย์ กิร มหาสุวณโณ นาม กุฏุมพีโก อโหสิ อทุโธม
มหทธโน มหาโกโค อปุตตโก ฯ (๑/๓)

๒. อเนกรรณประโยค คือประโยคที่มีเนื้อความหลายตอนต่อเนื่องกันจึงจะได้ความสมบูรณ์ หากมีเฉพาะตอนเดียว เนื้อความจะไม่สมบูรณ์ และไม่อาจรู้เรื่องชัดเจนได้ ซึ่งก็ได้แก่เอกัตถประโยค ตั้งแต่ ๒ ประโยค ขึ้นไปต่อเนื่องกัน โดยมีนิบาตเป็นตัวเชื่อมประโยคนั้นเอง

นิบาตประเภทนี้เรียกว่า “สันธานนิบาต (นิบาตเชื่อมความ)”
ได้แก่นิบาตจำพวก หิ จ ปน สเจ ยทิ กิจฺจาปิ วา วา ปน อถวา เป็นต้น เช่น

- ภนฺเต อหํ มหุลลกาเล ปพฺพชิตฺถ คณฺธธูรํ ปุเรตุํ น
สกุขิสฺสามิ, วิปลสนาธูรํ ปน ปุเรสุสามิ ฯ (๑/๓)
- สเจ เต อครุ, วเสยฺยาม เอกรตฺติ สาลาปํ ฯ (๑/๓๗)
ปจฺมาคฺโต อิมินา สทฺธิ เอกโต วสิตุกาโม ภเวยฺย วา
โน วา ฯ (๑/๓๗)

๓. สังกรประโยค คือ ประโยคที่ทีเนื้อความคาบเกี่ยวกันโดยช่วยขยายความให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ได้แก่ เอกัตถประโยค ซึ่งมีเอกัตถประโยคอีกประโยคหนึ่งมาช่วยทำหน้าที่ขยายความปรุงแต่งให้ประโยคแรกชัดเจนขึ้น สังกรประโยคในภาษาบาลี คือ ประโยคที่นักศึกษารู้จักกันว่า “ประโยค ย ต” นั้นเอง เช่น

- อนนปานเภสขุเชสุ โย ยํ อิจฉติ , ตสส ตํ ยถิจฉติเมว
สมปชชติ ฯ (๑/๔)
- โย ธมมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสติ ฯ
- ยถเว ตุมเห ตํ น ปสฺสถ ,ตถา โสปี เต ปาณ
น ปสฺสติ ฯ (๑/๑๙)

จึงพอสรุปได้ว่า ประโยคคำพูดนั้นอาจสั้นหรือยาวก็ได้ อาจง่าย ๆ หรือสลับซับซ้อนก็ได้ ทั้งนี้ก็แล้วแต่เนื้อความในตอนนั้นๆ แต่จะอย่างไรก็ตาม ก็จะต้องนับเข้าในประโยคชนิดใดชนิดหนึ่งตามที่กล่าวแล้วทั้งสิ้น หานอกเหนือไปจากนี้ไม่

ยังมีประโยคอีก ๒ ชนิด ที่มีใช้อยู่เป็นประโยคพิเศษที่มีเนื้อความไม่สมบูรณ์ในตัว แต่คอยแทรกอยู่ในประโยคใหญ่เพื่อให้ประโยคใหญ่มีเนื้อความสมบูรณ์ขึ้น ประโยคทั้งสองนั้นคือ **ประโยคอนุาท** กับ **ประโยคลักษณะ** แต่ ๒ ประโยคนี้มีข้อยุ่งยากไม่มากนัก จะยกกล่าวทีหลัง โดยเฉพาะ

โครงสร้างของประโยค

ก่อนที่จะเรียนรู้วิธีการเรียงศัพท์เข้าประโยค เพื่อให้ได้เนื้อความ และถูกต้องตามหลัก จำเป็นที่ต้องศึกษาโครงสร้างของประโยคก่อน เพื่อจะได้ทราบว่าในแต่ละประโยคนั้นประกอบด้วยโครงสร้างอย่างไร และควรวางส่วนประกอบนั้นๆ ไว้ที่ไหน เป็นต้น เมื่อศึกษาข้อนี้ได้ดีแล้ว ก็จะเป็นการสะดวกที่จะศึกษาขั้นต่อไป

ประโยคในมคธภาษานั้น โดยมากประกอบด้วยส่วนประกอบใหญ่ๆ ๓ ส่วน คือ

๑. ส่วนที่เป็นประธาน
๒. ส่วนที่เป็นกรรม
๓. ส่วนที่เป็นกิริยา

นอกนั้นก็มีส่วนย่อยลงไป คือ ส่วนขยายประธาน ส่วนขยายกรรม และส่วนขยายกิริยา และในบางประโยคอาจมีศัพท์อาลปะและนิบาตต่างๆ เข้ามาแทรกบ้าง เพื่อให้เนื้อความสมบูรณ์ขึ้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าประโยคทุกประโยคจะต้องมีโครงสร้างครบส่วนประกอบดังกล่าว หาได้บังคับเช่นนั้นไม่

ประโยคบางประโยคอาจมีครบ บางประโยคส่วนประกอบอาจมีเพียง ๒ ส่วนหรือ ๓ ส่วนเท่านั้น แต่ก็นับเป็นประโยคบริบูรณ์ได้ในเมื่อได้ใจความครบแล้ว

เช่น ประโยคว่า โส ยาทิ = เขาไป ประโยคนี้มีเพียงส่วนที่เป็นประธานกับส่วนที่เป็นกิริยา เท่านั้นนับเป็นประโยคเช่นกัน เพราะได้เนื้อความบริบูรณ์แล้ว

หรือประโยคว่า อญฺญตโร ภิกขุ สวตถึยฺ วิหาสิ = ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ที่เมืองสาวัตถี ประโยคนี้มีส่วนประกอบที่เป็นประธาน ส่วนขยายประธาน ส่วนกิริยา และส่วนขยายกิริยา แต่ไม่มีส่วนกรรม ก็นับเป็นประโยคสมบูรณ์ได้เช่นกัน

ขอให้จำไว้เป็นเบื้องต้นในเรื่องนี้ก่อนว่า ประโยคต่างๆ เว้น ประ

โยคลิงค์ตัดละ และประโยคภาววาจก อย่างน้อยจะต้องมีส่วนประกอบ ๒ ส่วนเป็นโครงสร้าง คือ ส่วนประธานกับส่วนกริยาคุมประโยค จึงจะเป็นประโยคโดยสมบูรณ์

ส่วนประโยคลิงค์ตัดละมีส่วนประกอบส่วนเดียว คือ ส่วนประธาน ประโยคภาววาจกมีส่วนกริยาเพียงอย่างเดียว แต่การเรียงศัพท์เข้าประโยคในประโยคทั้งสองนี้ ไม่สลับซับซ้อน และไม่ยุ่งยากนัก จึงขอยกไว้ไม่กล่าวถึงโดยละเอียด จะกล่าวเฉพาะประโยคที่เหลือที่มีเนื้อความเต็มบริบูรณ์เท่านั้น

การวางศัพท์ต่างๆ อันเป็นส่วนประกอบลงในประโยค เป็นเรื่องยุ่งยากและซับซ้อนพอสมควร และมีกฎเกณฑ์มากมาย แต่ขอให้จำไว้เป็นพื้นฐานก่อนว่า **“ศัพท์โดยขยายความศัพท์ใด ให้วางเรียงไว้หน้าศัพท์นั้น”** ก็ได้แก่ **“ศัพท์ใดสัมพันธ์เข้ากับตัวใด ให้เรียงไว้หน้าตัวนั้น”** นั่นเอง อันนี้เป็นกฎเกณฑ์ตายตัว

ส่วนข้อปลีกย่อย หรือความซับซ้อนนั้นค่อยๆ ศึกษาไปโดยละเอียดตามลำดับอีกที เพราะบางครั้งก็อาจวางไว้ข้างหลังบ้างก็ได้ ดังนี้เป็นกฎพิเศษ เมื่อศึกษาดีแล้วย่อมเข้าใจได้เอง

สรุปแล้ว โครงสร้างของประโยคนั้นจะมีส่วนประกอบด้วยกัน ๔ ส่วน คือ

๑. บทประธาน
๒. บทขยายประธาน
๓. บทกรรม

๔. บทขยายกรรม
๕. บทกิริยา
๖. บทขยายกิริยา
๗. บทอาลปนะ
๘. บทนิบาต

บทประธาน

บทประธานเป็นส่วนสำคัญของประโยค ได้แก่ คัพท์ที่ประกอบด้วยปฐมวิภัติ ออกสำเนียงอายตนิบาตว่า “อันว่า” คัพท์เช่นใดบ้างที่เป็นประธานได้จักกล่าวทีหลัง ประโยคต่างๆ จะต้องมีบทประธานอยู่ด้วยเสมอ แม้ในบางครั้งจะไม่มีรูปให้เห็น ก็ต้องเติมเข้ามาเพื่อให้ได้ความสมบูรณ์ เช่น ประโยคว่า สัพพ โภคํ ทูวินนฺเขว วิวเรสุํ ฯ (๑/๔) ประโยคนี้ไม่มีรูปประธานปรากฏ เวลาแปลต้องเติมเข้ามา

ตัวอย่างบทประธานในประโยค

- อถสฺส ภริยาย กุจฺฉิยํ **คพฺโภ** ปตฺติฏฺจาลิ ฯ (๑/๓)
- อยํ **ธมฺมเทสฺนา** กตถ ภาสิตา ฯ (๑/๓)

บทขยายประธาน

บทขยายประธาน ได้แก่ คัพท์วิเสสนะ คัพท์วิเสสนะลัพท์นาม คัพท์ลัญญาวิเสสนะ คัพท์สามีสัมพันธะ และคัพท์อาธาระ ทั้งหมด หรือ คัพท์อื่นๆ ที่ใส่เข้ามาเพื่อแต่ง หรือแสดงเนื้อความออกไปเป็นการ

ทำให้บทประธานชัดเจนยิ่งขึ้น บทขยายประธานนี้นิยมเรียงไว้หน้าตัวประธานเลย เช่น

ศัพท์วิเสสณะ	ทูกกร กมม มยา กตํ ฯ
ศัพท์วิเสสณสัพพนาม	อย มหาชนโน กุที คจฉติ ฯ (๑/๕)
ศัพท์สัญญาวิเสสณะ	สาวตถิยํ กิร อทินนบุพพโก นาม พฺรหฺมโณ อโหสิ ฯ (๑/๒๓)
ศัพท์สามีสัมพันธะ	ดุมหาก ธิตา ปุตตํ ปฏิลภิตฺวา กุฏุมพฺลส สามินี ภวิสสติ ฯ (๑/๔๓)
ศัพท์อาธาระ	ตสฺมี อวาเส ภิกฺขุ สนนฺิปตีสู ฯ หตฺถิโน อนโตกฺฉฉิย สฺมุจฺจึ ปฺริสา อปร่าปรํ จงฺกมนฺติ ฯ (๒/๓๒)

บทกรรม

บทกรรม คือ บทพุทฺธยาวิภัตฺติซึ่งออกสำเนียงอายตนิบาตว่า “ซึ่ง” เรียกทางสัมพันธว่า “อวุตตกมฺม” เป็นบทที่คล้ายกับทำหน้าที่ขยายกิริยาให้ชัดเจนขึ้น แต่ในที่นี้ขอแยกไว้เป็นบทหนึ่งต่างหาก เพื่อให้กลับสนในภายหลัง บทกรรมนี้เรียงไว้หน้ากิริยาที่เป็นสกัมมธาคูเท่านั้น เช่น

- โส ตสฺสา **คพฺภปริหาร** อทาลิ ฯ (๑/๓)
- สามณฺเโร ตตถ **นิมิตฺต** คเหตุวา **ยฺญจิกฺโกฏฺฐิ**
วิสฺลชฺเชตฺวา ตสฺสา **สนฺติก** คโต ฯ (๑/๑๕)

บทขยายกรรม

บทขยายกรรม คือ บทที่ทำหน้าที่เป็นวิเสสณะของบทกรรม ทำบทกรรมให้ชัดเจนขึ้น จะเป็นศัพท์นาม ศัพท์คุณนาม หรือศัพท์กิริยา ประกอบด้วย ต อนุต มาน ปัจจัยก็ได้ โดยมี ลิงค์ วจนะ วิภัติ เหมือนบทกรรมที่ตนขยาย หรือเป็นบทอื่นใดที่สัมพันธ์เข้ากับบทกรรม นั้นก็ได้ เช่น

- โส เอกทิวลํ นหานติตถํ คนตุวา...**สมปยุนสาขํ เอกํ**
วนปฺปตี ทิสฺวา...ฯ (๑/๓)
- ทฺวิหิ ชเนหิ **ภถิตํ** กถํ ปกาเสนฺโต **สพฺพํ** มฺภูจฺกฺกฺกฺทลิวตฺถํ
กเถสิ ฯ (๑/๓๒)
- สา **อตุตโน** กิจจํ นิฏฺฐาเปสิ ฯ

บทกิริยา

บทกิริยา คือ บทซึ่งเป็นกิริยาอาการของประธาน ทำหน้าที่ให้เนื้อเรื่องในประโยคดำเนินติดต่อกันไปได้สะดวก ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของประโยคคู่กับประธาน เพราะถ้ามีแต่บทประธาน แต่ขาดบทกิริยาเสียแล้ว ประโยคนั้นจะขาดความสมบูรณ์ลงไป บทกิริยานี้มี ๒ ประเภท คือ

๑. บทกิริยาใหญ่
๒. บทกิริยาระหว่าง

บทกิริยาใหญ่ เรียกว่า มุขยกิริยา หรือ กิริยาคุมพากย์ ทำหน้าที่คุมประโยค และเป็นกิริยาที่สุดของประโยค จะรู้ได้ว่าประโยค

สั้นๆ มีเนื้อความล้นสุดหรือยัง ก็ดูที่กริยาคุณพากย์นี้ กริยาประเภทนี้ ได้แก่ กริยาที่ประกอบด้วยปัจจัยในอาขยาดทั้งหมด และปัจจัยในกริยาภิกก์ที่ เป็นกริยาคุณพากย์ได้ เช่น ต อนนีย ตพพ ปัจจัย

บทกริยานี้ ส่วนมากเรียงไว้หลังสุดประโยค เช่น

- ส่า ทลมาสจฺจเยน ปฺตตํ **วิชาธิ** ฯ (๑/๓)
- เอวํ สมฺปทมิทํ **เวทิตพฺพ** ฯ (๑/๘๗)

บทกริยาระหว่าง เรียกว่าอนุกริยา หรือ อัมพันธ์กริยา ได้แก่ กริยาที่แทรกอยู่ในกลางประโยคที่มีเนื้อความยาวๆ หรือประโยคที่มีกริยาหลายๆ ตอน ก่อนที่จะถึงกริยาใหญ่คุณพากย์

กริยาประเภทนี้ ได้แก่ กริยาที่ประกอบด้วย อนุต มาน ปัจจัย และ ตวา ปัจจัย เป็นต้น นั่นเอง เช่น

- โส เอกทิวสํ นหานติตถํ **คนุตวา นหาตวา อาคจฺจนฺโต**
อนฺตรามคฺเค สมฺปนฺนสาขํ เอกํ วนปฺปตี **ทิสฺวา** ฯเปฯ
ปฏกามิ ฯ (๑/๓)
- ปจฺฉา วินยธโร ตตฺถ ปวิฏฺฐโจ ตํ อุทกํ **ทิสฺวา**
นิกฺขมิตฺวา อิตฺโร ปุจฺฉิ ฯ (๑/๔๙)

บทขยายกริยา

บทขยายกริยา คือ บทที่ช่วยทำให้กริยาสมบูรณ์และมีเนื้อความเด่นชัดขึ้น บทขยายกริยานี้ ได้แก่ คัพท์ที่สัมพันธ์เข้ากับกริยาทั้งหมด ยกเว้นบทกรรมนั่นเอง คัพท์ประเภทนี้ได้แก่คัพท์ ทุตติยาริภักติ ตติยา-

วิภัติ จตุตถีวิภัติ ปัญจมีวิภัติ สัตตมีวิภัติ ที่สัมพันธ์เข้ากับกิริยา และ ศัพท์กิริยาวิเสสนะ วิภัติกัตตา เช่น

ทุตติยวิภัติ : (โส) ทุกขี ทุมมโน สตุถุ **สนฺติกั** อคมาลี ฯ (๑/๓๖)

ตติยวิภัติ : โส กิร สตุถริ **อหิมตฺตลีเนแทน** ปญหํ น
ปฺจจติ ฯ (๑/๕)

จตุตถีวิภัติ : โส ตํ อahrtiวา **ปฺตตสฺส** เกสซฺหํ อกาลิ ฯ
(๑/๒๓)

ปัญจมีวิภัติ : **ปาปา** จิตฺตํ นิวารเย ฯ (๕/๔)

สัตตมีวิภัติ : ตทา **สาวตฺถิยั** สตต มนุสฺสโกภฺปิโย วสนฺติ ฯ
(๑/๕)

กิริยาวิเสสนะ : สตุถา ปน เตน หตฺถินา อุပ္ปฏฺธิยมาโน **สุขั**
วลี ฯ (๑/๕๓)

วิภัติกัตตา : ปาโป **ชาโตสิ** สามเณร ฯ (๑/๑๕)

บทอาลปนะ

บทอาลปนะ คือ บทที่แทรกเข้ามาเป็นคำร้องเรียกในประโยค เวลาแปลต้องแปลก่อนที่จะแปลบทประธานในประโยค มีวิธีเรียกสัมพันธ์เฉพาะตัวและไม่เข้ากับศัพท์อื่น เช่น

- **ภนฺเต** อิมสฺมี สาสเน กติ ฐฺรานิ ฯ (๑/๓)
- วเทหิ ตาว **ฮาวุโส** ปาลิต ฯ (๑/๑๐)
- อจฺฉริยา วต **โก** ฐมฺมเทสฺนา ฯ (๑/๓๐)

บทนิบาต

บทนิบาต คือ นิบาตต่างๆ ที่ทำหน้าที่ขึ้นต้นประโยคหรือเชื่อมประโยค เช่น นิบาตบอกกาล นิบาตบอกความรับความเตือน นิบาตบอกปริเฉท เป็นต้น นิบาตเหล่านี้เรียกชื่อสัมพันธ์แบบลอยตัวบ้าง เข้ากับกริยาบ้าง กับนามบ้าง แล้วแต่กรณี เช่น

- **อถสฺส** ภริยาย กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐาสิ ๗ (๑/๓)
- พุทฺธา จ นาม ธมฺมํ เทเสฺนตา...๗ (๑/๕)
- สาวตฺถิยํ **กิริ** ปญฺจสตา ธมฺมิกอุปาสกา นาม
อเหตุํ ๗ (๑/๑๒๐)

บทต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนประกอบของประโยคทั้งสิ้น และมีส่วนทำให้ประโยคสละสลวย และสมบูรณ์ขึ้น จึงควรทราบไว้เป็นพื้นฐาน เบื้องต้นว่าบทหรือศัพท์นั้นๆ ทำหน้าที่อะไรในประโยค ซึ่งจะได้ง่ายต่อการวางศัพท์นั้นๆ ลงไปในประโยคอีกทีหนึ่ง ทั้งจะได้ทราบความสัมพันธ์ กันของศัพท์ทุกศัพท์ในประโยคด้วย

เพื่อความเข้าใจในเรื่องนี้ ขอให้ดูประโยคต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง แล้วแยกส่วนออกเป็นศัพท์ๆ พร้อมทั้งบอกด้วยว่าแต่ละศัพท์ทำหน้าที่อะไรในประโยค

พุทฺธา จ นาม ธมฺมํ เทเสฺนตา สรรณสิลปพฺพชฺชาทีนํ
อุปนิสฺสยํ โอลฺลเกตฺวา อชฺฌมาสยวเสน ธมฺมํ เทเสฺนติ, ตสฺมา
ตํทิวสํ สตฺถา ตสฺส อุปนิสฺสยํ โอลฺลเกตฺวา ธมฺมํ เทเสฺนโต
อนุปฺพุทฺธิกํ กเถสิ ๗ (๑/๕)

พุทฺธา เป็นบทประธาน

จ	เป็นบทนิบาตต้นข้อความ
นาม	เป็นบทนิบาต
ธมม์	เป็นบทกรรม
เทเสนฺตา	เป็นบทกิริยาระหว่าง
สรณ...ทีนํ	เป็นบทขยายกรรม
อุปฺนิสฺสยํ	เป็นบทกรรม
โอะโลเกตุวา	เป็นบทกิริยาระหว่าง
อชฺฉมาสยวเสน	เป็นบทขยายกิริยา
ธมม์	เป็นบทกรรม
เทเสนฺติ	เป็นบทกิริยา (คฺุมพากย์)
ตํทิวสํ	เป็นบทขยายกิริยา
ตสฺมา	เป็นบทขยายกิริยา
ตสฺส	เป็นบทขยายกรรม
สตฺถา	เป็นบทประธาน
โอะโลเกตุวา	เป็นบทกิริยาระหว่าง
อุปฺนิสฺสยํ	เป็นบทกรรม
เทเสนฺโต	เป็นบทกิริยาระหว่าง
ธมม์	เป็นบทกรรม
อนฺุพุพฺพิกถํ	เป็นบทกรรม
กเถสิ	เป็นบทกิริยา (คฺุมพากย์)

จะเห็นได้ว่าบทหรือศัพท์ทั้งหมด จะต้องเป็นส่วนใดส่วนหนึ่ง
หรือทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งของประโยค หานอกกฎไปไม่

บทที่ ๒

กฎเกณฑ์การเรียงประโยค

ในบทก่อนได้กล่าวไว้ว่า การวางโครงสร้างประโยคบาลี ต้องเรียงศัพท์ให้ถูกต้องหน้าที โดยให้บทขยายอยู่ข้างหน้าบทที่ถูกขยาย นี่เป็นกฎตายตัว แต่บทนี้จักกล่าวถึงรายละเอียดแห่งกฎเกณฑ์การเรียงประโยค โดยจะชี้แจงว่าควรระวังวางศัพท์ต่างๆ ไว้ตรงไหนของประโยค และมีข้อยกเว้นอย่างไร เป็นต้น

การวางศัพท์ในประโยคบาลีนั้นเป็นเรื่องสำคัญมาก ถ้าหากวางผิดที่หรือสลับหน้าสลับหลังกัน นอกจากจะผิดความนิยมแห่งภาษาแล้วยังอาจทำให้เกิดความมุ่งหมาย หรือเกิดความคลุมเครือได้

ยกตัวอย่างเช่น ความไทยว่า “ภิกษุให้จีวรแก่สามเณร”

กลับเป็นมคธว่า “ภิกขุ สามเณรสสุ จีวรํ เทติ”

เรียงอย่างนี้มองดูเผินๆ ก็ไม่น่าจะผิดตรงไหน แต่ถ้าเอากฎเกณฑ์เข้าจับแล้ว จะเห็นได้ว่าประโยคบาลีที่แต่งไว้นั้นคลุมเครือ คือ

นอกจากจะแปลว่า ภิภษุให้จิวรแก่สามเณรแล้ว อาจแปลว่า ภิภษุให้จิวรของสามเณร คือ ภิภษุเอาจิวรของสามเณรไปให้แก่ผู้อื่น ดังนี้ก็ได้ เพราะตามประโยคและการสัมผัส น่าจะเป็นได้มากกว่าคำแปลแรก

ดังนั้น จึงต้องเรียงเสียใหม่ว่า “**ภิภษุ จิวรํ สามเณรสสุเทติ**” ดังนี้เป็นอันชัดเจน ดิ้นไม่ได้ ไม่คลุมเครือเหมือนตัวอย่างแรก

หรืออย่างความไทยว่า “ครรรค์ตั้งขึ้นในท้องของภรรยาของเศรษฐีนั้นแล้ว”

กลับเป็นมคธว่า “**อถสสุ ภริยาย กุจฉิยํ คพฺโกล ปติภฺจาสลึ ๓**

อย่างนี้ถูกต้องทั้งทางความหมายทั้งทางสัมผัส เพราะ **อถสสุ** สัมผัสเข้ากับ **ภริยาย** เรียงไว้หน้าภริยาย **ภริยาย** สัมผัสเข้ากับ **กุจฉิยํ** เรียงไว้หน้า **กุจฉิยํ** **กุจฉิยํ** สัมผัสเข้ากับ **คพฺโกล** ก็ได้ เข้ากับ **ปติภฺจาสลึ** ก็ได้ เป็นอันถูกต้องทุกศัพท์

แต่ถ้าเรียงเสียใหม่ว่า **อถสสุ คพฺโกล ภริยาย กุจฉิยํ ปติภฺจาสลึ** อย่างนี้ตามหลักการเรียง และหลักไวยากรณ์ ดูเหมือนจะไม่น่าผิด แต่ลองคิดทางสัมผัส และแปลดูประโยคนี้อถสสุ อาจสัมผัสเข้ากับ **คพฺโกล** ก็ได้ เพราะวางไว้ตรงหน้า

เมื่อเป็นดังนี้ จึงต้องแปลว่า ครรรค์ของเศรษฐีนั้น ตั้งขึ้นในท้องของภรรยา แปลดังนี้ ก็อาจถูกค่าน่าแปลเข้าไปได้อย่างไร แต่ลองพิจารณาดูเถิด ก็รูปศัพท์และรูปประโยคบังคับให้แปลอย่างนั้นก็ได้ ขอให้ให้นักศึกษาจำไว้อย่างหนึ่งว่า การเขียนหนังสือภาษาไทยก็ตาม ภาษาบาลีก็ตาม โดยเฉพาะเขียนเวลาสอบ ต้องนึกว่าเขียนให้คนที่ไม่รู้เรื่อง

อ่าน และไม่รู้เรื่องราวมาก่อน จึงต้องเขียนให้ชัดเจนชนิดตี้นไม่ได้ อย่าคิดว่ากรรมการมีความรู้ดีกว่าเรา ท่านรู้มาแล้วท่านคงแปลของเราได้ ต้องคิดว่า กรรมการนั้นมีหน้าที่คอยจับผิดและคอยจับผิดความรู้ของเรา แม้จะรู้ว่าเราเข้าใจผิด ก็ต้องปรับเป็นผิดอยู่นั่นเอง

ดังนั้น การเรียงศัพท์เข้าประโยคให้ถูกต้อง ตามหลักแห่ง ความนิยมทางภาษา และให้ชัดเจนไม่คลุมเครือว่าอย่างนี้ก็ได้ อย่าง นั้นก็ได้ จึงเป็นสิ่งจำเป็น เมื่อมีความเข้าใจกฎเกณฑ์ต่างๆ ของการ เรียงศัพท์แต่ละศัพท์ไปตามหน้าที่อย่างถูกต้องแล้ว ก็จะสามารถสร้าง ประโยคภาษาบาลีได้เองตามต้องการโดยไม่ยากนัก และจะเป็น อุปการะในการศึกษาในชั้นสูงๆ ขึ้นไปอีกด้วย

วิธีเรียงปฐมาวิภक्ति

บทประธาน

ศัพท์ปฐมาวิภक्तिซึ่งทำหน้าที่เป็นบทประธานในประโยคนั้น มีที่มามากมาย ซึ่งพอสรุปให้เห็นได้ว่า ศัพท์ที่จะเป็นประธานได้นั้นก็คือศัพท์ จำพวกต่อไปนี้

๑. ศัพท์นามนามแท้ทั่วไป เช่น ภิกขุ บุริโส อิตถิ ธน
๒. ศัพท์นามนามผสม คือ ศัพท์สมาสหรือศัพท์ดัตถิตที่ผสมกัน ตั้งแต่สองศัพท์ขึ้นไป และใช้เป็นนามนามได้ เช่น สททสญญา ธมม-เทสณา สหายภาโว

๓. ศัพท์ปริสัลัพพนาม เช่น โส เต อหิ มยิ เป็นต้น

๔. ศัพท์คุณนามที่ใช้เป็นคุณนามนาม เช่น ปณฺธิตา ทนฺธา

๕. ศัพท์กิริยานาม หรือภาวนาม คือ ศัพท์ที่ปรุงมาจากนามกิตก์ทั้งหมด และปรุงมาจากกิริยากิตก์บางตัว คือ อนฺนิย ตพฺพ และ ต ปัจจยิ เช่น กรณฺมิ อุปฺสมปทา พุทฺโธ มตามตฺมิ ขาทนฺนิยฺม มริตฺตพฺพ (ได้ในประโยคว่า ปสฺสธาวุโส อายวุทฺตมณฺกุมารเณ กิร สตฺตเม ทิวเส **มริตฺตพฺพ** อภิวิสฺส ฯ)

๖. ศัพท์ตัดทิตบางศัพท์ เช่น นาวิกโก เมธาวิ กาสาวํ

๗. ศัพท์ปกติลงขยาตั้งแต่ เอกุณฺสํ (๙๙) ขึ้นไป เช่น สตฺสทฺสสฺ

๘. ศัพท์อภัยยศัพท์บางอย่าง เช่น สาธุ อลฺล อิทานิ อชฺช ตถา

๙. ศัพท์กิริยาสมาส คือ กิริยาที่เข้าสมาส เช่น นตฺธิภูโว อตฺธิภาโว อโหสิกมฺมิ

ศัพท์เหล่านี้ ไม่จำเป็นต้องยกตัวอย่าง เพราะมีให้เห็นอยู่ดาษดื่นและทราบกันดีอยู่แล้วจึงขอผ่านไป

การเรียงปฐมาวิภัติ หรือบทประธานนี้ไม่มีแน่นอนตายตัวว่า จะต้องเรียงไว้เป็นที่ ๑ หรือที่ ๒ ในประโยค อันนี้ก็แล้วแต่เนื้อความในประโยคว่าจะสั้นยาวและมีโครงสร้างอย่างไร แต่พอสรุปกฎเกณฑ์ให้เป็นแนวทางได้ดังนี้

๑. ถ้าเป็นประโยคโดดๆ ล้วนๆ และไม่มีบทขยายประธาน หรือบทนิบาตต้นข้อความอยู่ด้วย ให้เรียงดังนี้

ในประโยคกัตตฺวาจก เหตุกัตตฺวาจก ให้เรียงไว้ต้นประโยค เช่น

: **สุโท** โอทน์ ปจติ ฯ

: **สามิโก** สุทํ โอทน์ ปาเจติ ฯ

: **มนุสฺสา** วตตสมฺปนฺเน ภิกฺขุ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺตา ฯเปฯ (๑/๗)

ในประโยคอื่นนอกจากนี้ ให้เรียงไว้หลังตัวอนภิตกัตตฺตา เช่น

: สุเทน **โอทโน** ปจียเต ฯ

: สามิเกน สุเทน **โอทโน** ปาจาปิยเต ฯ

: ภาณุเต มยา **เตลํ** ปจิตฺวา เปลิตํ ฯ (๑/๙)

ในประโยคกัมมวาทกและประโยคเหตุกัมมวาทก หากไม่มีตัว
อนภิตกัตตฺตา ก็ให้เรียงไว้ต้นประโยคได้ เช่น

: **ปณฺณํ** มม สหายเกน ตฺยหํ เปลิตํ ฯ

: อัยํ **อฺฐโป** ปตฺติฏฺจาปิโต ฯ

๒. ถ้ามีนิบาตต้นข้อความ หรือศัพท์กาลสัตตมมี หรือศัพท์ขยาย
กิริยาบางศัพท์ เช่น อถ ยทิ ตทา ก็การณา เป็นต้นอยู่ข้างหน้าก็ตี
บทประธานนั้นมีบทขยายประธานอยู่ด้วยก็ดี ให้เรียงไว้หลังบทนิบาต
เป็นต้นเหล่านั้น เช่น

หลังนิบาต : สเจ **ตฺวํ** อภิกงฺขมาโน อาคาโตสิ ฯ

หลังกาลสัตตมมี : ตทา กิร สาวตฺถิยํ สตฺต **มนุสฺสโกฏฺเฐ**
วสนฺติ ฯ (๑/๕)

หลังบทขยายกิริยา : อถสฺส ภริยาย กุณฺณิยํ **คพฺโภ** ปตฺติฏฺจาสิ ฯ

หลังบทขยายประธาน : อัยํ **ธมฺมเทสนา** กตฺถ ภาสิตา ฯ (๑/๓)

พอสรุปได้ว่า คัมภีร์ที่จะวางไว้หน้าตัวประธานในประโยคได้ คือ นิบาตต้นข้อความ คัมภีร์กาลสัตตมมี คัมภีร์ขยายกิริยา ซึ่งทำหน้าที่คล้าย ขยายประธานด้วย และคัมภีร์ขยายประธานโดยตรง ถ้าไม่มีคัมภีร์เหล่านี้ ให้เรียงประธานไว้ต้นประโยค

วิธีเรียงทุตติยาวิภัติ

ทุตติยาวิภัติ ในประโยคมีหน้าที่เป็นบทรกรรมหรือเป็นบทขยาย กิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง และในทางสัมพันธ์ก็สัมพันธ์เข้ากับกิริยาอย่าง เดียว เพราะฉะนั้น จึงต้องเรียงไว้หน้ากิริยาที่ตนขยายและสัมพันธ์เข้า ด้วยเสมอ เช่น

- : สจายย์ **ปุตตํ** วา **ธิดรํ** วา ลภิสฺสติ, อยเมว
กฺขุมฺพสฺส สามินิ ภวิสฺสติ ฯ (๑/๔๓)
- : ยถา **ทารกํ** ลภติ, ตเถว **นํ** กาทํ วมฺภูติ ฯ (๑/๔๓)
- : โส เทสนาปริโยसानะ **สตุถารํ** อุปสงฺกมิตวา
ปพฺพชฺชํ ยาจิ ฯ (๑/๖)

ข้อยุ่งยากในการเรียงทุตติยาวิภัติก็คือ เมื่อมีทุตติยาวิภัติหลาย คัมภีร์ แต่ต่างสัมพันธ์กันอยู่ในประโยคเดียวกัน ซึ่งจะเรียงอย่างไรนั้น ข้อนี้มีวิธี ดังนี้

๑. ถ้าบท อวุตตมม (ซึ่ง) มาร่วมกับ การิตกมม (ยัง) อกถิตกมม (กะ,เฉพาะ) และ อจฺจนฺตลโยค (ลึ้น,ตลอด) ให้เรียง อวุตตมม ไว้ชิดกิริยาที่สุด นอกนั้นเรียงไว้หน้า อวุตตมม เช่น

- การิตกมม : นายยังพ่อก้าวให้หุงข้าวสุก
 : สามิโก **สุท โอทน** ปาเจติ ฯ
- อกกิตกมม : พระเถระครั้นเข้าเฝ้าแล้ว ได้กราบทูลคำนี้
 กะพระผู้มีพระภาคเจ้า
 : เถโร อุปสงกมิตวา **ภควนต** เอตทโวจ ฯ
- อจจนตลโยค : ข้าพเจ้าขอเข้าจำพรรษาตลอดไตรมาสนี้ ใน
 อวาสนี้
 : อิมสมิ อวาเส อิม **เตมาส วสุส** อุเปมิ ฯ

๒. ถ้าบท อวุตตกมม มาร่วมกับบท สมปาปญญิกมม (ลู่) ให้
 เรียงบท อวุตตกมม ไว้ข้างหน้า เช่น

- : ภิกษุทั้งหลายนำพระศาสดาไปสู่ถ้ำมัททกุงฉิ
 : ภิกษุ **สตถาร มททกุงฉิ** นยิสฺ ฯ (๔/๕๓)

๓. ถ้าบท อวุตตกมม มาร่วมกับบท วิกติกมม (ให้เป็น, ว่าเป็น)
 ให้เรียงบทอวุตตกมมไว้หน้า บทวิกติกมมไว้หลัง ชิดกริยา เช่น

- : เขาได้ทำนางให้เป็นภริยาของตนแล้ว
 : โส **ต** อตตโน **ภริย** อกาลิ ฯ
- : ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะที่พึ่ง
 : **พุทธ** **สรณ** คจฉามิ ฯ

๔. บท อวุตตกมม กับบท วิกติกมม ซึ่งมาร่วมกันอาจต่างวณะ
 กันก็ได้ ตามความหมาย เช่น

- : ถ้าเช่นนั้น ขอท่านจงแบ่งนาออกเป็นสองส่วน

อย่าแต่จะต้องส่วนของผม...ทำสิ่งนั้นเถิด

: เตนหิ **เขตต์** เทว **โกฏจาเส** กตวา มม
โกฏจาส์ อนามลิตวา ....ตํ กโรหิ ฯ (๑/๘๘)

สรุปความแล้ว

๑. บททตติยาวิภัตติให้เรียงไว้หน้ากิริยาที่ตนสัมพันธ์เข้าเสมอ

๒. ถ้าบททตติยาวิภัตติมาร่วมกันหลายบท ให้เรียงบทอวุตตมม (ซึ่ง) ไว้หน้าบท สมปาปุกนิยทมม (สู่) และบท วิภตติทมม (ให้เป็น, ว่าเป็น) เท่านั้น นอกนั้นเรียงบทอวุตตมมไว้ข้างหลังทั้งสิ้น ตามผังดังนี้ :-

ซึ่ง - สู่

ยัง - **ซึ่ง**

สิ้น, ตลอด - **ซึ่ง**

กะ, เฉพาะ - **ซึ่ง**

ซึ่ง - ให้เป็น, ว่าเป็น

วิธีเรียงตติยาวิภัตติ

บทตติยาวิภัตติ มีวิธีเรียงศัพท์ค่อนข้างยุ่งยาก เพราะใช้ในอรรถหลายอย่าง แต่ละอย่างก็มีกฎเกณฑ์แปลกกันออกไป แต่พอกำหนดเป็นหลักได้ ดังนี้

๑. ที่แปลว่า “ด้วย โดย ตาม ทาง” จะสัมพันธ์เข้ากับนามหรือกิริยาก็ตาม นิยมเรียงไว้หน้าบทที่ตนขยายและสัมพันธ์เข้าด้วยนั้น

เช่น

- : บิดามารดาผูกบุตรเหล่านั้้นผู้เจริญวัยแล้วด้วยเครื่องผูกคือเรือน
- : เต เวยปุตเต **มรพณฺณเม** พนฺธิสุ ฯ (๑/๔)
- : ท้าวเธอทรงครองราชย์โดยธรรม
- : โส **ธมฺเม** รชชํ กาลสิ ฯ

๒. บทตติยาริภัตติที่เข้ากับ กิ และ อลํ นิยมเรียงไว้หลัง กิ และ อลํ และไม่ต้องมีบทประธาน หรือกิริยากำกับประโยคอีก เช่น

- : ประโยชน์อะไรของเราด้วยการอยู่ครองเรือน
- : กิ เม **มรวาเส** ฯ (๑/๖)
- : อย่าเลย ด้วยการอยู่ในที่นี้แก่ท่าน
- : อลนเต อิธ **วาเส** ฯ

๓. ถ้ามาคู่กับบทตติยาริภัตติ นิยมเรียงไว้หน้าบทตติยาริภัตติ

เช่น

- : นางสิ้นชีวิตไปด้วยความป่วยไข้นั้นนั่นเอง บังเกิดเป็นแม่ไก่ในบ้านนั้นทีเดียว
- : ส่า **เตเนวาพาเณ** กาลํ กตฺวา ตตฺเถว กุกฺกุฏีหฺตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ (๑/๔๔)

หรือจะเรียงไว้หลังบทตติยาริภัตติบ้างก็ได้ เช่น

- : คุณทั้งหลาย พวกคุณจะให้ไตรมาสนี้ผ่านไปด้วยอิริยาบถเท่าไร ?

: อวรุโส อิมั **เตมาส** กติหิ **อิริยาปเถหิ** วิตินาเมสุสส ๖
(๑/๘)

๔. ที่แปลว่า “ด้วย” แต่เข้ากับ ปุรุ ธาตุ นิยมแต่งเป็นรูป
นัญฐิวิภัตติ เช่น

: ฝ่ายอิสรชนบรรจฺบาตรจนเต็มด้วยโภชนะของตนแล้ว
กล่าวว่า.....๖

: อิสฺสรชนโนปี อตฺตโน **โภชนสฺส** ปตฺตํ **ปุเรตฺวา**
.....อาห ๖ (๒/๓๖)

๕. บทอนภิตกตฺตา (อัน) เรียงไว้หน้าบทประธานก็ได้ เรียง
ไว้หลังก็ได้ แล้วแต่ความเหมาะสม แต่ในประโยคภาววาจก ให้เรียงไว้
หน้ากิริยา เช่น

: ท่านครับ น้ำมัน ผมหุงส่งไปแล้ว ท่านหยุดที่จุมูก
แล้วหรือ ๖

: ภนฺเต **มยา เตล** ปจิตฺวา ปหิตํ, นาสาย โว
อาลิตฺตํ ๖ (๑/๙)

: ท่านขา อันพระคุณเจ้าอยู่ในป่าช้า ควรเว้นพวกปลา
เนื้อ แป้ง งา และ น้ำอ้อยเสีย

: ภนฺเต สุสาเน วสนฺเตน นาม **อฺยเยน**

มจฺฉมสฺสปิฏฺจติลคฺคาทินิ วชฺเชตพฺพานิ ๖ (๑/๖๓)

บทอนภิตกตฺตา ที่ทำหน้าที่ขยายกิริยาในระหว่างกิติ ใน
บทสมาสกิติ ให้เรียงไว้หน้าบทที่ตนขยายเหล่านั้น เช่น

- : พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินถูกชาวเมืองให้พ่ายแพ้อยู่
พระองค์ ทรงเคยได้ยิน หรือทรงเคยได้เห็น ณ ที่ไหนบ้าง
- : กหิ ตยา ปจวิสุสโร ราชา **นาคเรติ ปราชัยมาโน**
สุตปุพฺโพ วา ทิฏฺฐปุพฺโพ วา (๖/๕๒)
- : ลินไหมอันท่านได้ยกขึ้นแล้ว จงมีแก่ท่านนั้นแหละ
- : **ตยา อาริปิตทณฺโท** ตฺยฺหเมว โหตุ ๑ (๓/๙๓)
วิธีเรียงบทอนภิตกตฺตานี้ กำหนดแน่นอนอนตายตัวลงไป
ได้ บางที่ท่านเรียงไว้นอกแบบนี้ก็มิ เช่น
- : อตตโน อนนฺจจวิกิ วิตรากานํ อนฺจจวิกิ วตฺถํ
ปริทิตฺวา เอวรูปํ ปาปกมมํ **กโรนฺเตน** ภาริยํ **ตยา**
กตํ ๑ (๑/๗๓)
- : ภาทฺทกนฺเต สามี กตํ มม **อาริเจนฺเตน** ๑ (๖/๑)
๖. บทเหตุ ซึ่งขยายบทใดให้เรียงไว้หน้าบทนั้น ทั้งนามทั้งกิริยา
เช่น
- : ชื่อว่าญาติ **เพราะอำนาจเกี่ยวข้องกับสกุล** และชื่อว่า
มิตร **เพราะความเป็นผู้เห็นกันเป็นต้น**
- : **กุลสมพันธฺวเสน** ญาติ จ สนฺทิฏฺฐาภิภาเวน มิตฺตา จ...
- : แม่คุณ ข้าวกล้าที่เธอทำไว้ ไม่เสียหาย**เพราะน้ำท่วม**
ไม่เสียหาย**เพราะน้ำแห้ง** เลย
- : อมม ตยา กตํ สลฺลํ เนว **อจฺโจทฺเทน** นสลฺลิตฺติ น
อโนทฺเทน นสลฺลิตฺติ ๑ (๑/๔๘)
๗. บทเหตุ ถ้ามาคู่กับบทอวุตฺตกมฺม ให้เรียงไว้หน้าบทอวุตฺต-

กมม เช่น

- : เมื่อไม่พูด เมื่อไม่ทำ ชื่อว่าย่อมยังมโนทฺจจริต ๓
ประการ ให้เต็ม เพราะตนมีใจถูกอภิขณาเป็นต้น
ประทุษร้ายแล้วนั้น
- : อภาสโนโต อภิโรนโต ตาย อภิขณาที่ตี ปทฺฐจมานส-
ตาย ติวริ มโน**ทฺจจริต** ปุเรติ ฯ (๑/๒๒)

๘. บทอิตถมมุต (มี, ด้วยทั้ง) ที่เป็นนาม นิยมเรียงไว้หลังตัว
ประธานหน้ากิริยาคุมพากย์ ส่วนอิตถัมมุตกิริยา จะเรียงไว้หลัง
อิตถัมมุตนาม หรือเรียงไว้หน้าก็ได้ เช่น

- : ลิงนั้น ตกกลงไปบนปลายตอแห่งหนึ่ง มีตัวถูกตอเสียบ
แล้ว ด้วยทั้งใจที่เลื่อมใส ตายแล้ว.....
- : โส เอกสฺมี ชาณฺมตถเก ปติตฺวา นิพพิทฺชคตฺโต
ปสนฺเนน จิตฺเตน กาลํ กตฺวา.....(๑/๕๕)
- : นายพรานนั้นไม่อาจปล่อยหรือวางศรได้ มีน้ำลายไหล
ออกจากปาก เป็นดั่งมีซี่โครงแตกอยู่มีรูปกระสับกระส่าย
ยืนอยู่แล้ว
- : โส สรํ วิชฺชชเชตฺตุมปิ โออโรเปตฺตุมปิ อสฺกโกนฺโต
ผาสฺกาหิ ภิชฺชชฺเตหิ วิย มุขโต เขเพน ปคฺขรณฺเตน
กิลนฺตรูโป อฏฺจาลิ ฯ (๕/๒๕)

๙. บทสทตถตติยา (กับ, ด้วย) คือตติยารัตติที่เข้ากับ สห
หรือ สทุธิ นิยมเรียงต่างกันคือ ถ้าเข้ากับ สห นิยมเรียงไว้หลัง สห

ถ้าเข้ากับ สทฐี นิยมเรียงไว้หน้าสทฐี เช่น

: คาถาปริโยสานเณ ตีลลหุลลสา ภิกขุ สท ปฏิสมภิทาธิ
อรรหตุตฺ ปาปฺณิสฺสุ ฯ (๑/๒๒)

: อหํ ทุพฺพโล, มยา สทฐี คจฺจนฺตลฺลสฺส ตว ปฺปญฺโจ
ภวิสฺสตี ฯ (๑/๑๗)

ในการเรียงตติยวิภัตตินี้ มีข้อสรุปได้ดังนี้

- ๑) ถ้ามาโดดๆ ขยายบทใดให้เรียงไว้หน้าบทนั้น
- ๒) ถ้ามาคู่กับตติยวิภัตติ ให้เรียงไว้หน้าตติยวิภัตติ
- ๓) ถ้าขยาย กิ และ อลฺ คัพฺท ให้เรียงไว้หลัง กิ และ อลฺ และไม่ต้องมีกิริยาคุมพากย์
- ๔) ถ้าเข้ากับ ปุรฺ ธาตุ นิยมเรียงเป็นรูปฉันทวิภัตติ
- ๕) อนภิตตกตฺตา นิยมเรียงไว้หน้าบทประธานมากกว่าเรียงไว้หลัง
- ๖) อิตถมฺภูตนาม เรียงไว้หลังตัวประธานในประโยค ส่วนอิตถมฺภูตกิริยา เรียงไว้หน้า หรือหลัง อิตถมฺภูตนาม ก็ได้
- ๗) สทตฺถตติยา เรียงไว้หน้า สทฐี แต่เรียงไว้หลัง สท

วิธีเรียงจตุตถวิภัตติ

บทจตุตถวิภัตติส่วนมากทำหน้าที่ขยายบทกิริยา จึงนิยมเรียงไว้หน้ากิริยาที่ตนขยาย ที่ขยายบทประธานก็มีบ้าง ถึงกระนั้นก็เรียงไว้

หน้าเช่นเดียวกัน จึงพววางหลักในการเรียงวิภัตตินี้ได้ดังนี้

๑. ขยายบทใดให้เรียงไว้หน้าบทนั้น เช่น

: อโห **อปฺปทฺถุจฺจสฺส** ทฺถุสฺสตี ฯ

: **กฺจฺฉินฺนสฺส** ทฺถุสฺสํ ฯ

๒. ถ้ามาร่วมกับบทอวุตตกมม จะเรียงไว้หน้าหรือหลังบทอวุตตกมมก็ได้ แต่เรียงไว้หลัง อวุตตกมม ความจะกระชับชัดเจนกว่า เช่น

หน้า : โส **ตสฺสา คพฺภปริหารํ** อทาลิ ฯ (๑/๓)

: โส ตํ อทริตฺวา **ปฺตฺตสฺส เภสชฺชํ** กโรติ ฯ (๑/๒๓)

หลัง : อานนฺนทตฺเถโร อตฺตโน **ชีวตํ สตฺถุ** ปริจฺจชิตฺวา
ปฺรโต อฏฺฐาลิ ฯ (๑/๑๓๐)

๓. ถ้ามาร่วมกับบท สมฺปาปฺณียกมม (ลู่) หรือบทอาหาร นิยมเรียงไว้หลัง ๒ บทนั้น เช่น

หลังสมฺปาปฺณียกมม : ยตฺถ เภรฺสฺส กนิฏฺโจ วสฺติ,
ตํ **วิถิ ปิณฺทาย** ปวิสิสฺสุ ฯ (๑/๑๓)

หลังอาหาร : โส **ฉาติสฺมาคเมเว** **ปิณฺทาย**
จฺรติ ฯ

สรุปง่าย ๆ ว่า

๑) ขยายบทใด เรียงไว้หน้าบทนั้น

๒) ถ้ามาคู่กับบททุตติยาวิภัตติ เรียงไว้หน้าอวุตตกมม แต่เรียงไว้หลัง สมฺปาปฺณียกมม และ อาหาร ตามผัง

แก่ - ซึ่ง
สู่ - เพื่อ
ใน - เพื่อ

วิธีเรียงปัญจมีวิภัตติ

บทปัญจมีวิภัตติ ตามปกติจะทำหน้าที่ขยายกิริยาและนาม จึงมีหลักเกณฑ์เบื้องต้นว่าขยายบทใดให้เรียงไว้หน้าบทนั้น เช่น

: พารามลีโต อวิทุเร สดตลิริสรุกษา อตถิ ฯ (๖/๙๖)

: นวหิ นวมุเขหิ ปุพพวภูฏิโย เจว ปุพวา จ ปคฺขรีสุ ฯ

(๕/๑๐๕)

บทปัญจมีวิภัตติที่มาร่วมกับบทอื่น มีวิธีเรียง ดังนี้

๑. มาร่วมกับบททุตติยาวิภัตติ จะเรียงไว้หน้าหรือหลังบททุตติยาวิภัตตินั้นก็ได้ เช่น

หน้า : อเถโก ทิสาวาลิโก ภิกฺขุ ราชคหา สาวตถิ

คนุตวา..... (๑/๗๑)

หลัง : ราชา เสนาปตี ภูฏโต ปุพพาเชลสิ ฯ

๒. ที่มาร่วมกับนิบาต คือ ยาว วินา อญตฺร และ อารา นิยมเรียงบทปัญจมีวิภัตติไว้หลังบทนิบาตเหล่านั้น เช่น

ยาว : ยาว อกนิฏฺฏภวนา ปน เอกนินฺนาทํ โกลาหลํ

อคมาลสิ ฯ (๑/๕๐)

วินา : น มยฺ **วินา ภิกขุสงฺฆเม** วตตาม ฯ

อญฺญตร: อชฺชตคฺเคทานาหํ อาวุโส อานนฺท **อญฺญตรเว**
ภควตา อญฺญตร ภิกขุสงฺฆมา อุโปสถํ
กริสฺสามิ ฯ (๑/๑๓๒)

อารา : **อารา** โส **อาสาภฺขยา** ฯ

๓. ที่มาร่วมกับนิบาต คือ อุทฺธํ นานา ปฏฺจาย นิยมเรียง
บทปัญจมีวิภัตติไว้หน้านิบาตเหล่านั้น เช่น

อุทฺธํ : **อิโต อุทฺธํ** กิณฺณิ คยฺหุปรคํ นตฺถิ ฯ

นานา : **มเต** เต กิ **นานาภรณาว** โหนฺติ ฯ

ปฏฺจาย : สาปี **ตโต ปฏฺจาย** สพฺเพสํ กम्मนฺตํ
โอโละเกนฺติ ฯ (๑/๔๙)

๔. บทเหตุ คือ ยสฺมา ตสฺมา กสฺมา กิการณา นิยมเรียงไว้
ต้นข้อความและไม่ต้องมีบทนามกำกับ เช่น

ยสฺมา : **ยสฺมา** โส น ตถากาลิ, **ตสฺมา** เอวมาห ฯ

ตสฺมา : **ตสฺมา** เอวมาห ฯ

กสฺมา : **กสฺมา** มยฺหํ คพฺภสฺส ปตฺติฏฺจิตฺถาวํ น กเถสิ ฯ
(๑/๔๔)

กิการณา: **ฆณฺเฐสิ** **ฆณฺเฐสิ**, กิการณา **ฆณฺเฐสิ** ฯ (๒/๔๘)

ถ้า ยสฺมา ตสฺมา มาคู่กับบท กาลลัตตมึ หรือ บทนิบาต คือ
ยถา ให้เรียง ยสฺมา ตสฺมา ไว้หน้า เช่น

: **ตสฺมา ตํทิวสํ** สตถา ตสฺส อุปฺนิสฺสยํ

โธโลเกตวา ฯเปฯ (๑/๕)

: **ตสฺมา ยถา** กณฺฐโก ฝลานิ คณฺหนโต ฯลฯ
เอวํ โสปี อตฺตโน มาตาย ฝลลติ ฯ (๖/๒๓)

ถ้า กสฺมา มากุ่กับ อถ (ที่แปลว่า...ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น)
ให้เรียง อถ ไว้ต้นประโยคหน้า กสฺมา เช่น

: **อถ กสฺมา** เอวมกาลิ ฯ

พอสรุปวิธีเรียงบทปญฺจมีวิภัตติได้ ดังนี้

- ๑) ทำหน้าที่ขยายบทใด ให้เรียงไว้หน้าบทนั้น
- ๒) มาร่วมกับบทพุดิยาวิภัตติ เรียงไว้หน้า หรือหลังบทพุดิยาวิภัตติ ก็ได้
- ๓) เรียงไว้หลังนิบาตเหล่านี้ ยาว วินา อณฺบุตร และ อารา แต่เรียงไว้หน้านิบาตเหล่านี้ อุทฺธํ นานา ปฏฺจาย
- ๔) เรียง ยสฺมา ตสฺมา กสฺมา ก็การณา ไว้ต้นประโยค แต่ กสฺมา ให้เรียงไว้หลัง อถ เป็น อถ กสฺมา.....

วิธีเรียงฉฺฐวีวิภัตติ

บทฉฺฐวีวิภัตติ โดยทั่วไปเป็นบทขยายนาม คือสัมพันธ์เข้ากับ คัพท์นามดังกล่าวแล้วข้างต้น เพราะฉะนั้น จึงมีวิธีการเรียงไม่ซับซ้อนนัก ทำหน้าที่สัมพันธ์กับบทใด ตอนใด ก็ให้เรียงไว้หน้าชิดกับบทนั้นที่ต้นสัมพันธ์เข้าด้วยเลย เช่น

- : **ตสุเสก** ปตุตโก อโหสิ ปิโย มนาโป ฯ (๑/๒๓)
- : **มจฉาน** ชินภาโว วिय **อิมล** โภคาน
- : มฏจกฤษฏลี พหิอาลินเท นิปนนาการเณ **ตสุส** อนโต
ปณณายิ ฯ (๑/๒๔)

ศัพท์ว่า โว โน เนล ที่ใช้เป็นนิตธารณะ เมื่อมีบทอื่นนำหน้า อยู่แล้ว ก็เรียงอย่างปกติธรรมดาตามลำดับ เช่น

- : สเจ ปน **โว** เอโกปิ อปฺปมตโต อภวิสส ฯ (๖/๔)

แต่ถ้าไม่มีบทอื่นนำหน้า จะต้องเรียงไว้หลังบทนิตธารณียะ เพราะ โว โน เนล เรียงไว้ต้นประโยคไม่ได้ เช่น

- : โโก นีธ **กนุท** พาลยตโร ฯ (๑/๒๘)
- : เอโกปิ จ **เนล** อปฺปมาท

ส่วนฉลิวัดติที่ใช้ในประโยคอนุาทรนั้น จักได้กล่าวเป็นส่วน หนึ่งข้างหน้า

วิธีเรียงสัดตมีวิภตติ

บทสัดตมีวิภตติ มีวิธีเรียงก่อนข้างจะสับสนุนพอสมควร เพราะ วิธีการเรียงไม่ค่อยแน่นอนตายตัว แล้วแต่ศัพท์ที่นำมาใช้จะเป็นศัพท์ ประเภทไหนและกินความเพียงใด ฉะนั้นจึงวางหลักแน่นอนตายตัวลงไปไม่ได้ แต่ก็พอจะจับเค้าพอเป็นแนวทางได้ ดังนี้

๑. เมื่อทำหน้าที่ขยายบทประธาน หรือบทอื่นที่เป็นนาม นิยม

เรียงไว้หน้าบทที่ตนขยายนั้น เช่น

- : จตุสุ **สมุทเทสุ** ชลํ ปริตตกั ๑ (๓/๑๘๕)
- : สามเณโร **ตตถ** นิमितตํ คเหตุวา ยญฺจิกโกฏี
วิสสชฺเชตฺวา ๑เปฯ (๑/๑๔)

๒. เมื่อทำหน้าที่ขยายกิริยา ถ้าไม่มีบทอื่นอยู่ด้วย ให้เรียงไว้หน้า กิริยา เช่น

- : สตุถา **เชตวนมหาวิหาร**า วิหฺรติ ๑

๓. เมื่อมาร่วมกับบทอวุตตกมม (ซึ่ง) ให้เรียงไว้หน้าบทอวุตตกมม นั้น เช่น

- : ตโต วินยธโร โอกาสํ ลกิตฺวา ธมฺมกถิกสฺส อนาปตฺติยา
อทสฺสเน อุกฺเขปนียกมฺมิ อกาสิ ๑ (๑/๕๐)
- : วตตสฺมปนา ทิ ครุณฺ **ฮาสน** ภา **สยเน** ภา อตฺตโน
ปริกฺขารํ น จเปนฺติ ๑ (๑/๕๖)

๔. กาลลัตตมึ ที่บอกกาลครอบทั้งประโยค ให้เรียงไว้ต้นประโยค หรือที่สองของประโยค เช่น

- : ตลฺมึ **สมเย** สตุถา ปวตฺติตปวฺรธมฺมจโก ๑เปฯ (๑/๔)
- : สตุถา **อาสาหฺพญฺณมมีทิวเส** อนฺโตนฺครํ ปาวิสิ ๑

๕. กาลลัตตมึที่อยู่ในระหว่างประโยค เนื่องจากความแทรกอยู่ตอนใด ให้เรียงไว้หน้าตอนที่ตนขยายนั้น เช่น

- : อถ นํ ทหฺรกาเล คนฺตฺวา **ปรุหฺทเกสฺมสฺสุกาเล**
อาคตฺตฺตา น โกจึ สญฺชานิ ๑ (๒/๖๗)

๖. กาลลัตตมึที่มาจากนิบาต คือ อถ และที่มาจากปัจจัย คือ

ตทา เอกทา อิทานิ เป็นต้น ให้เรียงไว้ต้นประโยค เช่น

: **อถสุสา** ภริยาย กุจฉิยํ คพฺโฆ ปติฏฺฐาสิ ฯ (๑/๓)

: **ตทา** สาวตถิยํ สตฺต มนุสฺสโกฏฺฐิโย วสนฺติ ฯ (๑/๕)

๗. กาลลัตตมึรวม ซึ่งบ่งกาลใหญ่ ให้เรียงไว้หน้ากาลลัตตมึย่อย คือ จาก สมัย - ปี - เดือน - วัน - เวลา ไปตามลำดับ เช่น

: **ตํทิวสํ** ปน สตฺถา **ปจฺจุสกาลเ** โลกํ โวลเณโต.....

: **อถ สายณฺทสมเย** ภิกฺขุ อีโต จีโต จ สโมสริตฺวา.....

(๒/๘๒)

๘. วิสยาธาระ ถ้าเพ่งถึงที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะของเจ้าของกิจการที่ตนสัมพันธ์เข้าด้วย เช่น กุฎี วิหาร บ้าน ถ้า นิยมเรียงไว้หน้าบทที่ตนขยาย เพราะเป็นที่อยู่เฉพาะของประธานในประโยคเท่านั้น เช่น

: อายสุมา หิ มหากสฺสโป **ปิปฺพลิคฺุหายํ** วิหรนฺโต. (๕/๖)

: ตทาปี สตฺถา **คนฺธกุฎฺธิยํ** นิลินโน ฯ

๙. วิสยาธาระ ถ้าเพ่งถึงที่อยู่กว้างๆ เช่น คาม นิคม ชนบท เมือง เป็นต้น ซึ่งมีใช่เป็นที่อยู่เฉพาะของประธานในประโยคเท่านั้นให้เรียงไว้ต้นประโยคหน้าตัวประธานอีกทีหนึ่ง เช่น

: ตทา **สาวตถิยํ** สตฺต มนุสฺสโกฏฺฐิโย วสนฺติ ฯ (๑/๕)

: **สาวตถิยํ** กิร อทินฺนปฺพุพฺโโก นาม พุราหมเณ
อโหสิ ฯ (๑/๒๓)

๑๐. วิสยาธาระ ถ้ามารว่กันหลายตัว นิยมเรียงที่มีความหมายกว้างๆ ไว้หน้าเหมือนคลุมไว้ทั้งหมด เรียงที่มีความหมายแคบๆ ไว้หลัง

ลดหลั่นลงมา เหมือนถูกคลุมไว้ ส่วนกิริยาที่ตนขยายให้เรียงไว้กลาง
เช่น

: เอกิ สมยิ ภควา **สาวตถิยิ** วิหริติ **เซตวเน**
อนาถปิณฑิกสส **อาราเม** ฯ

: เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา **เวरणฺชายิ** วิหริติ
นเพรบุจิมนฺทฺมฺลเ ฯเปฯ

สรุปวิธีเรียงสัตตมีวิภัติ

- ๑) ขยายบทใด ให้เรียงไว้หน้าบทนั้น
- ๒) มาร่วมกับบทอวุตตกम्म เรียงไว้หน้าอวุตตกम्म
- ๓) กาลสัตตมีที่บ่งกาลใหญ่ครอบคลุมทั้งประโยค และที่มาจาก
อภัยยศัพท์ เช่น อถ กทา ตทา อิทานิ เป็นต้น ให้เรียงไว้ต้นประโยค
- ๔) กาลใหญ่ ให้เรียงไว้หน้ากาลย่อยตามลำดับ
- ๕) วิสยธาระ บ่งที่อยู่แคบๆ วางไว้หน้าบทที่ตนขยาย บ่งที่
อยู่กว้างๆ คลุมทั้งประโยควางไว้ต้นประโยค

วิธีเรียงอาลปะนะ

บทอาลปะนะ มีหลักแน่นอนอยู่ คือต้องเรียงไว้ในประโยคเลขใน
เท่านั้นห้ามเรียงไว้นอกเลขในเด็ดขาด แต่วิธีการเรียงในประโยคเลขใน
นั้นไม่แน่นอน อาจเรียงไว้เป็นที่ ๑ หรือที่ ๒ ที่ ๓ ในประโยค หรือเรียง
ไว้ท้ายประโยคก็ได้ ทั้งนี้สุดแต่เนื้อความในประโยคหรือศัพท์ประกอบ

ในประโยค เช่น นิบาตต้นข้อความ และกาลลัตตมี เป็นต้น ซึ่งพอมิ
หลักสังเกต ดังนี้

๑. ถ้าเป็นข้อความสั้นๆ เป็นแบบบอกเล่า นิยมเรียงไว้ต้นประโยค
เช่น

: **ภนฺเต** อหํ มหุลลกกาเล ปพฺพชิตฺโต คนฺถรฺรํ ปูเรตุํ
น สกฺขิสฺสํสามิ ฯ (๑/๗)

๒. ถ้าเป็นข้อความแสดงความประสงค์ หรือตอบคำถาม หรือ
ต้องการเน้นความในประโยคให้ชัด นิยมเรียงไว้สุดประโยค เพื่อไม่ให้
ขวางศัพท์อื่น เช่น

: กนิญฺจภฺตาทา เม อตฺถิ **ภนฺเต** ฯ (๑/๖)

: สาธุ **ภนฺเต**, อปฺปมตฺตาทา โหถ ฯ (๑/๘)

๓. อาลปนะที่เป็นนิบาต เช่น ภนฺเต อาวุโส อมฺโဂ เป็นต้น ถ้า
มากู้กับอาลปนะที่เป็นนาม คืออาลปนะที่แจกมาจากวิภัตติ นิยมเรียง
อาลปนะนิบาตไว้หน้าอาลปนะนาม เช่น

: วเทหิ ตาว **อาวุโส ปาลิต** ฯ (๑/๑๐)

: **โภ โคตม** ตุมหากํ ทานํ อทตฺวา ปูชํ อกตฺวา ฯ เป ฯ
(๑/๓๑)

: อชฺชตคฺเคทานาหํ **อาวุโส อานนฺท** อณฺณเตจฺจ
ภควตฺตา ฯ เป ฯ อุโปสถํ กริสฺสํสามิ ฯ (๑/๑๓๒)

การเรียงบทอาลปนะนี้มีข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง คือให้สังเกตดู
ที่คำแปล ถ้าจำนวนไทยแปลขึ้นต้นก่อน ก็ให้เรียงไว้ต้นประโยค หรือที่

๒ ที่ ๓ ในประโยค แล้วแต่ศัพท์ใกล้เคียงจะอำนวยให้หรือไม่

ถ้าสำนวนไทยแปลทีหลัง ก็เรียงไว้สุดท้ายประโยค ทั้งนี้เพราะบทอาลปนะเท่ากับคำไทยว่า ท่านครับ ท่านขา ขอรับ เจ้าคะ ครับ ค่ะ เป็นต้นนั่นเอง เมื่อแปลไว้ต้นก็แสดงว่าอยู่ต้น เมื่อแปลไว้หลังก็แสดงว่าอยู่หลัง นี้ว่าโดยวิธีการแปลโดยล้นทัด เช่น

- : **ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ** ในพระศาสนานี้มีฐานะเท่าไร ๓ มีฐานะ ๒ อย่างเท่านั้นแหละ **ภิกษุ** คือ คันถฐานะ และ วิปัสสนาฐานะ ๓
- : **ภนฺเต** อิมสมิ สาสเน กติ ฐรณินฺติ ๓ คนถฐุริ วิปัสสนาฐรณินฺติ เทวเยว ฐรณินิ **ภิกขุชฺติ** ๓ (๑/๗)
- : **คุณทั้งหลาย** พวกคุณจะให้ไตรมาสนี้ผ่านไปด้วยอิริยาบถเท่าไร ๓ สีขอรับ๓ ก็ข้อนี้สมควรละหรือ **คุณทั้งหลาย**
- : **อาวุโส** อิม เตมาลี กตฺติหิ อิริยาปเถหิ วิดีนาเมสฺสเถตาติ ๓ จตุหิ **ภนฺเต**ติ ๓ ก็ ปเนตํ **อาวุโส** ปฏฐิรูปฺนติ ๓ (๑/๘)

วิธีเรียงวิเสสนะ

บทวิเสสนะ จัดเป็นบทขยายเนื้อความของบทที่ตนขยายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น วิธีสังเกตว่าศัพท์ใดเป็นบทวิเสสนะ ให้สังเกตที่ความในภาษาไทย ส่วนมากจะนิยมแปลว่า “ผู้ ที่ ซึ่ง มี อัน” อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเห็นคำแปลอย่างนี้หน้าคำใด พึงสันนิษฐานไว้ก่อนว่าคำ

นั้นเป็นวิเสสนะ ส่วนศัพท์วิเสสน ลัพพนาม และศัพท์สังขยาคุณ ไม่นิยมแปล เพราะบ่งชัดว่าเป็นวิเสสนะอยู่แล้ว บทวิเสสนะนี้มีวิธีการเรียงไม่ยุ่งยากนัก ดังนี้

๑. ทำหน้าที่ขยายบทใด ต้องปรุงรศัพท์วิเสสนะให้มีลิงค์ วจนะวิภัตติ เหมือนกับบทนั้นเสมอไป

๒. สามัญวิเสสนะ คือ วิเสสนะทั่วไป ซึ่งเป็นคุณนามบ้าง วิเสสนลัพพนามบ้าง เป็นศัพท์ที่ปรุงมาจาก ต อนุต มาน ปัจจัยบ้าง ให้เรียงไว้หน้าบทที่ตนขยาย เช่น

: **กมฺมสริกฺขโก** อากาโร อุบุปฺขชิ ฯ (๑/๑๑๘)

: **อัยฺ** ธมฺมเทสนา กตฺถ ภาสิตาติ ฯ (๑/๓)

: **คจฺฉานนฺท ตํ** ยกฺขินี ปกฺโกสาติ ฯ (๑/๔๖)

๓. วิสามัญวิเสสนะ คือ วิเสสนะที่ไม่ทั่วไป เป็นวิเสสนะแสดงยศ ตำแหน่ง ตระกูล หรือความพิเศษอื่นใดที่ไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น ให้เรียงไว้หลังบทที่ตนขยาย เช่น

: **สมโณ โคตโม** สกฺยปฺตุโต สกฺยกุลฺลา ปพฺพชิตฺ.....

: **วิสาขापि महापालिका** นิพฺพธํ ทิวสฺสส เทว
วาเร... (๑/๔)

: **ทิฏฺฐโส โข** เม มหาลิ สกฺโก **เทวานมิनुเทติ** ฯ (๒/๙๖)

๔. ถ้านามที่ตนจะขยายความมีหลายศัพท์ ให้ประกอบวิเสสนะให้มีลิงค์ วจนะ วิภัตติ เหมือนกับนามตัวที่อยู่ใกล้ที่สุด เช่น

: **สิลวตี** อิตฺถิ वा पूरिसे वा.....ฯ

: **สีลวา** ภิกขุ วา ภิกขุณี วา.....๗

๕. ถ้านามที่จะขยายมีหลายศัพท์ และประกอบด้วย จ หรือ ปี ศัพท์ ให้ประกอบศัพท์วิเสสนะเป็นพหูพจน์เสมอ เช่น

: ตลฺหิมิ อาวาเส **วสนตา** ภิกขุ จ ภิกขุณี จ นิพทฺธํ
สมาคจฺจนฺติ ๗

๖. ถ้าในประโยคนั้นมีวิเสสนะหลายศัพท์ ให้เรียงลำดับก่อนหลัง ดังนี้ อนิยม-นิยม-คุณนาม-สังขยา-นาม

: **ยา ปนายํ อวเสสา** ปชา ๗ (๔/๕๐)

: **เย จตฺตาริ** โยคา มหาชนํ วัฏฺฏเฐ โอสีทาเปนฺติ ๗

: **เอเต เต** ภิกฺขเว อุโภ อนุปคฺมม มชฺฌิมา ปฏิปทา....๗

๗. วิเสสนะ ที่ประกอบด้วย ต อนฺต และมาน ปัจจัย ในวิภัตติต่างๆ เว้นปฐมวิภัตติ จะเรียงไว้ข้างหน้าบทที่ตนขยายก็ได้ เรียงไว้หลังก็ได้ แต่นิยมเรียงไว้หลังพร้อมกับข้อความที่สัมพันธ์เข้ากับบททั้งหมด เช่น

: อถกทิวสํ มหาปาโล **อริยสาวเก** คนฺธมาลาทิตฺตเถ
วิหารํ **คจฺจนฺเต** ทิสฺวา.....(๑/๕)

: เอกสฺส **ปจฺเจกพุทฺธสฺส** ชาตสฺสรํ โอรุยฺห **นทายนฺตสฺส**
ตีเร จปิเตสฺสุ กาสาเวสฺสุ จิวํ เถเนตฺวา.....(๑/๗๒)

๘. วิเสสนะที่ประกอบด้วย อนฺต มาน ปัจจัย ที่ทำหน้าที่ขยายบทประธานในประโยคกัตตุวาจก นิยมเรียงไว้หน้าบทประธาน ในประโยคกัมมวาจก นิยมเรียงหลังบทประธาน เช่น

- : ภตตฎฐานฎฐานปี **อชานนโต** กุลปุตโต กมมนต์ นาม
ก็ ชานิสฺสติ ฯ (๑/๑๒๖)
- : สกลปี หิ เตปิฎกํ พุทฺธวจนํ อหริตฺวา **กถิมมานิ**
อปฺปมาทเมว โอตฺตติ ฯ (๒/๖๓)

วิธีเรียงวิกติกตฺตา

บทวิกติกตฺตา หรือบทที่นิยมแปลกันว่า “เป็น” และลัมพันธ์
เข้ากับกิริยาที่มาจาก ภู หุ อสฺ ชน ธาตุ เป็นบทที่มาจากนามบ้าง
คุณนามบ้าง กิริยาบ้าง มีข้อควรทราบและวิธีการเรียง ดังนี้

๑. วิกติกตฺตา ที่มาจากนาม คือ เป็นนามโดยกำเนิดใช้เป็นบท
ประธานได้ เมื่อมาทำหน้าที่เป็นวิกติกตฺตา ไม่ต้องเปลี่ยนไปตามนาม
เจ้าของ คือให้คงรูปลิงค์ และวจนะเดิมของตนไว้ เช่น

- : อปฺปมาโท อมตํ **ปทํ** ฯ ไม่ใช่ อปฺปมาโท อมโต **ปโท** ฯ
- : สจฺจํ เว อมตา **วจา** ฯ ไม่ใช่ สจฺจํ เว อมตํ **วຈ** ฯ

๒. วิกติกตฺตา ที่เป็นคุณนามแท้ ต้องเปลี่ยนลิงค์ วจนะ วิกัตติ
ไปตามรูปนามเจ้าของ คือ มีคติเหมือนเป็นวิเสสนะของนามนั้น เช่น

- : **โส** ปิตุ **ปิโย** โหติ ฯ
- : **สา** **อภิรฺพา** โหติ ฯ

๓. วิกติกตฺตา ที่มาจากกิริยากิตก์ซึ่งแจกด้วยวิกัตติได้ มีคติ
เหมือนคุณนาม จึงต้องเปลี่ยนรูปไปตามนามเจ้าของ เช่น

- : ปาโป **ซาโตลี** สามเณร ๑
- : ตูว์ **นฏจาลี** อมม ๑
- : อัย มหเสถุชขาย เทวดาย **ปริคคหิโต** ภวิสสุติ ๑ (๑/๓)

๔. วิกติกตดาที่มีบทเดียว ให้เรียงไว้หลังตัวประธานหน้ากิริยา
ที่ตนสัมพันธ์เข้าด้วย เช่น

- : เถโร “เอโส **สปรุโร** ภวิสสุตติ จินเตตวา..... (๑/๑๗)
- : ทิปีนิปี ตโต จุตา สวตถิยํ **กุลธิตา** หุตวา นิพพตติ ๑
(๑/๔๕)

๕. วิกติกตดาที่มีมาร่วมกันตั้งแต่ ๒ ตัวขึ้นไป มีนามเจ้าของบท
เดียวกัน นิยมเรียงไว้หน้ากิริยาเพียงตัวเดียว นอกนั้นให้เรียงไว้หลัง
กิริยา เช่น

- : สาปี ตโต ปฏจาย สพเพล์ กมมนุเต โอโลเกนติ
ลาภคคปุตตา อโหสิ **มหาปริวารา** ๑ (๑/๔๙)
- : เอกสมิ หิ สมเย เวสาลี **อิฐา** โหติ **ผิตา**
พหุชชนา อากิณณมนุสสา ๑ (๗/๘๗)

๖. วิกติกตดา ที่มีบทประธานเป็นเอกวจนะหลายๆ บท และควบ
ด้วย จ หรือ ปี คัพพ์ นิยมประกอบเป็นพหุวจนะ รวมทั้งกิริยาด้วย เช่น

- : พิมพิสาโร จ ปเสนทีโกสโล จ อญมมญญํ
ภคินีปตกา โหนติ ๑ (๓/๔๗)

๗. วิกติกตดาที่เป็นอุปมา นิยมใช้กับ วิย คัพพ์ ไม่นิยมใช้กับ

อิ ว คัพพ์ เช่น

: สุชชตา โลกั **ฮาकुลา** วีย หุตวา ฯเปฯ ปฏิวจัน
อทาลี ฯ (๓/๘๒)

๘. วิกติกตดา ในประโยค กัมมวาก และ ภาววาก มีรูปเป็น
ตติยาริวัตติเท่านั้น และมีวิธีการเรียงเหมือนที่กล่าวแล้ว เช่น

: **อสเจน อมายาวินา** หุตวา **กฤษณชฺมาสเยน**
ภวิตพฺพ ฯ (๑/๖๓)

๙. วิกติกตดา ตามปกติจะพบในรูปปฐมาริวัตติ แต่วิกติกตดา
ที่มาในรูปริวัตติอื่นก็มี เช่น

ในรูปทุติยาริวัตติ : อถ นั สฯเปฯ อาลึงคิตฺวา **ปมตฺ**
หุตวา ปพพตฺนเต จิตฺ ปิฏฺฐิจิปลเส
จตฺวา เอเกน หตฺเถน ขนฺเธ
คเหตุวา.....(๔/๑๐๒)

ในรูปตติยาริวัตติ : ปุพฺพงฺคมาติ **เตน ปจฺมคามินา** หุตวา
สมนฺนาคตา ฯ (๑/๒๐)

: **อกุสีเตน** ภวิตพฺพ อารทฺธวิริเยน ฯ

(๑/๖๓)

ในรูปฉฺฐริวัตติ : **สกกุสฺส มหาลิ เทวานมินุทฺสฺส ปุพฺเพ**
มนุสฺสกุตฺสฺส สมานสฺส สตฺต วตฺตปทานิ
สมตฺตานิ สมากินฺนานิ อเหตุ ฯ (๒/๙๖)

วิธีเรียงวิภคิตตาดังกล่าวมานี้ เป็นแบบหลักทั่วไป แต่ในปกรณ์แบบเรียนอาจมีนอกเหนือจากกฎนี้บ้าง ถ้าจำไม่ได้ ก็ขอให้ยึดวิธีที่ว่านี้เข้าไว้ก่อน เป็นไม่ผิดแบบที่ว่านั้น เช่น

: สาวตฤยิ กิร มหาสุวณโณ นาม กุฏุมพิโก อโหสิ **อทฺโตมมทฺธโน มหาโกโค อปฺตฺโตโก** ฯ (๑/๓)

จะเรียงว่า : สาวตฤยิ กิร มหาสุวณโณ นาม กุฏุมพิโก **อทฺโตม** อโหสิ **มทฺธโน** ฯเปฯ ดังนี้ก็ได้

: ตสฺเสกปฺตฺโตโก อโหสิ **ปิโย มนาโป** ฯ (๑/๒๓)

จะเรียงว่า : ตสฺเสกปฺตฺโตโก **ปิโย** อโหสิ **มนาโป** ฯ ดังนี้ก็ได้

วิธีเรียงกิริยา

ดังกล่าวมาแล้วในบทก่อนว่า กิริยาถือว่าเป็นส่วนสำคัญของประโยคคู่กับประธาน และกิริยานั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ

๑. อนุกิริยา หมายถึงกิริยาที่แทรกอยู่ในระหว่างประโยค ได้แก่ กิริยาที่ประกอบด้วย ต อนุต มาน และ ตูนาทิ ปัจจัย

๒. มุขยกิริยา หมายถึงกิริยาใหญ่ที่ทำหน้าที่คุมประโยค ได้แก่ กิริยาอาชยาดทั้งหมด และกิริยากิตก์ที่ประกอบด้วย ต อนนิย ตพฺพ ปัจจัย ในกิริยา ๒ ประเภทนี้ มีหลักการเรียง ดังนี้

วิธีเรียงอนุกิริยา

๑. เรียงไว้หลังประธาน ในประโยคธรรมดา โดยเรียงเป็นลำดับ

เรื่อยไป เช่น

: โส เอกทิวส์ นหานตติถ์ **คนตุวา นหาตุวา**
อาคจจนโต .....(๑/๓)

๒. **เรียงไว้หน้าประธาน** โดยมากก็คือ ศัพท์ที่ประกอบด้วย “ตุวา” ปัจจัย ที่แปลว่า “เพราะ, เว้น หรือ ครั้นแล้ว” เช่น สุตวา ทิสวา จเปตุวา กตุวา นิสสาย เป็นต้น เช่น

: อิหิ กิร จาน์ **ทิสวา** ตถาคโต เทวทตต์ ปพพาเชลิ ฯ
(๑/๑๓๗)

: อิทานิสส มํ **จเปตุวา** อญญํ ปฏิสรณํ นตฺถิ ฯ

: อาจริยํ เม **นิสสาย** ชีวิตํ ลทฺธํ ฯ

และคือ ศัพท์ที่ประกอบด้วย ต อนุต มาณ ปัจจัย เช่น

: วฏฺฐิํ ปน เขเปตุวา **จิตโต** ชีณาสโว คตทฺธา นาม ฯ
(๔/๕๔)

: **อากฺขมาโน** หิ ภควา หิมวณฺตํ ปพฺพตฺราชํ
สฺวณฺณนฺติ อธิมุจฺเจยฺย ฯ (๗/๑๖๐)

: สพฺพตฺตึ ปน ปธานํ **ปทหนโต** โยคาวจโร จ
ธมฺมกถํ **กถนโต** ธมฺมกถิโก จ ฯเปฯ ชานาติ ฯ (๓/๑๐๙)

๓. **เรียงไว้หลังกริยาใหญ่** ในกรณีอนุกริยาทำหน้าที่พร้อมกับกริยาใหญ่ หรือเป็นกริยาอปรกาล แต่เป็นกริยาที่รองไปจากกริยาใหญ่ ซึ่งถืออิริยาบถใหญ่ เป็นประธาน คือ ยิน เติน นัง นอน เป็นต้น เช่น

: ตสฺมี สมเย สตฺถา ปวตฺติตฺตฺปวธมฺมจกฺโก ฯเปฯ

เซตวณมหาวิหาเร วิหฺรติ สคฺคฺมคฺเค จ โมกฺขมคฺเค จ
ปติฏฺฐาปยมาโน ฯ (๑/๔)

: คจฺฉ ตาลํ **ทตฺวา** ฯ

: โส เถโร ธมฺมาสเน นิสิตฺติ จิตฺตวิชฺณี **คเหตุวาทา** ฯ

๔. เรียงไว้หน้ากริยาใหญ่ ในกรณีใช้แทนปริสัพท์พนาม คือ
ทำหน้าที่คล้ายประธานในประโยค เพราะไม่เรียงประธานไว้ด้วย และ
อนุกริยาเช่นนี้ มักมีศัพท์ว่า **นาม** กำกับไว้ด้วย เช่น

: เทวทตฺโต กุหิ นิลินฺโน วา จิตฺโต วาติ **ปฺจจนฺโต**
นาม นตฺถิ ฯ (๑/๑๒๙)

: อหนฺติ วา อหนฺติ วา **วทฺนฺโต นาม** นาโหสิ ฯ (๕/๙๔)

วิธีเรียงमुखยกริยา

๑. เรียงไว้ท้ายประโยค ในประโยคธรรมดาต่างๆ ไป ดังตัวอย่าง
ทั้งหลายที่แสดงมาแล้ว

๒. เรียงไว้ต้นประโยค ในกรณีพิเศษดังต่อไปนี้

๒.๑ **ในประโยคคำถาม** ซึ่งไม่มี ก็ ศัพท์อยู่ด้วย มีคติใช้
แทน ก็ เช่น

: **ทฺฏฺโห** โข ภาเนเต ภาควตา สกฺโก เทวานมินฺโท ฯ

(๒/๙๕)

: **อตฺถิ** ปนายสมฺโต โกลิ เวยยาวจฺจโร ฯ

๒.๒ **ในประโยคบังคับ** เช่น

: **คจฺฉ** ตฺวํ อาวุโส ฯ

: **เอทิ** ตาต ปิยปรุตต ฯ

๒.๓ ในประโยคอ่อนวอน เช่น

: **ติฏฐถ** ตาว ภนฺเต, กิจจํ เม อตฺถิ ฯ (๑/๑๔)

: **อาคเมตฺ** ภนฺเต ภควา ฆมฺมสฺสามิ ฯ (๑/๕๑)

๒.๔ ในประโยคเตือน - ชักชวน เช่น

: **ปสฺสถิทานิ** อาวุโส เถรสุส อโนมคฺชนฺตํ ฯ (๔/๖๗)

: **ปสฺสถ** ภิกฺขเว สกุกํ เทวานมินฺท์ อุทานํ อุทาเนตฺวา
อากาเสน อาคจฺจนฺตํ ฯ (๓/๘๕)

๒.๕ ในประโยคสงสัยเชิงถาม เช่น

: **สภฺขิสฺสติ** นุ โข เม สงฺคหํ กาทฺุโน ?

๒.๖ ในประโยคห้าม หรือ คัดค้าน เช่น

: **โทตฺ** อุปลาสก น มยฺหํ อิมินา อตฺเถ ฯ

: **อลํ** อยฺย, มม มาตฺุ ภายามิ, คมิสฺสามาหํ ฯ (๓/๓๘)

๒.๗ ในประโยคปลอบใจ เช่น

: **โทตฺ** มา จินฺตยิ, วฏฺฏสฺเสเวส โทโส ฯ

๒.๘ ในประโยคให้พร เช่น

: **ภวตฺ** สพฺพมฺงคฺลํ รกฺขณฺตฺุ สพฺพเทวตา ฯ

๒.๙ ในประโยคเน้นความ เช่น

ความตั้งใจ : **ปพฺพชิสฺสามิวาหํ** ตาต ฯ (๑/๗)

ความดีใจ : **นิปฺพนฺนํ** โน กิจจํ ฯ

: **อณฺณาสี** วัต โภ โกณฑุญฺโฆ ๑

ความตกใจ : **นตฺถิ** เม อิทานิ ชีวิตฺ ๑

ความยืนยัน : **ชีณา** ชาติ, วุสิตฺ พุรหมจฺริยํ, กตฺ กรณียํ

(๑/๑๑๑)

๒.๑๐ ในประโยคแสดงความมั่นใจ เช่น

: **ลภฺยฺยาม** มยํ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ,

ลภฺยฺยาม อฺปสฺมปทํ ๑ (๑/๘๖)

ประโยคที่วางกริยาไว้ข้างต้นนี้ ถ้าเป็นประโยคสั้นๆ และในประโยคนั้นจะต้องวาง ต ลัพพนามในรูปทุตยาริวัตติด้วย นิยมให้ทุตยาริวัตตินั้นมีรูปเป็น นํ หรือ เน แล้ววางไว้หลังกริยา และเป็นตัวสุดท้ายในประโยค เช่น

: ตาต ยํ อิมสฺมี กุเล ๑เปฯ สพฺพนฺตํ ตว ภาวโร,

ปฺฏิปชฺชาหิ **นฺนฺติ** ๑ (๑/๖)

จะเรียงว่า ตํ ปฏฺิปชฺชาหิติ ก็ได้แต่ไม่นิยม และไม่นิยมเรียงว่า ปฏฺิปชฺชาหิ **ตฺนฺติ** ๑

: กิตฺโส นฺุ โข โส, ปสฺลิสฺสสาม **นฺนฺติ** ๑ (๒/๓๙)

จะเรียงว่า ตํ ปสฺลิสฺสสามาติ ก็ได้แต่ไม่นิยม และไม่นิยมเรียงว่า ปสฺลิสฺสสาม **ตฺนฺติ** ๑

วิธีเรียงกริยาประธานนัย

กริยาประธานนัย คือ กริยาที่ประกอบด้วยตวนาที่ปัจจัย ตามปกติ ก็เป็น ตวา ปัจจัยทำหน้าที่เป็นกริยาคุมพากย์ในประโยค ซึ่งปกติเป็นไม่ได้ ที่ต้องใช้กริยาประธานนัย เพราะขณะที่เนื้อความกำลังดำเนินไปตาม ปกตินั้น เกิดมีประธานของประโยคบางส่วนแยกไปทำกริยาอื่น แต่ประธานบางส่วนมิได้ทำด้วย แต่ประโยคจำต้องดำเนินเรื่อยไปดังนี้ จึงนิยมใช้กริยาประธานนัย เพื่อให้ประโยคเป็นไปไม่ขาดสาย เท่าที่สังเกตดู วิธีใช้กริยาประธานนัยในปรกรณ์ต่างๆ สรุปแล้วมี ๓ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑

ตอนแรกประธานของประโยคจะเป็นบุคคลก็ตาม เป็นสิ่งของก็ตาม อยู่รวมกันเป็นหมวดเป็นหมู่ และทำกริยาอาการร่วมกันเรื่อยมา แต่ตอนหลังประธานเหล่านั้น มีบางส่วนแยกไปทำกริยาอย่างอื่น กริยาที่ทำร่วมกันของประธานจึงต้องหยุดลงกระทันหัน ต่อไปก็เป็นกริยาเฉพาะของประธานที่แยกตัวออกมา

ยกตัวอย่างเช่น แม่น้ำสายหนึ่งไหลมาจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ผ่าน เกาะแก่งเรื่อยมา ภายหลังมาแยกเป็น ๒ สาย สายหนึ่งไหลไปทางทิศใต้เรื่อยไป อีกสายหนึ่งแยกไหลไปทางทิศตะวันออก จะเห็นได้ว่า ตอนแรกมาด้วยกัน ตอนหลังจึงแยกกัน กริยาสุดท้ายแม่น้ำไหลมาก่อนแยกกันนั้นจัดเป็นกริยาประธานนัย

ขอให้พิจารณาประโยคต่อไปนี้

: อุโบधि (ตปสา) สาราณียิ กถิ กเถตวา, สยนกালে

นารโท เทวลสฺส นิปชฺชนภูจฺจานญจ ทวารญจ
สฺลลกุเขตฺวา นิปชฺชิ ฯ (๑/๓๘)

ในประโยคนี้ กเถตฺวา เป็นกิริยาประธานนัย เพราะเป็นกิริยา
สุดท้ายที่ประธาน คือ ตาปสา ทำร่วมกัน ภายหลังจากประธานส่วนหนึ่ง
ข้างต้น คือ นารโท แยกไปทำกิริยาอย่างหนึ่งต่างหาก ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับ
ประธานทั้งหมดข้างต้น

ขอให้ดูประโยคอื่นเทียบเคียง

- : สวตถฺถิวาลิโน ทิ เทว กุสฺปุตฺตา สหายกา วิหารี
คนฺตฺวา ฯเปฯ สาสเน ฐูริ ปุจฺจิตฺวา วิปฺสสนาฐฺรญจ
คนฺถฐฺรญจ วิตถารโต **สฺตฺวา, เอโก** ตาว อหํ
ภนฺเต ฯเปฯ **อรทตฺตํ** ปาปฺณิ ฯ (๑/๑๔๔)
- : สรีริ มชฺเฌ ภิชฺชิตฺวา, **เอโก ภาคโ** โอริมตีเร ปติ,
เอโก ปาริมตีเร ฯ (๓/๑๘๗)
- : เภฏฺจาคงคฺกาย จ เทว **อิตฺถิโย** นหายมานา ตํ ภาชนํ
อุทฺเทนาหฺริยมานํ **ทิสฺวา, เอกา อิตฺถิ** มยฺหเมตํ
ภาชนนฺติ อาท ฯ (๘/๑๗๒)

ความจริง ประโยคเหล่านี้อาจแยกเป็น ๒ ประโยค โดยตัด
ทอนกิริยาประธานนัยเป็นกิริยาคุมพากย์เสีย เช่นเป็นว่า

- : อุโภปี (ตาปสา) สาราณียํ กถํ กเถลฺลํ, สยฺนกาเล
นารโท ฯเปฯ หรือ

: สรีร์ มชฺฌเม ภิชฺชช, เอโก ภาโค ฯเปฯ

อย่างนี้ยอมใช้ได้เช่นกัน แต่ประโยคเนื้อความจะไม่สละสลวย เพราะใจความของประโยคมิได้หยุดลงแค่นั้น ยังดำเนินต่อไปอีก แต่ดำเนินไปเพียงบางส่วนเท่านั้น

ลักษณะที่ ๒

ตอนแรกประธานทำกริยาอาการร่วมกันมา แล้วแยกกันเหมือนในลักษณะแรก ส่วนหนึ่งของประธานที่แยกมาไปทำกริยาอาการอย่างหนึ่งต่างหาก ไม่เกี่ยวข้องกับประธานทั้งหมด แต่เมื่อทำเสร็จแล้วกลับไปร่วมทำกริยาอาการกับตัวประธานทั้งหมดในประโยคตามเดิมอีกเช่นนี้ กริยาที่ทำรวมกันสิ้นสุดลงตอนแรก ไม่จัดเป็นกริยาประธานนัยเหมือนในลักษณะแรก แต่กริยาประธานนัยในลักษณะนี้ ได้แก่กริยาตัวสุดท้ายของตัวประธานที่แยกตัวออกไปทำ เท่ากับเป็นประโยคเล็กๆ แทรกอยู่ในประโยคใหญ่นั้นเอง

เปรียบเหมือนชายสองคนเดินทางไปด้วยกัน พอถึงกลางทาง ชายคนหนึ่งแวะลงซื้อของข้างทาง แล้วเดินทางร่วมกันต่อไปใหม่ กริยาที่ชายคนที่แวะลงทำเป็นสุดท้ายนั้นแหละ จัดเป็นกริยาประธานนัย

ความจริง น่าจะทอนประโยคให้เล็กกลง โดยขึ้นประโยคใหม่ ย่อมทำได้ แต่จะไม่สละสลวย และประโยคจะยับเยินเกินไป ต้องขึ้นประธานใหม่อยู่เรื่อย จึงไม่นิยมทอนประโยค

ตัวอย่าง กริยาประธานนัยในลักษณะนี้ คือ

: เตปิ เทวโลกโต จวิตฺวา พนฺธุมติยฺ เอกสฺมี กุลเคเท

เซฎุโจ เซฎุโจ ว หุตวา กนิฎุโจ กนิฎุโจ ว หุตวา
ปฏิสนธิ คณทิสฺ ๑ (๘/๑๖๐)

ลักษณะที่ ๓

ลักษณะกิริยาประธานนัยอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากลักษณะทั้งสองข้างต้น คือตอนแรกประธานทำกิริยาร่วมกันมา และหยุดลง ตอนหลัง ประธานเหล่านั้นต่างก็แยกไปทำกิริยาของตนต่างหาก แต่ไม่ได้กลับมาทำกิริยาร่วมกัน เหมือนลักษณะที่ ๒ ประโยคสิ้นสุดลงตรงกิริยาของใครของมัน เหมือนในลักษณะที่ ๑ แต่แทนที่กิริยาประธานนัยจะอยู่ตรงกิริยาสุดท้ายก่อนแยกกันเหมือนในลักษณะที่ ๑ กลับเป็นตัวกิริยาสุดท้ายของประธานที่แยกตัวออกมาแต่ละตัวเหมือนในลักษณะที่ ๒

ลักษณะที่ ๓ นี้เป็นที่ตั้งแห่งความฉงนอยู่ พบตัวอย่างมีอยู่ในเรื่อง อุโปสถกมม ภาค ๕ ดังนี้

: วิสาเข อิมลฺ สตตานํ ชาตือาทโย นาม
ทณฺขทตฺถโคपालกสทิสฺสา, ชาติ ชราย สนฺติกํ
เปเสตฺวา, ชรา พฺยาธิโน สนฺติกํ, ๑เปฯ (๕/๕๔)

เรื่องกิริยาประธานนัยนี้ นักศึกษาพึงทำความเข้าใจให้ดีเป็นพิเศษ เพราะเป็นกิริยาพิเศษมีไม่มากนัก แต่ควรได้ศึกษาให้ถ่องแท้ เพื่อรรถรสของภาษา

หากมีความสงสัยว่าจะทราบได้อย่างไรว่า ประโยคไหนเป็นประโยคกิริยาประธานนัย มีหลักสังเกตอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ในวิชาแปลมคธเป็นไทย ให้สังเกตดูการวางรูปประโยค ประโยคมักจะสะดุด หยุตลงกระทันหัน และใจความจะเป็นดังกล่าวมาแล้วในลักษณะนั้นๆ

๒. ในวิชาแปลไทยเป็นมคธ ให้สังเกตดูที่การแปลในพากย์ไทย ถ้าแปลไปเรื่อยๆ โดยไม่มีเครื่องหมาย “ ฯ ” คั่นระหว่าง แต่กลับมีประธานเพิ่มขึ้นมาใหม่อีก อย่างนี้ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ความต่อนั้นน่าจะเป็นประโยคกิริยาประธานนัยๆ

วิธีเรียงกิริยาวิเสสนะ

บทกิริยาวิเสสนะ คือ คัพท์ที่ทำหน้าที่ขยายบทกิริยาโดยตรง เหมือนคุณศัพท์ขยายนาม ฉะนั้นกิริยาวิเสสนะนี้จะต้องมีรูปเป็นทุตยาวิภัติถิเอกวณะเท่านั้น เป็นวิภัติถิและวณะอื่นไม่ได้ แต่ถ้าเป็นอภัยยศัพท์ ซึ่งแจกไม่ได้ ก็ให้คงรูปเดิมไว้ เช่น ตถา เอว เป็นต้น

บทกิริยาวิเสสนะ มีวิธีเรียง ดังนี้

๑. กิริยาวิเสสนะของกิริยาที่เป็นอกัมมธาดู คือ กิริยาที่ไม่มีบทอวุตตกมมอยู่ด้วย ให้เรียงไว้ข้างหน้าชิตกิริยา เช่น

: ธมฺมจารี **สุขิ** เสติ ฯ

: เกณ นุ โข อุปาเยน สพฺเพ สพฺรหฺมจารี **ผาสฺ**
วิทฺเรยฺยุํ ฯ

๒. กิริยาวิเสสนะของกิริยาสกัมมธาดู มีบทอวุตตกมมอยู่ด้วย จะเรียงไว้หน้า หรือหลังบทอวุตตกมม ก็ได้ เช่น

เรียงหน้า : เอว จิกุลมคเคน คจฉนโต วย ทนุ
ปฺญณ กโรติ ฯ (๕/๔)

เรียงหลัง : **สาสน** เม **ชิปป** เทติ ฯ

แต่เพื่อเคารพกฎที่ว่า บทอวุตตกมม ควรเรียงไว้ชดกิริยา จึง
นิยมเรียงบทกิริยาวิเสสนะ ไว้หน้าบทอวุตตกมม มากกว่า

๓. กิริยาวิเสสนะที่คลุมตลอดทั้งประโยค นิยมเรียงไว้ต้นประโยค
เช่น

: **เอว** พาลปฺคคโโล โลกํ โลกมปิ ปาปํ อาจिनฺโต
วทุเตนฺโต ปาปสฺส ปฺรติเยว ฯ (๕/๑๕)

วิธีเรียงประโยค สกกา

สกกา เป็นศัพท์พิเศษ ทำหน้าที่คุมพากย์ได้ เรียกว่า ประโยค
สกกา เป็นได้ทั้ง กมมวาจก และภาววาจก แล้วแต่ความจะบ่ง และ
มักมี ตุ่ ปัจจัยรวมอยู่ในประโยคด้วย ประโยคสกกา มีวิธีเรียง ดังนี้

๑. เรียง สกกา ไว้หน้า ตุ่ ปัจจัย เช่น

: น สกกา กาคูํ ฯ

: น สกกา เอเตน สทุธิ เอกโต ภวิตุํ ฯ (๑/๑๒๙)

แบบนี้เป็นแบบที่นิยมใช้มากที่สุดกว่าทุกๆ แบบ

๒. เรียง สกกา ไว้หลัง ตุ่ ปัจจัย เช่น

: ปาลิเลยฺยก อิติ ปฏฺจาย ตยา คนฺตุํ น สกกา ฯ (๑/๕๔)

: เอวิ เปเสตุ น สกุกา ฯ (๑/๑๓)

๓. บทอนภิตกตตดา นิยมเรียงไว้หน้า ตู ปัจฉัย ดังตัวอย่างข้างต้น

๔. บทประธานในประโยค กมฺมวาทก นิยมเรียงไว้หน้า สกุกา เช่น

: พุทฺธา จ นาม น สกุกา สเจน อาราเชตุ ฯ (๑/๘)

: สมณธมฺโม นาม สรีเร ยาเปเนเต สกุกา กาทู ฯ (๑/๙)
ที่เรียงไว้หลังก็มีบ้าง เช่น

: น สกุกา โส อคารมชฺฌเม ปุเรตุ ฯ (๑/๖)

๕. สกุกา ถ้ามีกิริยาว่ามี ว่าเป็นคุณพากย์อยู่ ก็ทำหน้าที่เป็นวิกติกตตดา เข้ากับกิริยานั้น เช่น

: โลกุตตรธมฺโม นาม น สกุกา โหติ เถเนตวา คณฺหิตู ฯ

๖. สกุกา ทำหน้าที่เป็นบทประธานในประโยคได้บ้าง เช่น

: ตตฺถ น อาคตฺ คเหตุ สกุกา ภวิสฺสติ ฯ (๒/๓๒)

วิธีเรียงประโยค อนาทร

ประโยคอนาทร คือ ประโยคที่แทรกเข้ามาในประโยคใหญ่ เป็นประโยคที่มีเนื้อความไม่เอื้อเพื่อคล้อยตามประโยคที่ตนแทรกเข้ามา แต่ทำให้เนื้อความในประโยคใหญ่ชัดเจนขึ้น

ประโยคอนาทรประกอบด้วย ส่วนประกอบใหญ่ ๒ ส่วน คือ

ส่วนนาม กับ ส่วนกิริยา **ตัวนามประกอบด้วยฉวิวิภัตติ** **ตัวกิริยาประกอบด้วย ต อนุต มาน ปัจจัย และเป็นฉวิวิภัตติเช่นเดียวกัน** **ทั้งต้องมีลิงค์ วจนะ เหมือนตัวนามด้วย** ซึ่งก็คล้ายเป็นวิเสสนะนั่นเอง และจะมีบทขยายนาม หรือขยายกิริยาด้วยก็ได้แล้วแต่ความ ประโยค อนุาทรมีวิธีเรียง ดังนี้

๑. ถ้ามุ่งจะกล่าวถึงเนื้อความตอนต้นกับตอนปลายให้สัมพันธ์กันโดยไม่ขาดตอน นิยมเรียงไว้ต้นประโยค หน้าบทประธาน เช่น

: **ตสฺส วิรวนตสฺเสว** , สตถุ สนฺติกั คนฺตวา ปพฺพชฺชึ
ยาจิตฺวา ฯเปฯ (๑/๓)

: **โศคาหนตสฺส เม อุตฺติณฺณสฺส** หตฺถินิโย กายั
อุปนินฺโสมฺหิติโย คจฺจนฺติ ฯ (๑/๕๓)

๒. ถ้าเป็นเนื้อความแทรกเข้ามาลอยๆ แทรกเข้ามาตอนไหน ให้เรียงไว้ตอนนั้น เช่น

: สาวตฺถิวาสึ กิเรโก กุญฺมพิโก **ภริยาย** กาลกตฺตาย ปพฺพชึ ฯ

: สฺวา กิร ฯเปฯ ปญฺจโครสทฺหํ ทพฺมานา **ทหฺรานญจ**
สามเณฺรานญจ ปตฺตํ **ปีทฺหิตฺวา** อลํ อลนฺติ

นิวาเรณฺตานมฺปิ อิหํ มธฺรํ อิหํ มนาปนฺติ อทาลิ ฯ

(๓/๕๖)

วิธีเรียงประโยคลักษณะ

ประโยคลักษณะ เป็นประโยคแทรกเข้ามาในประโยคใหญ่ เพื่อให้เนื้อความชัดเจนขึ้น ทั้งทำหน้าที่ขยายเนื้อความข้างหลังในประโยคนั้นด้วย

ประโยคลักษณะ ก็เหมือนกับประโยคอนุทร ทั้งนามและกิริยา แปลกแต่ว่าในประโยคลักษณะต้องประกอบด้วยสัตตมวิวัตติเท่านั้น แม้วิธีการเรียงในประโยคก็มี ๒ ลักษณะดังกล่าวแล้วเช่นกัน เช่น

- : *ปจฺมมาเส อติกฺกนฺเต* อภิโรโค อุปฺปชฺชิตฺวา (๑/๙)
- : เทว *ตฺยิ รชฺชํ* กาเรนฺเต อรุโณ น อฏฺฐาติ ฯ (๑/๓๙)
- : ตุมฺเห นาม มาทิสฺสส พุทฺธสฺส สฺนฺติเก ปพฺพชิตฺวาปิ *มฺยิ สามคฺคิ กโรนฺเต* มม วณฺํ น กิริตฺถ ฯ (๑/๕๙)

ข้อสังเกต

ประโยคอนุทรกับประโยคลักษณะทั้งสองนี้ หากมองในความภาษาไทยแล้วแทบจะไม่ต้องรู้เลยว่า ความตอนนี้เป็นประโยคชนิดใด เพราะในวิชาแปลมคธเป็นไทย เราบัญญัติไว้ว่า อนุทรให้แปลว่า “เมื่อ” ลักษณะให้แปลว่า “ครั้นเมื่อ” ต่างกันอยู่ แต่ในวิชาแปลไทยเป็นมคธ นิยมแปลว่า “เมื่อ” เหมือนกันทั้งสองอย่าง จึงทำให้สับสนยากที่จะตัดสินใจว่าความนี้เป็นประโยคอนุทร หรือประโยคลักษณะ

เท่าที่สังเกตดูพอจับเค้าได้ว่า หากเนื้อความตอนนั้นสื่อไปว่า อาจแปลเป็น “แห่ง” หรือ “ของ” และเข้ากับประธานในประโยคหรือ ศัพท์ใดศัพท์หนึ่งในประโยคก็ได้ คือเป็นได้ทั้งอนุทรและสามีสัมพันธะ

อย่างนี้ ความต่อนั้นจะเป็นประโยคอนุทรเสียเป็นส่วนมาก

แต่ถ้าความต่อนั้นไม่ส่อไปในลักษณะนั้น แยกตัวต่างหาก เบ็ดเสร็จไปเลย ไม่มีเค้าว่าจะสัมพันธ์เข้ากับบทใดบทหนึ่งในประโยคนั้น ได้เลย เนื้อความต่อนั้นจัดเป็นประโยคลักษณะแน่

ดูตัวอย่างประกอบ

: เมื่อน้องชายนี้ร้องให้อยู่ทีเดียว พี่ชายไปยังสำนักพระ
ศาสดาแล้ว ทูลขอบวช

: **ตสฺส วิรวนฺตสฺเสว** สตถุ สนฺติกํ คนฺตวา ปพฺพชฺชํ
ยาจิตฺวา.....ฯ (๑/๗)

ในประโยคนี้เมื่อกลับเป็นภาษาบาลีแล้ว อาจแปลได้อีกอย่างหนึ่ง
ว่า พี่ชายของน้องชายผู้กำลังร้องให้อยู่ทีเดียว ไปยังสำนักของพระ
ศาสดา ทูลขอบวชแล้ว

: เมื่อพระเถระไม่ยอมจีบหลับ เมื่อผ่านไปเดือนแรก
โรคตาก็เกิดขึ้น ฯ

: **เถรสฺส นิตฺทํ อโนกฺกมนฺตสฺส** ปจฺจมาเส อติกฺกนฺเต
อกฺขิโรโค อุปฺปชฺชติ ฯ (๑/๘)

ประโยคนี้ ส่อให้แปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า เมื่อผ่านไปเดือนแรก
โรคตาของพระเถระผู้ไม่ยอมจีบหลับก็เกิดขึ้นแล้ว ดังนี้

ในตัวอย่างทั้งสองนี้ เราอาจเรียงเป็นว่า ตสฺมี วิรวนฺเตยฺเว และ
เป็น เถเร นิตฺทํ อโนกฺกมนฺเต ก็ได้ แต่เนื้อความจะขาดหัวนเด็ดขาด
ทำนองไม่เกี่ยวกับศัพท์ใดในประโยค ทั้งๆ ที่ส่อว่าสัมพันธ์กันอยู่

นัยตรงข้าม หากเนื้อความตอนใดไม่สื่อว่าประโยคแทรกจะสัมพันธ์เข้ากับประธานได้เลย แยกออกเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก ก็ให้เรียงเป็นประโยคลักษณะ ดังตัวอย่าง

: เมื่อเธอบรรลุประอรหัตแล้ว พระบรมศาสดามีภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จเที่ยวจาริกไป.....

: **ตสมิ อรหตุตํ ปตฺเต** , สตถา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต จาริกญจรมาโน.....ฯ (๑/๖๕)

ประโยคนี้ เนื้อความไม่สื่อว่าประโยคแทรกจะสัมพันธ์เข้ากับประธานได้เลย แยกเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก จึงต้องเรียงอย่างนี้ หากจะแต่งเป็นประโยคอนุทรรว่า ตสฺส อรหตุตํ ปตฺตสฺส สตถา...ก็จะเป็นว่า พระศาสดาของพระภิกษุรูปนั้น ซึ่งความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่

นี้เป็นเพียงข้อสังเกต ซึ่งขอฝากนักศึกษาไว้พอเป็นแนวทางพิจารณา และพอเป็นทางหาความรู้เพิ่มเติมสืบไป

วิธีเรียงนิบาต

นิบาตทั้งหลาย เป็นส่วนสำคัญในประโยคที่ทำหน้าที่เชื่อมประโยคให้มีความเกี่ยวเนื่องกัน ทำให้เนื้อความสละสลวยขึ้น ทั้งยังทำให้เนื้อความชัดเจน แน่นอนอีกด้วย เพราะนิบาตบางอย่างสามารถเน้นข้อความตอนนั้นๆ ได้

ก่อนอื่นขอแยกนิบาตออกเป็น ๒ พวกใหญ่ๆ คือ

๑. **นิบาตที่เรียงไว้ต้นประโยคได้** ได้แก่ นิบาตพวก สเจ ยทิ นนุ อโห ยาว ตาว ยถา ตถา เอว หนท อถ อถโช อถวา อปฺเปวนาม เสยฺยถา กิณฺจาปี เป็นต้น นิบาตเหล่านี้ นิยมเรียงไว้ต้นประโยค

๒. **นิบาตที่เรียงต้นประโยคไม่ได้** ได้แก่ นิบาตพวก ทิ จ ปน กิริ ขลฺล สุทฺถํ นุ เจ โช ว วา ปี ตุ เป็นต้น นิบาตเหล่านี้จะเรียงไว้ต้นประโยคไม่ได้เด็ดขาด ถือเป็นเรื่องผิดร้ายแรงมาก จะต้องมีบทอื่นนำหน้าแม้เพียงบทเดียวก็ใช้ได้ ส่วนมากก็เรียงไว้เป็นที่ ๒ ในประโยค แต่ถ้าบทหน้ามีเนื้อความต้องแปลรวบ หรือจำเป็นอย่างอื่น จะต้องเลื่อนนิบาต เช่น ทิ จ ปน กิริ เป็นต้น ออกไป แต่ก็นับว่าอยู่เป็นที่ ๒ เช่นกัน เพราะบทแปลรวบนั้นมีหลายศัพท์ก็เท่ากับบทหนึ่งเท่านั้น เช่น

: อิตฺถิสฺสทฺโถ วีย **ทิ** อณฺโณ สทฺโถ ปุริสาณํ
สกลลสรีรํ ฝริตฺวา จาตุํ สมตฺถเณ นาม นตฺถิ ฯ (๑/๑๔)

นิบาตทั้งสองพวกนี้ นักศึกษาต้องทำความเข้าใจและต้องจำให้ได้ว่านิบาตไหนขึ้นต้นประโยควางไว้ต้นประโยคได้ นิบาตไหนวางไว้ต้นประโยคไม่ได้ โดยการสังเกตจากที่ท่านใช้อยู่ในปรกรณ์ต่างๆ เช่น ธรรมบท เป็นต้น

ข้อบกพร่องอย่างสำคัญของนักศึกษาเรื่องการเรียงนิบาตนี้คือ เรียงนิบาตที่ขึ้นต้นประโยคไม่ได้ไว้ในตำแหน่งต้นประโยค เช่น

ความไทย : ได้ยินว่า ในเมืองสาวัตถี มีอุบาสกคนหนึ่ง
เป็นคนมีศรัทธา

เรียงไทย : **กิริ** สาวตถิยฺ เอโก อุปาสโก สทฺโธ โหติ ฯ **(ผิด)**

เรียงนิบาตขึ้นต้นอย่างนี้สื่อถึงความเป็นผู้ไม่มีครู ไม่รู้หลักการ
เรียง ในประโยคชั้นสูงๆ อาจถูกปรับเป็นตกได้ จึงต้องสังเกตและใช้
ให้เป็น

อนึ่ง เรื่องการนับศัพท์ในประโยคก่อนจะวางนิบาตนั้นควรนับให้
ถูก คือ **บทอาลปนะทั้งหมดไม่นับเป็นหนึ่ง** เพราะฉะนั้น จะเรียงนิบาต
ที่ต้องเรียงไว้ในตำแหน่งที่ ๒ ไว้หลังอาลปนะ โดยนับบทอาลปนะเป็น
หนึ่ง อย่างนี้ไม่ถูกต้อง เช่น

ความไทย : ก็ท่านขอรับ กระผมไม่รู้ได้ทำไปแล้ว

ถูก : อหํ **ปน** ภนฺเต อชานิตฺวา อกริ ฯ

ผิด : **ภนฺเต ปน** อหํ อชานิตฺวา อกริ ฯ

ความไทย : พ่อเอ๋ย ถึงมือเท้าของตัวของคนแก่ ก็ยังไม่เชื่อฟัง

ถูก : **ตาด** มหฺลลฺกสฺส **หิ** อตฺตโน หตฺถปาทาปี
อนสฺสวา โหนฺติ ฯ

ผิด : **ตาด หิ** มหฺลลฺกสฺส อตฺตโน หตฺถปาทาปี
อนสฺสวา โหนฺติ ฯ

แม้บทอาลปนะอื่น ก็พึงเทียบเคียงอย่างนี้

ศัพท์นามหรือศัพท์กิริยาทั้งหมดนับเป็นหนึ่งทั้งสิ้น รวมทั้งนิบาต
ต่างๆ เช่น กิ น ยถา เป็นต้น ก็นับเป็นหนึ่งได้ เช่น

: **กิ ปเนตํ** อาวุโส ปฏฺวิรูปฺ ฯ (๑/๘)

: **ยถา หิ** ปสนฺนํ อุทกํ อาคนฺตุเกหิ นีลาทีหิ อุปกุกิลิฏฺจํ

นี่โลหกาทิเภท โหติ, **น จ** นว อุกัม **นาปี** ปุริม
ปลนนอุทกเมว ฯ (๑/๒๑)

อีกข้อหนึ่ง ประโยคข้างหน้าซึ่งสิ้นสุดข้อความไปแล้ว แต่ไม่มี
เครื่องหมาย “ฯ” คั่น ก็ไม่นับเป็นหนึ่งของประโยคถัดไป และประโยค
เลขนอกทั้งหมดก็ไม่นับเป็นหนึ่งของประโยคเลขในด้วย เคยพบนัก
ศึกษาเรียงนิบาตแบบนี้ผิด อาจเป็นเพราะเข้าใจผิดก็ได้ เช่น

ความไทย : เศรษฐีนี้รักษาเราในฐานะ ที่ไม่ควรรักษา จริงอยู่
เราตัดศีรษะของตน ซึ่งประดับตกแต่งแล้ว....สิ้น
สื่อสงไชย กำไรแสนกัป...

เรียงว่า : อยัม เสฏฐี มํ อรกุชิตพพภูจจาเน รกุชติ, **ทิ อหํ**
กปปลตสทสสาธิกานิ จตตาริ อสงเขยยานิ
อลงกตปปฏิยตตํ สีส ฉินทิตวา.....**(ผิด)** (๑/๕)

ความไทย : พระติสสะนั้นให้เกิดขัตติยมานะขึ้นแล้ว ถ้ามว่า
ท่านมายังสำนักของใครกัน เมื่อเขาตอบว่า
สำนักพระศาสดา จึงกล่าวว่า ก็พวกท่านสำคัญ
ผมว่าท่านรูปนี้ เป็นใคร ดังนี้.....

เรียงว่า : โส ขตติยมานํ ชเนตวา ตุมहे กสส สนติกํ
อาคตติ ปุจฉิตวา “สตุถุ สนติกนติ วุตเต, “**ปน**
มํ โโก เอโสติ สลลกุเขถ ฯเปฯ **(ผิด)** (๑/๓๖)

การวางนิบาตในสองประโยคนี้นี้ผิดทั้งสิ้น ซึ่งมองดูแล้วเหมือนไม่
ผิด เพราะวางไว้กลางข้อความ แต่จัดว่าผิดเพราะประโยคสิ้นสุดลง

ก่อนถึงนิบาตนั้นๆ และประโยคเลขในซึ่งเป็นประโยคใหม่ ไม่เนื่องด้วย
ประโยคข้างนอก จึงต้องนับหนึ่งกันใหม่

ข้อนี้ต้องสังเกตและระวังให้ดี **จำง่าย ๆ ว่าประโยคจะสิ้นสุด
ลง เมื่อมีกริยาคุมพากย์** ส่วนประโยคเลขในซึ่งแทรกเข้ามาในประโยค
ใหญ่ จัดเป็นประโยคใหม่ต่างหาก ไม่เกี่ยวกับประโยคเลขนอก ในทาง
สัมพันธ์ประการใด

**การเรียงนิบาตนี้ มีข้อที่ควรสังเกตและระวังไม่ให้ผิดความ
นิยม คือ**

๑. ปี อปี ว เอว อิว เหล่านี้ ให้เขียนติดกับบทที่ตนกำกับอยู่
และถ้าสนธิได้ก็นิยมสนธิเลย เช่น

: ปพพชิสฺสา**เมวาทิ** ตาต ฯ (๑/๗)

: **อหปี** คมิลฺลามีติ ฯ (๑/๕)

: ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ **จกุกว** วหโต ปทํ ฯ (๑/๒๐)

๒. หิ จ ปน เมื่อวางไว้หลังบทหน้าซึ่งลงท้ายด้วย ° (นิคคหิต)
นิยมสนธิกับบทนั้น ไม่นิยมเรียงไว้โดดๆ เช่น

: **เอวณฺหิ** โน ลิกฺขิตพฺพํ ฯ

ไม่นิยมว่า เอวํ หิ โน ลิกฺขิตพฺพํ ฯ

: **กถณฺจ** ปน เม ภนฺเต.....

ไม่นิยมว่า กถํ จ ปน เม ภนฺเต.....

: **อยมฺปน** ภิกฺขเว.....

ไม่นิยมว่า อยมํ ปน ภิกฺขเว.....

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงวิธีการเรียงนิบาตแต่ละศัพท์ เฉพาะที่มีกฎเกณฑ์พิเศษออกไป

วิธีเรียง น ศัพท์

๑. เมื่อปฏิเสธกิริยาอาชยชาติให้คงรูปไว้ ไม่นิยมแปลงเป็น **อ** หรือเป็น **อน** ถ้าแปลงถือว่าเป็นผิดร้ายแรง เช่น

: ปรโลกํ คจฺจนฺตํ ปุตุตฺธิตโร วา โภคา วา **นानุคจฺจนฺติ** ฯ
(ไม่ใช่ อนานุคจฺจนฺติ) (๑/๖)

: สรีรํปี อตตนา สทฺธี **น คจฺจติ** ฯ
(ไม่ใช่ อคจฺจติ) (๑/๖)

๒. เมื่อปฏิเสธกับกิริยาตุนาที่ปัจจัย เช่น ตวา ปัจจัยเป็นต้น และปฏิเสธ อนตฺ มาน ปัจจัย นิยมแปลงเป็น **อ** หรือเป็น **อน** เช่น

: โภ โคตม ตุมหากํ ทานํ อทตวา ปุชฺชํ **อกตวา** ธมฺมํ
อสุสุตวา... (๑/๓๑)

: โส ตสสา **อนาจิขิตวา** ว อคมาลี ฯ

: อุपालโก ธมฺมสุสวณฺนตฺรายํ **อนิจฺจนฺโต** อาคเมถ
อาคเมถาติ อาห ฯ (๑/๑๒๑)

๓. เมื่อปฏิเสธกิริยาकर्त्तिकุมพากย์ได้ คือ อนีย ตพฺพ ต ปัจจัย จะแปลงหรือคงไว้ก็ได้ เช่น

: ตนฺเต ยาวชีวํ **อกรรมิยํ** ฯ

: อุฏฺฐาย เต ปจฺจุคฺคมนํ กตฺนฺติ ฯ **น** กตํ ฆนฺเตติ ฯ

(๑/๓๖)

๔. เมื่อปฏิเสธศัพท์นามหรือศัพท์คุณ นิยมแปลงเป็น อ หรือ
อน เช่น อพราหมโณ อภาโว อนริโย อกาตุ์ เป็นต้น

: **อโนกาโสติ** อุฏฺจายาสนา ปกุกนฺตา ตาตาทิ ฯ

(๑/๑๒๒)

๕. เมื่อปฏิเสธกิริยาตัวใด ให้เรียงไว้หน้ากิริยาตัวนั้น เช่น

: คจฺจนฺตา จ ฯเปฯ ตฺจฺจนฺตฺถา **น คตฺปฺพฺพา** ฯ (๑/๔)

: **น สกฺกา** โส อคารมฺชฺเม ปฺุเรตุ์ ฯ (๑/๖)

: อหิ์ ตุมฺหากิ์ เอวํ นิปนฺนภาวํ **น ชานามิ** ฯ (๑/๓๘)

๖. เมื่อปฏิเสธทั้งประโยค นิยมเรียงไว้ต้นประโยค เช่น

: **นาหิ์** คนฺถรุ์ ปฺุเรตุ์ สกฺขิสฺสามิ ฯ (๑/๗)

: **น** มยฺหิ์ ปฺุตุโต โโพธิ์ อปฺตฺวา กาลํ กโรติ ฯ (๑/๑๐๘)

: **น** ภิกฺขเว โส อิมํ สตฺต ทิวเส สฺกุเร มาเรติ ฯ

(๑/๑๑๙)

๗. เมื่อปฏิเสธกิริยาตั้งแต่ ๒ ตัวขึ้นไป **น** ตัวแรกนิยมสนธิกับ
เอว คัพท์เป็น เนว เช่น

: อมฺม ตยา กตํ สฺสฺสํ **เนว** อจฺเจทฺเคน นฺสฺสติ,
น อโนทฺเคน นฺสฺสติ ฯ (๑/๔๘)

: อญฺเญ ภิกฺขู เตหิ สทฺธิ์ **เนว** เอกโต นิสิทฺนฺติ
น ติฏฺฐนฺติ ฯ (๑/๕๙)

: สเจ อิมํ สาฏฺกํ ทฺลฺสามิ, **เนว** พฺราหฺมณฺิยา **น** มยฺหิ์
ปารุปนํ ภวิสฺสติ ฯ (๕/๑)

๘. เมื่อมาคู่กับกริยาอาขยาดที่ขึ้นต้นด้วย “สระ” หรือที่มีอักษร “อ” นำหน้า เช่น อกาลิ อโหลสิ อาคจจติ เป็นต้น นิยมสนธิกับ กริยานั้นเลย หรือเมื่อมาคู่กับกริยาภิกตฺที่ขึ้นต้นด้วยสระ หากไม่แปลง เป็น อน ก็นิยมสนธิเข้าด้วยกัน เช่น

: น อโหลสิ เป็น **นาโหลสิ**

: น อาคจจติ เป็น **นาคจจติ**

: น อาปฺจจติ เป็น **นาปฺจจติ**

การเรียง น ศัพท์ปฏิเสธในประโยค มีข้อควรสังเกตอยู่ ๒ ประการ ซึ่งเป็นข้อสังเกตพิเศษ คือ

๑. เรียง น ที่ปฏิเสธทั้งประโยคไว้ต้นประโยค ในกรณีใด ข้อนี้ มีข้อที่พอสั่งเกตได้ คือ ประโยคที่ต้องการเน้นความปฏิเสธเด็ดขาด และปฏิเสธทุกศัพท์ในประโยค ทั้งนามและกริยา อย่างนี้จึงวาง น ไว้ ต้นประโยค ดังตัวอย่างประโยคว่า

: **น มยฺหํ ปฺตฺโต โทธิ อปฺปตฺวา กาลํ กโรติ** ๑(๑/๑๐๘)

ในประโยคนี้ น ศัพท์ อาจปฏิเสธได้ทุกศัพท์ เช่น

- บุตรของผู้มิใช่เรา ไม่บรรลฺุโพธิญาณ ทำกาละไป
- ผู้มิใช่บุตรของเรา ไม่บรรลฺุโพธิญาณ ทำกาละไป
- บุตรของเรา จะไม่บรรลฺุสิ่งที่มีใช่โพธิญาณ ทำกาละไป
- บุตรของเรา ไม่บรรลฺุโพธิญาณ ทำกาละไป ห้ามได้
- บุตรของเรา ไม่บรรลฺุโพธิญาณ ย่อมไม่ทำกาละ ไป ๑

จะเห็นได้ว่า เนื้อความก็ออกมาในรูปเดียวกันทั้งหมด แม้
ประโยคอื่นก็พึงเทียบเคียงโดยนัยนี้

๒. น ที่ปฏิเสธมาคู่กัน ๒ ตัว ตัวแรกสณธิกับ เหว เป็น เหว
นั้น นิยมเรียงตัวประธานที่เข้ากับกิริยาทั้งสองไว้ก่อนแล้วจึงวาง เหว
ศัพท์แรกลงไป หาไม่แล้วประโยคหลังจะลอย หาตัวประธานไม่ได้
เพราะ เหว คลุมประโยคไว้ทั้งหมดแล้ว เช่นตัวอย่าง

: **อมม ตยา กตฺ สสุลฺ เหว** อจฺโจทเคน นสฺสติ,
น อโนทเคน นสฺสติ ฯ (๑/๔๘)

ถ้าเรียงใหม่ว่า **อมม เหว ตยา กตฺ สสุลฺ** อจฺโจทเคน นสฺสติ,
น อโนทเคน นสฺสติ ฯ ความก็จะกลายเป็นว่า ข้าวกล้าที่เธอปลุก
แล้วยอมไม่เสียเพราะน้ำมาก ประโยคหลังเลยทำให้ดูเหมือนขาดประธาน
แม้จะพอเดาออกก็ก็ตาม พึงดูประโยคต่อไปนี้เทียบเคียง

: **อณฺเณ ภิกฺขุ** เตหิ สทฺธี เหว เอกโต นิสฺสินฺติ น
ติฏฺฐจฺนฺติ ฯ (๑/๕๙)

ส่วนตัวอย่างสุดท้ายว่า เหว พุราหฺมณฺยิยา น มยฺหํ ปารุปนํ
ภวิสฺสติ ฯ (๕/๑) ท่านเรียงตัวประธานและกิริยาไว้ท้าย แต่ก็มีความเหมือน
เรียงไว้ต้น จะเรียงเสียใหม่ว่า

: ปารุปนํ เหว พุราหฺมณฺยิยา ภวิสฺสติ, น มยฺหํ ฯ หรือ

: ปารุปนํ เหว พุราหฺมณฺยิยา, น มยฺหํ ภวิสฺสติ ฯ
ดังนี้ก็ไม่ผิด

ข้อสังเกต ๒ ประการนี้ ขอนักศึกษาได้ใคร่ครวญดูในปรกรณ์ทั้งหลายเทียบเคียง เพื่อความเป็รื่องปราชญ์แห่งปัญญา

วิธีเรียง จ ศัพท์

จ ศัพท์ ที่ทำหน้าที่ควบบทหรือควบพากย์นั้น มีวิธีการเรียงสลับซับซ้อนและยุ่งยากที่สุดศัพท์หนึ่ง การวางศัพท์นี้ลงในประโยคต้องพิถีพิถันและให้ถูกต้องชัดเจนที่สุด หากว่าวางผิดที่หรือวางคลุมเครือแล้วจะทำให้เนื้อความเปลี่ยนไปได้ นักศึกษาจึงควรทำความเข้าใจในการเรียงศัพท์นี้ ด้วยการสังเกตดูที่ท่านใช้อยู่ทุกๆ ไป

รวมทั้งสังเกตข้อพิเศษยกเว้น อันต่างจากกฎเกณฑ์ด้วย ก็จะทำให้เข้าใจเรื่องนี้ได้อย่างถูกต้อง ถ่องแท้ และเรียงได้ถูกต้องในเมื่อจะต้องแต่งประโยคบาฬีเอง

วิธีเรียง จ ศัพท์ พอประมวลได้ ดังนี้

๑. เมื่อควบบท นิยมวางไว้หลังบทที่ตนควบทุกตัวไป หรือจะเรียงไว้เฉพาะบทสุดท้ายก็ได้ เช่น

: ตลมี สมเย สตุถา ฯเปฯ วิหริติ, มหาชนํ สคฺคมคฺเค

จ โมกฺขมคฺเค จ ปติฏฺฐาปยมาโน ฯ (๑/๔)

: อหํ พุทฺธมฺจ ธมฺมมฺจ สงฺฆมฺจ สรณํ คโต ฯ

: ตโต ภทฺทิโย สกฺยราชา อนุรฺรทฺโธ อานนฺโท ภคฺ

กิมพิโล เทวทตฺโต จาติ อิเม ฉ ชตฺติยา... (๑/๑๒๗)

๒. เมื่อควบบทที่เป็นประธานเอกพจน์หลายบทในประโยค ซึ่งมีกริยาคุมพากย์ กริยาระหว่าง และวิกติกัตตาร่วมกัน มีอำนาจให้กริยาเหล่านั้นและวิกติกัตตานั้น เป็นพหูพจน์ได้ เช่น

: เถโร จ อุปาสโก จ **อาคตา โทนุติ** ฯ

: ตทापि **เสฏฐิ** จ ภริยา จ อิตา จ ตถา **ปลายิตวา** ฯเปฯ

ปตฺเถนตา โภสมพี **ปฏิบัติชชีสุ** ฯ (๒/๒๗)

แต่ในกรณีอย่างนี้ ถ้าใช้กริยาภิคตเป็นกริยาคุมพากย์ นิยมคงรูปกริยานั้นเป็นเอกพจน์ไว้และให้มีลิงค์อนุวัตรตามบทประธานที่อยู่ใกล้ชิดกริยาที่สุด เช่น

: มยาปิสุส อชฺช ปาโต ว ทนตกฏฺฐญจ **มุโขทกญจ**
ทินฺนํ ฯ

: ยตถ ชรา จ มจฺจ จ **มาโน มุโข จ โอิทิต** ฯ (๕/๑๐๖)

๓. เมื่อควบบทที่มีบทขยายหลายๆ ศัพท์ก็ดี ควบบทพากย์ก็ดี มีวิธีเรียงได้หลายแบบ ดังนี้

๓.๑ เรียงไว้เป็นที่ ๒ ของทุกตอนไป เช่น

: โส, **ปกติยา จ** คนตุกาโม, **ตณฺจ** โสตุกาโม, อโหสิ ฯ

: โส, **เคเห จ** สพฺพกมฺมานิ กโรติ, **อตฺตโน จ** มาตรํ
ปฏิชคฺคติ ฯ

๓.๒ เรียงไว้เป็นที่ ๒ เฉพาะในตอนสุดท้าย เช่น

: โส, ปกติยา คนตุกาโม ตณฺจ ธมฺมํ โสตุกาโม, อโหสิ ฯ

: โส, เคเห สพฺพกมฺมานิ กโรติ, **อตฺตโน จ** มาตรํ
ปฏิชคฺคติ ฯ

๓.๓ เรียงไว้ท้ายสุดของทุกตอน เช่น

: โส, ปกติยา คนตุกาโม จ, ตัม ธมมํ โสตุกาโม จ,
อโหสิ ๑

: โส, เคเห สพพกมmani กโรติ จ, อุตตโน มาตรํ
ปฏิชคคติ จ ๑

๓.๔ เรียงไว้ท้ายสุดของตอนต้น และเป็นที ๒ ของตอนท้าย
เช่น

: โส, ปกติยา คนตุกาโม จ, ตณจ ธมมํ โสตุกาโม,
อโหสิ ๑

: โส, เคเห สพพกมmani กโรติ จ, อุตตโน จ มาตรํ
ปฏิชคคติ ๑

การนับศัพท์ในประโยคเหล่านี้ ให้กันตัวประธานออกนอกวงเสีย
ก่อน เพราะตัวประธานทำหน้าที่สัมพันธ์เข้ากับทุกๆ ตอน หากนับเข้า
พวกโดยเฉพาะในตอนหน้าด้วยจะทำให้ประโยคหลังลอย คือขาดประธาน
เช่นตัวอย่างต่อไปนี้ ซึ่งเรียง จ ศัพท์ไว้เป็นที่ ๒ ของทุกตอน

: โส จ เคเห สพพกมmani กโรติ, อุตตโน จ มาตรํ
ปฏิชคคติ ๑ (๑/๔๒)

ทั้งนี้รวมทั้งบทหลายๆ บท ซึ่งมีบทขยาย เช่น สามีสัมพันธะ
อย่างเดียวกัน ต้องวางบทขยายนั่นไว้ข้างหน้าสุดของบทแรก ถ้าวาง
ไว้หน้าบทหลังตามคำแปลในพากย์ไทย จะทำให้ความไม่ชัดเจน เช่น

ความไทย : มือ เท้า ตา หู จมูก และปากของเด็กนั้น มิได้
อยู่ในที่ปกติ

เป็น : **ตสฺส** หตฺถปาทา จ อภฺขีนิ จ กณฺณมา จ นาสา
จ มุขญจ น ยถาภูจฺจาเน อหฺลฺลํ ๑ (๓/๑๒๑)

ไม่ใช่ : หตฺถปาทา จ อภฺขีนิ จ กณฺณมา จ นาสา จ ตสฺส
มุขญจ น ยถาภูจฺจาเน อหฺลฺลํ ๑

๔. เมื่อมี จ คัพฺพทฺถวหลายตัว จ คัพฺพทฺถวแรกนินยมนธินกัปป
เอว เป็น เฉว เหมือน น คัพฺพทฺถ เช่น

: ฉินฺนคฺคานิ **เจว** ตินฺนานิ ชาทามิ , โอบคฺคโคภคฺคคณฺจ เม
สาชาภงคฺคํ ชาทนฺติ ๑ (๑/๕๓)

: ภนฺเต ภควา พุทฺธสฺสุมาโล **เจว** ชตฺตยสฺสุมาโล จ ๑
(๑/๕๙)

๕. เมื่อ จ คัพฺพทฺถมีหน้าทีควบตัวประธานที่เป็นเอกพจน์ตั้งแต่
๒ ขึ้นไป นินยมประกอบกิริยาเป็นพหูพจน์ เช่น

: โภจฺจคาริกโก จ อายุตฺตโก จ เอกโต หุตฺวา ตินฺนณฺ
ภาทิกานํ โภจฺจคารเหติ วาเรน วาเรน วญฺญํ คเหตุวา
ทานํ **เทนฺติ** ๑ (๑/๙๓)

: คาทาปริยสาเน พุราหฺมโณ จ พุราหฺมณิ จ
อนาคามิผล **ปติฏฺฐทิสฺสุ** ๑ (๒/๔๑)

แต่ถ้าประธานนั้นๆ มีเนื้อความบ่งว่าต่างแยกกันทำ หรือแยก
กันเป็น แม้จะใช้กิริยาร่วมกัน ก็ไม่ต้องเปลี่ยนกิริยาเป็นพหูพจน์ คง
ให้มีรูปเป็นเอกพจน์ตามเดิม เช่น

: วิภายมานาย ปน รตฺติยา วลาหวิกโม จ

อรุณकुคมนตรีจ ตสุธา คพภูฏจันณจ เอกกษณเยว
อโทธิ ๑ (๒/๕)

๖. เมื่อ จ คัพทควบกับคัพทที่ลงท้ายด้วย ° (นิคคหิต) นิยม
สนธิกับคัพทนั้น เช่น

: อเถกา สุสานโคปิกา กาลี นาม ฉวทาทิกา เถรสสุ
จิตฎจันณจ นิสินนฎจันณจ จงกมนฎจันณจ ทิสวา...
๑เป๑ (๑/๖๒)

วิธีเรียง วา คัพท

วา คัพท ที่แปลว่า หรือ, บ้าง มีวิธีค่อนข้างสลับซับซ้อน
เหมือน จ คัพท แต่เมื่อศึกษาวิธีการเรียง จ คัพทได้ดีแล้ว ก็อาจเรียง
วา คัพทได้โดยไม่ยาก จึงสรุปวิธีเรียง วา คัพทได้ว่า

๑. เมื่อควบบท หรือ ควบพากย์ นิยมเรียงเหมือน จ คัพทเป็น
พื้น คือ เมื่อควบคัพทไหนให้เรียงไว้หลังคัพทนั้น และให้เรียงไว้เป็นที่
๒ ของทุกตอนเป็นต้นเหมือน จ คัพท เช่น

: เสสชเนหิ กตสสุลล์ อติอุทเคน **วา** อโนทเคน **วา**
นสสุติ ๑ (๑/๔๘)

: กาลี ตวุ อาวุโส อุททิสส ปพพชิต, โโก **วา** เต
สตุธา, กสสุ **วา** ตวุ ธมมํ โรเจสิ ๑ (๑/๘๓)

๒. เมื่อ วา คัพทควบตัวประธานที่เป็นเอกพจน์ ตั้งแต่ ๒ คัพท
ขึ้นไป ไม่ต้องเปลี่ยนกิริยาเป็นพหูพจน์เหมือน จ คัพท เช่น

: เตลั อิมินา ฯเปฯ หลิตพพภูจฺจเน ทาโส วา
ลัเวคภูจฺจเน ลัเวโค วา ทายั ทาตุ ยุตตภูจฺจเน ทายั
วา นาโหลสิ ฯ (๑/๘๑)

วิธีเรียง ปี ศัพท์

ปี ศัพท์ วิธีเรียงเหมือนกับ จ ศัพท์ หรือ วา ศัพท์ และใช้แทน
ศัพท์ทั้งสองนั้นได้ มีวิธีเรียงดังนี้

๑. เมื่อแปลกับศัพท์ไหน ให้เรียงไว้หลังศัพท์นั้น เช่น

: ตาต มหลลกสฺส ทิ อตฺตโน **หตฺถปาทาปี** อนสฺสวา
โหนติ ฯ (๑/๖)

: อชฺชตคฺเคทานิ เถโร มยหิ ภาโร, **อหฺมปี** เถรสฺส
ภาโร ฯ

๒. ถ้าแปลว่า “ทั้ง, ด้วย, ก็ดี” มีคติเหมือน จ ศัพท์ และให้
เรียงกิริยาเป็นพหูพจน์ เช่น

: **อนาถปิณฺฑิโกปี วิสาขาปี** มหาอุปาสิกา ฯเปฯ
อุปปฺภูจฺจันนํ คจฺจนฺติ ฯ (๑/๔)

๓. ถ้าแปลว่า “บ้าง” มีคติเหมือน วา ศัพท์ และไม่ต้องเปลี่ยน
กิริยาเป็นพหูพจน์ เช่น

: คจฺจาทินนํ นทินนํ **ปุณฺณกาโลปี อุณกาโลปี สุกฺขกาโลปี**
ปณฺณายติ ฯ (๗/๒๓)

การใช้นิบาตต้นข้อความ ในประโยค ย ต

ปกติการใช้นิบาตต้นข้อความต่างชนิด เช่น หิ จ ปน อถ
อลโย มีหลักที่แน่นอนตายตัวอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงโดยละเอียด
อีก แต่ที่จะกล่าวต่อไปนี้คือ การใช้นิบาตต้นข้อความซ้ำซ้อนกันใน
ประโยคเดียวกันและในประโยค ย ต ซึ่งถือว่าเป็นประโยคเดียวกัน
การใช้นิบาตอย่างนี้ถือว่าเป็นผิดความนิยมทางภาษา และดูซ้ำซ้อนรุงรัง
เกินความจำเป็น ขอให้ดูตัวอย่างประกอบ

กรณีที่ ๑ ใช้นิบาตต้นข้อความซ้ำซ้อนในประโยคเดียวกัน

: อถปรภาเค ปน โส ภิกขุ นว จีวร ลภิตวา ต
วิหารํ ปุณาคมิ ฯ

ตามตัวอย่างนี้ มีนิบาตต้นข้อความซ้ำซ้อนกันอยู่ คือ อถ กับ
ปน ซึ่งถือว่าเป็นถูกต้อง เพราะมีศัพท์อื่นคือ อปรภาเค คั่นอยู่

ในกรณีที่ใช้นิบาตต้นข้อความซ้ำซ้อนกันได้นั้นก็มีอยู่ แต่ต้องเรียง
ติดกัน ๒ ศัพท์ โดยไม่มีศัพท์อื่นคั่น ตัวอย่างเช่น

: ตถา หิ โส มหาราชา วุตตปฏกาเรหิ มหาชนาน
อภิปุชนีโย นาม ฯ

: เหวญจ ปน กตวา โส ปุริโส ตํ เถรํ อุปากมิ ฯ

กรณีที่ ๒ การใช้นิบาตต้นข้อความในประโยค ย ต

ประโยค ย ต โดยเนื้อความเรากลือกันว่าเป็นประโยคเดียวกัน
เรียกว่าสังกรประโยค เพราะฉะนั้น เมื่อวางนิบาตต้นข้อความไว้ใน

ประโยค ย แล้ว ก็ไม่นิยมวางนิบาตต้นข้อความไว้ในประโยค ต อีกหากวางไว้อีก ในเวลาแปลลัมประโยค หรือแปลรวบ ย ต นิบาตต้นข้อความในประโยค ต จะติดขัด แปลไม่ได้ จำต้องทิ้งไปโดยอัตโนมัติซึ่งไม่มีเหตุผลที่จะทิ้งเสียโดยไม่แปล

เพราะฉะนั้น จึงไม่นิยมวางนิบาตต้นข้อความไว้ในประโยค ต ด้วยเหตุผลดังกล่าว ขอให้ดูตัวอย่างและลองแปลลัมประโยคดู จะรู้ความติดขัดได้ชัด

: **ยทา ทิ** ตํ นครํ อิหํ ฝิตํ อากิณณมนุสฺสํ โหติ,
ตทา จ โข พลวตฺรา สามนฺตราชาโน ตํ อตฺตโน
วเส กาทุํ ปตฺถเนติ ฯ

: **ยสุมา ทิ** อิมาย ปฏิปทาย สมฺนาคโต ปุคฺคโล
สวาชฺชํ ปริวชเชตฺวา อนวชฺชํ กโรนฺโต อตฺตานํ
ปตฺติฏฺฐาเปติ, **ตสุมา เจสา** ปฏิปทา สมฺมาปฏิปทา
นาม โหติ ฯ

ในสองประโยคนี้ ประโยคแรก วาง ทิ คัพทไว้หลัง ยทา เป็น ยทา ทิ แล้วยังวาง จ โข คัพทไว้หลัง ตทา เป็น ตทา จ โข อีก และประโยคหลังวาง ทิ คัพทไว้หลัง ยสุมา เป็น ยสุมา ทิ แล้วยังวาง จ คัพทไว้หลัง ตสุมา เป็น ตสุมา จ อีก ถือว่าวางนิบาตไว้ในประโยค ต โดยไม่จำเป็นเพราะแม้จะไม่วางไว้ ก็สามารถแปลได้ความ และประโยคก็สละสลวยถูกต้องตามหลักภาษาอยู่แล้วเมื่อวางเพิ่มไว้อีกแทนที่จะดูดีหรือสละสลวยขึ้น กลับดูเป็นส่วนเกินและรุงรังไป

ในสองกรณี ที่กล่าวมานี้ นักศึกษาต้องระวัง และพิถีพิถันให้มาก จะใช้เพราะความเคยชินเพราะเปลอ หรือเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ตาม ที เมื่อใช้ไปแล้วก็ถือว่าไม่ถูกต้องความนิยมทั้งสิ้น

วิธีเรียง สทฺธิ และ สท

สทฺธิ และ สท คัพท์ แปลอย่างเดียวกันว่า “กับ, ร่วม, พร้อม กับ, พร้อมด้วย, พร้อมทั้ง” มีข้อสังเกตและวิธีการเรียงดังนี้

๑. คัพท์ที่ทำหน้าที่ขยาย สทฺธิ ให้เรียงไว้หน้า สทฺธิ เช่น

: **โส ดาย สทฺธิ** สิวิปตติ ปาปฺณิฯ (๑/๑๔)

: **กรชกาเยน** ปน **สทฺธิ** มนฺเตนฺโต “วเทหิ ตาว อาวุโส
ปาลิต ๗เปฯ (๑/๑๐)

๒. คัพท์ที่ทำหน้าที่ขยาย สท ให้เรียงไว้หลัง สท เช่น

: เต ภิกฺขุ **สท** **ปฏิสมฺภิทาหิ** อรหตฺตํ ปาปฺณิสฺสุฯ

วิธีที่ว่าเป็นวิธีที่นิยมกันโดยมาก แต่บางครั้งท่านก็เรียงกลับกันเสียบ้าง เช่น

: อถสฺส นครโต อวิหฺวเร จาเน เต โยธา **สทฺธิ** **ปฺตเตหิ**
สิสํ ฉินฺทิสฺสุฯ (๓/๑๔)

: มยํ ภนฺเต **ติสรณฺน** **สท** ปณฺจ สีสานิ ยาจามฯ

แบบที่ว่าเป็นแบบเฉพาะของท่าน หากจะเรียงใหม่ให้ยึดแบบนิยมเป็นดีที่สุด ไม่มีทางพลาด

๓. คัพท์ที่นิยมใช้กับ สหุธิ ต้องเป็นศัพท์รูปธรรม เป็นสิ่งมีชีวิต มีรูปร่างปรากฏ เช่น คน ลัตว์ เป็นต้น ดังตัวอย่างข้างต้นนี้

ศัพท์ที่นิยมใช้กับ สห ต้องเป็นศัพท์นามธรรม เป็นสิ่งไม่มีชีวิต ไม่มีรูปร่างปรากฏ ดังตัวอย่างข้างต้นเช่นกัน

วิธีเรียง ปฏฺจาย กับ ยาว

ปฏฺจาย แปลว่า “จำเดิม ตั้งแต่” ยาว แปลว่า “จน, จนถึง, จนกว่า, ตราบเท่า” ทั้งสองศัพท์มีวิธีเรียงดังนี้

๑. ศัพท์ที่ทำหน้าที่ขยาย ปฏฺจาย นิยมเรียงไว้หน้า ปฏฺจาย และ ประกอบด้วย โต ปัจจัย เช่น

: **ตโต ปฏฺจาย** เตลฺ ปจฺจยทายกา อฺปฏฺจจากาปี เทว
โกฏฺจาลสา อเหตฺุฯ (๑/๕๐)

๒. ศัพท์ที่ทำหน้าที่ขยาย ยาว นิยมเรียงไว้หลัง ยาว และ นิยมมีรูปเป็นปัญจมีวิภคิตที่ลงท้ายด้วย อา เช่น

: อถสฺส สตถา **ยาว อรทตฺตา** กมฺมฏฺจานํ กเถลฺลฺฯ (๑/๗)

: **ยาว อกนิฏฺจกฺวนา** ปน เอกนินฺนาทํ โกลาหลํ อคมาลฺลฺฯ
(๑/๕๐)

๓. ถ้า ปฏฺจาย กับ ยาว มาคู่กันในประโยคเดียวกัน และมีบทขยายด้วยกันทั้งคู่ แปลเป็นสำนวนไทยว่า “ตั้งแต่, จนถึง, จำเดิมแต่ ...จนกระทั่งถึง ฯลฯ” นิยมเรียงท่อน ปฏฺจาย ไว้ข้างหน้า เรียงท่อน ยาว ไว้ข้างหลัง ส่วนบทขยายก็เรียงตามวิธีดังกล่าวข้างต้น เช่น

: เทวทูตตสุส วตถุํ **ปพพชิตกาลโต ปฏุจาย ยาว**
ปจวิปฺเปสนา เทวทูตํ อารพฺภ ๑เปฯ วิตถาเรตฺวา
กถิตํ ฯ (๑/๑๒๔)

๔. ยาว ที่มากุ่กับ ดาว เป็น ยาว-ดาว ทำหน้าที่เชื่อมประโยค
แปลว่า “จน, จนกว่า, จนถึง, ตราบเท่าที่, จนกระทั่งถึง, ตลอด-
เวลาที่ ฯลฯ” ให้เรียงอย่างปกติ คือเรียง ยาว - ดาว ไว้ต้นประโยค
จะเรียงประโยค ยาว ไว้ต้นหรือไว้หลังก็ได้ แล้วแต่ความ เช่น

- : คุณพี่ ขอให้คุณพี่รอจนกว่าลูกคนนี้จะเติบโต
- : อากเมหิ ดาว สามิ, ยาว อัย วยปฺตโต โหติ ฯ (๔/๔๗)
- : กระผมจักบำรุงคุณพ่อคุณแม่ด้วยน้ำมือเอง ตลอดเวลา
ที่คุณพ่อ คุณแม่ยังมีชีวิตอยู่
- : ยาว ตุมฺเห ชิวถ, ดาว โว สหตถา ว
อุปฏฺจหิสสามิ ฯ (๕/๖๑)

การใช้ วินา อนุตร จเปตฺวา ศัพท์

ในสำนวนไทยว่า “เว้น, นอก” นั้น อาจใช้ศัพท์ได้หลายศัพท์ และ
บทตามก็ประกอบวิภัตติได้หลายวิภัตติ คือ “เว้นซึ่ง...” ก็มี “เว้นจาก...” ก็มี
“เว้นด้วย...” ก็มี ในกรณีเช่นนี้ นักศึกษาพึงสังเกตที่ท่านใช้ในปกรณ
ทั้งหลาย เท่าที่พอนำมาเป็นแนวทางศึกษาก็ได้ ดังนี้

(๑) **วินา ศัพท์** ใช้ในกรณี เว้นอย่างสูง เว้นแบบพรากจากกัน
เว้นแบบขาดเสียมิได้ เช่น ผัวเว้นเมียไม่ได้ พุทธบริษัทเว้นพระศาสดา
ไม่ได้

วินา คัพพ์นี้ นิยมเรียงไว้หน้านามที่สัมพันธ์เข้ากับตน และนามนั้นจะประกอบเป็นทุดิยาวิภัตติ (เว้นซึ่ง...) หรือเป็นตติยาวิภัตติ (เว้นด้วย...) หรือเป็นปัญจมี วิภัตติ (เว้นจาก...) อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น

ความไทย : เว้นพระลัทธรรรมเสีย ย่อมไม่มีที่พึงใดๆ
อื่นในโลก

เป็น : **วินา สทฺธมฺมา** นายโฌ โภจิ นาโถ โลก
วิชูชติ ฯ

ความไทย : เนื้ออื่นจากเนื้อที่เก็บไว้เพื่อสหายของท่าน
ไม่มี เขาเว้นเนื้อเสีย ก็จะไม่รับประทาน
(อาหาร)

เป็น : สหายกสุส เต จปีตมส์โต อญญํ นตฺถิ ฯ
โส จ **วินา มํเสน** น ภุชฺชติ ฯ (๗/๒)

จะแต่งเป็นว่า วินา สทฺธมฺมํ, วินา สทฺธมฺเมน, วินา มํสํ,
วินา มํสา ก็ได้

(๒) **อญฺญตฺร คัพพ์** ใช้ในกรณีพิเศษ เว้นเฉพาะเรื่อง เฉพาะ
กิจ เฉพาะอย่าง เช่น เว้นจากฝัน เว้นจากข้อที่ควรยกเว้น นามที่เข้า
ด้วยนิยมประกอบ เป็นปัญจมีวิภัตติ (เว้นจาก.., นอกจาก..) ที่เป็นตติยา
วิภัตติ (เว้นจาก...หักวิภัตติ) ก็มีบ้าง แต่ไม่นิยม แล้ววางไว้หลัง อญฺญตฺร
เช่นกัน เช่น

ความไทย : ความตรัสรู้สัจจะของชาวโลก จะมีไม่ได้
นอกจากความเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า

เป็น : **อญฺญตฺร พุทฺธบุปฺปาทา** โลกสุส
สจฺจาภิสมโย นตฺถิ ฯ

- หรือ : อชชตคฺเคทานาหิ อวฺรุโส อานนฺท
อภฺยตฺตฺเรว ภควตา อภฺยตฺตร ภิกฺขุสงฺฆา
อุโปสถํ กริสฺสามิ ฯ (๑/๑๓๘)
- : สมเจตนิกา สุกฺกวิสฺฐลฺลิจิ **อภฺยตฺตร สุปินฺนตา**
สงฺฆาทีเสโส,
- : ตทนนฺตรํ โภ ชานะยฺย **อภฺยตฺตร ตถาคเตน** ,
(ตติยาริภัตติ)
- : น เม อิมํ โสภํ อญฺโฆ นิพฺพาเปตุํ
สภฺขิสฺสตี **อภฺยตฺตร ตถาคเตน** ฯ
(๕/๓๕)

(๓) **จเปตฺวา คัพฺพ** ใช้ในกรณีเว้นไว้ส่วนหนึ่ง กันไว้ส่วนหนึ่ง จากหลายๆ ส่วน คือ ยกเว้นไว้ต่างหากไม่เหมือนผู้อื่น สิ่งอื่น นามที่เข้าด้วย นิยมเป็นพุดิยาริภัตติ (เว้นซึ่ง...) อย่างเดียว และนิยมเรียงไว้หลัง จเปตฺวา เช่น

- ความไทย** : ได้ยินว่า เว้นฐานะนี้เสีย ชื่อว่าการจัดแจง ภัตตอาหาร สำหรับพระตถาคต ย่อมไม่มีใน สถานที่อื่น ในพระไตรปิฎก
- เป็น** : จเปตฺวา กิร **อิมํ จานํ** ตีสุ ปิฎฺฐเกสุ
อภฺยตฺตฺถ ตถาคตฺตฺสส ภตฺตฺวิจฺจารณํ นาม
นตฺถิ ฯ (๖/๑๒๙)
- ความไทย** : ชาวเมืองสาวัตถี เว้นพระอริยสาวกเสีย ที่เหลือโดยมาก พุดว่า พวกท่านจงดูการกระทำของเหล่าสมณศากยบุตร

เป็น : สาวตถิวาลีโน **จเปตวา อริยสาวเก** เสสา
เยภุยกฺเขน ปสฺสถ สมณานํ สกฺขปฺตฺติยานํ
กมฺมนฺตฺติอาทินิ วตฺวา ฯ เปฯ (๗/๑๒๔)

วิธีเรียง อิติ ศัพท์

อิติ ศัพท์ แปลได้หลายนัยเช่น “ว่า, คือ, ด้วยประการฉะนี้ ฯลฯ” มีวิธีเรียงต่างกันออกไปตามคำแปล เช่น

๑. ที่แปลว่า “ด้วยประการฉะนี้, ด้วยอาการอย่างนี้” ให้เรียงไว้ต้นประโยค มีคติคล้ายกับ เอวံ เป็นการสรุปเนื้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่นิยมใช้ เอวံ มากกว่า อิติ เช่น

: อิติ อปฺปาทปฺปจฺยตฺเถน มโน ปุพฺพํคโม เอเตสนฺติ
มโน ปุพฺพํคมา ฯ (๑/๒๑)

: อิติห เตน ขณฺเณ เตน มุหฺตฺเตน ยาว
พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺรุกฺคจฺฉิ ฯ

๒. ที่แปลว่า “คือ” เป็นไปตามสำนวนไทย ใช้ในกรณีที่มีเลขนอกเลขใน โดยเลขนอกได้บอกจำนวนเต็มไว้ ส่วนศัพท์เลขในภายในอิติ บอกจำนวนย่อยไว้ เป็นการขยายความเลขนอกอีกทีหนึ่ง อิติ ศัพท์ที่ใช้ในกรณีอย่างนี้ นิยมแปลว่า คือ เช่น

: ดูก่อนภิกษุ ฐุระมี ๒ ประการเท่านั้น คือ คันถฐุระ
วิปัสสนาฐุระ

: คนถรรุ วิปัสสนาฐุรฺนติ เทวเยว ฐุรานิ ภิกฺขุ ฯ (๑/๗)

๓. ที่แปลว่า “ว่า” ทำหน้าที่ขยายบทนาม เช่น อตฺถิถึ ตอน

แก้หรือรกรหรือขยายบทกิริยาที่ประกอบด้วยธาตุเกี่ยวกับการพูด การคิด เช่น อาห อาโรเจลิ จินเตลิ เป็นต้น มีวิธีเรียงดังนี้

๓.๑ ประโยคเลขในหรือประโยคคำพูด เมื่อเรียงจบประโยค ข้อความแล้วต้องใส่ อิติ คুমทำยประโยคทุกครั้ง ถ้าไม่ใส่ถือว่าผิด เช่น

: อถ นํ สตุถา “นตถิ เต โกลิ อาปฺจุฉิตพฺพยุตฺโตโก
ฆาตีติ อาห ฯ (๑/๖)

: สาธฺ ฆนฺเต อปฺปมตฺตา โหถาติ ฯ (๑/๘)

๓.๒ ถ้าขยายนาม เช่น อตฺโถ ให้เรียง อตฺโถ ไว้หลัง อิติ เช่น

: ตตฺถ สฺฆานุปลฺลินฺติ สฺภํ ฯเปฯ วิหรนฺตฺนฺติ อตฺโถ ฯ
(๑/๖๓)

๓.๓ ถ้าขยายอนุกรรมหรือกิริยาระหว่าง คือ กิริยาที่ประกอบด้วย อนุต มาน ตฺวา ปัจจย ต้องเรียงกิริยาเหล่านี้ไว้หลัง อิติ ทั้งหมด จะเรียงไว้หน้าไม่ได้เด็ดขาด เช่น

: อเถกทิวสํ มหาปาโล อริยสาวเก ฯเปฯ ทิสฺวา “อํ
มหาชโน กุหิ คจฺจตีติ **ปฺจุฉิตฺวา** ธมฺมสฺสวนายาติ
สฺตฺวา ฯเปฯ (๑/๕)

จะเรียงว่า

: อเถกทิวสํ มหาปาโล อริยสาวเก ฯเปฯ **ปฺจุฉิตฺวา**
อํ มหาชโน กุหิ คจฺจตีติ **สฺตฺวา** ธมฺมสฺสวนายาติ
ฯเปฯ

ไปตามลำดับเหมือนความไทยไม่ได้ แม้เข้ากับกิริยา อนาคต มาน
ปัจฉัย ก็พึงเทียบเคียงนัยนี้

๓.๔ ถ้าขยายกิริยาคุณพากย์ จะเรียงกิริยานั้นไว้หน้าหรือ
หลัง อิติ ก็ได้ แต่มีข้อสังเกตอยู่ว่า ในประโยคที่มีข้อความเลขในสั้นๆ
นิยมเรียงกิริยาไว้หลัง ในประโยคที่มีข้อความเลขในยาว นิยมเรียง
กิริยาไว้ข้างหน้า อิติ เพื่อให้สังเกตกิริยาได้ง่าย เช่น

: ตํ สุตวา มหาปาโล กุฎุมพีโก **จินุเตสิ** “ปรโลกํ
คจฺจนตํ ปุตฺตธโร วา โภคา วา นานุคจฺจนฺติ ฯ”
ปพฺพชิสฺสามิติ ฯ (๑/๖)

: อถ นํ สตุถา “นตฺถิ เต โภจิ อปุจฺฉิตฺตพฺพยุตฺตโก
ถาตีติ **อาห** ฯ” (๑/๖)

อนึ่ง ขอให้สังเกตว่าศัพท์นาม หรือศัพท์กิริยาที่ทำหน้าที่คุณ
อิติ นี้แม้จะมีคำแปลในภาษาไทย บางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องใส่เข้ามาใน
เวลาแต่งเป็นมคร แต่เวลาแปลจะต้องใส่เข้ามาเอง เรื่องนี้ผู้ศึกษาต้อง
สังเกตให้ดี

เพราะฉะนั้นเวลาเรียงขอให้ดูความในประโยค หากไม่ใส่นามหรือ
กิริยาเข้ามาคุณ ผู้แปลก็พอมองออกว่าต้องใส่ศัพท์ใดเข้ามา เช่น ใส่
จินุเตเนน วจเนน ปุจฺฉิ อาห เป็นต้น เช่นนี้จะไม่ใส่ก็ไม่ผิด แม้ใน
แบบจะมีใส่ไว้ก็ตาม หรือในแบบเขาไม่มี เราไปเพิ่มเข้ามาก็ไม่ถือว่าผิด

แต่บางกรณีใส่ไปก็ทำให้ประโยครูปร่าง เช่นในประโยคโต้ตอบ
สนทนากัน เป็นต้น ซึ่งไม่นิยมใส่กิริยาคุณ อิติ ที่ท่านใส่ไว้โดยมากเป็น

ประโยคที่ท่านต้องการเน้นกีรียนั้นว่าเป็นคำพูด หรือความคิดเป็นต้น เช่น

: โส กิร “ตถาคโต พุทธสุขุมาลो ขตติยสุขุมาลो ‘พหู
 ปกาโร เม คหปตติ (จินตเนน) มยหิ ธมมัม
 เทเสนโต กิลเมยยาติ (จินเตตฺวา) สตถุริ
 อธิมตฺตสิเนเหเน ปณหิ น ปุจฺฉติ ฯ (๑/๕)

: โส สาธฺวติ **สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา** ฯเปฯ ปฏิปชฺชาหิ นนฺติ
 (อาท) ฯ ตุมฺเห ปน สามิตฺติ (ปุจฺฉิ) ฯ อหิ สตฺถุ
 สนฺติเก ปพฺพชฺชิสสามิตฺติ (อาท) ฯ (๑/๖)

คำที่อยู่ในวงเล็บนั้น ไม่มีในแบบ แต่ใส่เข้ามาในเวลาแปล ถ้า
 เราใส่เข้ามาตามวงเล็บเองก็ไม่จัดเป็นผิด แต่ก็ทำให้รุ่งรังงโดยใช่เหตุ
 เพราะไม่ใส่ก็อาจแปลและจับใจความได้ แต่ในการเว้นไม่ใส่นามหรือ
 กีรียาลัง อิติ นี้ หากทำได้ในทุกกรณีไม่

ในกรณีที่ประโยคเลขในมาซ้อนกันหลายๆ ประโยค และเป็น
 ความย่อทั้งหมด หากไม่ใส่กีรียาคุมไว้บ้าง จะทำให้ไม่สละสลวย ขอ
 ให้ดูตัวอย่าง เช่น

: อเถกทิวสํ มหาปาโล อริยสาวเก คนฺธมาลาทิหตฺเถ
 วิหารํ คจฺฉนฺเต ทิสฺวา “อโย มหาชนโน กุหิ คจฺฉตฺติ
ปุจฺฉิตฺวา ‘ธมฺมสฺสวณายาติ **สฺตฺวา** ‘อหิปี คมิสฺสามิตฺติ,
 คนฺตฺวา สตฺถารํ วณฺทิตฺวา ปริสฺปริยณฺเต นิสิตฺติ ฯ (๑/๕)

เรียงใหม่ว่า

: อถกทิวส์ มหาปาโล ๆเปฯ ทิสฺวา “อัยฺ มหาชโน
กฺุหิ คจฺจตีติ ธมฺมสฺสวณายาติ “อหฺปิ คมิสฺสามิติ
คนฺตฺวา ๆเปฯ

ขอให้สังเกตว่า ประโยคที่เรียงใหม่ แม้จะไม่ผิด แต่ก็มองดูห้วนๆ
ไม่สละสลวยเลย เพราะฉะนั้นในระหว่าง อิติ สองศัพท์ ควรจะมีกิริยา
คั่นกลางอยู่

วิธีเรียงปัจจัยในอัพยัคัพท์

ปัจจัยในอัพยัคัพท์ คือ โต ตฺร ตฺถ ห ธ ธิ ทิ หํ ทิฏฺจนํ
ว ที่ใช้ประกอบกับนามนามบ้าง สัพพนามบ้าง ได้รูปเป็น ตโต กุโต
ตตฺร อธิ กหํ เป็นต้น เมื่อนำไปเรียงเข้าประโยค นิยมใช้โดดๆ มีรูป
เป็นวิเศษณะซึ่งไม่ต้องใส่นามเจ้าของที่ตนขยายเข้ามากำกับ แต่เวลา
แปลผู้แปลต้องโยกศัพท์นามเจ้าของเอาเอง เช่น

: พระธรรมเทศนานี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส ณ ที่ไหน

: อัยฺ ธมฺมเทศนา กตฺถ ภาสิตาติ ฯ

จะเรียงว่า อัยฺ ธมฺมเทศนา กตฺถ จาเน ภาสิตาติ ฯ ไม่ได้

: ท่านมาจากที่ไหน

: กุโต อาคโตสฺสีติ ฯ

จะเรียงว่า กุโต จานโต อาคโตสฺสีติ ฯ ไม่ได้

ถ้าจะใส่นามเจ้าของเข้าไว้ด้วย ต้องไม่ใช่ปัจจัยเหล่านี้ ต้องใช้
สัพพนามตรงๆ และถ้าใช้สัพพนามต้องใส่นามเจ้าของกำกับด้วย ถ้า

ไม่ใส่ก็ถือว่าผิดความนิยมอีก เช่น

- : อภัย ธรรมเทศนา **กิสมี จาเน** ภาสิตาติ ฯ (ใช้ได้)
- : อภัย ธรรมเทศนา **กิสมี** ภาสิตาติ ฯ (ไม่ถูก)
- : สามเณโร **ตสุมิ สหุเท** นิमितต์ คเหตุวา ยฎจิกโกฏฐิ
วิสุสชเชตวา ฯเปฯ (ใช้ได้)
- : สามเณโร **ตสุมิ** นิमितต์ คเหตุวา ยฎจิกโกฏฐิ
วิสุสชเชตวา ฯเปฯ (ไม่ถูก)

แม้ศัพท์อื่นก็นัยเดียวกันนี้ จึงควรระวัง จำสูตรง่าย ๆ ว่า

**“ใช้ปัจจัยในอภัยยศัพท์ ไม่ต้องมีนามกำกับ
ใช้สรรพนาม ต้องมีนามกำกับ”**

ทั้งนี้ มียกเว้น เช่น ในวิชาฉันท ภาษามคธ ซึ่งถูกบังคับคณะให้ต้องใส่นามกำกับ และในปกรณ์ต่างๆ ก็มีหลงอยู่บ้าง แต่ถือเป็นแบบไม่ได้ เพราะมีไม่ทั่วไป เช่น

- : ภนุเต **อิธ โลเก** เอว โสจิตวา ปุน คนตวา โสจณฎจานเน
นิพพตุโตติ วุตเต ฯเปฯ (๑/๑๑๙)

บทที่ ๓

ไวยากรณ์และสัมพันธ์

เรื่องไวยากรณ์และเรื่องสัมพันธ์ เป็นเรื่องสำคัญมากอย่างหนึ่ง ในการเรียงภาษาผวมคร เป็นการแสดงภูมิปัญญาขั้นพื้นฐานว่าแน่นเพียง ไตและสูงแคไหน อาจจะทำให้ผ่านชั้นนั้นๆ ได้หรือไม่ เพราะไวยากรณ์ และสัมพันธ์เป็นหลักเบื้องต้นที่จะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจ ใช้ให้ ถูกต้องอยู่แล้ว

การประกอบศัพท์ทุกศัพท์ ก่อนที่จะนำไปใช้ต้องให้ถูกหลัก ไวยากรณ์ ไม่ใช่จับเอาศัพท์เดิมที่ยังไม่ได้ปรุงแต่งมาประกอบเป็นรูป ประโยคเลย เหมือนการแสดงละคร ก่อนที่ผู้แสดงจะออกมาแสดงนอก ฉาก จะต้องแต่งตัวให้เรียบร้อยบริบูรณ์เสียก่อน มิใช่ปล่อยให้ออกมา แสดงแบบล่อนจ้อน ไม่มีเครื่องทรงอะไรเลย และศัพท์นั้นจะต้อง ประกอบไวยากรณ์ให้ถูกกฎเกณฑ์ด้วย เช่น ถ้าเป็นศัพท์นาม ก็ต้อง ประกอบด้วยเครื่องปรุงของนาม คือ ลิงค์ วจนะ วิภัติ ครบ ถ้า เป็นกิริยาอาชยาต ก็ต้องประกอบด้วยเครื่องปรุงของอาชยาต คือ วิภัติ

กาล บท วจนะ บุรุษ ธาตุ วาจก ปัจจัย ครบทั้ง ๘ ประการ

พูดอีกทีก็คือว่า ต้องให้ศัพท์นั้นๆ ผ่านโรงงานเข้าเครื่องปรุลงเสียก่อน จึงค่อยนำออกมาใช้นั่นเอง และเข้าโรงงานไหนมาก็ต้องให้ถูกแบบแผนของโรงงานนั้น เช่น โรงงานนาม โรงงานอาชญาต ก็ให้ถูกกฎเกณฑ์ดังกล่าวมาแล้ว

แม้เรื่องลัมพันธ์ก็สำคัญไม่น้อย ศัพท์ที่ถูกปรุลงได้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ดีแล้ว แต่นำไปวางในประโยคผิดๆ ทำให้ผิดหลักลัมพันธ์ไป หรือวางถูกที่เหมือนกัน แต่ผิดไวยากรณ์เสียอีก ทำให้ลัมพันธ์เข้ากันไม่ได้ เช่นนี้ถือว่าผิดทั้งนั้น รวมความว่าทั้งไวยากรณ์และลัมพันธ์ต้องให้เป็นไปถูกต้องคู่กันไปเสมอ

ต่อไปนี้จะได้แสดงกฎเกณฑ์การใช้ไวยากรณ์และลัมพันธ์ที่ปรากฏว่า นักศึกษาชอบใช้ผิดและทำให้เสียคะแนนบ่อยๆ บางครั้งถูกปรับถึงตก เพราะผิดไวยากรณ์และลัมพันธ์ในที่ไม่ควรผิดก็มี ซึ่งพอสรุปแยกกล่าวเป็นหัวข้อๆ ได้ดังนี้

๑. เรื่องลิงค์

๒. เรื่องวจนะ

๓. เรื่องวิภัติ

๔. เรื่องกาล

๕. เรื่องวาจก

๖. เรื่องปัจจัย

๗. เรื่องลัมพันธ์

๘. เรื่องการเขียน

เรื่องลิงค์

เรื่องลิงค์นี้ทำความยุ่งยากให้แก่ นักศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมคธไม่น้อย ด้วยบางครั้งแม้จำศัพท์ได้แล้ว แต่ไม่อาจตัดสินใจได้ว่า เป็นลิงค์อะไร ฉะนั้นจึงจำเป็นอยู่เองที่ต้องใช้ความสังเกตให้มาก โดยสังเกตจากบทที่เป็นบริวารของศัพท์นั้น เช่น บทวิเสสณะ และ อัมพันตรกิริยา เป็นต้น ซึ่งก็พอให้ทราบได้ ถ้าจำลิงค์ผิดหรือใช้ลิงค์ผิดแล้วก็อาจทำให้ปรุงบทวิเสสณะและบทอัมพันตรกิริยาผิดไปด้วย เช่น

- : เทวดาเหล่านั้นเที่ยวไปในสวนนันทวันนั้นอยู่ ได้พบพระ
เถระแล้ว
- : **เต** เทวดา ตลมิ นนทวเน **วิจรรนฺตา** เถโร อปฺลสิสฺสุ ฯ
- : แก้วมณีที่วางอยู่บนเตียงนั้น กำลังตกลงบนพื้นแล้ว
- : ตลมิ มณฺเฑ **จปีตํ** มณิ ปริวตเตตฺวา ตเล ปติ ฯ

จะเห็นได้ว่า ตัวอย่างนี้ใช้วิเสสณะ และอัมพันตรกิริยา**ผิด** ประโยคแรกอาจเข้าใจว่า **เทวดา** เป็น บุ. จึงใช้วิเสสณะเป็น **เต** และใช้กิริยาเป็น **วิจรรนฺตา** ประโยคหลังอาจเข้าใจว่า มณี เป็น นบุ. จึงใช้วิเสสณะเป็น **จปีตํ** ที่ถูก **เทวดา** เป็น อิต. มณี เป็น บุ.

อนึ่ง บางครั้งจำลิงค์ได้แม่นยำ แต่ประกอบอัมพันตรกิริยา คือ อนุต ปัจจัยผิด โดยเฉพาะในรูป อิต. ไม่ได้ลง อี ตามหลักไวยากรณ์ เช่น

- ๑) : พระเถระเห็นหญิงนั้นง่วนทำงานของตนอยู่ จึงไม่
เข้าไปหา

- : เถโร ตํ อิตถิ อตตโน กมฺมฺนฺตํ **กโรนฺตํเยว**
ทิสฺวา น อุปฺสงฺกมิ ฯ
- ๒) : แมโคนมทั้งหลายได้ยื่นเบียดกันในที่ประมาณ
อุสภะหนึ่ง
: อุสภมตฺเต จาเน คาวิโย อญฺญมญฺญํ
อุปนิฆฺสนฺตา อฏฺฐจฺสุ ฯ

กรณีเช่นนี้ รวมถึงศัพท์ที่เป็นวิกฤติภัตตาดด้วย ซึ่งบางทีก็ใช้ผิด
ลิงค์กัน เช่น

- ๓) : ภิกษุทั้งหลาย ในหญิงเหล่านั้น พวกอุบาสิกาที่เป็น
โสตาบันก็มี ที่เป็นสภิกาคามีก็มี ที่เป็นอนาคามี
ก็มี.....
: สนฺเตตฺถ ภิกฺขเว อุปาสิกาโย โสตาปณฺนา,
สนฺติ **สภิกาคามี**, สนฺติ **อนาคามี** .... (ผิด)
- ๔) : ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอพระแม่เจ้าจงเป็นสุข มีอายุ
ยืนเถิด
: อมม **สุขี** โหติ ทิฆายุกา ฯ

ในตัวอย่างทั้ง ๔ ประโยคนี้ ใช้อัฟกันตรกิริยาและวิกฤติภัตตาดผิด
ลิงค์ทั้งสิ้น ที่ถูกต้องเป็นดังนี้

ประโยคที่ ๑)	กโรนฺตํ	ต้องเป็น	กโรนฺตี
ประโยคที่ ๒)	อุปนิฆฺสนฺตา	ต้องเป็น	อุปนิฆฺสนฺติโย
ประโยคที่ ๓)	สภิกาคามี	ต้องเป็น	สภิกาคามินิโย

อนาคามี   ต้องเป็น   อนาคามินิโย
ประโยคที่ ๔) สุขี   ต้องเป็น   สุขินี

นอกจากนี้แล้วยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องการใช้ลิงค์อีก คือ

(๑) คัพท์ใดที่ใช้เป็น ๒ ลิงค์ได้ ให้ถือเอาลิงค์ที่ท่านใช้มากใน
ปกรณ์ทั้งหลายเป็นเกณฑ์ เช่น

ลัจฉโร-ลัจฉริ   ท่านใช้   ลัจฉริ   มากกว่า
อकार-อकार   ท่านใช้   อकार   มากกว่า
ทิวโส-ทิวส์   ท่านใช้   ทิวโส   มากกว่า   เป็นต้น

(๒) การใช้ศัพท์เหล่านี้ คือ ก คต รูป ชาด มาต่อท้ายศัพท์
มิได้นิยมใช้กับทุกศัพท์ และกำหนดว่าเป็นลิงค์อะไรแน่นอนไม่ได้ เพียง
พอสังเกตได้ว่า

- : ถ้าใช้ ก ต่อท้าย มักเป็นลิงค์ตามศัพท์เดิม เช่น
สหยาโก ยานกั การโก โคपालโก
- : ถ้าใช้ คต ต่อท้าย มักเป็น นฺ. เช่น ตिरจฉานคโต
และ นฺ. เช่น ทิฏฐิคิดํ
- : ถ้าใช้ รูป ต่อท้าย มักเป็น นฺ. เช่น โครูปิ อิตถิรูปิ
- : ถ้าใช้ ชาด ต่อท้าย มักเป็น นฺ. เช่น ธมมชาตํ สทฺทชาตํ

(๓) วิสามัญวิเสสนะ คือ ศัพท์วิเสสนะที่เป็นอสาธารณนาม เดิม
เป็นลิงค์อะไร ให้คงลิงค์ไว้ไม่ต้องเปลี่ยนไปตามนามเจ้าของ มีคติ
คล้ายกับวิกติภัตตานาม ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น

: สตุถริ **อนุปิยํ** นาม **มุลลानํ** **นิคโม** ตํ นิสฺสาย.....

: ปุรตถิมาย ทิสาย **กชงคฺล** นาม **นิคโม** ตสฺสาปเรน
มหาสาลา.....(มงคฺล ภาค ๑)

(๔) คัพท์ที่ท่านใช้ในปรกรณ์ทั้งหลาย แม้จะผิดความนิยมและผิดหลักที่ศึกษามา ก็อย่าถือว่าของท่านผิด เพราะไวยากรณ์เกิดทีหลัง แต่ไม่ควรใช้ตามแบบท่าน ควรใช้ให้ถูกความนิยมดีกว่า เช่น

: ยสฺส **เอตา ธนา** อิตถิยา ปุริสสฺส วา ฯ (๓/๑๒๙)

(๕) ในประโยคคำถาม ผู้ถามถามถึงสิ่งหรือบุคคลที่มองไม่เห็น กัน หรือมองเห็นแต่ไม่แน่ใจหรือด้วยความเข้าใจผิด มีความนิยม ดังนี้

ก. ถ้ามุ่งถามถึงบุคคล อย่างที่ในภาษาไทยทักกันในที่มืดๆ ว่า “ใคร” นั้นแหละ อย่างนี้ให้ใช้รูปศัพท์เป็น ปุ. คือ โโก อย่างเดียว แม้ผู้ถูกถามจะเป็นสิ่งใดอะไรก็ตาม เช่น ตอนพระนางมัทรีมาเคาะประตู เรียกพระเวสสันดรกลางดึก

พระเวสสันดร : โโก เอโส (ใครนะ)

พระนางมัทรี : อหํ มหฺทึ (หม่อมฉันเอง มัทรี)

ข. ถ้ามุ่งถามถึงสิ่งของวัตถุ อย่างนี้ให้ใช้ นปุ. คือ กิ อย่างเดียว แม้สิ่งที่ถูกถามถึงนั้น จะเป็นศัพท์สิ่งใดก็ตาม เช่น

ถาม : กิ ปน อิมสฺมึ คพฺเส โหติ ฯ

ตอบ : มญฺจา ภนฺเต, เอตฺเตเต สามเณเรหิ หิโย
จปีตา ฯ

ถาม : ปุรตถิมาย ทิสาย กิ นิमितฺตํ ฯ

ตอบ : ปาสาณิ ภนฺเต ฯ

(๖) คัพท์ลัพท์นาม คือ อิม มักใช้ผิดโดยลบลึงค์กันเสมอ เช่น

: เขาพบเพื่อนคนนี้แล้วจักเป็นอยู่ได้

: **โส อิทํ สหายํ** ทิสฺวา ชีวิสฺสติ ฯ

(อิทํ - นบุ. สหายํ - นบุ.)

: โอหนอ ทานนี้หน้าอัศจรรย์จริง

: อโห **วตายํ ทานํ** อจฺจริยํ ฯ (อโย - นบุ. ทานํ - นบุ.)

เรื่องวจนะ

เรื่องวจนะนี้ ความจริงไม่น่ามีปัญหา เพราะมีเพียง ๒ วจนะเท่านั้น แต่ก็มีปัญหาเกิดขึ้นบ่อยๆ ส่วนมากมักจะเกิดเพราะนักศึกษา “เผลอ” โดยไม่คิดหรือคิดไม่ถึง หรือโดยความประมาท หรือโดยวิธิตาก็ตาม เมื่อเขียนลงไปแล้วก็จัดเป็นผิดทั้งสิ้น แม้จะผิดเพราะความเข้าใจผิดก็ตาม เมื่อใช้วจนะผิดแล้วก็ทำให้ความหมายผิดตามไปด้วย ทั้งบางเรื่องก็ผิดหลักความจริงเสียด้วย เช่น

: อนาคตปิณฑทิกเศรษฐีภักดี นางวิสาขามหาอุบาสิกาภักดี เมื่อไปไม่เคยมีมือเปล่าไป ด้วยคิดว่า พระหนุ่มเณรน้อยทั้งหลายจักแลดูมือเรา

เป็น: อนาคตปิณฑทิกเสฏฐีภักดี วิสาขาปิ มหาอุปาสิกา ฯเปฯ
คจฺจนฺตา จ “ททรสามเณรา โน ทตฺถํ โอลเกสฺสนฺตฺติ
ตุจฺจเหตุถา น คตฺปฺพพา ฯ (๑/๔)

หรือ : อนาคตปิณฑุทิกเสฏฐิปี ๖เป๖ “ทพรสามเณรา มยหฺมํ หตถํ
โอบโกลเกสสนตติติ ๖เป๖

คำที่ใช้ตัวเน้นใน ๒ ประโยคนี้ ผิดวจนะทั้งคู่

ประโยคแรก หตถํ จะเป็น เอก. ไม่ได้ เพราะผิดความจริงและ
ค้านกับศัพท์ว่า โน ซึ่งเป็น พหุ. คือ คนหลายคน (โน) จะมีมือเพียงมือ
เดียว (หตถํ) ไม่ได้

ประโยคที่ ๒ ผิด เพราะผิดความนิยม คือ ในเลขนอก ประธาน
คิดกันหลายคน เป็น พหุ. แต่ในเลขในเป็นเอก. (มยหฺมํ) ซึ่งแสดงว่าคิด
คนเดียว และ หตถํ ก็ผิดความจริงอีก ในแง่ที่ว่าพระหนุ่มเณรน้อย
ตั้งหลายรูป จะมองดูคนตั้งหลายคนเห็นเพียงมือข้างเดียวไม่ได้

ในประโยคอื่นพึงเทียบเคียงประโยคข้างต้น เช่น

- : บัดนี้ แม่มือของเราก็กระดิกกระเตี้ยไม่ได้
- : อิทานิ เม หตฺโถปิ อวิธเยโย ๖ (ผิด)
- : พวกมมนุษย์เห็นเหล่าภิกษุผู้สมบุรณ์ด้วยวัตร มีจิตเลื่อม
ใส จึงปลุกาดอาสนะแล้วนิมนต์ให้นั่ง
- : มนุสฺสา วตฺตสฺมปฺนเน ภิกฺขุ ทิสฺวา ปสฺนฺนจิตฺตา
อาสนํ ปภฺยวาเปตฺวา นิสฺสีทาเปสฺสุ ๖ (ผิด)

การใช้วจนะจึงพอสรุปได้ดังนี้

(๑) ศัพท์ที่นิยมใช้เป็น เอก. อย่างเดียว ก็ต้องใช้ในรูป เอก. เท่านั้น
ห้ามใช้ในรูป พหุ. เพราะผิดความนิยม คือ ศัพท์นามที่นับจำนวนไม่ได้

เช่น อุทกั นภา วาลูกา นิพพานั เวลา สบปี เป็นต้น ไม่มีใช้เป็นรูปพหู. ว่า อุทกานิ นภายิ นิพพานานิ เป็นต้น

(๒) ถ้าเพ่งกำเนิดเต็ม ไม่มุ่งถึงประเภท หรือจำนวนที่แยกออกให้ใช้เป็น เอก. ได้ ถ้ามุ่งถึงจำนวนหรือต้องการแยกประเภท จึงใช้เป็นพหู. เช่น

- : อาหาโร เพ่งอาหารไม่จำกัดชนิด
- อาหารา เพ่งอาหารชนิดต่างๆ
- : มหาชนโน เพ่งคนมากพวกเดียวกัน
- มหาชนา เพ่งคนมากหลายพวก หลายหมู่
- : ปริสา เพ่งบริษัทที่เป็นพวกเดียวกัน
- ปริสาโย เพ่งบริษัทต่างพวกกัน
- : สीलั เพ่งคุณความดีอย่างหนึ่ง
- สีลานิ เพ่งจำนวนศีลเป็นข้อๆ
- : ทานั เพ่งสิ่งของเป็นทานไม่จำกัดชนิดอย่างหนึ่ง
- ทานานิ เพ่งสิ่งของเป็นทานต่างชนิด
- : ปานั เพ่งเครื่องดื่มไม่จำกัดชนิด
- ปานานิ เพ่งเครื่องดื่มต่างชนิด

ฯ ล ฯ

(๓) บทวิเสสณะกัตี บทอัพภันตรกิริยากัตี บทกิริยาคุมพากยั กัตี ต้องมีวณะเสมอกับบทประธานหรือบทที่ตนขยาย บางครั้งประโยคยาว นักศึกษาเรียงศัพท์เพลนไป เลยโลวีเสสณะผิตวณะบ้าง สักริยา

พิจารณานี้บ้าง ตัวอย่างเช่น

: **เอเตปิ เอกสฺส พุทฺธสฺส สนฺติเก อรหฺตํ ปตฺเถนฺตา**
พหุํ ปุณฺณกฺมฺมานิ กตฺวา อปรภาเค อนฺุปฺนเน
พุทฺเฐ สหายโก หุตฺวา วคฺคพฺนฺธเน ปุณฺณานิ
กโรนฺโต อนาถสรีรานิ **ปฏฺิขคฺคฺนฺโต** วิจฺริ ฯ

(๔) การใช้วจนะเป็นการแสดงถึงความเคารพ คือใช้เป็น พหุ. สำหรับคนๆ เดียว ต้องใช้ให้ตลอดเรื่อง ไม่ใช่ใช้บ้างไม่ใช่บ้าง ลักลั่นกัน เช่น

: โส ฯ เปฯ จินฺเตตฺตฺวา “เตนฺหิ ภนฺเต คจฺฉณฺธาติ เถโร
วิสฺสชฺเชตฺตฺวา ฯเปฯ สยนฺภูจฺฉานํ อทิสฺวา “ภนฺเต
นิสิฺนฺเนน ตฺยา อาสิตฺตํ นิปฺนฺเนนาติ ฯ เถโร ตฺถฺนฺหิ
อโหสิฯ มา ภนฺเต **เอวฺมกตฺถ** ฯเปฯ (๑/๙)

(๕) ศัพท์สมาสที่มีรูปเป็นเอก. อย่างเดียว ไม่มีที่ใช้เป็น พหุ. คือ ธมฺมวินโย, ปุตฺตทาโร, จุตฺตปาโต, ภิกฺขุสงฺฆโม, ลามสฺกกาโร, นามรูปิ, กุสลาकुสลํ, สมถวิปฺลฺสนํ, ธีโรตฺตปฺปิ, ขนฺติโสฺรจฺจํ ฯเปฯ

ศัพท์เหล่านี้ ต้องกำหนดให้ดีและใช้ให้ถูกต้องตามความนิยมของภาษา

เท่าที่แสดงมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่พอเห็นได้ชัดเจนเท่านั้น ข้อปลีกย่อยและรายละเอียด พร้อมทั้งข้อยกเว้น เช่น วจนวิปฺลาส เป็นต้น ยังมีอีกมาก ขอให้นักศึกษาพึงใช้ความสังเกตและค้นคว้าด้วยตัวเองเรื่อยไปเถิด จะเกิดความรู้และความเข้าใจยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

เรื่องวิภัติ

การประกอบศัพท์ด้วยวิภัติต้องให้ถูกตามหลักไวยากรณ์ และใช้ให้ถูกสำนวนนิยม หากประกอบผิดจะทำให้เสียความทันที และหากใช้ผิดสำนวนนิยม ก็จะทำให้เสียอรรถรสของภาษาไป เช่น

- : ภิกษุถวายบาตรของตัวแก่สามเณร
- : ภิกษุ อุตตโน ปตต์ **สามเณร** อทาลี ฯ
(ปตต์ สามเณรสส อทาลี)
- : ที่นั่น พระเถระห้ามเธอว่า เธออย่าทำอย่างนี้
- : อถ นั เถโร “มา เอวรूपิ **กโรสีติ** นิวาเรสิ ฯ
(มา เอวรूपิ กโรหิติ..)
- : การสั่งสมบุญนำสุขมาให้
- : **ปญญ** อุจฺจโย สุโข ฯ (สุโข ปญฺญสส อุจฺจโย)

ดังนั้น พึงสังเกตดูหลักเกณฑ์ที่ท่านใช้ในที่ต่างๆ ว่าท่านใช้วิภัติอะไรในที่เช่นไร ทั้งวิภัตตินาม ทั้งวิภัตติอาชยาด ในที่นี้จักให้ข้อสังเกตเรื่องวิภัติพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

วิภัตตินาม

(๑) ในสำนวนข้อสอบแปลไทยเป็นมคธ มักจะไม่มีคำแปลออกสำเนียงอายตนิบาต ทำให้นักศึกษาตัดสินใจไม่ได้ว่าเป็นวิภัติอะไรแน่ เช่น สำนวนว่า เขาทำงาน เขากินข้าว สามิให้เครื่องประดับภริยา สามเณรนั่งเตียงอยู่ เป็นต้น จึงต้องประกอบศัพท์ด้วยวิภัติเอาเอง

จะแต่งลอยๆแบบไม่มีหลักไม่ได้ เมื่อแต่งเป็นมคธแล้วต้องลองแปลดูว่าพอจะเข้าใจได้ไหม กิริยาเป็นธาตุเรียกหากรรมหรือไม่ เป็นต้น เช่น

สำนวนว่า : เขาทำงาน

= โส **กมฺมนตฺสฺส** กโรติ ฯ (ผิต)

= โส กมฺมนตํ กโรติ ฯ (ถูก)

สำนวนว่า : เขากินข้าว

= โส **ภตฺตสฺส** ภุจฺชติ ฯ (ผิต)

= โส ภตฺตํ ภุจฺชติ ฯ (ถูก)

สำนวนว่า : สามीให้เครื่องประดับภริยา

= สามीโก อามฺรณํ **ภริยํ** เทติ ฯ (ผิต)

= สามीโก อามฺรณํ ภริยา ย เทติ ฯ (ถูก)

สำนวนว่า : สามเณรนั่งเตียงอยู่

= สามเณโร มณฺจํ นิสฺสิตฺติ ฯ (ผิต)

= สามเณโร มณฺजे นิสฺสิตฺติ ฯ (ถูก)

(๒) ในสำนวนไทย แม้จะแปลสำนวนผิตวิภัตติ คือแปลเป็นวิภัตติหนึ่ง แต่เวลาแต่งกลับแต่งเป็นอีกวิภัตติหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “แปลหัก” ก็ต้องคงรูปวิภัตติเดิมไว้ตามความนิยมของภาษา เช่น

: ภาชนะนี้เต็มด้วยน้ำ

= อิทํ ภาชนํ **อุทกสฺส** ปฺรติ ฯ (ถูก)

= อิทํ ภาชนํ **อุทเกน** ปฺรติ ฯ (ผิต)

แม้ในสำนวนไทยซึ่งมีได้แปลหัก แต่นิยมใช้กับวิภัตติใดๆ ก็ให้

คงรูปวิภัตตินั้นๆ ไว้ เช่น

- : กลัวโจร **ใช้** โจรสุมมา ภายติ **มิใช่** โจร ภายติ
- : ผมยกโทษให้ท่าน **ใช้** ขมามี เต **มิใช่** ต่ ขมามี
- : ประทุษร้ายบุคคลผู้ไม่ประทุษร้าย
ใช้ อปฺปทฺฏจฺจสฺส ทฺสฺสติ
มิใช่ อปฺปทฺฏจฺจํ ทฺสฺสติ

สำนวนอื่นๆ พึงสังเกตและค้นคว้าด้วยตัวเองต่อไป

(๓) ตัวประธานของกริยาภิกตฺกัที่เข้าสมาส ๑ นามนามหรือคุณนามที่เข้ากับศัพท์ภาวสาธนะ ๑ เข้ากับภาวศัพท์หรือภาวปัจจัย ๑ ต้องมีรูปเป็นฉวิภัตติตายตัว จะเป็นรูปวิภัตติอื่น เช่น พุติยาวิภัตติไม่ได้ เช่น

- : อชฺช **มยฺหิ** สรทตฺตปสฺสสฺส สฺนตฺติกํ **คตฺตจฺเจยน**
ธมฺมเทสฺนา จ มหตี ภวิสฺสติ ฯ (๑/๙๗)
- : สตฺถุ สฺมาปตฺตี สฺมาปฺนฺนภาวํ ฆตฺวา เทว อคฺคสฺวาภาปี
เสสฺสภิกฺขุปี สฺมาปตฺตี สฺมาปชฺชิสฺสุ ฯ (๑/๙๙)
- : **สพฺพปฺปาสฺส อกรณํ**, กุสฺลลสฺสุปฺสฺมปทา ฯ
- : **ราคาทีนํ ขโย** นิพฺพานํ ฯ

วิภัตติอาชยาด

ศัพท์ที่ประกอบด้วยวิภัตติอาชยาด ทำหน้าที่เป็นกริยาคุมพากย์ ถ้าประกอบผิดวิภัตติแล้วจะทำให้ผิดความ และบางที่ทำให้เสียถึงสัมพันธ์

เช่น ข้อความเป็นความบังคับ แต่ปรุ่่งค้พท์เป็นวัตตมานาวิภัตติ หรือ เป็นความล่่วงแล้ว ปรุ่่งค้พท์เป็นภวิสลันตวิภัตติ เป็นต้น เช่นนี้ยอม ทำให้ผิดความ หรือใช้วิภัตติผิดบุรุษกันกับประธาน เช่น ประธานเป็น มัธยมบุรุษ แต่กิริยาเป็นประณมบุรุษ เช่นนี้ชื่อว่า ผิดลัมพันธ์ ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

ผิดความ : มนุษย์ผู้ฉลาดทราบว่ พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย
กำลังหา เสนาสนะจำพรรษา

แต่่งเป็น : ปณฺฑิตมนุสฺสา “วสุสวาลํ เสนาสนํ **ปริเยสิสุ**
ภทฺนตาติ ฌตฺวา ฯเปฯ

: ขอท่านอย่าทำอย่างนี้ เพราะกรรมนี้หยาบช้า

แต่่งเป็น : มา เอวํ กโรสิ, ลามกํ หิ อิทํ กम्मํ ฯ

ผิดลัมพันธ์ : ทุกสิ่งเป็นภาระของเจ้า เจ้าจงดูแลมันไว้

แต่่งเป็น : สพฺพนฺตํ ตว ภาโร, **ปฏิบัติชชตุ** นนฺติ

: ฉนฺจักบวชในสำนักพระศาสดา

แต่่งเป็น : **อิทํ** สตฺถุ สนฺติเก **ปพฺพชิสฺสตีติ** ฯ

จึงพอสรุปข้อสังเกตในเรื่องวิภัตติอาขยาตได้ ดังนี้

(๑) ถ้าเป็นความบังคับ “จง” ความหวัง “เกิด, ขอ...เกิด” หรือ ความอ่อนวอน “ขอ...จง” ให้ใช้บัญญัติวิภัตติ เช่น

: เอวํ วเทหิ ฯ

: สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนตุ ฯ

: ปพฺพาเซถ มํ ภนฺเต อนุกมฺปี อุปาทาย ฯ

(๒) ถ้าเป็นความยอมตาม ความกำหนด หรือความรำพึง ซึ่ง
แปลว่า “ควร, พึง” ให้ใช้สันตมิวิภตติ เช่น

: ปุณฺณเจ ปุริโส กยิรา ฯ

: ยนฺนนาหํ ปพฺพเชยฺย ฯ

(๓) อ อาคม กับ อิ อาคม ลงในหมวดวิภตติไหนบ้าง ต้องจำ
ให้ได้ อย่าประกอบผิดหมวดกัน

(๔) วิภตติที่เปลี่ยนแปลงรูปไปต่างๆ หรือที่มีกฎเกณฑ์แบบต่างๆ
ต้องกำหนดให้ดี เช่น

: อนฺติ ที่แปลงเป็น เร มีที่ใช้บ่อย เช่น วุจฺจเร นายเร

: อํ ที่แปลงเป็น อีสุ นิยมใช้รูป อีสุ มากกว่า อํ เช่น
กริสฺสุ อาโรเจสุ อฺहेสุ ขาทิสฺสุ วทิสฺสุ จินฺตยิสฺสุ
ปติภฺจทิสฺสุ เป็นต้น

: เอยฺย นิยมใช้รูปเต็มมากกว่าที่ลบ ยฺย เช่น ใช้ คจฺเฉยฺย
มากกว่า คจฺเฉ

: อา กาลาติปตฺติ นิยมรัสสะเป็น อ แล้วลง อิ อาคม
เช่น อภวิสฺส อสภฺขิสฺส อภริสฺส

: อี อชฺชตฺตนิ นิยมรัสสะเป็น อิ แล้วลง ส อาคม เช่น
อกาลิ อคฺมาลี

: ทิ ปญฺจมี ลบทั้งข้างก็ได้ และนิยมทั้งสองอย่าง เช่น
กโรทฺติ คจฺจ อาคจฺฉาทิ

: ทิ มิ ม วิภตติ ลงแล้วต้องที่ฆะต้นธาตุ เป็น อา เช่น
คจฺฉาทิ คจฺฉามิ คจฺฉาม

(๕) ในประโยคเลขนอก หรือ ประโยคเดินเรื่อง นิยมใช้กิริยา
อาชยาคุมพากย์มากกว่ากิริยาภิตก์ และส่วนมากจะใช้วิภัตติหมวด
อัชชัตตนี

(๖) ในประโยคเลขใน ที่เป็นอดีตกาล นิยมใช้กิริยาภิตก์
กุมพากย์ โดยเฉพาะในรูปกัมมวาก

เรื่องกาล

ความจริง เรื่องกาลนี้หากไม่สังเกตให้ดีหรือมองเผินๆแล้ว ก็อาจ
จะเห็นว่าไม่เป็นเรื่องสำคัญและไม่ร้ายแรงนัก แต่พอมาถึงวิชาแปล
ไทยเป็นมคธเข้า กลับเป็นเรื่องสำคัญขึ้นมาทีเดียว เพราะเมื่อใช้กาล
ผิด ก็อาจทำให้เสียอรรถรสของภาษาได้ แม้บางทีจะไม่ถึงกับทำให้เสีย
ความก็ตาม

เพราะฉะนั้น นักศึกษาจึงต้องสำเหนียกจดจำ และศึกษา
เรื่องกาลให้ “เข้าถึง” จริงๆ จึงจะสามารถแต่งหรือเขียนภาษามคธ
ได้ดี

การสังเกตกาล หากสำนวนไทยออกกาลไว้ให้ชัดเจน เช่น “อยู่,
ยอม, กำลัง, แล้ว, ได้แล้ว” ก็มักจะไม่มีปัญหา ถ้าสำนวนไทยมิได้
แปลออกกาลไว้ให้ จำต้องศึกษาให้เข้าใจว่าเป็นกาลอะไรจึงจะใช้ถูก

กาลที่ใช้ในภาษามคธ มีที่มา ๒ แห่ง คือ กาลในอาชยาค กับ
กาลในภิตก์ กาลในอาชยาคู้ได้ด้วยวิภัตติซึ่งประกอบด้วยธาตุในศัพท์
กิริยาคุมพากย์นั้นๆ กาลในภิตก์ู้ได้ด้วยปัจจัยซึ่งประกอบด้วยธาตุใน
ศัพท์กิริยานั้นๆ ซึ่งขอแยกชี้แจงและวิธีใช้โดยละเอียด ดังนี้

กาลในอาชยาด

กาลในอาชยาดไม่ค่อยซับซ้อนมากนัก เพราะวิภัติที่บ่งกาลแต่ละหมวดได้บ่งไว้ชัดเจนดีแล้ว เพียงแต่นักศึกษาทบทวนแบบให้ดี และรู้จักใช้วิภัติแต่ละหมวดให้ถูกต้องเท่านั้น ก็เป็นอันใช้ได้

กิริยาคุมพากย์แต่ละประโยคนั้นมีหลักเกณฑ์การใช้อย่างไรจึงจะถูกกาล ข้อนี้พึงศึกษารายละเอียดจากวิภัติแต่ละหมวด พร้อมตัวอย่างดังต่อไปนี้

วิภัติหมวดวัตตมานา

(๑) เรื่องนั้นเป็นเรื่องปัจจุบัน และกำลังดำเนินเป็นไปอยู่ ยังไม่หยุดชะงัก เช่น

: ตทา สาวตถิยํ สตต มนุสฺสโกภฺปิโย วสนฺติ ฯ (๑/๕)

(แสดงว่าในขณะที่เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น มนุษย์ ๗ โภภฺปิ กำลังอยู่ในเมืองสาวัตถี)

: อยํ มหาชนโน กุหิ คจฺจติ ฯ (๑/๕)

(แสดงว่า ขณะณานั้น มหาชนกำลังเดินกันไป)

(๒) เรื่องที่กำลังกล่าวถึงนั้นเป็นเรื่องที่มีจริงเป็นจริงตลอดเวลาที่เจ้าของกิริยามีชีวิตอยู่ หรือเรื่องนั้นเป็นเรื่องจริง มีจริง เป็นจริงอยู่อย่างนั้นตลอดกาลเป็นนิจ ทั้งอดีต ปัจจุบันและอนาคต หรือเป็นสภาวะประจำธรรมดาของโลก อย่างนี้ใช้กิริยาเป็นวัตตมานาวิภัติ เช่น

: ตลฺหมี สมเย สตุถา ๆเปฯ เขตวนมหาวิหาร **วิหฺรติ**
มหาชนํ สคฺคฺมคฺเค จ โมกฺขมคฺเค จ ปติฏฺฐาปยมาโน ฯ
(๑/๔)

(แสดงว่า ขณะพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ เขตวันมหาวิหาร
นั้นพระองค์ทรงยังมหาชนให้ดำรงอยู่ในทางสวรรค์ และทางพระนิพพาน
ตลอดเวลา)

: อนนฺปานเกสฺชเชสุ โย ยํ อิจฺฉติ , ตสฺส ตํ ยถิฉฺฉิตฺตเมว
สมฺปชฺชติ ฯ (๑/๔)

(แสดงว่า สมัยที่ท่านรูปใดปรารถนาอะไร ก็จะได้สำเร็จ
อย่างปรารถนาเป็นนิจ)

: พุทฺธา จ นาม ธมฺมํ เทเสฺนตา สรณฺสีลปฺพพฺพชฺชาทินํ
อุปนฺนิสฺสยํ โอลฺเกตฺวา อชฺฉมาสยวเสน ธมฺมํ
เทเสฺนติ ฯ (๑/๕)

(แสดงว่า พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ ทรงทำอย่างนี้มาทุกยุค
ทุกสมัย)

: วตฺตสมฺปนฺนา ทิ ครุณฺํ อาสเน วา สยเน วา อตฺตโน
ปริกฺขารํ น **จเปฺนติ** ฯ (๑/๕๖)

(แสดงว่า การกระทำเช่นนี้เป็นปกติวิสัยของผู้สมบุรณ์ด้วย
วัตรทุกๆ คน)

แสดงตัวอย่างมาเพื่อเทียบเคียงหลักการดังกล่าว ขอให้นักศึกษา
สังเกตดูวิธีที่ท่านใช้ต่อไปเถิด ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น

วิภัติกรรมดอชชัตตนิ

ใช้ในกรณีเรื่องนั้นผ่านพ้นไปแล้ว เป็นอดีตไปแล้ว ส่วนมากมี
สำนวนไทยกำกับว่า “แล้ว, ได้...แล้ว” เช่น

: สาวตถิยั กิร มหาสุวณฺโณ นาม กุฎุมพีโก อโหสิ
ฯเปฯ (๑/๓)

(แสดงว่า กุฎุมพีก็ชื่อนั้นได้มีไปแล้ว ปัจจุบันไม่มีตัวตนแล้ว)

: เถรสฺส นิททํ อโนกฺกมนฺตสฺส ปจฺจมาเส อติกฺกนฺเต
อกฺขิโรโค อุปฺปชฺชิตฺฯ (๑/๘)

(แสดงว่า โรคนั้นได้เกิดขึ้นเสร็จแล้ว เรื่องต่างๆ จึงเป็นไปตามมา)

ส่วนมากวิภัติกรรมดอชชัตตนิ จะใช้สำหรับเดินเรื่องในท้องนิทาน
หรือข้อความต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องอดีต โดยมีหน้าที่คุมพากย์ไปเป็นตอนๆ
เช่น

: อถสฺส ภริยาย กุจฺฉิยั คพฺโโก **ปติฏฺฐาสิ** ฯ โส ตสฺสา
คพฺภปริหารั **อทาสิ** ฯ สา ทสฺมาสจฺจเยน ปุตตํ วิชಾಯิ ฯ
เสฏฺฐิ อุตฺตนา ฯเปฯ ตสฺส ปาโลติ นามํ **อกาสิ** ฯ (๑/๓)

วิภัติกรรมดภวิสสันติ

ใช้ในกรณีที่เรื่องนั้นๆ ยังไม่เกิดขึ้นจริงๆ ในขณะนั้น เป็นเพียง
ความนึกคิด หรือคาดว่าจักเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งจะเกิดหรือไม่เกิดตาม
นั้นก็ได เช่น

: คจฺจนฺตา จ ทหฺรสามเณฺรา โน หตฺเต **โไอโลเกสฺสนตฺติ**
ตุจฺจหตฺถา น คตฺพุพฺพา ฯ (๑/๔)

: อหิ สตฤ สนฺติเก **ปพฺพชิสฺสามิตฺติ อาท** ฯ (๑/๖)

วิภัตติหมวดกาลาติปัตติ

ใช้ในกรณีที่ข้อความตอนนั้นเป็นการนำเอาเรื่องทีล่วงเลยมาแล้ว (กาลาติปัตติ) มาเล่าใหม่หรือพรรณานาใหม่ เป็นการกล่าวเรื่องย้อนหลังในอดีต แต่เรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้น มิได้เกิดขึ้นจริงๆ มิได้เป็นจริงตามนั้น เป็นเพียงตั้งสมมติเอาว่า ถ้าเป็นอย่างนั้นคงจักเป็นอย่างนี้เป็นต้น ขอให้ดูตัวอย่างในภาษาไทย เช่น

: ถ้าเขาขยันเรียนหนังสือมาตั้งแต่เล็กๆ เขาคงสบายไปแล้ว

(แสดงว่า ความจริงเมื่อเล็กๆ เขาไม่ได้ขยัน และเดี๋ยวนี้เขาก็ไม่ได้สบาย)

: ถ้าตอนนั้นข้าพเจ้ามีเงิน ข้าพเจ้าคงได้เป็นเจ้าของที่ดินตรงนี้แล้ว

(แสดงว่า ความจริงตอนนั้นข้าพเจ้าไม่มีเงิน และเดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าก็มิได้เป็นเจ้าของที่ดินตรงนี้)

ขอให้สังเกตว่า การยกเอาเรื่องเก่ามาเล่าใหม่ในลักษณะเป็นกาลาติปัตตินี้ จะต้องประกอบด้วยประโยค ๒ ประโยค ประโยคแรกจะมีนิบาตปริกัป คือ ยทิ สเจ หรือ เจ อยู่ด้วย และทั้งสองประโยคจะมีเนื้อความตรงข้ามกับความเป็นจริงทั้งหมด

ตัวอย่างในภาษามคธ

: สเจ หิ ตุมฺเห มาทิสฺสฺส พุทฺธสฺส สมฺมุชฺชิวา
นาคมิสฺสส, อหินฺกุลานํ วิว เวโร อจฺฉนฺทฺทนานํ วิว

กาโกพุกานัน วิย จ กปฏฐจิติกั โว เวรํ อภวิสุส ฯ

(๑/๔๖)

(แสดงว่า ประโยคแรกบอกว่า ถ้าพวกเขาจักไม่ได้มา แต่ความจริงมาประโยคหลังบอกว่า เวรของพวกเขาจักดำรงอยู่ตลอดกัป แต่ความจริงมิได้ดำรงอยู่อย่างนั้น)

: สจายํ ปุริโส อิตฺตฺรสฺตโต **อภวิสุส**, น อมฺหากํ
อาจริโย เอวรฺรูปิ อฺปมํ อาทริสฺสติ ฯ (๑/๙๘)

(แสดงว่า ประโยคแรกบอกว่า ถ้าบุรุษนี้จักได้เป็นสัตว์ต่ำต่อยความจริงไม่ได้ต่ำต่อย ประโยคหลังบอกว่า อาจารย์คงจักไม่นำอุปมาอุปนัยมากล่าว แต่ความจริงนำมากล่าว)

ขอให้ดูตัวอย่างประโยคต่อไปนี้เปรียบเทียบ

: ภิกฺขเว สจายํ เอกสฺสากฺโก ปจฺมยาเม มยฺหํ ทาทฺตุ
อสฺกฺขิสฺส สพฺพโสฬสํ **อลภิสฺส**, สเจ มชฺฌิมยาเม
ทาทฺตุ **อสฺกฺขิสฺส**, สพฺพญฺจกํ อลภิสฺส ฯ (๕/๓)

กาลในกิตก์

กาลในกิตก์มี ๒ อย่าง คือ ปัจจุบันกาล กับ อดีตกาล แบ่งตามปัจจัยที่ลงประกอบกับธาตุนั้นๆ คือ

- อนุตฺมาน ปัจจัย บ่งปัจจุบันกาล
- ตฺ และ ตฺนาทิ ปัจจัย บ่งอดีตกาล

ศัพท์ที่ประกอบด้วยปัจจัยเหล่านี้จะมีความหมายแตกต่างกันไปดังจะได้แยกให้เห็นชัดๆ ดังนี้

(๑) **อนต มาน ปัจจัย** ใช้กับกริยาอาการที่กำลังทำอยู่ เป็นไปอยู่ หรือจะทำในอนาคตอันใกล้นี้ ซึ่งแปลว่า “เมื่อ” เช่น

: อหํ ธมมํ **สฺมฺนโต** ปีติ ลภามิ ฯ

: อนุสนธิ ฆฎฺตฺวา ธมมํ **เทสนฺโต** อิมํ คาถมาห ฯ

(๒) **ต ปัจจัย** ใช้กับกริยาที่ทำนาน เป็นไปนาน คือ ถ้านั่งก็นั่งนาน ถ้านอนก็นอนนาน เช่น นิสินฺโน จิตฺ อาคโต เป็นต้น คัพท์เหล่านี้แสดงถึงกริยาอาการว่าทำอยู่นานทั้งสิ้น ดังตัวอย่าง

: สามเณโร ตตฺถ นิमितฺตํ คเหตุวา ฯเปฯ ตสฺสา สฺนฺติกํ **คโต** ฯ (๑/๑๔)

: มาณโว ก็ โอบาโส นามโสติ ปริวตฺติตฺวา **นิปฺปนฺโน** ว สตฺถารํ ทิสฺวา ฯเปฯ (๑/๒๕)

(๓) **ตฺนาทิ ปัจจัย มี ตฺวา เป็นต้น** ใช้กับกริยาอาการที่แสดงการกระทำไม่นาน ทำกริยานี้เบ็ดเสร็จแล้วก็ไปทำกริยาอื่นต่อไป ไม่หยุดค้าง เป็นไปเรื่อยๆ ตามลำดับ เช่น

: อถกทิวสํ มหาปาโล อริยสาวเก คนฺธมาลาทิหฺตฺเถ วิหารํ คจฺฉนฺเต **ทิสฺวา** “อภัย มหาชนโน กุที คจฺฉตฺติ **ปฺจฺฉิตฺวา** “ธมฺมสฺสวณายาติ **สฺตฺวา** “อหํปิ คมฺิสฺสามีติ **คนฺตฺวา** สตฺถารํ **วณฺทิตฺวา** ปริสปรียนฺเต นิสีทิ ฯ (๑/๕)

กาลพิเศษ

กาลพิเศษ หมายถึง กาลที่นอกเหนือไปจากกาลที่กล่าวแล้ว ซึ่งส่วนมากมาเดี่ยวๆ แต่กาลพิเศษนี้มาเป็นคู่ๆ ใช้เป็นคู่ๆ เป็นกริยาที่ทำ

พร้อมกันบ้าง ต่อเนื่องกันบ้าง เช่น อนุต มาน ปัจจย มาคู่กับ ตูนาทิ ปัจจย, ต ปัจจยมาคู่กับกิริยาอาชยาด เป็นต้น

ข้อนี้มีความลึกซึ้งอยู่ จัดเป็นอรรถรสของภาษาชนิดเยี่ยมยอดทีเดียว จึงควรพยายามทำความเข้าใจ “ให้ถึง” มิฉะนั้นแล้วอาจทำให้เสียความและเสียอรรถรสของภาษาได้ ดังจะได้แยกแยะวิธีการและเหตุผลที่ต้องใช้อย่างนั้น พร้อมทั้งความหมายของตอนนั้นๆ ไว้พอเป็นแนวทางศึกษา ดังต่อไปนี้

(๑) อนุต มาน ปัจจย มาคู่กับ ตูนาทิ ปัจจย (อนุต, มาน+ตุน, ตฺวา, ตฺวาน)

เมื่อตัวประธานกำลังทำกริยาอย่างหนึ่งอยู่ บังเอิญมีกริยาอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นมาในขณะนั้น กริยาที่กำลังทำอยู่ท่านให้ใช้ อนุต มาน ปัจจย กริยาที่เกิดขึ้นในลำดับกัน ท่านให้ใช้ ตูนาทิ ปัจจย ดังตัวอย่าง

: โส เอกทิวสํ นหานติตถํ คนตฺวา นหตฺวา

อาคจฺจนฺโต อนุตฺรามคฺเค สมปนฺนสาขํ เอกํ วนปฺปตี

ทิสฺวา ฯเปฯ (๑/๓)

ตามตัวอย่างนี้ อาคจฺจนฺโต เป็นกริยาที่กำลังทำ คือกำลังเดินมาในขณะนั้นมี ทิสฺวา เกิดขึ้นมาแทรก ทิสฺวา เป็นตุนาทิปัจจย เห็นแล้วก็ทำกริยาอื่นต่อไป เช่นนี้ ก็ได้รับความหมายว่า ขณะกำลังเดินมานั้นแหละ จึงได้เห็น

แต่ถ้าใช้กาลผิด โดยเรียงเป็นว่า ฯเปฯ นหตฺวา **อาคนตฺวา** อนุตฺรามคฺเค สมปนฺนสาขํ เอกํ วนปฺปตี **ทิสฺวา** ฯเปฯ ก็จะกลายเป็น

ว่า อาน้ำเสร็จแล้ว เดินมาเสร็จแล้ว จึงเห็นต้นไม้ในระหว่างทาง ซึ่งก็ผิดหลักความจริงว่า ก็มาแล้ว จะเห็นต้นไม้กลางทางได้อย่างไรกัน จะต้องเห็นในขณะที่มาจึงจะถูก

ขอให้ดูประโยคต่อไปนี้เปรียบเทียบ

: ราชา ปเสนทิโกศล ธมม **สุณนโต** ตํ สททํ **สุตวา**
“ปจฺจถ นํ, กิ กิร เตน ชิตนฺติ” อาท ฯ

(หมายความว่า ขณะทรงฟังธรรมอยู่ ก็ได้ทรงสดับเสียงนั้น สดับแล้ว จึงตรัสถาม ถ้าเรียงเป็นว่า ฯเยฯ ธมม สุณิตวา ตํ สททํ **สุตวา** ฯเยฯ ก็จะได้ความหมายใหม่ว่า ทรงฟังธรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้ทรงสดับเสียงนั้น ซึ่งก็ผิดไปจากความประสงค์ และความเป็นจริงของเรื่อง)

: ราชา อตตโน กายกมฺมาทีน **โธโลเกนฺโต** กิณฺจิ อยฺยตฺตํ
อทิสฺวา กิ นฺ โข การณฺนติ จินฺเตตฺวา ปพฺพชิตานํ
วิวาเทน ภวิตพฺพนฺติ **ปฺริสงฺกมาโน** กจฺจิ อิมสฺมี
นคเร ปพฺพชิตา อตฺถิติ **ปฺจฺฉิ** ฯ (๑/๓๙)

(พระราชาทรงตรวจกายกรรมของพระองค์ แต่ไม่ทรงพบว่าทรง มีความเสียหายใด ทรงดำริต่อไป กระทั่งทรงระแวงขึ้นมา เลยตรัสถาม)

(๒) **อนต** **มาน** **ปัจฉัย** **มาคฺคํกับกิริยาคุมพากย์** (อนต, มาน
+ กิริยาคุมพากย์)

เมื่อประธานของประโยคทำกิริยาอาการพร้อมๆ กัน ๒ อย่าง

กิริยาอย่างหนึ่งทำหน้าที่คุมพากย์ อีกอย่างหนึ่งต้องประกอบด้วย อนาคต มาน ปัจฉัยวางไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังกิริยาคุมพากย์นั้น ซึ่งแสดงว่า กิริยา ๒ อย่างนั้น ทำพร้อมกัน เกิดขึ้นพร้อมกัน

ในกิริยา ๒ อย่างนั้น ให้ถือกิริยาอาการหรืออิริยาบถใหญ่ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ฯลฯ เป็นหลัก คือ ให้ประกอบเป็นกิริยาคุมพากย์

อีกกิริยาหนึ่ง ให้ถือเป็นกิริยารองหรือกิริยาย่อย ประกอบด้วย อนาคต มาน ปัจฉัย กิริยาคุมพากย์นั้นจะประกอบเป็นปัจจุบันกาลหรืออดีตกาลก็แล้วแต่เนื้อความ

สรุปง่าย ๆ ก็คือ ถ้าทำกิริยาพร้อมกัน ๒ อย่าง ให้ประกอบกิริยาย่อย ด้วย อนาคต มาน ปัจฉัย ประกอบกิริยาใหญ่เป็นกิริยาคุมพากย์ เช่นตัวอย่าง

: ตสฺมี สมเย สตุถา ปวตฺติตปวธธมฺมจโก เชตวน-
มหาวิหารเ วุหฺรติ มหาชนํ สคฺคฺมคฺเค จ โมกฺขมคฺเค
จ **ปตฺติฏฺฐาปยมาโน** ฯ (๑/๔)

: เทวปฺตุโตปี ฯเปฯ อาสาหนสฺสาวิฑูเร พาหา ปคฺคยฺห
โรทฺนโต อฏฺฐจาลิ ฯ (๑/๒๖)

แม้ อนาคต มาน ปัจฉัย ที่มากู้กับ ต ปัจฉัย ก็พึงเทียบเคียงตามนัยนี้ เช่น

: วิสาฯา สสุริํ **วิษมาฯา จิตา** ตํ ทิสฺวา อปคฺนตฺวา
อฏฺฐจาลิ ฯ (๓/๖๐)

(๓) ตฺวา ปัจจย มาคฺกับ อนฺต มาน ปัจจย หรือ กิริยาอาชยาต

(ตฺวา + อนฺต, มาน, กิริยาอาชยาต)

คัพท์ซึ่งประกอบด้วย ตฺวา ปัจจย ทำกิริยาอาการพร้อมกับ กิริยาบทหลัง มีชื่อเรียกทางลัมพันธ์ว่า “สมานกาลกิริยา” ใช้ในกรณี ที่ประธานทำกิริยาพร้อมกัน ๒ อย่าง

กิริยาอย่างหนึ่งทำเสร็จแล้ว แต่อีกกิริยาหนึ่งยังไม่เสร็จ หรือ เสร็จแล้วเช่นกัน กิริยาที่ทำเสร็จแล้วให้วางไว้ข้างต้น ประกอบด้วย ตฺวา ปัจจย ส่วนกิริยาที่วางไว้หลัง ประกอบด้วย อนฺต มาน ปัจจย หรือ เป็นกิริยาคุมพากย์ แล้วแต่ความ เช่น

: เอโก ปจฺเจกพุทฺโธ ฆานํ **สมาปชฺชิตฺวา นิสิตฺติ** ฯ (นั่งเข้า
ฆาน)

(แสดงว่า คำที่เป็นตัวเอน ๒ คำนี้ ทำพร้อมกัน มิใช่เข้าฆาน เสร็จแล้วจึงนั่ง)

: อมฺม ตว สฺสสุสฺสุรสาํมิกานํ อคฺฉณํ ทิสฺวา พหิ ตสฺมี
ตสฺมี เคเห **จตฺวา มา กเถสิ** ฯ (๓/๖๒) (อย่ายืนพูด)
(แสดงว่า ยืนกับพูดเป็นกิริยาทำพร้อมกัน มิใช่ยืนเสร็จแล้ว จึงพูด)

: อถ มํ รณฺญา ทินฺนปริหาเรน ตเถว **อุคฺโขสาเปตฺวา**
วิจฺรณฺตํ ปุณฺปิ ราชฯ ปกฺโกสาเปตฺวา ฯเปฯ

(แสดงว่า การโฆษณากับการเที่ยวไป ทำพร้อมกัน มิใช่ โฆษณา เสร็จแล้ว จึงเที่ยวไป)

(๔) ต ปัจจย มาคฺกับ กิริยาอาชยาตหมวดวัตตมานา (ต +
วัตตมานา)

ต ปัจจุบัน เป็นเรื่องของอดีต กิริยาวัตตมานาเป็นเรื่องของปัจจุบัน เมื่อทั้งสองมาคู่กันก็ได้ความหมายว่า เรื่องนั้นเป็นเรื่องจริงอย่างนี้ ซึ่งได้เกิดขึ้นเสร็จแล้ว และกำลังเป็นไปอยู่ในขณะนั้นด้วย

ดังนั้น หากความตอนใดเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังเป็นไปอยู่ ให้แต่งเป็นรูป “ต + วัตตมานา” เช่น

ความไทยว่า : ขณะนี้ อันตรายเกิดขึ้นแล้วในหมู่บ้านนั้น

: อิทานิ อนฺตรายโ ย ตสฺมี คาเม อฺปฺปนฺโน โทติ ฯ

(แสดงว่า ผู้พูดประสงค์ว่า เวลาที่พูดนั้นอันตรายเกิดขึ้นนานแล้ว และยังเป็นไปอยู่ ยังไม่หมดไป)

ถ้าแต่งเป็นว่า : อิทานิ อนฺตรายโ ย ตสฺมี คาเม อฺปฺปชฺชติ ฯ

(แสดงว่า ผู้พูดเน้นว่า อันตรายกำลังเกิดขึ้นอยู่ที่เดียว ซึ่งการเกิดยังไม่เสร็จสิ้น ก็เป็นผิดความประสงค์)

หรือแต่งว่า : อิทานิ อนฺตรายโ ย ตสฺมี คาเม อฺปฺปนฺโน (หรือ อฺปฺปชฺชติ)

(แสดงว่า อันตรายเกิดขึ้นเสร็จแล้ว เดี่ยวนี้ผ่านไปแล้ว หรือยังอยู่ยังไม่แน่ใจ และศัพท์ว่า อิทานิ กับ อฺปฺปนฺโน หรือ อฺปฺปชฺชติ คำนวณกันอยู่ในตัว)

ความไทยว่า : ท่านผู้เจริญ เมื่อก่อนกระผมเป็นสามเณร แต่เดี๋ยวนี้ กระผมเป็นคฤหัสถ์แล้ว อนึ่ง กระผมเมื่อบวช ก็ไม่ได้บวชด้วยศรัทธา บวช เพราะกลัวแต่อันตรายในหนทาง

: ฆนเต อหิ ปุพฺเพ สามเณโร , อิทานิ
ปณฺหิ คิหิ ชาโต, ปพฺพชนฺโตปิจาหํ น
สทฺธาย ปพฺพชฺโิต, มคฺคปริปฺนถฺภเยน
ปพฺพชฺโิต ฯเปฯ (๑/๑๕)

(ชาโต แสดงว่า การเป็นคฤหัสถ์นั้น เกิดแล้ว เป็นแล้ว อมฺหิ แสดง
ว่าการกลับเป็นคฤหัสถ์ยังดำรงอยู่ แต่ ปพฺพชฺโิต ท่านไม่ใส่ อมฺหิ เข้า
มากำกับ เพราะขณะนั้น ผู้พูดมิใช่่นักบวชแล้ว การบวชเป็นอดีตไป
แล้ว ไม่ได้คงอยู่ในขณะนั้น ท่านจึงไม่ใส่ เป็นว่า ปพฺพชฺโิตมฺหิ ถ้า
แต่งหรือแปล เป็น ปพฺพชฺโิตมฺหิ ก็จะกลายเป็นว่าบวชแล้ว และยังเป็น
นักบวชอยู่ ซึ่งก็ย่อมผิดความจริง ดังนั้น ทั้งแต่งและแปลจึงไม่ต้องใส่
อมฺหิ เข้ามาคํมอีกในประโยคนี้)

พึงดูประโยคต่อไปนี้เทียบเคียง

: กุโธ **อาคโธสิ** ฯ (๑/๑๑๔)

: ตสฺมี ขเณ มฺฏฺจกฺกุณฺทสิ อนุโตเคหาภิมุโข **นิปฺนฺโน**
โหติ ฯ (๑/๒๕)

(๕) ต **ปัจจย** มาคํกับกริยาอาขยาดหฺมวตลตฺตมฺวิภตฺติ (ต +
ลตฺตมฺ) ใช้กับเนื้อความที่ผู้พูด หรือผู้เขียนไม่แน่ใจว่าเรื่องนั้นเกิดขึ้นมี
อย่างนั้นจริงหรือไม่ เป็นเพียงคาดคะเนเอาเท่านั้น ซึ่งการคาดคะเน
นั้นอาจไม่เกิดขึ้นอย่างนั้นก็ได้ ลักษณะภาษามคธเช่นนี้ ตรงกับภาษา
ไทยว่า “คงจะ, น่าจะ” นั้นเอง เช่น

: ตํ กมฺมํ เตน กตํ ภเวยฺยํ ฯ

(แสดงว่า ผู้พูดคาดเอาว่า น่าจะผู้นั้นเองที่ทำการนั้น หรือกรรมนั้น คงจะเป็นกรรมที่ผู้นั้นทำไว้)

: โส เถโร อาคโต ภเวยฺย ฯ

(แสดงว่า ผู้พูดไม่แน่ใจ จึงคาดเออว่าน่าจะมาแล้ว)

(๖) **ต ปัจจัย มาคู่กับกริยาอาขยาดหมวดภวิสสนติ** (ต + ภวิสสันติ)

ข้อความใด เป็นเรื่องคาดคะเนถึงอนาคต ซึ่งเรื่องที่คาดคะเน นั้นอาจมีจริงหรือไม่มีจริงก็ได้ แต่ถ้ามีจริงเป็นจริงตามที่คาดคะเน ก็จะต้องเกิดมีขึ้นมานานแล้วด้วย ข้อความเช่นนี้จะต้องใช้ ต ปัจจัย กับ กริยาอาขยาดหมวดภวิสสันติ ต ปัจจัย บ่งถึงเรื่องที่มีมานานแล้ว ภวิสสันติบ่งถึงอนาคตซึ่งไม่แน่นอน ตัวอย่างเช่น

: ต้นไม้นี้จักถูกเทวดาคัดก็ใหญ่สิ่งอยู่เน

: อยฺ มหเสสกุขาย เทวดาย **ปริคคหิตโต ภวิสสตี** ฯ (๑/๓)

(ศัพท์ว่า ปริคคหิตโต แสดงว่า ถ้าสิ่งอยู่ก็ถึงนานแล้ว ภวิสสันติ แสดงถึงการคาดคะเน ยังไม่แน่ใจ)

ถ้าเรียงใหม่ว่า อยฺ มหเสสกุขาย เทวดาย ปริคคหิตสตี ฯ ความก็จะกลายเป็นว่า คาดการณ์ข้างหน้า ซึ่งเป็นอนาคตแท้ และเป็น การแสดงความมั่นใจว่าต่อไปจักเป็นอย่างนั้นแน่

ขอให้ดูประโยคต่อไปนี้เปรียบเทียบ

: ตยาปี โกลิ นิทโทโส ปุริมภเว **อภุกุญฺโจ ภวิสสตี**

ปทญฺญู ภวิสสตี ฯ (๑/๔๑)

: เอตสฺมี ปพฺพเต วสติ, อุโปสถทิวเส ปน อคฺคิ น
ชาเลสิ, นฺน **มโต ภวิสฺสติ** ฯ (๒/๒)

: อชฺช อมฺหากํ ราชภาโว ตุมฺเหหิ **ภวาโต ภวิสฺสติ** ฯ
(๓/๔๓)

ข้อสังเกต ประโยค ต + สัตตมี กับประโยค ต + ภวิสสันติ มีความคล้ายคลึงกันมาก ในแง่ที่เป็นประโยคที่บ่งเนื้อความที่ไม่แน่นอนหรือคาดคะเนเอาเหมือนกัน แต่ก็พอมีข้อสังเกตอยู่บ้าง คือ ประโยค ต + สัตตมี จะมุ่งความที่ผู้พูดหรือผู้เขียนไม่แน่ใจว่าจะเกิดจริง มีจริงหรือไม่ คาดเอาเท่านั้น ส่วนประโยค ต + ภวิสสันติ จะมุ่งการคาดคะเนทั้งหมดว่าคงจะเกิดจะมีแน่นอน และคงจะเกิดหรือมีมานานแล้ว นักศึกษาพึงเปรียบเทียบประโยคต่อไปนี้ดู ก็พอจะมองเห็นความแตกต่างกันได้บ้าง คือ

: ตํ การณํ มรฺมมรฺภูเจ **ชาติ ภเวยฺย** ฯ

: ตํ การณํ มรฺมมรฺภูเจ **ชาติ ภวิสฺสติ** ฯ

: โส ธมฺมํ สุตฺวา ปจฺมผลํ **ปตฺโต ภเวยฺย** ฯ

: โส ธมฺมํ สุตฺวา ปจฺมผลํ **ปตฺโต ภวิสฺสติ** ฯ

(๓) **ตพฺพ ปัจจยฺ มาคฺคํกับ โหติ** (ตพฺพ + โหติ) ใช้กับเนื้อความที่เป็นการบังคับ ต้องปฏิบัติตามแน่นอน ถ้าไม่ปฏิบัติตามย่อมจะมีข้อเสียหาย ตพฺพ ปัจจยฺ บ่งถึงความบังคับ โหติ บ่งถึงความแน่นอน และเป็นความแน่นอนอย่างนั้นตลอดกาล ทุกยุคทุกสมัยไม่เปลี่ยนแปลงตรงกับภาษาไทยว่า “จะต้อง” หรือ “เป็นเรื่องที่จะต้อง” เช่น

: กิลฺยาปี อพฺธานํ ปริกฺขยฺ คจฺฉติ, อถโข ปุจฺฉิตฺวา
คนตพฺพํ โหติ ฯ

(แสดงว่า ทางไกลนั้นผู้เดินทางจะต้องถาม ถ้าไม่ถาม จะทำให้หลง และทำให้เกิดความเสียหายได้)

: ตทเหว ตโยชนมคค์ คนตุกามสฺส ปุริสสฺส อนฺตรามคฺเค รุกฺขปพฺพตฺตพากาทิสฺสุ วิลมพฺพมานสฺส มคฺโค ปริกฺขยํ น คจฺฉติ, ทวิทฺตีเหน ปริโยสาเปตพฺโพ โหติ ฯ

(แสดงว่า จะเดินทางในวันเดียว ๓ โยชน์ ถ้ามัวโอ้อ่อย จะต้องใช้เวลาถึง ๒ - ๓ วัน กว่าจะสิ้นสุดการเดินทาง ทำให้เสียเวลา)

เรื่องกาลเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและเป็นเรื่องซับซ้อน ดังแสดงมา ฉะนี้ จึงสมควรที่จะได้ทำความเข้าใจให้ลึกซึ้ง และเข้าใจถึงอรรถรสจริงๆ จึงจะสามารถใช้กาลได้ถูกต้อง เมื่อแต่งไปแล้วย่อมได้ใจความถูกต้องชัดเจน หากใช้ผิดกาลเสียตอนใดตอนหนึ่ง นอกจากจะทำให้เสียรสภาษาแล้ว ยังอาจผิดที่ประสงค์ เป็นเหตุให้เสียคะแนนได้เหมือนกัน

เรื่องวาก

ข้อความหรือคำพูดต่างๆ จะรู้กันได้ชัดเจนว่า หมายความว่าอย่างไรต้องอาศัย “วาก” เป็นหลักใหญ่ การประกอบศัพท์ขึ้นเป็นวากหรือเป็นประโยคจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก หากประกอบศัพท์ผิดวากหรือใช้วากผิดแล้ว จะทำให้ไม่รู้ความหมายของข้อความหรือคำพูดนั้นๆ หรือทำให้ความหมายผิดวัตถุประสงค์ไปเลย

ยกตัวอย่างเช่น ภาษาไทยว่า เขาทำงาน ต้องเรียงเป็นมคธ ว่า โส กมฺมนฺโต กโรติ ฯ แต่ประกอบศัพท์ผิดไปว่า โส กมฺมนฺโต กโต หรือเป็นว่า ตํ กมฺมนฺโต กโรติ เป็นอันผิดทั้งนั้น เพราะไม่ได้ความ ชัดเจนบ้าง แปลไม่ได้บ้าง

ดังนั้น เรื่องวากจิงเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงให้มากอย่างหนึ่งและพยายามใช้ให้ถูกต้องด้วย หากประกอบวากจิงผิดแล้ว อาจถึงทำให้เสียคะแนน ถูกปรับตก หรือปรับผิดเป็นประโยคได้ จึงต้องระวังให้ดี

เท่าที่สังเกตมา ได้พบว่านักศึกษาประกอบวากจิงผิดบ่อยๆ อาจเพราะไม่รู้ว่ามีผิดบ้าง นี้กว่าน่าจะเป็นอย่างนั้นได้บ้าง เผลอไปบ้าง โดยมากก็ใช้กิริยาในประโยคผิด ทำให้เสียความทันที คือ ในประโยคกัตตุวาก แทนที่จะใช้กิริยาในหมวดกัตตุวาก กลับไปประกอบกิริยาเป็นกัมมวาก หรือเหตุกัตตุวากไปเสีย ส่วนในประโยคกัมมวาก กลับไปใช้กิริยาในกัตตุวาก หรือภาววากไป กลับกันเสียอย่างนี้

ดังเช่นตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น ความไทยว่า “เขาทำงาน” แต่งว่า โส กมฺมนฺโต กโต อย่างนี้ชื่อว่าใช้กิริยาผิด เพราะประโยคนี โส เป็นประธาน เป็นรูปกัตตุวาก กโต เป็นกิริยากัมมวาก อย่างเดียว ใช้เป็นกัตตุวากไม่ได้

เพราะมีหลักอยู่ว่า **สกัมมธาตุซึ่งประกอบด้วย ต ปัจจัย เป็นกัตตุวาก ไม่ได้** จึงถือว่าผิดวาก แต่ถ้าแต่งว่า เตน กมฺมนฺโต กโต อย่างนี้ใช้ได้ เพราะได้ลักษณะกัมมวากแท้ทีเดียว

อนึ่ง ในการประกอบวากนี้ให้ยึดถือแบบเป็นเกณฑ์ รวมทั้ง

การวางศัพท์ในประโยคด้วย ศัพท์ไหนท่านวางตรงไหน ประกอบด้วย วิภัติอะไร ต้องให้ถูกหลักเข้าไว้ก่อน เป็นไม่ผิด แม้บางที่จะทำให้เสีย อรรถรส ก็ยังดีกว่าใช้ผิดหลัก

มีปัญหอย่างหนึ่งที่ทำให้ความหนักใจให้แก่นักศึกษาใหม่ไม่น้อย คือ เมื่อพบความไทยอย่างนี้แล้วจะแต่งเป็นวากอะไรดี หรือว่าในกรณีไหน จึงแต่งเป็นกัตตุวาก ในกรณีไหนจึงแต่งเป็นกัมมวาก หรือเป็นวาก อื่นนอกจากนี้

ในเรื่องนี้ เป็นเรื่องยากเหมือนกันที่จะตัดสินใจว่าต้องเป็นแบบนี้ แบบนี้ เพราะมีข้อยกเว้นมากมาย แต่เท่าที่สังเกตดูมา พอมีข้อกำหนด ในการใช้วากต่างๆ ทั้ง ๕ วาก ดังต่อไปนี้

๑. กัตตุวาก (ศัพท์กล่าวถึงผู้ทำ)

ใช้ในกรณีที่ข้อความในประโยคนั้นเน้นผู้ทำเป็นหลักใหญ่ มุ่ง แสดงความสำคัญของผู้ทำและกิริยาอาการของผู้ทำเป็นประมาณ โดยมีได้เน้นถึงว่าสิ่งที่ถูกทำเป็นอะไร ทำอย่างไร เป็นต้น ส่วนมาก ใช้ในข้อความที่เป็นท้องเรื่อง เดินเรื่องธรรมดา หรือเป็นความอธิบาย เป็นเลขนอก หรือเลขในที่เป็นความบอกเล่าธรรมดาๆ ที่มีได้เน้นสิ่งอื่น นอกจากผู้ทำ

สรุปอีกทีก็คือ ประโยคที่เน้นผู้ทำ ใช้กัตตุวาก และผู้ทำนั้น ต้องเป็นประธานในประโยค เช่น

- : สุโท โอทนํ ปจติ ฯ   เน้นผู้ทำคือ สุโท พอครัว
- : ธมฺมจาริ สฺขิ เสติ ฯ   เน้นผู้อยู่เป็นสุข

: ภควา เอตทโวจ ฯ เน้นผู้กล่าว

๒. กัมมวาจก (ศัพท์กล่าวกรรม-สิ่งที่ถูกกระทำ)

ใช้ในกรณีที่ข้อความในประโยคนั้น ต้องการเน้นสิ่งที่ถูกทำ (กัมม) ให้เด่นชัดขึ้น ยกสิ่งที่ถูกทำขึ้นเป็นตัวประธานในประโยค ส่วนผู้ทำ (กตตุ) ถือเป็นศัพท์รอง บางประโยคถึงกับไม่จำเป็นต้องใส่ตัวกัตตา เข้ามาในประโยค

ประโยคกัมมวาจกนี้ ส่วนมากใช้ในข้อความที่ผู้พูด ผู้เขียนมุ่ง เน้นว่าสิ่งที่ถูกทำนั้นสำคัญที่สุด จึงเน้นไว้เป็นประธาน ส่วนมากจะใช้ ในประโยคเลขในและใช้กิริยาภิกตักคุมพากย์

จำง่าย ๆ ว่า “**ประโยคใดเน้นที่สิ่งที่ถูกทำ ประโยคนั้นเป็น กัมมวาจก**” ตัวอย่างเช่น

๑) ตาต มยา สตถุ **ธम्मเทสนา** สุตา ฯ

ต้องการเน้นเทศนามากกว่า ผู้ฟัง (มยา) (๑/๖)

๒) สตถารา ทิ สณฺหสุขุมํ ติลกฺขณํ อารโပတฺวา

อาทิมชฺชปรีโยสานกฺลยาณธมฺโม เทลိโต ฯ

ต้องการเน้นสิ่งที่ถูกแสดง (ธรรม) มากกว่าผู้แสดง (สตถารา) (๑/๖)

๓) อิทาเนเวโก **คิตฺสทฺโท** สุยิตฺถ ฯ

ต้องการเน้นสิ่งที่ถูกได้ยินมากกว่าผู้ได้ยิน ถึงกับไม่ใส่เข้ามาในประโยค (๑/๑๕)

ทั้งสามประโยคนี้ หากเรียงเสียใหม่ว่า

- ๑) ตาต อหิ สตุฏ ฐมมเทสนํ สุณฺณี ฯ
- ๒) สตุฏธา หิ สณฺหสุขุํมํ ติลกฺขณํ ฯเปฯ อาทิมชฺฐม-
ปรีโยसानกฺลยาณธมฺมํ เทเสสิ ฯ
- ๓) อิทาเนเวกํ คีตสทฺทํ สุณฺณี ฯ

ก็ถูกต้องใช้ได้เหมือนกัน แต่หย่อนอรรถรส เพราะทั้งสามประโยคนี้กลับเป็นการยก หรือเน้นตัวกัตตาไปเสีย

ขอให้ดูประโยคต่อไปนี้เพิ่มเติม เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น

- : เอวมเม สุตฺ ฯ
- : เตน วุตฺตํ
- : อมฺมตาตา มยา ภิกฺขุสทฺสสํ นิมนฺติตฺ ฯ (๑/๗๑)
- : อถ ก็ ทฺวิหติหิ สทฺโท น สฺยยติ ฯ (๒/๓๐)

อนึ่ง ยังมีประโยคที่เน้นสิ่งที่ถูกทำเหมือนกัน เนื้อความก็เป็นรูปกัมมจากอยู่ แต่กลับแต่งเป็นประโยคกัตตฺวาจากไป ได้แก่ ประโยคที่เราเรียกว่า “กัต. นอก กัม. ใน” นั่นเอง ที่เป็นดังนี้เพราะต้องการเน้นอีกต่อว่า สิ่งที่เกิดขึ้นหรือสิ่งที่ถูกทำนั้นยังไม่ได้สูญหายไป ยังคงอยู่ เช่น

- : ราชา นคเรหิ มานิตฺ ไหติ ฯ
- : อิทํ ลิกฺขาปทํ ภควตา ภิกฺขุณฺํ ปญฺญตฺตํ ไหติ

๓. ภาวฺวาจก (ศัพท์กล่าวความมีความเป็น)

ใช้ในกรณีที่ข้อความนั้นมิได้เน้นผู้ทำ มิได้เน้นสิ่งที่ถูกทำ แต่เน้นกิริยาอาการของผู้ทำ (อนภิตกตฺตา) ว่าเป็นอะไร มีอย่างไร

ประโยคภาววาจกมีที่ใช้น้อย ส่วนมากมักพบในรูปของปัจจัยในกิตก์ คือ ตพพ ปัจจัย เป็นพื้น ในรูปของอาชยาดมिन้อย เช่น

- : เตน **ภฺยเต** ฯ (เน้นความเป็นของเขา)
- : (อฺยเยน) ทิวา น **นิทฺทายิตพฺพ** ฯ
(เน้นกิริยานอน) (๑/๖๓)
- : (อฺยเยน) อฺกฺสูเตน **ภฺวิตพฺพ** อารทฺธวิริเยน ฯ (๑/๖๓)
(เน้นความเป็น)
- : (อฺยเยน) สายํ สพฺเพสุ สุตฺเตสุ วิหารโต **อฺคฺนตพฺพ**
ปจฺจุสกาลเ สพฺเพสุ อฺนุญฺจฺหิตฺเตสุเยว วิหารํ **คฺนตพฺพ** ฯ
(เน้นกิริยาอาการ) (๑/๖๓)

มีข้อควรระวังอย่างหนึ่งคือ **ประโยคภาววาจกนี้** กิริยาจะต้อง **เป็นอกรรมธาตุเท่านั้น** บางครั้งนักศึกษาไปพบศัพท์กิริยาอกรรมธาตุมีรูปร่างเหมือนกิริยาภาววาจกเข้า และศัพท์นั้นท่านมิได้วางประธานหรือกรรมไว้ให้เห็น ก็เหมาเอาว่าเป็นภาววาจก อย่างนี้เรียกว่าผิดลัมพันธ์ เช่น

- : เย น เทนฺติ, เตลฺลํ น ทาทพฺพ ฯ (๓/๖๒)
- : สฺขํ ภูณฺชิตพฺพ ฯ (๓/๖๓)
- : ตตฺถ เวทิตพฺพ (ดูในมงคลตฺถที่ปนี)

๔. เหตุกัตตุวาจก (ศัพท์กล่าวถึงผู้ทำอันเป็นเหตุ-ผู้ใช้ให้ทำ)

ใช้ในกรณีที่ข้อความประโยคนั้น เน้นผู้ใช้ให้ทำกิริยาอาการนั้น มิได้เน้นตัวผู้ทำหรือผู้ถูกใช้ให้ทำ หรือสิ่งที่ถูกทำแต่ประการใด ทั้งผู้ใช้ นั้นก็ได้ทำกิริยานั้นเองด้วย

จำง่าย ๆ ว่า **ประโยคใดเน้นผู้ใช้ให้คนอื่นทำ ประโยคนั้นเป็น เหตุกัตตุวาก** ตัวอย่างเช่น

- : **สามิโก** สุทโ อโทน **ปาเจติ** ฯ (เน้นนายซึ่งเป็นผู้ใช้)
- : กลหํ นิสสาย ทิ **ลฎุกิกายิ สกุกิกายิ** หตฺตินาคํ
ชีวิตกฺขยํ **ปาเปสิ** ฯ (เน้นนก ผู้ทำให้ถึง) (๑/๕๑)

ในบางกรณี ประโยคเหตุกัตตุวากนี้ จะไม่ต้องใส่ตัวการิตกมม (ผู้ถูกใช้ให้ทำ) หรือ กมม (สิ่งที่ถูกทำ) เข้ามาในประโยคก็ได้ เพราะไม่ได้เน้นถึง กระนั้นก็เป็นอันทราบกันได้โดยนัย เช่น

- : **ราชา** ตถา **กาเรสิ** ฯ
(ขาดการิตกมม และ กมม) (๑/๔๐)
- : **โส** สตตุ ทานํ ทตฺวา ตุมหากํ **ปาเปสฺสติ** ฯ
(ขาดการิตกมม) (๑/๙๔)
- : **ราชา** สกลวิธียํ **ภริญจาราเปสิ** ฯ (ขาดการิตกมม)

๕. เหตุกัมมวาก (ศัพท์กล่าวสิ่งที่ถูกเขาใช้ให้ทำ)

ใช้ในกรณีที่ข้อความในประโยคนั้น เน้นสิ่งที่ถูกผู้ใช้ให้เขาทำ โดยยกสิ่งนั้นขึ้นมาเป็นตัวประธานและครองกิริยาในประโยค เช่น

- : สามิเกน สุเทน **โอทโน ปาจาปิยเต** ฯ
- : อยํ **ธูโป ปติฏฺจายิโต** ฯ
- : สุนนทาย **ไปกฺขรณิ การิตา** ฯ (๒/๑๐๒)
- : มยา ตสฺส **ปณฺณสาลา ฌาปิตา** ฯ (๓/๑๕๓)

รวมความว่า จะแต่งเป็นรูปประโยคจากใด ให้อ่านความไทยให้เข้าใจชัดเจนก่อนว่า ประโยคนั้นเขาเน้นประธาน หรือเน้นกรรมเป็นต้น แล้วแต่งประโยคเป็นวากนั้นๆ ดังกล่าวมาโดยยึดแบบเป็นหลักเกณฑ์ และแต่งเป็นวากใด ต้องประกอบประธาน กิริยา กรรมเป็นต้น ให้ถูกต้องตามวิธีไวยากรณ์ด้วย ทั้งนี้ เพื่อจะไม่ทำให้เสียความหมายและเสียคะแนนดังกล่าวแล้วข้างต้น

เรื่องปัจจัย

ปัจจัยในอาขยาตเป็นเครื่องบ่งบอกวากได้ ส่วนปัจจัยในกิตก์เป็นเครื่องบ่งบอกกาลได้ เพราะฉะนั้น การใช้ปัจจัยจึงต้องพิถีพิถันพอสมควร โดยเฉพาะปัจจัยในอาขยาตซึ่งใช้ประกอบกับวาก หากนักศึกษาแต่งภาษามคธไม่เข้าใจใช้ปัจจัย หรือใช้สลับกัน โดยนำปัจจัยในกิตก์ไปใช้ในกัมมวาก เป็นต้น ก็จะทำให้ผิดวาก ผิดความ และผิดประโยคในที่สุด

ดังนั้น นักศึกษาพึงทบทวนปัจจัยประจำในแต่ละวากให้แม่นยำขึ้นใจ และใช้ประกอบให้ถูกต้อง คล่องแคล่ว ก็จะเป็นอุปการะมาก

ส่วนปัจจัยในกิตก์ซึ่งบ่งบอกกาลได้นั้น แม้บางอย่างจะไม่ถึงกับทำให้ผิดรุนแรง แต่ก็อาจถูกปรับเป็นผิดเหมือนกัน ทำให้เสียคะแนนโดยไม่จำเป็นอีก วิธีใช้นั้น ได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องกาล

ในเรื่องปัจจัยนี้ พอมีข้อสังเกตและข้อกำหนดหมายไว้ พอสรุปได้ดังนี้

(๑) ก่อนจะใช้ปัจจัยอะไร ประกอบเป็นศัพท์กิริยาในตอนนั้นๆ พึงอ่านความไทยและสังเกตให้ดีกว่า ความไทยตอนนั้น บ่งกาลไว้บ้าง หรือไม่ เช่น คำว่า “อยู่, กำลัง, แล้ว, ได้แล้ว” เป็นต้น เมื่อเห็นความไทยเช่นนั้น ก็พอจะมองออกได้ว่าควรแต่งในรูปไหน เช่น คำว่า **อยู่ กำลัง เมื่อ** ก็ใช้ อนุต มาน ปัจจัย หรือถ้าเป็นกิริยาคุมพากย์ ก็ใช้วิภตติหมวตวัตตมานา เป็นต้น แล้วแต่กรณี

(๒) สังเกตความตอนนั้นว่า จะแต่งเป็นรูปวากอะไรก่อน แล้ว จึงค่อยใช้ปัจจัยประจำวากนั้นๆ

(๓) ถ้าความไทยไม่มีคำเหล่านั้นอยู่ ให้สังเกตความตอนนั้นว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว หรือกำลังเกิดขึ้น ถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ใช้ปัจจัยที่เป็นอดีต ถ้ากำลังเกิดขึ้น ก็ใช้ปัจจัยที่บ่งปัจจุบัน

(๔) สังเกตความตอนนั้นว่า จะแต่งเป็นรูปวากอะไรก่อน แล้ว จึงใช้ปัจจัยประจำวากนั้นๆ

(๕) **อนุต ปัจจัย ใช้ได้ ๓ วาก เท่านั้น คือ กัตตุวาก ภาววาก และเหตุกัตตุวาก** มาน ต ปัจจัย ใช้ใน ๕ วาก มักจะมีเปลอกันบ่อยๆ ที่ใช้ อนุต ปัจจัย ประกอบเป็นรูปกัมมวาก โดยลง ย ปัจจัย และ อิ อาคม หน้า ย ด้วย เช่น อุปภูจियนโต

ประโยคว่า : สตุถา ปน เตน หตฺถินา **อุปภูจियมาโน**

สุขี วลี ฯ (๑/๕๓)

แต่งเสียว่า : สตุถา ปน เตน หตฺถินา **อุปภูจियนโต**

สุขี วลีฯ (ผิด)

ประโยคว่า : อตตโน ภาคินเยยสส ทิมนขปริพพาชกสส

เวทนาปริคคหสุตตนะเต **เทสิยมาเน** (๑/๘๗)

แต่งเสียว่า : อตตโน ภาคินเยยสส ๆเปฯ สุตตนะเต

เทสิยนะเต (ผิด)

(๖) อนุต ปัจจัย เมื่อเป็นอิติลึงค์ ท่านให้ลง อี เป็น อนุต
แต่ผู้ศึกษาไม่ได้ลง อี เช่น

: สฯ อตตโน กมมนต์ **กโรนตา** เกร์ อททล ๆ

(ที่ถูกต้องเป็น **กโรนตี**)

(๗) ต้องจำรูปศัพท์ให้แม่นยำว่า ถ้าเป็นกริยาของวาจกอะไร
ลงปัจจัยไหน จะได้ว่าอย่างไร เช่น กรฯ ธาตุ เมื่อลงกับปัจจัยต่างๆ
แล้ว จะมีรูปเป็นต่างๆ กัน เช่น ตัวอย่าง

กรฯ + อนุต - กโรนโต กุพพนโต กุพพ์ กร (กัตตุ.)

กรฯ + มาน - กรมานโน กรุมานโน (กัตตุ.)

กรฯ + มาน - กริยมานโน (กัมม.)

กรฯ + ตพพ - กาดพพํ กตตพพํ (กัมม.)

กรฯ + ต - กโต (กัมม.)

- การิโต การาปีโต (เหตุกัมม.)

ฯลฯ

(๘) ปัจจัยที่ประกอบด้วยธาตุแล้วแปลงรูปไปต่างๆ และเป็นวาจก
นั้น เป็นวาจกนี้ ต้องใช้ให้เป็นและจำให้ได้แม่นยำ เช่น

ฉนโน ฉินฺโน ตฎฺฐโฉ อาทาย นิสฺสาย นิกฺขมฺม

อุปฺปชฺช ปคฺคยฺห เป็นต้น

รวมความว่า ปัจจัยในแต่ละวากรวมทั้งอาคมที่ลงกับปัจจัยนั้นๆ ต้องจำให้ได้แม่นยำจริงๆ ทั้งต้องประกอบขึ้นเป็นศัพท์ให้ถูกต้องคล่องแคล่ว ขอให้จำไว้ว่า **ใช้ปัจจัยผิดก็ทำให้ผิดวาก เมื่อวากผิดก็ทำให้ผิดประโยค**

เรื่องสัมพันธ์

ปรากฏว่าในการเรียงศัพท์เข้าประโยคนั้น นักศึกษาไม่ค่อยคำนึงถึงหลักสัมพันธ์นัก อาจถือว่าไม่สำคัญอะไร จึงทำให้ทำผิดสัมพันธ์และเสียคะแนนโดยไม่รู้ตัว และเสียมากเสียด้วย การเก็บคะแนนของสนามหลวงนั้น ถ้าผิดศัพท์ ท่านเก็บเพียงคะแนนเดียว แต่ถ้าผิดสัมพันธ์ท่านเก็บถึง ๒ คะแนน เท่ากับผิดศัพท์ถึง ๒ ศัพท์ ซึ่งความจริงไม่น่าจะให้ผิดสัมพันธ์เลย แต่เพราะความไม่คำนึงถึงสัมพันธ์นั่นเอง

ผิดอย่างไรถือว่าผิดศัพท์ ผิดอย่างไรถือว่าผิดสัมพันธ์ และผิดอย่างไรถือว่าผิดประโยค

เขียนหนังสือผิด เช่น ตั่ว เขียนเป็น ตัว คนตวา เขียนเป็น คนตวา หรือ คนวา เป็นต้นก็ดี ใช้ศัพท์ผิดความหมาย เช่น ความไทยว่า กินน้ำ แต่งว่า อุทกั ภูณชิตวา, เตียงอยู่ในห้อง แต่งว่า มณโใจ คพฺเภ วสติ กิติ ใช้วณะผิดกิติ ใช้ลิงค์ผิดกิติ อย่างนี้เรียกว่า **ผิดศัพท์**

ใช้วิภัตติผิดหมวดกัน เช่น ความไทยว่า นกอยู่บนต้นไม้ แต่งว่า สกุโณ **รุกขสส** โหติ ฯ ฉนั้นจะไปวัด แต่งว่า อหิ **วิทาเร** คมิสฺสामी เป็นต้นก็ดี

เรียงศัพท์ผิดที่ คือแทนที่จะเรียงไว้หน้าบทที่ตนขยาย กลับไปเรียงไว้หลังหรือเรียงไว้หน้าบทอื่น ซึ่งส่อให้เห็นว่าอาจมีความหมายเข้ากับบทนั้นก็ได้อีก เช่น

: พระเถระนั้น พากิษุทั้งหลายไปที่นั่น แล้วคิดว่า.....

: โส เถโร ภิกขุ อาทาย **ตตถ** คนตวา จินตลสิ ฯเปฯ

(ถูก)

โส เถโร **ตตถ** ภิกขุ อาทาย คนตวา จินตลสิ ฯเปฯ

(ผิด)

ดังนั้นก็ดี ใช้ประธานกับกิริยาต่างบุรุษกัน เช่น อหิ อาราม คมิลลสติ เป็นต้นก็ดี ทั้งหมดนี้ เรียกว่า **ผิดลัมพันธ์**

ใช้วจากผิดก็ดี ลับประโยคเลขนอก เลขในกัน คือ นำความในเลขในมาแต่งเป็นเลขนอก นำความในเลขนอกไปใส่ปนกันกับเลขในก็ดี ผิดศัพท์หรือผิดลัมพันธ์มากแห่งในประโยคเดียวกัน จนไม่เป็นรูปประโยค จนจับใจความไม่ได้ก็ดี ดังนี้ เรียกว่า **ผิดประโยค**

เพราะฉะนั้น ในเรื่องลัมพันธ์ จึงมีข้อที่ควรคำนึง ดังนี้

(๑) วางศัพท์ทุกศัพท์ในประโยคให้ถูกต้องตามหลักการเรียงอย่างเคร่งครัด เมื่อวางทุกศัพท์เข้าประโยคแล้ว ทดลองแปลและลัมพันธ์ตามรูปที่วางไว้นั้นดู อย่าลัมพันธ์ข้ามโดดไปโดดมา

(๒) ทุกๆ ประโยคต้องมีศัพท์ที่เป็นประธาน หรือเป็นกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างวางไว้ให้ปรากฏ เพื่อความสะดวกในการแปล จะไม่วางไว้เลยไม่ได้ ถือว่าผิด เพราะผู้แปลไม่อาจหาตัวประธานได้ หรือกิริยาที่บ่งตัวประธานไม่ได้ เช่น อาคโต ปพพชิตो ดังนี้ ต้อง

วางประธานไว้ให้เห็น

นอกจากประโยคซ้ำกันกับข้างต้น จะไม่วางในประโยคหลังได้ หากความส่อไปถึงว่า ประธานเป็นศัพท์เดียวกัน หรือกรณีนี้จะวางกริยา-อาชยาดที่บังตัวประธานกำกับไว้อีกทีหนึ่ง เช่น อาคโตลี ดังนี้ก็ได้ ดูตัวอย่าง

: ตว์ เม มาตริ มตาย มาตา วีย, ปิตริ มเต ปิตา วีย
ลทุไร ๑ (๑/๖)

ตัวอย่างนี้ ประโยคแรกวางตัวประธาน คือ ตว์ ไว้ให้ปรากฏ ส่วนกริยาไม่มี ก็พอบ่งกริยาได้ ประโยคหลังไม่มีตัวประธาน เพราะความประโยคหน้าส่อตัวประธานให้เห็น เพราะความเป็นอย่างเดียวกัน และวาง ลทุไร ไว้คุมท้าย แม้ ลทุไร จะบังประธานไม่ได้ แต่ความประโยคหน้าก็บังถึง รวมความแล้วทั้ง ๒ ประโยคนี้ได้รูปครบสมบูรณ์ แต่ถ้าจะเรียงใหม่ว่า

: มาตริ เม มตาย มาตา วีย, ปิตริ มเต ปิตา วีย
ลทุไร ๑

อย่างนี้ถือว่าผิด เพราะขาดประธาน ไม่มีตัวประธานให้เห็น

: มาตริ เม มตาย มาตา วีย ลทุไรลี, ปิตริ มเต
ปิตา วีย ๑ หรือ

: มาตริ เม มตาย มาตา วีย, ปิตริ มเต ปิตา วีย
ลทุไรลี ๑

อย่างนี้ถูก เพราะมีกริยาบังประธานไว้กำกับ แต่ในประโยคตัวอย่างสุดท้ายวางกริยาไว้ไกลหน่อย ไม่นิยมนัก

ขอให้คุณประโยคต่อไปนี้ เพื่อเปรียบเทียบกัน

- : ภนฺเต **อหํ** ปุพฺเพ สามเณโร, อิทานิ **ปนฺมฺหิ** คิหิ
ชาโต, ปพฺพชนฺโตปี**จํ** น สทฺธาย ปพฺพชิตฺ, มคฺค-
ปริปฺนถฺภเยน ปพฺพชิตฺ ฯ (๑/๑๕)
- : **มยํ** หิ ธรรมานสฺส พุทฺธสฺส สฺนติกา กมฺมฏฺฏาณํ ค
เหตุวา **อาคตา** ฯ (๑/๘)
- : อิมินา **การณนาหํ** อิมินา อภิสปีโต ฯ (๑/๓๙)

จะเรียงเสียใหม่ว่า

- : ภนฺเต ปุพฺเพ สามเณโร **อโหสิ**, อิทานิ ปน คิหิ
ชาโตมฺหิ ฯเปฯ
- : ธรรมานสฺส หิ พุทฺธสฺส สฺนติกา กมฺมฏฺฏาณํ คเหตุวา
อาคตมฺห ฯ
- : อิมินา การณเณ อิมินา **อภิสปีโตมฺหิ** ฯ

อย่างนี้ก็พอใช้ได้ เพราะแต่ละประโยคมีกิริยาบงตัวประธานอยู่
ถือว่าเป็นประโยคที่สมบูรณ์เหมือนกัน

เรื่องการเขียน

มีนักศึกษจำนวนไม่น้อยที่เขียนภาษามคธผิดหลักไวยากรณ์ ทั้งๆ
ที่ใช้ศัพท์ถูกต้องแล้ว แต่ว่าเขียนผิด จะด้วยความพลั้งเผลอหรืออะไร
ก็ตาม ก็อาจทำให้เสียคะแนนได้ ยิ่งเป็นชั้นประโยคสูงๆ ด้วยแล้ว

ยั้งจะถูกเพ่งเล็งจากกรรมการมากเป็นพิเศษ เพราะถือว่าอยู่ในภูมิ
ชั้นสูงแล้ว ไม่ควรเขียนภาษามครผิดเลย

เท่าที่พบมา พอจะประมวลการเขียนที่ชอบผิดกันโดยมากได้
ดังนี้

(๑) เขียนเครื่องหมาย . (จุด) ตก เช่น

ตั่ว	เขียนเป็น	ตั่ว
พฺรหม	เขียนเป็น	พฺรหม
นิโครธ	เขียนเป็น	นิโครธ
อินทริย์	เขียนเป็น	อินทริย์
คนตุวา	เขียนเป็น	คนตุวา, คนวา
สวากุขาโต	เขียนเป็น	สวากุขาโต
เทว	เขียนเป็น	เทว
ทวาร	เขียนเป็น	ทวาร ฯลฯ

(๒) ใช้พยัญชนะผิด คือ ใช้พยัญชนะที่ออกเสียงเหมือนกัน แต่
ต่างวรรคกันผิด หรือใช้อักษรที่ไม่มีในมครภาษา เช่น ศ ษ ทั้งนี้อาจ
เป็นเพราะผลอตามภาษาไทย เช่น

ความไทยว่า	ภาษาบาลี	มักใช้เป็น
พระอนรุฑธ	อนรุฑโธ	อนรุฑโธ
ศรัทธา	สฑฐา	ศฑฐา หรือ สฑฐา
นางยักษิณี	ยกฺษิณี	ยกฺษิณี
นางภิกษุณี	ภิกฺษุณี	ภิกฺษุณี

ศาลา	ศาลา	ศาลา
ภาษา	ภาษา	ภาษา
โฆษณา	อุคุโฆเสนโต	อุคุโคเสนโต
	ฯลฯ	

(๓) ใช้สระผิด คือ เขียนสระตกบ้าง ลับสระกันบ้าง เช่น

ความไทยว่า	ภาษาบาลี	มักใช้เป็น
ความเพียร	วิริย	วิริย
ความปิติ	ปิติ	ปิติ
ถนน	วิถี	วิถี
ห่ม	สุกร	สุกร
ปาฏิโมกข์	ปาฏิโมกข์	ปฎิโมกข์
หงอน, ยอด	จุฬ	จุฬ

(๔) ใช้สังโยคผิด คือ ใช้พยัญชนะสังโยคไม่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ โดยลับอักษรกันบ้าง ใช้อักษรต่างวรรคกันมาสังโยคกันบ้าง เช่น

ปุပ္ผ	เป็น	ปุพผ
อุกุกณจโต	เป็น	อุกุกนจโต
คิชฌกุฏ	เป็น	คิฌชกุฏ
อคคต	เป็น	อคคต
ปุพพาราโม	เป็น	ปุพพาราโม
อายุวตตโก	เป็น	อายุวตทโก
อารภภ	เป็น	อารภพ
	ฯลฯ	

(๕) ลัทธิโยคนิคคหิตที่อยู่ในศัพท์ผิด เช่น

หีโส	เป็น	หงโส
สโยโค	เป็น	สงโยโค
อวลีโร	เป็น	อวงลีโร
อานิสโส	เป็น	อานิสงโส
กุลวโส	เป็น	กุลวงโส
ลวุโต	เป็น	สงวุโต
ลเวโค	เป็น	สงเวโค

ฯลฯ

(๖) ช้อนลัทธิโยคในที่ที่ไม่นิยมช้อน แต่ไม่ช้อนในที่ที่นิยมช้อน เช่น

ลัคติ	เป็น	ลัคคติ
ลุกรํ	เป็น	ลกกกรํ
อคคจฉติ	เป็น	อคคฉฉติ
ลจจริตํ	เป็น	ลจจจริตํ
นคคฉติ	เป็น	นคคฉฉติ
ทกกกรํ	เป็น	ทกกกรํ
อานนทตเถโร	เป็น	อานนทเถโร
ทจจจริตํ	เป็น	ทจจจริตํ

ฯลฯ

เรื่องช้อนและไม่ช้อนนี้ ดูออกจะลำบากอยู่เหมือนกัน จึงต้องคอยสังเกตที่ท่านใช้ในปกรณ์ทั้งหลาย แล้วจดจำไว้ว่าศัพท์ไหนท่านช้อน โดยมากศัพท์ไหนท่านไม่นิยม ก็ให้จำไว้เพื่อมาแต่งใช้เอง ซึ่งพอมิหลัก

สังเกตได้ดังนี้

ก. เกี่ยวกับชื่อพระเถระทั้งหมด เมื่อเข้าสมาสกับศัพท์ว่า เถร นิยมซ้อน ต เช่น อานนทตเถโร อุपालิตเถโร กสสปตเถโร ฯลฯ

ข. อุปสัค คือ สฺ นำหน้า และ นิ (เข้า, ลง) ไม่นิยมซ้อน เช่น สุกคติ สุกกร์ สุกโต นิคจฉติ นิชนติ นิมุคโค ฯลฯ

ค. อุปสัค คือ ทฺ และ นิ (ไม่มี, ออก) นิยมซ้อน เช่น ทุคฺคนโร ทุกฺกฏฺ นิปฺพล โนิจฺฉาโต นิตฺทุกฺโข ถำนำหน้าสระ ให้ลง ร อากม เช่น ทุราคมุ ทุรกฺขาโต นิตฺรฺพฺทฺโว นิตฺรามโย ฯลฯ

แต่ถำนำหน้าพยัญชนะอวรรค นิยมทีฆะ คือ ทฺ เป็น ทฺ นิ เป็น นี เช่น ทฺหฺรึ นีโรโส นีวรรณึ ฯลฯ

(๓) ใช้ศัพท์สมาสผิด คือ ศัพท์มนคณะ เมื่อเข้าสมาสแล้ว นิยมลง ไอ แต่ไม่ลง เช่น

- ความปรารถนาแห่งใจ - เจโตปณฺธิ ใช้เป็น เจตปณฺธิ
- ผู้บรรเทาความมืด - ตโมนุโท ใช้เป็น ตมนุโท
- ก้อนเหล็ก - อโยคฺพฺ ใช้เป็น อยคฺพฺ

อนึ่ง ศัพท์ที่เป็น อี อู การันต์ ใน ปุ. เมื่อเข้าสมาสแล้วนิยม รัสสะ อี เป็น อี, อู เป็น อุ แต่ไม่รัสสะ เช่น

- เสฏฺฐิจฺฉูโต ใช้เป็น เสฏฺฐิจฺฉูโต
- หตฺถิทฺนโต ใช้เป็น หตฺถิทฺนโต
- วิญญูภาว์ ใช้เป็น วิญญูภาว์

ส่วนศัพท์ที่เป็น อา อี อู การันต์ใน อิต. เมื่อเข้าสมาสแล้ว ไม่นิยมรัสสะ เว้นแต่ศัพท์ว่า ปริสมชฺฌเม เมตตจิตฺตํ

(๘) **แยกศัพท์ผิด** หรือที่เรียกว่า **“ฉีกศัพท์”** คือแยกศัพท์ที่เป็นศัพท์เดียวกันออกเป็น ๒ ตอน โดยวิธีเขียนส่วนหนึ่งไว้บรรทัดบน สุดบรรทัดพอดี เลยเขียนส่วนต่อมาไว้ที่บรรทัดล่าง เช่น ศัพท์ว่า สาวตฤยิ์ เขียน สาวตฺ- ไว้บรรทัดบน แล้วเขียน ฤยิ์ ไว้บรรทัดล่าง หรือเขียน สาวตฺฤ- ไว้ข้างบน ต่อด้วย ยิ์ ข้างล่าง ดังนี้ชื่อว่า แยกศัพท์ผิด

พึงดูตัวอย่างการแยกศัพท์ผิดต่อไปนี้

โล เอกทิวส์ นหา-

นติตถึ คนตฺวา อาคจ-

ฉนฺโต อนุตรามคฺเค สม-

ปนฺนสาขิ ฯเปฯ

อย่างนี้ถือว่าแยกศัพท์ผิดในทุกบรรทัด

วิธีแยกศัพท์ที่ถูกต้อง คือ แยกได้เฉพาะศัพท์สมาสเท่านั้น และแยกตรงรอยต่อระหว่างศัพท์ต่อศัพท์ คือเมื่อแยกออกแล้วสามารถรู้ความหมาย และแปลได้ทั้งศัพท์ล่าง ศัพท์บน ขอให้ดูตัวอย่าง

อลฺโข มหาโมคคฺคลฺลานต-

เถโร สายนฺหสมเย ราชคห-

นครํ อคฺมาสิ ฯ

เสฏฺฐิ อตฺตนา ปาลิตํ วนป-

ปตี นิสุสาย ฯเปฯ

ข้อนี้ ก็ใช้ได้ในประเทศไทยด้วย คือ อย่าแยกศัพท์จนเสียความหมาย เช่น

เขากระวีกระวาดจะไปดูมท-
รลพกับมารดาของเขา เกิดความประ-
ทับใจ จึงต้องไปชี้แจงและเฝ้าอธิ-
บายให้มารดาฟัง

อย่างนี้ถือว่าแยกศัพท์ผิด ทำให้เสียอรรถรสภาษาอย่างมาก

เพราะฉะนั้น ขอให้นักศึกษาทั้งหลายพึงพิถีพิถันในเรื่องการเขียน
ภาษามคธให้มาก พยายามเขียนให้ถูกหลักไวยากรณ์ทุกศัพท์ทุกคำ
อย่าให้ผิดไปเป็นติ เพราะการเขียนให้ถูกนี้เป็นการแสดงภูมิเบื้องต้นว่า
ผู้นั้นสมควรจะได้เลื่อนขั้นหรือไม่

เพราะผู้เป็นเปรียญจัดว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาเรื่องภาษามคธสูง
เป็นที่นับถือยกย่อง และเป็นครูของคนทั่วไป หากเขียนมคธผิดแล้ว
ยอมแสดงว่ายังไม่เหมาะที่จะเป็นครูเขา เมื่อไม่เหมาะก็อาจไม่ผ่านการ
สอบในชั้นนั้นๆ ด้วย

บทที่ ๔

สำนวนนิยม

ในทุกชาติทุกภาษาย่อมมีสำนวนภาษาเป็นของตัวเองทั้งสิ้น สำนวนภาษาถือว่าเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของภาษา ซึ่งเข้าใจความหมายรู้กันเฉพาะในหมู่ผู้ที่ใช้ภาษานั้นๆ และสำนวนภาษานี้ อาจเป็นคำศัพท์เดี่ยว หรือเป็นกลุ่มคำ หรือเป็นประโยคก็ได้ ที่มีความหมาย สละสลวยลึกซึ้งในตัว ซึ่งหากจะแปลถ่ายทอดไปสู่อีกภาษาหนึ่งตรงๆ แล้วย่อมเข้าใจได้ยาก หรือไม่ได้ใจความ

อย่างเช่น ขมขื่น ถ้าแปลตามตัวก็ได้ความว่า “พอทนได้” แต่ความจริงคำนี้ เป็นสำนวนเท่ากับความไทยว่า “สบายดี” นั่นเอง

เพราะฉะนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่นักศึกษาวิชาแปลไทยเป็น มคอหรือวิชาแต่งไทยเป็นมคอ จะต้องรู้จักสำนวน ทั้งของภาษามคอ และภาษาไทยได้ดี จึงจะแต่งประโยคบาลีได้ถูกต้องและได้อรรถรส ทางวรรณคดี ในเบื้องต้นขอให้นักศึกษาจำไว้ว่า

“เมื่อแต่งหรือแปลความไทยเป็นภาษามคธ ต้องให้ถูกหลัก และสำนวนตามภาษามคธ ไม่ใช่ตามภาษาไทยหรือสำนวนไทย หรือ ภาษาบาลีไทย”

เช่น ความไทยว่าท่านสบายดีหรือ จะแต่งตามสำนวนไทยไป ที๋อๆ ว่า ก็ เต สปปาโย โหติ หรือ ก็ ตวุ สปปาโยสิ ย่อมไม่ได้ เพราะสำนวนมคธเขาไม่ใช้อย่างนี้ เขาใช้ว่า “กจฺจึ เต ขมนิยฺ” หรือ ขมนิยฺ หรือ ขมนิยฺ เต ดังนี้

หรือความไทยว่า หมอรักษาโรค จะแต่งว่า เวชฺโซ โรคํ รกฺขติ ไม่ถูก เพราะแต่งอย่างนี้เรียกว่า เป็นภาษาบาลีไทย ต้องแต่งให้ถูก ตามสำนวนมคธว่า “เวชฺโซโรคํ ติกิจฺจติ” ดังนี้

ตามตัวอย่างนี้ ก็พอจะมองเห็นได้แล้วว่า สำนวนภาษามคธ นั้นเป็นเรื่องสำคัญไม่น้อย หากใช้ผิดแล้วจะทำให้เสียความหมายและ ทำให้เจ้าของภาษาฟังไม่รู้เรื่องเอาเลยก็ได้

ในบทนี้ จึงจะได้กล่าวรายละเอียดในเรื่องสำนวนนิยม ตาม ลำดับหัวข้อต่อไปนี้

สำนวนมคธ

สำนวนไทยสันทัด

สำนวนสอบภูมิ

สำนวนนิยมทั่วไป

สำนวนมคอ

ประโยคแบบ

ประโยคแบบ คือ ประโยคที่ทำนวางสำนวน หรือศัพท์ไว้คงที่ ไม่เปลี่ยนแปลง แม้จะเปลี่ยกเอียงไปอย่างไร ก็คงรูปอยู่อย่างนั้น ประโยคเช่นนี้ มีใช้มาก ขอให้หนักศึกษาจำให้ได้แม่นยำขึ้นใจไว้ดีกว่าที่จะคิดแต่งเองใหม่ ประโยคแบบที่ใช้ทั่วไปไม่มีก็ประโยค ดังนี้

(๑) **ประโยคต้นเรื่อง คือ ประโยคขึ้นต้นเรื่อง** ก่อนที่จะถึงท้องนิทาน คือ

.....ติ อิมั ธมฺมเทสนั สตถา.....วิหรนุโต.....อารพุก
กเถสิ ฯ ช่องว่างที่.....ไวนั้น สำหรับเติมข้อความ สถานที่
ประทับ และบุคคล เช่น

: ปเร จ น วิชานนุตตี อิมั ธมฺมเทสนั สตถา เซตวเน
วิหรนุโต โภสมพิเก ภิกขุ อารพุก กเถสิ ฯ (๑/๔๙)

(๒) **ประโยคคอคคาถา คือ ประโยคที่จะตรัสพระคาถา** ก่อนที่จะเป็นรูปพระคาถาก็มีคำเชื่อม มีรูปประโยค ดังนี้

: อนุสนธิ ฆญฺตวา ธมฺมึ เทเสนุโต อิมั คาคมาห ฯ
(อิมา คาคา อภาลิ ฯ)

ประโยคคอคคาถาแบบนี้เป็นแบบที่พบเห็นทั่วไป บางแห่งท่านเติมอุปมาเข้ามา บางแห่งท่านใช้ไม่ครบ อันนี้ขอให้ดูความไทยเป็นหลัก เช่น

: อิทั วตุถุ กเถตวา อนุสนธิ ฆญฺตวา ปตฺติฏฺจาปิตมตฺติกั
สาสนั ราชมุทฺทาย ลญฺฉนุโต วิย ธมฺมราชา อิมั
คาคมาห ฯ (๑/๒๐)

: .....ติ วตฺวา เทเสณฺโต อิมํ คาถมาห ฯ

: .....ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห ฯ

(๓) ประโยคตั้งเอดทักคะ มี ๒ แบบ คือ

(ชาย) เอดทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขุณฺ (อุปราสกานํ)

.....ยทิทํ .....ฯ

(หญิง) เอดทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวิกานํ ภิกฺขุณฺ

(อุปราสิกานํ).....ยทิทํ .....ฯ

ตัวอย่างเช่น

(ชาย) : เอดทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขุณฺ

ขิปฺปาภิญญานํ ยทิทํ พาหิโย ทารุจิริโย ฯ

(๔/๙๗)

(หญิง) : เอดทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวิกานํ อุปราสิกานํ

ธมฺมกถิกานํ ยทิทํ ขุชฺชุตฺตรา ฯ (๒/๔๘)

(๔) ประโยคประชุมกัน

ก. ประโยคประชุมกัน

: ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ .....ติ ฯ

ข. ประโยคตรัสถาม - ประโยคตอบ มี ๒ แบบ แล้วแต่

ความ

(ถาม) : สตฺถา อาคนฺตฺวา กาย นฺตุถ ภิกฺขเว เอดฺรหิ

กถาย สนนฺสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา.....

(ตอบ) : อิมาย นามาติ วุตเต.....

(ถาม) : กิ กเถถ ภิกขเวติ ปุจฉิตวา.....

(ตอบ) : อิทนนาม ภนฺเตติ วุตเต,.....

(๕) ประโยคถาม - ตอบเรื่องสุขทุกข์

: เตปิ โข ภิกขุ สวาทุถิ คนฺตวา ฯเปฯ “กจฺจลิ ภิกขเว
ขมนิยํ, กจฺจลิ ยาปนิยํ, น จ ปิณฺหิตเกน กิลมิตฺถาติ
วุตฺตา “ขมนิยํ ภนฺเต. ยาปนิยํ ภนฺเต..... (๒/๑๒๒)

: มม ปุตฺตสฺส มหากสฺสปฺสฺส ขมนิยฺนฺติ ฯ ขมนิยํ
ภนฺเตติ ฯ

**ตัวอย่างกิริยาที่ถามในประโยคถาม - ตอบ เรื่องสุขทุกข์นี้ จะ
ต้องประกอบเป็นรูปฉันทวิภัตติเสมอ**

(๖) ประโยคเข้าเฝ้า

: เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา..... (๑/๕๓)

ประโยคซ้ำความ

ประโยคซ้ำกัน คือ ประโยคที่มีข้อความซ้ำกับประโยคต้น
ประโยคเช่นนี้ ตัดศัพท์ที่ซ้ำกันออกให้เหลือไว้เฉพาะศัพท์ที่ไม่ซ้ำกันเท่านั้น
และที่เหลือนั้นจะต้องมีอย่างน้อย ๒ ศัพท์ ถ้าซ้ำทั้งหมด ไม่ซ้ำเพียง
ศัพท์เดียว นิยมใส่ที่ซ้ำได้ ๑ ศัพท์ รวมเป็น ๒ ศัพท์ ประโยคซ้ำกันที่
ตัดออกนี้ เวลาแปลท่านอาจแปลเต็มรูปประโยคเหมือนประโยคต้นก็ได้

หรือแปลเฉพาะตัวก็ได้ ความนิยมเช่นนี้เป็นความนิยมของภาษา
ที่ต้องการตัดคำที่ซ้ำกันรุงรังออกเสียบ้าง และเพื่อให้ฟังเข้าใจได้รวดเร็ว
เช่น

- : เมื่อไปในเวลาก่อนภัต ให้คนถือของที่ควรเคี้ยวเป็นต้น
ไป เมื่อไปเวลาหลังภัตให้คนถือเกลัช ๕ และ ปานะ ๘
ไป ฯ (สำนวนสนามหลวง ป.๔/๒๕๒๑)
- : ปุเรกตต์ คจจนฺตา ขาทนียาทีนิ คาหาเปตฺวา คจจนฺติ,
ปจฺจมาตตฺ ปญจ เกสชฺชานี อฏฺฐ จ ปานานี ฯ (๑/๔)

ถ้าแต่งตามความไทยว่า

- : ปุเรกตต์ **คจจนฺตา** ขาทนียาทีนิ **คาหาเปตฺวา**
คจจนฺติ ฯ ปจฺจมาตตฺ **คจจนฺตา** ปญจ เกสชฺชานี
อฏฺฐ จ ปานานี **คาหาเปตฺวา คจจนฺติ** ฯ

อย่างนี้ก็ใช้ได้ แต่ดูแล้วรุงรัง เพราะใช้ศัพท์เกินความพอดีไป

- : ความพิสดารว่า ณ พระนครสาวัดถี พระภิกษุ ๒ พัน
รูปฉันทที่เรือนของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีทุกวัน ของ
มหาอุบาลิกา ชื่อว่าวิสาขาก็เหมือนอย่างนี้ คือว่าพระ
ภิกษุ ๒ พันรูป ฉันทที่เรือนทุกวัน ฯ

(สนามหลวง ป.๔/๒๕๒๑)

- : สาวตฺถิยํ หิ เทวสิกํ อนาถปิณฑิกิสฺส เคเห เทว ภิกฺขุ-
สทฺสฺสานี ภุณฺชนฺติ, ตถา วิสาขาย มหาอุบาลิกาย ฯ
(๑/๑๔๑)

ให้สังเกตดูว่า สนามหลวงแปลตามแบบพยัญชนะ และแปล

เต็มที เวลาแต่่งให้ลดลงเฉพาะศัพท์ที่ไม่ซ้ำกันเท่านั้นจึงใส่เข้ามา

ดูประโยคต่อไปนี้เป็นตัวอย่งเทียบเคียง

: ตูว์ เม มาตริ มตาย มาตา วีย, ปิตริ มเต ปิตา
วีย ลทฺโธ ฯ (๑/๖)

: อุปาสกา เอโก สยํ ทานํ เทติ ปรี น สมทเปติ, โส
นิพพุตตนิพพุตฏฐาเน โภคสมปทํ ลภติ, โน
ปริวารสมปทํ ฯ (๑/๗๐)

ประโยคคำถาม

ในการเรียงประโยคคำถามในภาษามคธนั้น นอกจากจะเรียงตามแบบประโยคแบบต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีข้อปลีกย่อยอื่นๆ ที่ควรสนใจอีก เพราะเกี่ยวกับความนิยมของภาษา คือ

(๑) ประโยคข้อความใดเป็นคำถาม ให้เรียง ก็ ไว้ต้นประโยคหรือเรียงกิริยาคุมพากย์ไว้ต้นประโยคแทน ก็ ดังกล่าวมาพร้อมตัวอย่างในตอนต้น

(๒) ประโยคคำถาม ที่ถามว่า อยู่ไหน ไปไหน เป็นต้น ถ้าถามถึงสิ่งไม่เห็นตัวตน ไม่ทราบแน่นอนว่าอยู่หรือไปไหน อย่างนี้ ไม่นิยมใส่กิริยาว่า คโต คจฺจติ วสติ เป็นต้น เวลาแปลผู้แปลจะต้องใส่เอาเอง เช่น

: กุฏุมพีจําพระเถระเหล่านั้นได้ จึงนิมนต์ให้นั่ง ทำการ
ต้อนรับ แล้วเรียนถามว่า หลวงพี พระเถระของ
กระผมอยู่ที่ไหนขอรับ

- : กุญฺมพิโก เต สมฺชานิตฺวา นิสีทาเปตฺวา กตปฏฺิสฺนถาโร
“ภาติกตเถโร เม กุหฺินฺติ ปุจฺฉิ ฯ (๑/๑๓)
- : นางยักษมาด้วยเพศหญิงสหายของนาง ถามว่า เพื่อน
หญิงของฉันอยู่ไหน
- : ยกุขินิ ตสฺสา ปิยสหายิกาวณฺเณน อาคนฺตฺวา กุหฺิ
เม สหายิกาติ ปุจฺฉิ ฯ (๑/๔๕)
- : ตอบว่า เพื่อนของข้าพเจ้ามีอยู่คนหนึ่ง ฯ ถามว่าเขาอยู่
ไหน ฯ
- : อตฺถิ เม เอโก สหายโกติ ฯ กุหฺิ โสติ ฯ (๒/๒)

ถ้าถามถึงสิ่งที่เห็นตัวตนอยู่ ต้องใส่กิริยาด้วย เช่น

- : มหาชนนี้จะไปไหนกัน
- : อยฺ มหาชโน กุหฺิ คจฺฉตฺติติ ฯ (๑/๕)
- : ก็ท่านขอรับ พระคุณเจ้าจักไปไหน
- : อยฺโย ปน ฆนฺเต กุหฺิ คมิสฺสตฺติติ ฯ

(๓) ประโยคคำถามในท้องเรื่อง ซึ่งผู้พูดหรือผู้เขียนเป็นผู้ถาม
เอง และตอบเอง อย่างนี้ในประโยคคำถามนิยมใส่ อิติ กำกับท้าย
ประโยค ประโยคคำตอบไม่ต้องใส่ เช่น

- : อยฺ ธมฺมเทสฺนา กตฺถ ภาสิตฺวาติ ฯ สฺวาตฺถึยฺ ฯ
กํ อารพฺภาติ ฯ จกฺขุपालตฺเถรํ ฯ (๑/๓)

(๔) ประโยคตอบคำถามไม่นิยมลอกคำถาม คือไม่ต้องใส่คำถาม
เข้ามาในประโยคตอบ ให้ละไว้ในฐานที่เข้าใจ ให้เรียงเฉพาะคำตอบ

เท่านั้น สำนวนเช่นนี้สนามหลวงนิยมแปลเต็มความเพื่อทดสอบภูมิดู เช่น

: ก็พระเถระนั้นกำลังฆ่าอยู่ เธอเห็นหรือ ฯ พระเถระนั้น
กำลังฆ่าอยู่ พวกข้าพระองค์ไม่เห็น พระเจ้าข้า ฯ

: ก็ ปน โส ตุมเหติ มาเรนโต ทิฏฺฐโฉติ ฯ น ทิฏฺฐโฉ
ภนฺเตติ ฯ (๑/๑๘)

จะตอบว่า “โน ภนฺเต” ก็ได้ แต่จะตอบเพียงว่า “น” หรือ
“น ภนฺเต” ไม่นิยม

ประโยค กิมงค์ ปน

กิมงค์ ปน นิยมแปลกันว่า “จะป่วยกล่าวไปโยถึง” มีวิธีเรียง
ดังนี้

(๑) ประโยค กิมงค์ ปน จะต้องมึเนื้อความเชื่อมต่อกับประโยค
ข้างต้น โดยใช้กิริยาตัวเดียวกัน แต่ต่างหมวดวิภัติกััน คือ ถ้าประโยค
ต้นกิริยาเป็นวิภัติกัันหมวดวัตตมานา กิริยาในประโยคหลัง คือ ประโยค
กิมงค์ ปน จะต้องเป็นหมวดภวิสสันติ ถ้าประโยคต้นเป็น ภวิสสันติ
ประโยค กิมงค์ ปน จะต้องเป็นวัตตมานา สลับกันเช่นนี้

(๒) กิมงค์ ปน จะต้องเรียงไว้ต้นประโยคเสมอ นอกนั้นให้
เรียงไว้หลัง กิมงค์ ปน ทั้งหมด

(๓) กิริยาในสองประโยคนี ให้วางไว้เพียงในประโยคเดียว จะ
วางไว้ในประโยคต้นหรือในประโยคหลังก็ได้ แม้จะละไว้ก็ตาม เวลา
แปลต้องใส่เข้ามา ตามหลักข้อ (๑)

(๔) ข้อความในสองประโยคนั้น จะต้องเป็นประโยคบอกเล่า
ประโยคหนึ่ง เป็นประโยคปฏิเสธประโยคหนึ่ง เช่น ถ้าประโยคต้นเป็น
ประโยคบอกเล่าประโยค กิมงค์ ปน จะต้องเป็นประโยคปฏิเสธ

ตัวอย่าง

: ตาต มหลลกสฺส ทิ อตตโน หตฺถปาทาปี อนสฺสวา
โหนติ, น วเส วตฺตนฺติ, กิมงค์ ปน ฆาตกา ฯ

(กิริยาในประโยค กิมงค์ ปน คือ วตฺติสฺสนฺติ) (๑/๖)

: เอวรฺอุปฺสฺส นาม กฏฺจกฺกิลฺจฺคฺสฺสาปี ชฺรา อากฺจฺฉติ,
กิมงค์ ปน อตฺตภาวสฺส ฯ

(กิริยาในประโยค กิมงค์ ปน คือ น อากฺมิสฺสฺติ)

: เอวรฺุโป นาม อรฺหตฺตสฺส อุปฺนิสฺสยสมฺปนฺโน ภิกฺขุ
เอตฺตํ กาลํ มาตุ กุจฺฉิสฺสึ ทฺกฺขํ อนุโภสิ, กิมงค์
ปน อญฺเฆ ฯ (๘/๑๕๒)

(กิริยาในประโยค กิมงค์ ปน คือ น อนุภฺวิสฺสนฺติ)

สำนวนไทยสันทัด

สำนวนไทยสันทัดในที่นี้หมายถึง ข้อความที่แปลเป็นภาษาไทยนั้น
เป็นสำนวนไทยแท้ๆ เป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน และได้แปล
ไปตามหลักเกณฑ์การแปลต่างๆ ไป แม้จะแปลไม่ตรงตามศัพท์บาลี
ก็ไม่ถือว่าผิด เพราะไม่ทำให้เสียความอะไร แต่ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น ความไทยว่า “อาหารนั้น รับประทานเสีย”

กลับเป็น ภาษามครว่า “เอตํ ออาหารํ ภุญชานติ ฯ ถ้าแปลตามหลักการแปลก็จะได้ว่า “รับประทานอาหารนั้นเสีย”

การแปลแบบสำนวนไทยสันตติ สนามหลวงชอบแปลให้ผู้สอบทำ เพื่อทราบภูมิความรู้ว่า เข้าถึงสำนวนไทยและสำนวนมครดีหรือไม่ หากแต่งตามใจชอบแล้วจะทำให้ผิดง่าย เช่นตัวอย่างนั้น ถ้าแยกประโยคเป็นว่า เอโส ออาหารโร, ภุญชานติ ฯ เช่นนี้ก็ทำให้ประโยคยืดยาดยาว ออกไปอีกประโยคหนึ่ง ซึ่งประโยคหลังคัดละข้างต้นนั้นก็มิได้ความหมายอะไรเลย จึงถือว่าผิดความประสงค์ อย่างน้อยก็ทำให้เสียสัมพันธ์

๑. สำนวนการแปลวิภัติ

ความนิยมของสนามหลวงในเรื่องนี้ก็คือ ศัพท์ทุกศัพท์ทุกวิภัติ ในประโยคอาจแปลก่อนได้ทั้งสิ้น ไม่จำเพาะว่าจะต้องแปลบทประธานก่อน แล้วแปลบทขยายประธาน บทกิริยา บทกรรม ไปตามลำดับ เหมือนในวิชาแปลชั้นต้นๆ ถ้าหากแปลวิภัติใดก่อนจะได้ใจความชัดเจน ไม่เสียความแล้ว สนามหลวงจะนิยมแปลวิภัตินั้นก่อนที่เดียว และท่านจะไม่ออกสำเนียงอายตนิบาต เช่น ซึ่ง ของ ใน เป็นต้นไว้ให้ด้วย นอกจากจำเป็นจริงๆ เท่านั้น ซึ่งข้อนี้ นักศึกษาต้องคอยสำเหนียกไว้ **“ให้รู้ว่าความตรงนี้ ทำหน้าที่อะไรในประโยค”** เป็นบทกรรม บทขยาย กิริยา หรืออย่างไร แล้วให้ประกอบวิภัติให้ถูกตามหลักสัมพันธ์ และวางให้ถูกที่ตามหลักการเรียงดังกล่าวแล้วข้างต้น

ศัพท์หรือความที่ท่านชอบแปลก่อนนั้น จะขอนำมาเป็นตัวอย่างให้เห็นเพื่อเป็นแนวทางศึกษา โดยนำมาจากสำนวนสนามหลวงที่

ออกเป็นข้อสอบในชั้นนั้นๆ มาแล้ว คือ

(๑) ศัพท์ทุตยาริภัตติ ที่ท่านแปลก่อน

- : ฝ่ายพวกศากยชนอกนี้ พูดยังนี้ว่า.....พวกเราไม่อาจเพื่อ.....เที่ยวไปแทบประตูเรือนของท่านได้ **แม้ถึงพวกเรา ก็น้ำคราวเดียวเท่านั้น** ข้าวกล้าก็จักทำสำเร็จได้ **น้ำนี้** ภิรณณาให้พวกเราเสียเถิด ฯ (ป.๖/๒๕๑๖)
- : อิตเรปี เอวมาหุสุ.....มย.....น สกขิสสาม ตุมหากัมมรทวาเร วิจริตุ, **อมหากปิ** สสสึ เอกอุทเทเนวนิปรพชชิสสตี, **อิทํ อุทกํ** อุมหากํ เทถาติ ฯ
- : เด็กพวกนั้นเห็นมันแล้วกระทำความเอ็นดู บอกกันว่าอย่าฆ่ามันเลย (ถึง) **๗ วัน** มันอดอาหาร แล้วลูบคลำหลังมันปล่อยไปว่า ไปเป็นสุขเถิดนะเจ้า ฯ (ป. ๖/๒๕๑๔)
- : เต ตํ ทิสฺวา อนุกุมปิ กตฺวา “มา นํ มาเรถ, **สตุตาทิ** ฉินฺนภตฺตา ชาตาทิ ตสฺสา ปิฎฺฐี ปริมชฺชิตฺวา “สุเขนคจฺฉาหิตี วิสฺสชเชสุ” ฯ
- : ฝ่ายมิกคารเศรษฐีกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า **ตลอดกาล มีประมาณเท่านี้** ข้าพระองค์ไม่ทราบเลยว่า ทานที่ถวายในพระศาสนา นี้ ย่อมมีผลมาก บัดนี้ ข้าพระองค์ทราบแล้ว เพราะอาศัยลูกสะใภ้ของข้าพระองค์ (ป.๕/๒๕๒๑)
- : มิกคารเสฎฺฐีปี “อหํ ภนฺเต **เอตฺตํ กาลํ** เอตฺถ ทินฺนํ มหฺปผลนฺติ น ชานามิ, อิทานิ เม สุนฺธิสํ นิสฺสาย

ญาติ ๆ เป่ ๆ

- : อย่างกระทำอย่างนี้เลยนะลูก **กุมาริกา** คนอื่นซึ่งคู่ควรแก่ตระกูล และโศคะของเรา พ่อแม่จักนำมาให้แก่ลูก ๆ ละ (ป.๖/๒๕๒๑)
- : ตาต มา เอวัง กริ, อณฺเฏ เต อมฺหากํ กุลสุส จ โสคนนฺจ อนฺรูปํ **กุมาริกํ** อาเนสสาม ๆ เป
- : พระเถระเข้าไปเที่ยววิณฑพบาต เห็นเขาถูกพวกพระราช-บรุษนำไปทางประตูด้านทักษิณ จึงให้พวกราชบรุษกระทำเครื่องมัด ให้หย่อน แล้วพูดว่า **กรรมฐาน** ที่เธอ (เคย) ล้างสมไว้ในครั้งก่อน เธอจงนึกถึงอีก ๆ (ป.๖/๒๕๒๓)
- : เถโร ปิณฑทาย จริตุํ ปวิสนฺโต ตํ ทกฺขินทวารณ นีหริยมาณํ ทิสฺวา พนฺธนํ ลีลิลํ กาเรตฺวา “ปฺพุเพ ตยา ปริจิตํ **กมฺมฏฺฐานํ** ปฺน อวาชฺเชหีติ อาห ๆ

(๒) **ศัพท์ตติยวาทิตติ** ที่ท่านแปลก่อน

- : **แม้ด้วยทารุณกรรมถึงเพียงนี้** โจรนั้นก็ไม้อาจทำให้ความโกรธเคืองดับได้ จึงกระทำสนิทชิดชอบกับคนรับใช้ของเศรษฐีนี้ ๆ ละ (ป.๖/๒๕๒๐)
- : โส **เอตตฺเกนาปี** โภปี นิพฺพาเปตุํ อสฺกโกนฺโต ตสฺส จุฬุปฺภูจฺจาเกน สทฺธิ มิตฺตสฺนถวํ กตฺวา ๆ เป
- : ครั้งนั้น เทวดาผู้มีรูปมิปรากฏ บอกอุบาลิกานั้นอย่างนี้ ว่า บุตรนั้นเราจับไว้แล้ว **แม้พิธีกรรม** เราก็ไม่มีความ

ต้องการ ฯลฯ (ป.๖/๒๕๒๒)

: อถ นั เทวดา อทิสฺสมานรูปา เอวมาท “มยา เอส
คหิตโต, **พลิกมฺเมนาปิ** เม อตุโถ นตฺถิ ฯเปฯ

(๓) **คัพฺพฉฺฉฐีวิภตฺติ** ที่ท่านแปลก่อน

: ดั่งจะรู้มา พวกนักพ่อนประมาณ ๕๐๐ คน เมื่อถึง ๑
ปีหรือ ๖ เดือน ไปยังกรุงราชคฤห์แสดงมหรสพแด่
พระราชชาตตลอด ๗ วัน ได้เงินทองเป็นอันมาก **รางวัล**
ที่โยนไว้ในระหว่างๆ ไม่มีสิ้นสุด ฯ (ป.๖/๒๕๒๑)

: ปญจสตา กิร นาฏกา ล้วงจฺเร วา ฉมฺมาเส วา
สมปตฺเต ราชคหิ คนฺตฺวา รมฺโย สตฺตาหิ สมชฺช
กตฺวา พหุํ ทิรณฺณสุวณฺณํ ลภนฺติ, **อนฺตรนฺตฺเร**
อุกฺเขปทายานํ ปริยฺนฺโต นตฺถิ ฯ

(๔) **คัพฺพสัตฺตมวิภตฺติ** ที่ท่านแปลก่อน

: คนรับจ้างนั้น ทำงานในป่าตลอดวันนั้น เวลาเย็นจึงมา
เมื่อเขาคัดข้าวให้ ไม่รีบบริโภคที่เดียวด้วยนึกว่า เรา
หิว คิดว่า **วันอื่นๆ** ที่เรื่อนี้มีความร่วนวายใหญ่โตว่า
พวกท่านจงให้ข้าว จงให้แกง ฯลฯ (ป.๕/๒๕๒๓)

: โส ตํทิวสํ อรณฺเย กมฺมํ กตฺวา ลายํ อากนฺตฺวา, ฆตฺเต
วฑฺฒตฺวา ทินฺเน, “ฉาโตมฺหิติ สหฺสา อภฺยชิตฺวา ว
“**อญฺเฆสุ ทิวเสสุ** อิมฺสฺมิ เคเห ฆตฺตํ เทถ พฺยณฺชนํ
เทถาติ มหาโกลาหลํ โหติ ฯเปฯ

เท่าที่ยกตัวอย่างมานี้ เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น ยังมีอีกตื้ออื่น และคำอื่นอีกมาก ไม่อาจนำมาแสดงในที่นี้ให้หมดสิ้นได้ คัดมาเป็น ตัวอย่างให้เห็นว่าวิวัตติต่างๆ นั้นอาจแปลไว้ต้นประโยคก็ได้

๒. สำนวนการแปลตามแบบไทยๆ

ในความไทยนั้น ท่านนิยมแปลตามแบบไทยๆ คือตามคำพูดจริง หรือตามความรู้สึกจริงที่ใช้กันทั่วไป แต่เวลากลับเป็นภาษามคธแล้ว จะเรียงตามแบบสำนวนไทยที่แปลนั้นไม่ได้ จะต้องให้ถูกตามสำนวนนิยมของภาษามคธเป็นหลัก เช่น

มาตาปิตโร ท่านแปลว่า พ่อแม่ ไม่ใช่ แม่พ่อ

รตตินทิว ท่านแปลว่า ทั้งวันทั้งคืน ไม่ใช่ ทั้งคืนทั้งวัน

ชายปติกา ท่านแปลว่า ผัวเมีย ไม่ใช่ เมียผัว

อหิ ถ้าพ่อพูดกับลูก แปลว่า “พ่อ” ลูกพูดกับพ่อ แปลว่า “ลูก” แม่พูดกับลูก แปลว่า “แม่” น้องพูดกับพี่ แปลว่า “น้อง” พระพูดกับโยม แปลว่า “อาตมา” เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่าแปลอย่าง ที่พูดกันจริงๆ

ตวิ ถ้าพ่อพูดกับลูก แปลว่า “ลูก” ลูกพูดกับพ่อ แปลว่า “พ่อ” เป็นต้น

มยิ ถ้าพ่อแม่พูดกับลูก แปลว่า พ่อและแม่ ถ้าลูกพูดกับพ่อแม่ แปลว่า “ลูกๆ” เป็นต้น

เมื่อพบท่านแปลอย่างนี้ นักศึกษาต้องระวัง อย่าประกอบศัพท์ไปตามรูปภาษาไทยที่แปลไว้ จะทำให้ไม่ได้ความที่ประสงค์ เช่น

ประโยคที่ว่า

: ท่านลัญชัยเห็นสหายทั้งสองนั้น จึงถามว่า พ่อทั้งสอง
ใครๆ ที่แสดงทางอมตะ พวกพ่อ ได้แล้วหรือ ฯ ขอรับ
ท่านอาจารย์ ใครๆ ที่แสดงทางอมตะ กระผมทั้งสอง
ได้แล้ว ฯลฯ ท่านอาจารย์ ประพฤติธรรมเปล่า ไร้
สาระ เชิญท่านอาจารย์ มาเถิด พวกเราจักพากันไป
ยังสำนัก พระบรมศาสดา ฯ ท่านลัญชัยตอบว่า พวก
พ่อ ไปเถิด ตัวเรายังไม่อาจ ฯ (ป.๔/๒๕๑๙)

: สลยชโย เต ทิสฺวา “กึ ตาตา โกลิ โว อมต-
มคฺเคเทสโก ลทฺโธติ ปุจฺฉิ ฯ “อาม อัจฉริย ลทฺโธ
ฯเปฯ ตุมฺเห ตุจฺเณ อสारे วิจฺรณ, เอณ, สตฺถุ สนฺติกั
คมิสฺสามาติ ฯ คจฺฉณ ตุมฺเห, อหํ น สกฺขิสฺสามีติ ฯ
(๑/๘๕)

ไม่ใช่แต่งไปตามความไทยว่า

: สลยชโย เต ทิสฺวา “กึ ตาตา โกลิ ปิตเรหิ ลทฺโธติ
ปุจฺฉิ ฯ อาม อัจฉริย ลทฺโธ ฯเปฯ อัจฉริโย ตุจฺเณ
อสारे วิจฺรติ, เอตุ สตฺถุ สนฺติกั คมิสฺสามาติ ฯ
คจฺฉนตุ ปิตโร, อหํ น สกฺขิสฺสามีติ ฯ

๓. สำนวนการแปลนิบาต/ศัพท์

(๑) สำนวนไทยว่า **จัด** นัก ใช้ **อติ** อุปสรรคหน้าศัพท์

นั้นๆ เช่น

เข้าจัด เข้านัก : กิณุไซ มหาราช อติปปคว อาคโตลี ฯ

เย็นจัด เย็นนัก : อิทานิ อติสายณโห, เมโฆ จ อฏฐจิต, ปาโต อาคนตุวา ปลลิสสุสาม ฯ

เร็วจัด เร็วนัก : อติชิปปิ ภควา ปรีนิพพุโต, อติชิปปิ สุกโต ปรีนิพพุโต ฯ

ชัวจัด ชัวนัก : อิทานิ ตวํ อติปาโป ชาโตลี ฯ

เย็นจัด ร้อนจัด : สา ตโต ปฏุจาย ยาคุํ ททมานา อจฺจนฺหํ ภา อตีสิตลํ ภา อติโลณํ ภา อโลณํ ภา เทติ ฯ

(๒) สำนวนไทยว่า **จนถึง จนกระทั่งถึง ตราบเท่า จนกว่า** ใช้ ยาว ศัพท์ วางไว้หน้า ตามด้วยศัพท์ปัญจมีวิภัตติ ซึ่งลงท้ายด้วย อา เช่น

ยาว **อกนิฏฺจาวนา** ปน เอกนินนาทํ โกลาหลํ อโหสิ ฯ

ยาว**ชฺชตนา** อญฺจตรํ รมณียํ จานํ ทิสฺวา สุขมฺมา เทวสภาติ วทนฺติ ฯ

ตํ โว อหํ ทลฺลสฺสามิ, ยาว **มฺมาคมนา** อิวฺเว ติฏฺฐจฺจ ฯ

โลปี ยาว **สตุฏฺฐ นิฏฺขมฺนา** ตตฺถเถว จตฺวา ฯ เป ฯ

(๓) สำนวนไทยว่า **ตั้งแต่...จนถึง ตั้งแต่...จนกระทั่งถึง** ใช้ **ปฏุจาย คู่กับ ยาว หรือ อาที** กตฺวา คู่กับ ยาว มีหลักการวางประโยค ดังนี้

.....(นาม).....โต ปฏุจาย ยาว.....(นาม).....

.....(ทุติยา).....อาที กตวา ยาว.....(นาม).....

เช่น มหาภิกษุขมนโต ปฏุจาย ยาว อชปาลนิกุรร-
มุลา มาเรน อนุพนธภาวํ ฯเปฯ อาจิกุชิตวา....
(๒/๔๐)

หรือเป็น มหาภิกษุขมนํ อาที กตวา ยาว อชปาล-
นิกุรรมุลา ฯเปฯ ก็ได้

และ ภูมมเทเว อาที กตวา ยาว พุรหมโลกา สพพา
เทวตา.....

หรือเป็นภูมมเทวโต ปฏุจาย ยาว พุรหมโลกา สพพา..ก็ได้

(๔) สำนวนไทยว่า **“ตั้งแต่.....จนถึง, ตั้งต้นแต่.....จนกระทั่ง**

ถึง” หากแยกเป็น ๒ ประโยค จะต้องใช้ ยาว คู่กับ ดาว เช่น

: ปจสมนุหนารโต ปฏุจาย, ยาว ตสส ตสส ฌานสส
อุปะจารุ อุปะชชติ, ดาว ปวตตา สมาริภาวนา ปฎิปทาติ
วุจจติ, อุปะจารโต ปน ปฏุจาย ยาว อปะปนา, ดาว
ปวตตา ปญญา อภิญญาติ วุจจติ ฯ (วิสุทฺธิ.๑/๑๐๘)

: ยาว ตุมเห ชิวถ, ดาว โว สหตถา ว อุปะจายิสสามิ ฯ
(๕/๕๖)

(๕) สำนวนไทยว่า **เท่าไร ใช้ กิว และ กิตตก ศัพท์** ดังนี้
หากถามระยะเวลา **ระยะเวลา** ว่า นานเท่าไร ไกลเท่าไร ใช้ กิว ไว้
หน้าศัพท์บอกทาง และบอกเวลานั้น เป็น **กิวทุโร กิวจิริ** ไกลเท่าไร

นานเท่าไร เป็นต้น เช่น

- ปุโรโต คาโม กิวทุโร ฯ
- กิวจิวริ อิว วลิสสามิ อาวุโส ฯ

หากถามจำนวนว่ามีเท่าไร ใช้ กิตตก วางไว้หน้านามเป็น
เจ้าของ เช่น

- กิตตเกหิ เต ภิกขุหิ อตุโถ อุปาสก ฯ
- กิตตกา ภิกขุ อิว วสนติ ภนเต ฯ

(๖) สำนวนไทยว่า นานนักหนอ เป็นเวลานาน นานแท้ๆ
ใช้ จิรสลั วต เช่น

- สุนโข จิรสลั วต เม อชช มธรรกธา ลพฐาติ นงคฺกุจฺจ
จาเลนโต ตั อุปสงกมิ ฯ
- จิรสลั วต รูปนนทาย สตุถุ อุปฏฺฐจฺฉานั คนตุกามาตา
อุปปนฺนา ฯ (๕/๑๐๔)

(๗) สำนวนไทยว่า โดยลำดับ ใช้ อนุทุกเมน อนุปุพฺพเพน
ปฏฺฐิปาฐิยา ดังนี้

อนุทุกเมน โดยลำดับชั้น ลำดับฐานะ ลำดับส่วนต่างๆ เช่น

- อิตโร ปน อหิ คนถธฺรฺร ปุเรสสามิติ อนุทุกเมน เตปฺพิฏฺกั
พฺพุทธวจฺฉนั อุกฺคณฺหิตฺวา คตคตฺฏฺฐจฺฉาเน ธมฺมึ กเถติ ฯ
- โส อนุทุกเมน ยาว โคปฺฝกา ยาว ชนฺนุกา กฺฐิโต
ฯเปฯ คาถมาห ฯ

อนุปุพฺพเพน โดยลำดับปกติทั่วไป โดยลำดับขนาด เวลา การ
ถึง เช่น

- ตา อนุப்புเพน มุคคมตตา กพายมตตา ฯเปฯ หุตฺวา
ปฺกิชฺซีสุ ฯ
- เต ฯเปฯ อายาม ตํ ตโต วิหารา นิกฺกทฺตฺมิสฺสามาตี
ปฺกมิตฺวา อนุப்புเพน ตํ วิหารํ อคฺมฺสุ ฯ

ปฏฺิปาฏฺิยา โดยลำดับบุคคล กาลเวลา สถานที่ ที่มาถึงหรือ
ผ่านไป เช่น

- มณฺเฑกาโร.....ภริยญจ ปฺตฺตมฺจ ธีตรมฺจ ปฏฺิปาฏฺิยา
ปฺจฺฉิตฺวา ฯเปฯ ภริยาย สทฺธี มนฺเตลฺลี ฯ
- ปฏฺิปาฏฺิยา ตโย ทิวสา อตฺติกฺกนฺตา, จตฺตเถ ทิวเส
สรีรํ อุกฺทฺฐมายฺี ฯ

(๘) สำนวนไทยว่า **ทุก ทุกๆ** เช่น ทุกๆ วัน ทุกๆ เวลา
เป็นต้น ให้ใช้ซ้อนกัน ๒ คำที่ประกอบวิภัติเป็นอย่างเดียวกันตาม
เนื้อความ เช่น

ความไทย : พราหมณ์ ธรรมดาบัณชิตทั้งหลาย กระทำอยู่ซึ่ง
กุศล ทีละน้อยๆ ทุกๆ ขณะ ย่อมขจัดมลทินอกุศล
ของตนออกได้โดยลำดับ

มคธเป็น : พฺราหมณ ปณฺชิตา นาม ขณฺ ขณฺ โลกํ โลกํ
กฺุสลํ กโรนฺตา อนุப்புเพน อตฺตโน อฺกุสลมฺลํ
นฺิหรนฺตีเยว ฯ (๗/๗)

ความไทย : จีวรพึงพิจารณาทุกๆ ขณะที่ใช้สอย บิณฑบาต ทุก
คำกลืน เสนาสนะทุกขณะที่ใช้สอย

มคอเป็น : จิวรี ปริโหเค ปริโหเค ปจจเวกขิตพพ,
ปีณทปาโต อาโลเป อาโลเป, เสนาสนั ปริโหเค
ปริโหเค ฯ (มจคล ๑/๑๙๗)

(๙) สำนวนไทยว่า **วันละ.....ครั้ง เดือนละ.....วัน
ปีละ.....เดือน** ให้ประกอบศัพท์ว่า วัน เดือน ปี นั้น เป็นรูป
นัญญีวิภัตติ แล้วตามด้วย.....วารา ทิวสา (แล้วแต่ความ) เช่น
วันละ ๒ ครั้ง เป็น ทิวสสส เทว วารา
เดือนละ ๘ วัน เป็น มาสสส อฏฺจ ทิวสา
ปีละ ๖ เดือน เป็น ลัมจจรสส ฉ มาสา
- อนาคตปีณทโกปี วิสาขาปี มหาอุปาสิกา นิพพธั
ทิวสสส เทว วาเร ตถาคตสส อฏฺจจัน คจจนติ ฯ (๑/๔)
- ปญจมี อฏฺจมี จาตุททสี ปณณรสี ชุณหปฺกเข
จตตาริ, ตถา กาทฺปฺกเขติ มาสสส อฏฺจ ทิวสา
ปกตฺติอุโปสถสส กาโล ฯ (มจคล ๒/๙๕)

(๑๐) สำนวนไทยว่า **สรรเสริญ ชมเชย สดุดี** ให้ประกอบ
เป็นรูป **สรรเสริญแก่.....ชมเชยแก่..... ไม่ใช่ สรรเสริญซึ่ง.....เช่น**
สรรเสริญพระพุทธเจ้า
ใช้ พุทฺธสส โถเมติ
ไม่ใช่ พุทฺธ โถเมติ
สรรเสริญอาจารย์
ใช้ อจฺริยสส โถเมติ
ไม่ใช่ อจฺริย โถเมติ

(๑๑) สำนวนไทยว่า **ประทุษร้าย** ให้ใช้ **ประทุษร้ายต่อ**
ไม่ใช่ **ประทุษร้ายซึ่ง**..... เช่น

โย มิตตานํ น ทุพฺภติ

ไม่ใช่ โย มิตเต น ทุพฺภติ

โย อปฺปทฺฐจฺจสฺส นรฺสฺส ทุสฺสติ

ไม่ใช่ โย อปฺปทฺฐจฺจํ นรํ ทุสฺสติ

(๑๒) สำนวนไทยว่า **อิจฉา ริษยา** ให้ใช้ **อิจฉาริชยา**
ต่อ..... ไม่ใช่ **อิจฉาริชยาซึ่ง**..... เช่น

ติตฺถิยา อิสฺสยฺนฺติ สมณานํ

ไม่ใช่ ติตฺถิยา อิสฺสยฺนฺติ สมเณ

ทฺชชฺชา คฺคณฺวณฺตานิ อฺสุยฺนฺติ

ไม่ใช่ ทฺชชฺชา คฺคณฺวณฺเต อฺสุยฺนฺติ

(๑๓) สำนวนไทยว่า **กระหึ่ม** ให้ใช้ **กระหึ่มต่อ**..... ไม่ใช่
กระหึ่มซึ่ง..... เช่น

ปหฺินมานฺสฺส อนาสวฺสฺส เทวาปิ ตฺสฺส ปิทยนฺติ
ตาทิโน

ไม่ใช่ ปหฺินมานํ อนาสวํ เทวาปิ ตํ ปิทยนฺติ ตาทินํ

(๑๔) สำนวนไทยว่า **โกรธ** ให้ใช้ **โกรธต่อ**.....ไม่ใช่ **โกรธ**
ซึ่ง เช่น

ตฺสฺส มา กุชฺฌ มหาวิร

ไม่ใช่ ตํ มา กุชฺฌ มหาวิร

(๑๕) สำนวนไทยว่า **กลัว** ให้ใช้ **กลัวแต่.....**หรือ **กลัวต่อ.....** ไม่ใช่ **กลัวซึ่ง.....** เช่น

โจรสลมา ภายติ, โจรสลมา อุตตสติ
 ไม่ใช่ โจร๋ ภายติ, โจร๋ อุตตสติ
 สพุเพ ตสนนติ ทณทสส สพุเพ ภายนติ มจจุโน
 มา ภิกขเว ปุณณานัน ภายิตถ

(๑๖) สำนวนไทยว่า **เต็มด้วย** ให้ใช้ **เต็มแห่ง** ไม่ใช่ **เต็มด้วย** ตามสำนวนไทย เช่น

ปุรติ พาลอ ปาปสส
 ไม่ใช่ ปุรติ พาลอ ปาเปน
 ปตตัม โอทนสส ปุเรตวา
 ไม่ใช่ ปตตัม โอทนเนน ปุเรตวา
 อิมเมว กายัม ปุรัม นานปปรการสส อสุจโน ปจจเวกขติ

(๑๗) สำนวนตัวอย่าง

สำนวนไทย	สำนวนมคธ
จนพอกับความต้องการ	ยาวทตถัม
เพียงพอ.....เท่านั้น	ยาวเทว
ตลอดอายุ	ยาวตายุกัม
ตลอดชีวิต	ยาวชีวั
จนถึง ๓ ครั้ง	ยาวตติยัม

ตราบไตที่
ถ้ากระไร, ถ้าอย่างไร
โดยยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก
โดยยิ่ง
ก่อน ก่อนกว่า
ในกาลก่อน
ข้างหน้า ล่วงหน้า ก่อน
ข้างหลัง ทีหลัง
ในภายหลัง
แน่นอน
นาน
ไม่นาน ไม่นานนัก
แต่ยังวัน
ด่วน เร็ว
ขวาง
ในทันใดนั่นเอง
อย่างเดียว ลิ่นเชิง
ด้วย...ประมาณเท่าไร
ด้วย...ประมาณเท่านี้
โดยวิธีใด ว่าอย่างไร
บ้างหรือ บ้างไหม
ก็จริง แม้ก็จริง

ยาวกิว
ยหนุน
ภยโยโส มตตาย
ภยโย, ภยโยโส
ปุรา, ปุเรตร, ปุเรตรเมว
ปุรา, ปุพพกาเล
ปุโรโต, ปฏิกจจ, ปฏิกจเจว
ปจฉโต
ปจฉา
ฐวี
จิริ จิเรน
น จิริ, น จิริสเสว
ทิวา, ทิวสสส
ตุวภู, ตูริตตุริต, สิมสิม
ติริย
ดาวเทว, ตังขณญเมว
เกวล
กิตดาวตา
เอตดาวตา
กินติ
กจจิ
กามญจ, กาม, กิญาปิ

ต่ำกว่า	โอรโต
น้อยกว่า	โอเรน
รวมเป็นอันเดียวกัน	เอกซุม
รวมกัน ด้วยกัน	เอกโต
ต่อไป	อายดี
ห่างไกล ห่างเหิน	อารกา, อารา
อย่างแน่นนอน แน่แท้	อวสส์
เสมอๆ เนิื่องๆ	อภิกุขณ, อภินุห
บางครั้งบางครั้ง	อปเปกทา
(คาดว่า) โฉนหนอ, บางที	อปเปเว, อปเปเว นาม
บ้างไหม	อปี
ในระหว่าง	อนตรา, อนเตร
โดยที่สุด	อนตมโส
แน่แท้ เป็นแน่	อทธา
โดยแท้	อญยทตตุ

สำนวนสอบภูมิ

สำนวนสอบภูมิ หมายถึง สำนวนที่สนามหลวงออกสอบภูมิรู้พื้นฐานของผู้สอบ โดยจะแปลสำนวนไทยยกเอียงไปในรูปแบบต่างๆ เพื่อทดสอบความรู้ด้านธรรมบ้าง ด้านไวยากรณ์บ้าง ด้านการแปลศัพท์บ้าง ส่วนมากก็จะเป็นการแปลออกศัพท์ ตามแบบแปลโดยพยัญชนะ หรือแปลตามแบบสัมผัส ซึ่งการแปลอย่างนี้ บางครั้งก็

ทำให้ผู้สอบบงงววย และหลงสำนวนได้ง่ายๆ ทั้งๆ ที่เป็นศัพท์ง่ายนิดเดียว หรือเป็นศัพท์ที่เห็นตาชัดเจนตา แต่ไม่เคยแปลออกศัพท์เต็มทีกัน จึงทำให้ฉงนไปว่าเป็นศัพท์ใหม่ เลยประกอบศัพท์เอาเองใหม่ตามสำนวนนั้น

สำนวนสอบภูมินี้มักจะพบบ่อยๆ ในประโยคชั้นสูงๆ เพราะถือว่าเป็นผู้ชำนาญในสำนวนดีแล้ว จึงควรระวังให้ดี

ต่อไปนี้ จักยกศัพท์ที่ท่านแปลออกสนามหลงมาแล้ว ในปีนั้นๆ มาแสดงเพื่อเป็นแนวทาง

ศัพท์ว่า

ท่านแปลว่า

ภิกษุเว

ดูก่อนพวกเธอผู้เห็นภัย (๖/๒๕๑๔)

ลัสาโร

การท่องเที่ยวไปในวิภวภู

อนาถปิณฑิกเสฏฐิ

เศรษฐีผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนไม่มีที่พึ่ง (๔/๒๕๑๔)

ตุว์ (คำกราบทูล)

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท (๕/๒๕๑๔)

นิมนเตตวา

เผด็จ

โกลาณิกฐตุงค์

ธุดงค์สำหรับภิกษุผู้อยู่ในป่าช้าเป็นวัตร (๔/๒๕๑๕)

รตตกมพลสาณิยา

ด้วยม่านซึ่งทำด้วยผ้ากัมพลสีแดง (๕/๒๕๑๕)

พุทฺธเสยฺยา

จากการบรรทมของพระพุทธเจ้า (๕/๒๕๑๕)

พุทฺธคารเวณ

ด้วยความตระหนกในพระพุทธเจ้า (๕/๕๑๕)

ยาปนมตต์

อาหารที่พอเลี้ยงอาตมา (๕/๒๕๑๕)

อนาคเต

ในกาลอันยังไม่มาถึง (๔/๒๕๑๖)

ปณฺฑิตปฺริโส

บุรุษผู้ดำเนินกิจด้วยปรีชา (๕/๒๕๑๖)

ธมฺมกถิโก	พระนักเทศก์	(๖/๒๕๑๖)
กเถหิ อาวุโส	ว่าไปเลย คุณ	(๖/๒๕๑๖)
กถา	วาจาสำหรับกล่าว	(๖/๒๕๑๖)
โหตุ	ไม่เป็นไร	(๖/๒๕๑๖)
วิสภาโค	ไม่ถูกกัน	(๖/๒๕๑๖)
อคฺโณ	โทษมิใช่คุณ	(๔/๒๕๑๗)
ปฺรตฺติมวตฺถุมฺปิ	ที่อันมีในทิศตะวันออกบ้าง	(๔/๒๕๑๗)
ชาทฺนฺโต จ วิภิกฺขินฺนฺโต	จ กินบ้างขายบ้าง	(๔/๒๕๑๗)
วตฺตปฏิวตฺตํ	วัตรปรนนิบัติ	(๕/๒๕๑๗)
นตฺติภาโว	ภาวะที่ไม่มี.....	(๖/๒๕๑๗)
อลงฺกิริตฺวา	แต่งตัวเต็มที (ทำจนพอ)	(๖/๒๕๑๗)
อุจฺจาสทฺทํ มหาสทฺทํ	เสียงเอ็ดเสียงดัง	(๕/๒๕๑๘)
อุจฺจฺราคณฺปริปุณฺโณ	ปราสาทที่นางอัปสรเต็มปรี	(๖/๒๕๑๘)
(ปาสาโท)		
อิสฺสรณฺญาตกานํ	พวกญาติที่เป็นใหญ่เป็นโต	(๖/๒๕๑๘)
คพฺโภ	สัตว์ผู้กำเนิดในครรภ์	(๕/๒๕๒๐)
ชาตมฺงคฺลทิวเส	ในวันมงคลวันเกิด	(๕/๒๕๒๐)
มรณฺสฺสตี	การระลึกถึงความตาย	(๖/๒๕๒๑)
โพธเนยฺยพฺนฺธเว	เหล่าสัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ที่	
	พอจะแนะนำเพื่อตรัสรู้ได้	(๕/๒๕๒๒)
ชนปทมนุสฺสํ	มนุษย์บ้านนอก (คนบ้านนอก)	(๕/๒๕๒๒)

ตามตัวอย่างที่ยกมานี้ จะเห็นว่าเป็นศัพท์ธรรมดาๆ นี้เอง

แต่ท่านแปลยกอ้างอิงไปตามสำนวนโดยพยัญชนะบ้าง สำนวนคำพูดบ้าง เพราะฉะนั้นเมื่อนักศึกษาพบสำนวนเช่นนี้ พึงใคร่ครวญดูให้รอบคอบ ก่อนว่าตรงกับศัพท์อะไร เมื่อพบสำนวนที่ผิดสังเกตแล้ว ไม่ควรคิดว่า ศัพท์นี้เป็นศัพท์ใหม่ ต้องพยายามคิดหาจากศัพท์เก่าๆ ที่ง่าย ๆ ซึ่งเคยพบเห็นมานั่นเอง ไม่ใช่คิดแต่งศัพท์ใหม่ตามสำนวนไทยอยู่เรื่อยไป ตัวอย่างเช่น สำนวนว่า ดูก่อนพวกเธอ ผู้เห็นภัย แต่งเสียใหม่ว่า ทยทสสก อะไรทำนองนี้

สำนวนนิยมทั่วไป

นอกจากสำนวนต่างๆ ดังกล่าวตามลำดับนั้นแล้ว สำนวนนิยมในภาษามคธยังมีอีกจำนวนมาก ซึ่งจะยกมาแสดงพอเป็นตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

สำนวนไทย

ฉันขอโทษท่าน

ฉันจะฆ่าเธอ

หมอรักษาโรค

จุดไฟ

ก่อไฟ

ตามไฟ

ลั่นกุญแจ, ใส่กุญแจ

ตั้งชื่อ

สำนวนมคธ

อหนุตฺ ขมาเปมิ, อหฺ ขมามี

อหนุตฺ มาเรมิ

เวชฺไซ โรคฺ ติกิจฺฉติ

อคฺคิ เทติ

อคฺคิ กโรติ

อคฺคิ ชาเลติ, ทีปี ชาเลติ

ยนฺตกํ เทติ, กุญฺจิกํ เทติ

นามํ กโรติ, นามํ คนฺหาติ

ส่งเสียงดั่งลั่น

ร้องลั่น, ร้องเอ็ดตะโร

หัวเราะลั่น, หัวเราะครื้นเครง

รับรองว่า ได้

รับนิมนต์

วิ่งป้ายหน้าไปยั้ง.....

ยืนให้ลูกกินนมอยู่

นอนคลุมโปง

เลี้ยงชีวิต, เลี้ยงชีพ

ไกล่เกลี้ย

ชี้ (คน)

ชี้ (ไก่อ)

ชี้ (ช้าง)

ขึ้นราคา, โกงราคา

คดข้าว

คุกเข่า

หมอบ

ป้อนหน้า

แหงนคอ

นั่งก้มหน้า

เตะ, ถีบ

คาบ

มหาสทฺท กโรติ

มหาวิรว รวี

มหาหสิตฺ หลิต

สาธฺตติ สมปฏิจฺฉิต

อธิเวเสติ, นิมนฺตณํ อธิวาเสติ

....อภิมุโข ปกฺขนฺทติ, ธาวติ

ปฺตฺตํ ปายมานา จิตา

สสีสํ ปารุปีตฺวา นิปฺชฺชติ

ชีวิติ, ชีวิตํ กปฺเปติ

สามคฺคี กโรติ

อุจฺจารํ กโรติ

วจฺจํ กโรติ, วจฺจํ ปาเตติ

ลณฺทํ ปาเตติ

มุลํ วทฺเตติ

ภตฺตํ วทฺเตติ, โอทนํ วทฺเตติ

ชนฺนุเกหิ ปตฺติฏฺฐหติ

อุเรน นิปฺชฺชติ

นลาภฺนุ ทตฺถํ จเปติ

อุทฺธํ โอลฺลเกติ

อโธ โอลฺลเกนฺโต นิสิตฺติ

ปาเทน ปหฺรติ

มุเชน คณฺหาติ

หยักรั้ง โจงกระเบน	กจณฺ์ พนฺุชติ
ซื้อหา	กัณฺหาติ, มฺูเลน คณฺหาติ
รักษาอุโบสถ	อุโปสถกมฺมํ กโรติ
ตายเอง	มรติ, กาลํ กโรติ, มรณฺ คณฺหาติ, ชีวิตกฺขยํ ปาปฺภูนาติ
ฆ่าเขาตาย	มาเรติ, ชีวิตกฺขยํ ปาเปติ
ถูกบั่นคอ	ลีลฺจเฉทํ ปาปฺภูนาติ
ประนมมือ, ประคองอัญชลี	อญฺชลี ปคฺคณฺหาติ, อญฺชลี กโรติ
ประชุมชาดก, ประมวลชาดก	ชาตกํ สโมธานเติ
ยกคิ้ว	ภมฺกํ อุกฺขิปติ
ลุกพร้อมกัน	เอกปฺปหาเรน อญฺจหึสุ
สนทนากัน	กถํ สมฺภูจฺจาเปสุ
เสวยราชย์	รชฺชํ กาเรลิ
จุ่มมือลง	हतम् ओतारेति
จุ่มมือไป	हतम् कहेतुवा कज्जति
ใส่เอวไป	องฺเกนาทาย คจฺจติ
เล่นเรือออกทะเลไป	นาวาย สมฺพุทฺทํ ปกฺขนฺุทติ
ติกลงป่าวประกาศ	ภเวริญฺจาราเปลิ
ร่วมกันทำ	เอกโต กโรนฺุติ, เอกโต หุตฺวา กโรนฺุติ
ผูกผูกผูกมัด	อญฺจาย สมฺภูจฺาย
ผู้ฉลาดในธรรม	ธมฺมานํ โกวิทฺโ
ที่นั่น เขามีความปรีวิตกว่า	อถฺสฺส เอตทโหสิ

ฉันมีทรัพย์	ธน์ เม อตถิ, อหํ ธนวา, สธโนมฺหิ
จับกลุ่ม (ของคนหลายพวก) วกคฺวคฺคา หุตฺวา, คุมฺพคฺมฺพา หุตฺวา	
นั่ง (นอน) รวมกัน, ร่วมกัน	
(ของคนพวกเดียว)	เอกโต นิสีทิสฺสุ (นิปฺชชิสฺสุ)
พร้อมหน้าพร้อมตา	เอกจฉฺนฺทา หุตฺวา, เอกโต หุตฺวา
นั่งพร้อมๆ กัน	เอกปฺปหาเรณ นิสีทติ, นิสีทนฺติ
เพื่อเผชิญหน้า	สมมุขฺวา ภวิตฺตุ
	ฯลฯ

สำนวนเช่นนี้ ทำความยุ่งยากให้กับนักศึกษาไม่ใช่น้อย ถ้าหากจำไม่ได้ ก็อาจทำให้กำลังใจตกและทำข้อสอบไม่ได้ดีเท่าที่ควร ในข้อนี้จึงขอให้อ่านกำหนดไว้อย่างหนึ่ง คือ เมื่อพบสำนวนภาษาไทยแล้วนึกเป็นภาษามครไม่ออก ก็ให้นึกถึงท่าทางหรือนึกถึงกิริยาอาการตามสำนวนภาษาไทยนั้นว่าทำอะไร

เช่น สำนวนว่า “แหงนดู” ก็ลองนึกกิริยาท่าทางว่าแหงนดูเขา ทำอย่างไรก็เห็นภาพว่า การแหงน คือ การเงยหน้าขึ้นข้างบนแล้วดูก็เท่ากับความภาษามครว่า อุทฺธํ โอลเเกติ แลดูข้างบนนั่นเอง

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น ความไทยว่า “ป้องกันดู” ก็นึกภาพการป้องกันว่าทำอะไร นั่นก็คือ ยกมือข้างหนึ่งวางตะที่หน้าผากพร้อมแลดู ซึ่งก็ได้ความเป็นภาษามครว่า นลาญฺห หตฺถํ จเปตฺวา โอลเเกติ แปลตรงตัวว่า วางมือไว้ที่หน้าผากแลดู ซึ่งกลับเป็นสำนวนไทยสันทัดว่า ป้องกันดู ตรงตัว

มีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกเล็กน้อยว่า เมื่อเรียงเป็นภาษามคธแล้ว ลองแปลดูตามตัว พร้อมทั้งนิกภาพด้วยว่า ถ้าทำอย่างที่เคยแปลนั้นแล้ว จะถูกกิริยาอาการที่แท้จริงหรือไม่ ถ้าถูกและเป็นไปได้ก็เป็นอันใช้ได้ แม้จะไม่ถูกตรงตัวทีเดียวนักก็พอไปได้ แต่บางทีก็เผลอไปเหมือนกัน

เช่นความไทยว่า เตะ นิกถึงภาพว่าเตะ คือการประหารด้วย เค้า แต่งไปว่า ปาเทหิ ปหริติ อย่างนี้ แม้ใช้ถูก แต่ผิดที่วจนะ ก็ถือว่าเป็นผิดศัพท์ เพราะคนเราจะเตะทีเดียว ๒ เค้า เป็นไปไม่ได้

ดังนั้น เป็นต้น จึงควรพินิจพิจารณาให้รอบคอบด้วย

บทที่ ๕

ศัพท์และความหมาย

ผู้ที่จะแต่งประโยคบาลีได้ดีจะต้องจำศัพท์ได้มากพอสมควร การจำศัพท์ได้ถือว่าเป็นอุปการะเบื้องต้น เหมือนมีวัตถุดิบอยู่ในมือพร้อมที่จะประกอบหรือปรุงรูปเป็นภัณฑะต่างชนิดได้ ฉะนั้น เมื่อจำศัพท์ได้แล้วขั้นต่อไปก็ต้องรู้ความหมายของศัพท์นั้นๆ ว่ามีเพียงใดแค่นั้น รู้จักวิธีใช้ศัพท์เหล่านั้นว่าศัพท์นี้เขาใช้ในกรณีใด หรือในกรณีใดต้องใช้ศัพท์เช่นใด พร้อมทั้งรู้จักวิธีปรุงศัพท์เหล่านั้น ก่อนที่จะเรียงเข้าเป็นประโยคตามหลักการเรียง

นอกจากนั้น การใช้ศัพท์พลิกแพลงไปในรูปต่างๆ โดยถูกวิธีก็จัดเป็นอุปการะอย่างหนึ่งเหมือนกัน เพราะบางทีเนื้อความอย่างเดียวกันนั้น อาจปรุงศัพท์เป็นรูปนั้นรูปนี้ก็ได้ โดยที่ความหมายยังคงเดิม แปลได้เท่าเดิมดังนี้ เป็นทางออกสำหรับผู้จำศัพท์ไม่ค่อยแม่นยำนัก

ในบทนี้ จึงจะกล่าวถึงเรื่องศัพท์พร้อมทั้งกระบวนการต่างๆ อัน

เกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องศัพท์ เพื่อเป็นแนวทางให้รู้จักวิธีต่างๆ ที่กล่าวแล้วนั้น โดยจะแสดงไปเป็นข้อๆ ตามลำดับ ดังนี้

- การประกอบศัพท์
- การใช้ศัพท์ในประโยค
- การใช้ศัพท์เป็นคู่กัน
- การใช้ศัพท์แทนกัน
- การใช้ศัพท์ที่มีลักษณะคล้ายกัน
- การแปลงศัพท์
- ความหมายของศัพท์

การประกอบศัพท์

ดังกล่าวมาข้างแล้วในบทก่อนๆ ว่า ศัพท์ต่างๆ ก่อนที่จะนำไปเรียงเข้าประโยคจะต้องปรุงด้วยเครื่องปรุงให้ครบตามหลักไวยากรณ์เสียก่อน มิใช่ใส่เข้าไปโดดๆ โดยปราศจากเครื่องประดับเลยและเมื่อปรุงศัพท์นั้นแล้ว จำเป็นต้องรู้ว่าศัพท์นั้นเป็นศัพท์ประเภทใด เป็นศัพท์กิริยาและทำหน้าที่อะไรในประโยค คือ เป็นประธาน เป็นกิริยาหรือเป็นกรรม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อจะได้ปรุงศัพท์ให้ถูกหน้าที่และประการสำคัญก็คือเป็นศัพท์เช่นใด ต้องปรุงตัวเครื่องปรุงตามแบบของศัพท์เช่นนั้นให้ครบ จะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ถือว่าผิดทันที เช่น

ถ้าเป็นศัพท์นาม ก็ต้องปรุงด้วยเครื่องปรุงนาม คือ ลิงค์ วจนะ วิภัติติ ครบ

ถ้าเป็นศัพท์อาชยาด ก็ต้องปรุงด้วยเครื่องปรุงในอาชยาด มี
วิภัตติ กาล บท วจนะ บุรุษ ธาตุ วาจก และปัจจัย ครบทั้ง ๘ อย่าง

ถ้าเป็นศัพท์กิริยาภิตก ก็ต้องปรุงด้วยเครื่องปรุงของภิตก มี
วิภัตติ วจนะ กาล ธาตุ วาจก และปัจจัย ครบ

ถ้าประกอบศัพท์มีเครื่องปรุงไม่ครบ ศัพท์นั้นก็ถือว่าเป็นบกพร่องและ
จัดเป็นผิดไวยากรณ์ ทำให้เสียคะแนน และการประกอบศัพท์นั้นแม้จะ
มีครบทุกศัพท์ แต่ประกอบผิดไปเป็นบางอย่าง เช่น ผิดวจนะบ้าง ผิด
ลึงค์บ้าง ดังนี้ ก็จัดเป็นผิดเหมือนกัน ดังกล่าวมาแล้วในเรื่องไวยากรณ์
ยกตัวอย่างเช่น

: ภิกษุแสดงธรรมอยู่

: ภิกษุ ธम्म เทเสติ ฯ

ธम्म ผิด ต้องเป็น ธมมัม แม้จะตกเครื่องหมาย °ไปจะด้วยความ
พลังแผลงหรืออะไรก็ตาม จัดเป็นผิดทีเดียว เพราะ ธมม ยังเป็นศัพท์
เต็มโตๆ ยังไม่มีเครื่องปรุงอะไร คือ ยังขาดทั้งลึงค์ วจนะ และวิภัตติ

: เด็กฆ่างู

: ทารโก อหิ มเรติ ฯ

ในประโยคนี้ มเรติ ผิด ต้องเป็น มาเรติ เพราะลง เณ ปัจจัยใน
เหตุกัตตุวาจก ปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ ต้องที่ชะตันธาตุ จึงเป็น มาเรติ มเรติ
ยังไม่ได้ที่ชะ ฉะนั้นถือว่าในประโยคนี้กิริยา ลง เณ ปัจจัยในกัตตุวาจก
ข้อนี้ผิดทั้งวาจกและปัจจัย

ยังมีอีกข้อหนึ่งที่มักผิดกันโดยมาก ก็คือ ประกอบศัพท์ที่เป็น
สมาสผิดหลักไวยากรณ์ เช่น

(๑) หลักมีว่า คัพพ์ อี อุ การันต์ ใน บุ. เมื่อเข้าสมาส แล้ว ต้องรัสสะ เช่น เสฏฐิปปุโต วิญญภาโว โยคิวดตฺ เป็นตัน แต่นำมาใช้โดยไม่ได้รัสสะ เป็นว่า เสฏฐิปปุโต ดังนี้ เป็นต้น ชื่อว่าผิดหลัก

(๒) คัพพ์ที่จะเข้าสมาสกัน แบบวันทวสมาส นั้น จะต้องเป็น คัพพ์พวกเดียวกัน หรือเป็นหมวดเดียวกัน เช่น หมวดบริขาร, หมวดอวัยวะ, หมวดสัตว์บก, หมวดสิ่งมีชีวิต เป็นต้น

ไม่นิยมนำคัพพ์ต่างหมวดกันมาสมาสกัน เพราะทำให้แปลยาก เวลาหาอัญญาบท ถ้าต่างหมวดกันนิยมแยกเป็นคัพพ์ๆ แล้วใช้ จ คัพพ์ควบเสีย และไม่นิยมสมาสคัพพ์ต่างๆ จนยาวเหยียดเป็นรถไฟ แม้จะอยู่ในหมวดเดียวกันก็ตาม เช่น

: สกลตณฺฑุเล จเปตฺวา ภินฺนตณฺฑุเล จ อุทฺธนภปลลฺลาณี
จ อาทาย โถกํ ชีรสปฺปิรมฺภูผาณิตฺตฺยจ คเหตุวา ฯเปฯ
(๓/๓๑)

ไม่ใช่... ฯเปฯ ภินฺนตณฺฑุลอุทฺธนภปลลฺลาณี จ อาทาย ฯเปฯ เพราะ ข้าวสารกับกระเบื้องและเตา เป็นคัพพ์คนละหมวดกัน

ส่วนท่อนว่า ชีรสปฺปิรมฺภูผาณิตฺตฺยจ สมาสกันได้ เพราะเป็นประเภทเกิ้ลซเหมือนกัน

: ตสฺส หตฺถปาทา จ อฺกุชฺฉิณี จ กณฺณา จ นาสา จ มฺขณฺจ
น ยถาญฺจาเน อเหตุํ ฯ (๓/๑๒๑)

ไม่ใช่... หตฺถปาทอกุชฺฉิกณฺณนาสามุขํ เพราะแม้เป็นคัพพ์หมวด

เดียวกันก็ตาม แต่ว่าสมาสกันยาวเกินไป ทั้งความก็ไม่ชัดเจน คือไม่รู้ว่ามีมือข้าง เท้าข้าง ตาก็ข้าง ที่เป็นอย่างนั้น ถ้าแยกศัพท์ออกตามแบบ จะทำให้มองเห็นชัดเจนกว่า

: เอโก เอกสฺส มิตฺตทุพฺภิกฺโขโร **ปุตฺตทวารเขตฺตวตฺตฺ-**
โคมทิสาทิสฺสุ อปรชฺฌนฺโต (๒/๑๕๑)

ศัพท์สมาสในประโยคนี้ประกอบด้วยศัพท์ ๓ หมวด คือ คน ลัตัว ที่ดิน แต่ท่านนำมาสมาสเพราะความจำเป็นบังคับ คือศัพท์นี้เป็นศัพท์ที่ต้องแปลถอน ถ้าหากเรียงไว้ ๓ ตอน จะยิ่งแปลลำบากขึ้นอีก ทั้งไม่มีที่ใช้ด้วย ท่านจึงเรียงอย่างนี้

นอกจากการประกอบศัพท์ผิดโดยวิธีดังกล่าวแล้ว ยังมีการประกอบศัพท์ผิดหลักไวยากรณ์อีก เช่น

ความไทยว่า	ซึ่งธิดา	ประกอบว่า	ธิดํ	(ธิดรํ)
ความไทยว่า	ซึ่งบิดา	ประกอบว่า	บิดํ	(บิดรํ)
ความไทยว่า	ซึ่งมารดา	ประกอบว่า	มาตํ	(มาตฺรํ)
ความไทยว่า	ซึ่งตน	ประกอบว่า	อตตํ	(อตฺตานํ)
ความไทยว่า	ด้วยใจ	ประกอบว่า	มเนน	(มนฺสา)
ความไทยว่า	แก่พี่ชาย	ประกอบว่า	ภาตฺตฺสฺส	(ภาตฺ)
ความไทยว่า	ซึ่งพระราชา	ประกอบว่า	ราชํ	(ราชานํ)
ความไทยว่า	ซึ่งพระพรหม	ประกอบว่า	พฺรหฺมํ	(พฺรหฺมานํ)

การใช้ศัพท์ในประโยค

การใช้ศัพท์ภาษามคธ ในประโยคจะต้องให้ตรงกับความหมาย ในความไทย เพราะศัพท์แต่ละศัพท์มีความลึกซึ่งต่างกัน แม้จะแปลเป็นไทยอย่างเดียวกันก็ตาม เช่น ความไทยว่า “กิน” ต้องดูเจ้าของกิริยาก่อนว่าใครกิน กินอะไร แล้วใช้ศัพท์ไปตามความหมายนั้น เช่น

คนกินข้าว ต้องใช้ว่า มนุสฺโส โภชนํ ภูษติ ฯ

คนกินผลไม้ ต้องใช้ว่า มนุสฺโส ผลานิ ขาติ ฯ

คนกินน้ำ ต้องใช้ว่า มนุสฺโส อุทกํ ปีวติ ฯ

โคกินหญ้า ต้องใช้ว่า โคโณ ติณานิ ขาติ ฯ

ประโยคเหล่านี้ถ้าใช้เป็นที่ว่า มนุสฺโส โภชนํ ขาติ, อุทกํ ภูษติ หรือ โคโณ ติณานิ ภูษติ ฯ ดังนี้ก็ผิด ผิดเพราะใช้ศัพท์ผิดความหมายของศัพท์

ได้กล่าวมาบ้างแล้ว ในเรื่องไวยากรณ์เกี่ยวกับ การใช้ศัพท์ต่างๆ ในที่นี้ ขอกล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้ศัพท์บางศัพท์ที่น่ารู้ เพื่อเป็นแนวทาง คือ

การใช้ ก็ ศัพท์

ก็ ศัพท์ มีวิธีใช้มากมายทั้งในรูปของ ก็ ในรูปที่แปลงเป็น ก เช่น โก กา กํ ในรูปที่มีบทอื่นนำหน้าและตามหลัง เช่น โกจิ กาลิ เยเกจิ เป็นต้น แต่ละรูปนั้นนอกจากมีความหมายแปลกันออกไปแล้วยังมีวิธีใช้ต่างกันออกไปด้วย ดังจะยกมาชี้แจงพอเป็นแนวทางดังนี้

(๑) ในประโยคคำถาม ที่มีสำนวนไทยว่า หรือ โหม อยู่ด้วย และโดยมากจะเป็นประโยคเลขใน ให้เรียง ก็ ไว้ต้นประโยค โดยไม่มีศัพท์อื่นขวางหน้า แต่ถ้าไม่เรียง ก็ ไว้ด้วย ให้เรียงกิริยาคุณพากย์ไว้ ต้นประโยคเลย กิริยาที่วางไว้ต้นประโยคทำหน้าที่แทน ก็ ได้ เช่น

ความไทย : ดูก่อนอาวุธทั้งหลาย ก็ข้อนั้นสมควรแก่พวกคุณ
ละหรือ

เป็น : ก็ ปเนตฺ ออาวุธ ตุมหากํ ปฏิรูป ๑

ความไทย : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ไปกับพ่อค้าเงินมา
ดอกหรือ

เป็น : ก็ ภิกขเว มหาธนาณิเสน สทุธิ น คมิตถ ๑

ความไทย : ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็น
ทำวสัฏกจะจอมเทพหรือหนอ

เป็น : ทิฏฺฐโจ โข ภนฺเต ภควตา สกุโก เทวานมินุโท ๑

(๒) ในประโยคคำถาม หากมีสำนวนไทยว่า อะไร อยู่ ให้ใช้
ก็ ในรูปทศุตยาริภัตติ แล้วเรียง ไว้หน้ากิริยาที่ตนสัมพันธ์เข้าด้วย ก็ ใน
ที่นี่มีฐานะเป็นอวุตตกัมม เช่น

ความไทย : ที่นั่น นายช่างแก้วมณีตะมัน แล้วเขี่ยออกไปด้วย
พูดว่า มึงจะทำอะไร ด้วยกำลังความโกรธที่เกิดขึ้น
ในพระเถระ (สนามหลวง ๖/๒๕๒๖)

เป็น : อถ นํ มณิกาโร เถเร อุปฺปนฺนโกธเวเคน ตวํ ก็
กโรสีติ ปาเทน ปหริตฺวา ขิปี ๑ (๕/๓๔)

ความไทย : เมื่อลูกชายเราบวชแล้ว บัดนี้เรายังทำอะไรในบ้าน
ก็ได้

เป็น : มม ปุตเต ปพพชิต อหิ อิทานิ เคเห กิ
กริสฺสามิ (๖/๑๓๙)

(๓) ในประโยคคำถาม ที่มีสำนวนไทยว่า **เพราะเหตุไร.....**

เพราะอะไร อาจใช้ **กสุมา** หรือ **กิการณา** ใดอย่างหนึ่ง แล้ว
เรียงไว้ต้นประโยคเหมือน **กิ** ในประโยคคำถาม หากมีสำนวนไทยว่า
เพราะเหตุไรหนอ หรือ **เพราะเหตุไรหนอแล** นิยมใช้ **กิ นุ โข** ไม่ใช่
กสุมา **นุ โข** เช่น

ความไทย : เพราะเหตุไร พวกเขาจึงทำกันอย่างนี้ เพราะว่า
นี่มิใช่การประกอบของพวกนักบวชเลย

เป็น : กสุมา เอว กโรถ น หิ เอส ปพพชิตานํ โยโค
(๖/๑๓๙)

ความไทย : เพราะเหตุไรหนอ ทั้งลูกชายทั้งสามี ของเราจึง
โง่เข้กันอยู่

เป็น : กิ นุ โข เม ปุตโต จ ปติ จ จิรายนฺติ
(๖/๑๓๙)

(๔) หากข้อความในประโยค มีคำว่า **อะไร** หรือ **ใด** อยู่ด้วย
แต่ไม่ใช่เป็นคำถามคลุมทั้งประโยคเป็นเพียงข้อความส่วนหนึ่งของ
ประโยค นิยมใช้เรียง **กิ คัพฺท** ในรูปที่แจกวินัดติแล้ว และนิยมเป็น
รูป วิเสสนะของคัพฺทที่ตนขยายนั้น แล้ววางไว้หน้าคัพฺทที่ตนขยายนั้น
ซึ่งอาจจะอยู่ต้นประโยค หรือกลางประโยคก็ได้ แล้วแต่เนื้อความไม่ใช่

ต้องวางไว้ต้นประโยคเหมือน ก็ ในประโยคคำถาม เช่น

ความไทย : พวกพราหมณ์เหล่านี้มีกำลังด้วย มีมากด้วย ถ้าเราพูดอะไรในที่สมาคม ทุกคนแม้ทั้งหมดก็จะลุกขึ้นเป็นกลุ่ม

เป็น : เอเต พลวนโต เจว พหู จ, สเจ สพุเพล์ สมาคมภูจาเน กิณฺจิก กเถสุสามิ สพุเพปี วคฺค-วคฺเคน อฏฺฐจฺเหยยฺ (กิณฺจิก เป็นวิเสสนะของ วจฺน) (๖/๑๐๗)

ความไทย : พระเถระคลี่ผ้าเก่าที่เขาnungตรวจดู ไม่เห็นส่วนใดที่พอจะถือเอาแม่พอทำเป็นผ้ากรองน้ำได้ จึงแขวนไว้ที่กิ่งไม้กิ่งหนึ่ง พร้อมทั้งกระเบื้อง

เป็น : เตน ปน นิวตถปิโลตคภณฺทํ โอลเณโต ปริสฺสาวนกรณฺมตตฺมปิ คยฺหุปคํ กณฺจิก ปเทล์ อทิสฺวา กปาเลน สพุธี เอกิสฺสา รุกฺขสาขาย จเปลิ

(๕) ก็ ศัพท์ในรูปของ ก็ กิติ กา กิติ โก กิติ ใช้ในประโยคคำถามเท่านั้น ไม่ได้ใช้ในประโยคบอกเล่าธรรมดา แม้ในประโยคธรรมดาจะมีสำนวนว่า ใคร อะไร อยู่ก็ตาม ต้องใช้ ก็ ศัพท์ที่มี จิตตาม เป็น โกจิ กาลิ กิณฺจิก ซึ่งแปลว่า ใคร ๆ .....อะไรๆ แต่สำนวนไทยสันทัดแปลสั้น ๆ ว่า ใคร อะไร เฉยๆ เช่น

ความไทย : ก็อะไรอยู่ในห้องนั้น สามเณร

เป็น : ก็ ปเนตฺสฺมี คพฺเภา โหติ สามเณร

ความไทย : ไม่มีอะไรหรรอครับ

เป็น : น กิณฺจิ ฆนฺเต ไมฺไซฺ น กิ ฆนฺเต

ความไทย : ในสามอย่างนั้น ที่ชื่อว่านิมิต ได้แก่ การที่เมื่อภิกษุ ทำกิจมีปรับพื้นที่เพื่อสร้างเสนาสนะอยู่ เมื่อพวกคฤหัสถ์ถามว่า ท่านทำอะไร ขอรับ ใครใช้ให้ท่านทำ ให้คำตอบว่า ไม่มีใครให้อาตมาทำ

เป็น : ตตฺถ นิมิตฺตํ นาม เสนาสนตฺถ ภูมิปริกมฺมาทีนิกโรนฺตสฺส กิ ฆนฺเต กโรติ โภ การาเปตฺติคิหิทิ วุตฺเต น โภจิติ ปฏฺวิจณฺ (วิสุทฺธิ ๑/๕๐)

ไม่ใช่ : ๗เปฯ น โภติ ปฏฺวิจณฺ

(๖) ในประโยคบอกเล่าธรรมดาที่มีเนื้อความปฏิเสธ และไม่ต้องการคำตอบ มีสำนวนไทยว่า **“จะมีอะไร... จะมีประโยชน์อะไร... จะต้องการอะไร...”** แล้วต่อด้วยสำนวนไทยว่า **“ด้วย”** หรือ **“กับ”** นิยมใช้ ก็ คัพทวางไว้ต้นประโยค ต่อด้วยนิบาต (ถ้ามี) ต่อด้วยนามเจ้าของซึ่งต้องเป็นจตุตถีวิภัตติ แล้วจึงตามด้วยบทที่ถูกปฏิเสธ ซึ่งประกอบเป็นตติยาวิภัตติเสมอ เช่น

ความไทย : เราจะมีประโยชน์อะไร **ด้วยการ**เป็นอยู่
(เราจะอยู่ไปทำไม)

เป็น : กิ เม ชีวิตฺน (๖/๑๓๔)

ความไทย : สำหรับบุคคลผู้มีปัญญาทรามเช่นท่าน จะมีประโยชน์อะไรด้วยชญา **จะมีประโยชน์อะไรด้วย** หนั่งเสื่อเหลืองอันมีเล็บ

เป็น : กินดาทิสสส ทุปฺปณฺณสส ปุคฺคสส ชฎาหิ, กิ
สขุเรน อชินจฺมเมน (๘/๑๑๓)

ความไทย : เราจะต้องการอะไรกับการเที่ยวบิณฑบาตใน
ตระกูลของคนอื่นเป็นอยู่

เป็น : ก็ เม ปรกฺุเลสุ ปิณฺฑทาย ชีวิตฺเตน (๖/๑๐๓)

(๓) ในกรณีทีบทถูกปฏิเสธ (กรณี ตติยาวิภัตติ) ตามข้อ (๖) นั้น มีวิเสสนะอยู่ด้วย หากเป็นวิเสสนะนามให้เรียงไว้หน้า หากเป็นวิเสสนะกิริยากิตก์ ให้เรียงไว้หลังกรณีนั้น เช่น

ความไทย : จะประโยชน์อะไรสำหรับฉัน ด้วยคุณ ซึ่งหนีไป
แล้วหรือมาแล้ว

เป็น : ก็ ปน มยฺหํ ตยา ปลายิตฺเตน วา อาคเตน วา
(๘/๒๔)

ความไทย : ดูก่อนวักกฺลิ ร่างกายเปื่อยเน่านี้อันเธอเห็นแล้ว จะ
มีประโยชน์อะไรแก่เธอ

เป็น : ก็ เต วกฺุกลิ อิมินา ปุติกาเยน ทิฏฺฐเณ
(๘/๘๓)

(๘) ในประโยคบอกเล่าที่มีเนื้อความปฏิเสธเชิงถาม และไม่ต้องการคำตอบเช่นเดียวกับข้อ (๖) หากไม่แต่งเป็น ก็ ดังกล่าว ให้ประกอบเป็นรูป โก อตุโล แทน โดยวางตัวกรณะ ไว้หน้า โก อตุโล และต้องวาง โก ไว้หน้า อตุโล เสมอ เช่น

ความไทย : จะประโยชน์อะไรกับปาฏิโมกข์ที่ท่านฟังหรือไม่ฟัง

- เป็น** : ปาฐิโมกฺเขน สุเตน วา อสฺสุเตน วา โโก อตฺโถ
- ความไทย** : จะมีประโยชน์อะไร ด้วยคุณที่ลึกลับ อันท่านแสดง
แก่มหาชนเพราะเหตุบาตรไม้ฝูๆ
- เป็น** : ฉวสุส ทารุณยปตตสฺส การณา ปฏิจณฺณนคฺคฺเณน
มหาชนสฺส ทสฺสิเตน โโก อตฺโถ (๖/๖๑)

การใช้ อลั คัพท์

อลั คัพท์ ใช้ในความหมาย ๒ ประการ คือ ในความหมาย
ปฏิเสธ แปลว่า “อย่าเลย, พอละ, พอที, พอกันที” และในความหมาย
แห่ง อรท คัพท์ แปลว่า “ควร, เพียงพอ, อาจ” มีวิธีใช้และหลัก
การพอเป็นข้อสังเกตดังนี้

(๑) ในประโยคที่ปฏิเสธเฉยๆ ว่า **อย่าเลย** แล้วขึ้นประโยคใหม่
ต่อไป ให้เรียง อลั ไว้ต้นประโยค ทีเดียว

- ความไทย** : อย่าเลย พระคุณเจ้า คุณแม่ของผมจะดูแล
- เป็น** : อลั อยฺย, มาตา เม ตชฺเชสฺสติ (๓/๓๘)
- ความไทย** : พอทีเถอะ พวกคุณ พวกคุณอย่าเศร้าโศก อย่า
รำไรไปเลย
- เป็น** : อลั อาวุโส, มา โสจิตฺถ มา ปริเทวิตถ
(สมนต. ๑/๕)

(๒) ในประโยคปฏิเสธ ที่ระบุงสิ่งที่ถูกปฏิเสธและผู้ปฏิเสธไว้ด้วย
ให้เรียง อลั ไว้ต้นประโยค เรียงผู้ปฏิเสธเป็นจุดตัดอิวิภคิตติ (สมปทาน)

ไว้ถัดไป และเรียงสิ่งที่ถูกปฏิเสธ (กรณ) ไว้สุดท้ายค หากระบุอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เรียงไว้หลัง อลั ตามปกติ เช่น

ความไทย : ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ให้พระนางบวชเถิด อย่าปรินิพพานเลย

เป็น : ภนฺเต ปพฺพาเชถ นั, อลั ปรินิพฺพาเนน (๘/๒๒)

ความไทย : สำหรับพวกเรา พอละด้วยคนมีประมาณเท่านี้

เป็น : อลั อมฺหากั เอตฺตเกหิ (๓/๕๔)

(๓) ในประโยคที่มีสำนวนว่า “**ควรจะ, พอที่จะ**” หรือ “**ควรเพื่อ**” หากใช้ อลั ศัพท์ จะต้องกำหนดว่า มีบทประธานหรือไม่ ถ้ามีบทประธานอยู่ด้วยนิยมเรียงบทประธานไว้หน้า อลั และ เรียงคำว่า เพื่อไว้หลัง อลั โดยคำว่า เพื่อ นั้น หากเป็นกิริยาอาการ นิยมมีรูปเป็นตุ่ หากเป็นนาม นิยมมีรูปเป็นจตุตถวิภัตติ เช่น

ความไทย : ดูก่อนกิริยาทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๙ กิริยาไม่เข้าไป ควรที่จะเข้าไปและเข้าไปแล้ว ควรจะนั่งใกล้

เป็น : นวหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมฺนฺนาคตํ กุลั อนุปคนฺตวา จ อลั อุปคนฺตํ อุปคนฺตวา จ อลั อุปนินฺสีติตุ่ (๓/๘)
(ในประโยคนี้ อลั เป็นกิริยาคุณพากย์ กัมมวาจก)

ความไทย : ดูก่อนชาวกาลามะควรที่ท่านทั้งหลายจะสงสัย ควรที่จะเคลือบแคลง

เป็น : อลัม ทิ โว กาลามา กงฺขิตฺตุํ, อลัม วิจิกฺกฉิตฺตุํ
(ในประโยคนี้ อลัม เป็นกิริยาคุณพากย์)

(๔) อลัม คัมพท์ที่ใช้ในความหมายว่า พอ อาจ ที่เป็นวิเสสนะของบทประธาน จะเรียงไว้หน้าบทประธานหรือหลังบทประธานก็ได้แล้วแต่ว่าจะเน้นความหรือไม่ และคำว่า เพื่อ ที่ตามมานั้น นิยมเรียงไว้หลัง อลัม เช่นกัน เช่น

ความไทย : แต่การบูชาพระศาสดา อาจที่จะเป็นประโยชน์แก่เรา ในโกฏีกัปปเป็นอนน

เป็น : สตถุ ปุชา ปน เม อเนกาสุ กปฺปโกฏฺฐิสฺสุ อลัม หิตาย เจว สุขาย จ (๓/๑๓๕)

ความไทย : การกระทำเพียงเท่านั้น ก็พอเพื่อประโยชน์แก่พวกเรา

เป็น : อลัม โน เอตฺตํ หิตาย สุขาย

(๕) อลัม คัมพท์ที่ใช้ในความหมายว่า พอละ อาจ ที่เป็นวิกติกัตตานิยมเรียงไว้หน้ากิริยาว่ามีว่าเป็น หรือเรียงแบบวิกติกัตตาทัวๆ ไป เช่น

ความไทย : พระโอวาทที่พระวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านนั้น ทรงประทานแล้วในวันเดียวเท่านั้น ได้เพียงพอไปถึง ๗ ปี

เป็น : เอกทิวสํ ทินฺโนวาโทเยว หิสฺส สตฺตณฺณํ สํวฺจจฺจรานํ
อลัม อโหสิ (๖/๑๐๐)

ความไทย : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็น

ผู้ขยันไม่เกียจคร้านในกิจที่จะพึงช่วยกันทำ ถึงพร้อมด้วยปัญญา พิจารณาอันเป็นอุบายในกิจนั้น อาจทำอาจจัดได้

เป็น : อธิ ภิกษุเว ภิกษุ ๆ เปฯ ตตถ ทกฺโข โหติ อนลโส ตตฺรปูยายาย วิมฺสาเย สมฺนฺนาคโตะ อลฺ กาดฺ อลฺ สวีธาตุํ (ม.จ.ล. ๑/๑๕๕)

การใช้ ปจฺม และ ตาว ศัพท์

ศัพท์ คือ ปจฺม และ ตาว ต่างก็แปลว่า ก่อน เหมือนกัน และเป็นกิริยาวิเสสนะเช่นกัน แต่มีวิธีใช้ต่างกันอยู่ ในที่นี้พอจะให้หลักสังเกตตามที่ท่านใช้ในปกรณ์ทั้งหลายได้ดังนี้

(๑) คำว่า **ก่อน** ในความหมายก่อนหลังตามปกติธรรมดา คือที่แรก ครั้งแรก ของกิริยาอาการอื่นๆ เช่น ไปก่อน พุดก่อน มาก่อน นอนก่อน เป็นต้น นิยมใช้ ปจฺม ซึ่งเข้าได้ทั้งกิริยาในระหว่างและกิริยาคุมพากย์ เช่น

ความไทย : เพราะโทษ คือฉาดทกภัยในเมืองเวสาสินนั้นพวกคน ตกยากได้ทำกาละก่อน

มคธ : ตตถ ฉาดทโกเสน ปจฺมํ ทุคฺคตมฺนุสฺสา กาลมกํสุ (๗/๘๗)

ความไทย : ข้าแต่คุณพ่อทั้งหลาย ดิฉันจะไปก่อนเสียทีเดียว ตามคำของพ่อแล้ว ไม่สมควร แม้ก็จริง

มคธ : ตาตา กิญฺจาปี มยหํ สสุรสฺส วจเนน ปจฺมเมว

คณนํ น ยุตตํ (๓/๖๓)

ความไทย : พระองค์ใดพูดก่อนว่า อาตมาซื้อจุฬปันทก จงจับมือพระองค์นั้นไว้

มคธ : โย ปจมี อหํ จุฬปนถโกติ วทติ, ตํ หตเถ คณนํ (๒/๘๒)

(๒) ในบางกรณีท่านใช้ศัพท์ว่า ปจมตรํ หรือ ปุเรตรํ ที่แปลว่า ก่อนกว่า แทน ปจมี บ้าง เช่น

ความไทย : ก็ในที่ที่พระพุทเจ้าไม่ทรงคั่นเคย การที่ภิกษุรูปหนึ่ง ผู้จะบอก(วิธี)ปูอาสนะล่วงหน้าไปก่อนย่อมควร

มคธ : พุทธานํ ปน อปริจิตฎฐาเน อาสนปถณตติ อากิขนุเตน เอเกน ภิกขุณา ปจมตรํ คนตุํ ฎฎฐติ (๑/๖๕)

ความไทย : (อันหญิงผู้อยู่ในตระกูลสามี) ไม่พึงขึ้นที่นอนนอนก่อนแม่ผัว พ่อผัว และสามี

มคธ : สสุสุสุสุสามีเกหิ ปุเรตรํ สยนํ อารุยห น นิปชชิตพพิ (๓/๖๓)

(๓) คำว่า ก่อน ในความหมายที่ตัดตอนข้อความอื่น ซึ่งไม่พึงประสงค์ไว้ มุ่งเอาเฉพาะเรื่องเฉพาะกิจที่พึงประสงค์เท่านั้น เช่น ยกไว้ก่อน, พิจารณาดูก่อน, เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ก่อน เป็นต้น นิยมใช้ ดาวเข้า มาตัดตอน เช่น

ความไทย : อุบาสก ท่านจงกระทำเชือกพันศึรชะเราให้หย่อนก่อน แล้วตรวจดูนกกระเรียนนี้ มันตายแล้ว หรือ

ยังไม่ตาย (สนามหลวง ป.ธ.๖/๒๕๒๖)

มคธ : อุปาสก สีลเวจฺจนํ ตาว เม ลีถิลํ กตฺวา อิมํ
โกญฺจํ โอลฺเกทฺธิ, มโต วา โน วา (๕/๓๓)

ความไทย : เพื่อจะแสดงความพิสดารแห่งวิสุทธิธรรมครั้งนั้น จึง
มีปัญหากรรมนี้ปรารภศีลก่อนว่า ศีลคืออะไร ฯลฯ

มคธ : วิตุถารมสฺส ทสฺเสตฺถํ สีลํ ตาว อารพฺภ อิทํ
ปญฺหากมมํ โหติ ก็ สีลํ ฯเปฯ (วิสุทธิ ๑/๑๓)

พึงดูประโยคต่อไปนี้เปรียบเทียบ เพื่อเป็นแนวสังเกต

สพฺพเมว ตาว อิทํ สีลํ อตฺตโน สีลนลกฺขณน เอกวิธํ
(วิสุทธิ ๑/๑๒)

ปัสฺสุกฺกิงคํ ตาว คหปติทานจิวโร ปฏิกฺขิปามิ ปัสฺสุกฺกิงคํ
สมาทฺยามีติ อิเมสฺสุ วจเนสฺสุ อญฺยตเรณ สมาทฺยิณฺโณ โหติ, อิทํ
ตาเวตฺถล สมาทานํ (วิสุทธิ ๑/๑๓)

การใช้ อิตฺร ศัพท์

ที่แปลว่า “อีก...หนึ่ง” เช่น อีกคนหนึ่ง เป็นต้น ใช้ในกรณีที
ข้อความข้างต้นได้เอ่ยถึงคนหลายคน หรือหลายสิ่งแล้ว ต่อมาได้แยก
กล่าวกริยาของแต่ละคนออกไป เมื่อกล่าวถึงคนแรกไปแล้ว จะ
กล่าวถึงอีกคนที่เหลือสุดท้าย นิยมใช้ อิตฺร ศัพท์แทนผู้นั้น เช่น

: (นารโท) อาจริย ตุมหากํ อิตฺร นิปนฺนภาวํ น ชานามิ,
ขมถ เมติ วตฺวา ตสฺส กนฺทนตฺสเสว พหิ นิขุมิ ฯ

อิตรโรปี อัยมฺ ปวิสฺนฺโตปี มํ อุกฺกเมยฺยาติ ฯ (๑/๓๘)

: มรณภเยน ตชฺชิตฺตสฺส ปนฺสฺส (จฺนฺทสฺสุกริกสฺส) พหิ
นิกฺขมฺนํ นิวาเรตุํ อสฺสโกนฺโต สฺพฺโพ เคหฺชนो
ฯเปฯ รุกฺขนฺโต อจฺฉติ ฯ **อิตรโรปี** อนฺโตเคเหยฺเว
นิริยสฺนฺตาเปน วิรวนฺโต อีโต จีโต จ วิจฺรติ ฯ
(๑/๑๑๘)

แต่ในสิ่งที่มีเป็นคู่กันโดยธรรมชาติอยู่แล้ว เช่น มือเท้า ตาหู
ผิวหนัง เป็นต้น เมื่อกล่าวถึง สิ่งหนึ่ง ข้างหนึ่ง คนหนึ่งแล้ว จะ
กล่าวถึงคนหรือสิ่งที่เหลือซึ่งเป็นคู่กันนั้น ก็นิยมใช้ อิตร คัพฺทฺ แทน
แม้ว่าจะยังไม่กล่าวถึงมาก่อนเลยก็ตาม เช่น

: โส (ภิกฺขุ) เอเกน หตฺเถน ปตฺตํ คณฺหนฺโต **อิตรเรน**
กาวฺภูํ ปิพฺพิ ฯ

การใช้ อปร คัพฺทฺ

ที่แปลว่า “**อื่นอีก**” ใช้ในกรณีที่กำหนดบุคคลสัตว์หรือสิ่งอื่น
จากที่กล่าวมาแล้ว คือจะต้องมีบุคคลสัตว์สิ่งของถูกกล่าวถึงมาแล้ว
อย่างหนึ่ง และคัพฺทฺที่ อปร เข้าด้วยนั้นจะต้องเป็นคัพฺทฺ ที่เสมอกันกับ
คัพฺทฺต้น โดยคุณธรรม ฐานะ หรือชนิดเป็นต้น ตัวอย่างเช่น

: อตีเต พาราณสิยํ พาราณสีราชาเช รชฺชํ กาเรนฺเต
เทวโล นาม ตาปฺโล ฯเปฯ วเสยฺยาม เอกเรตฺตี
สาลายนฺติ อาห ฯ กุมฺภกาโร ฯเปฯ สาลํ นิยฺยาเทสิ ฯ

ตลมี ปวีลิตวา นิลินเน, **อปโรปี** นารโท นาม
ดาบโส หิมวนต์โต อาคนตุวา ฯเปฯ (๑/๓๗)

: **สา** ปน เถเรน “กเถทียะวาติ” วุจจมานา อาท ฯเปฯ
เถโร อญญานิปี วิมานทวารานิ คนตุวา อาคตาคตา
อปราบิ เทวธิตโร ปุจฉิ ฯ (๖/๑๗๕)

ใน ๒ ประโยคนี้ อปร ศัพท์ ใช้เป็นวิเสสนะของดาบสและเทพ
ธิดา อื่นซึ่งก็เป็นดาบส และเป็นเทพธิดาเหมือนกับศัพท์ที่กล่าวมาแล้ว
ข้างต้น

การใช้ อัญจน ศัพท์

ที่แปลว่า “**คนหนึ่ง สิ่งหนึ่ง**” ใช้ในกรณีที่กำหนดบุคคล สัตว์
สิ่งของ ที่ไม่แน่นอนแจ่มชัดลงไปว่า เป็นบุคคล สัตว์สิ่งของไหนกัน
แน่ เพียงแต่ให้รู้ว่าเป็นคนหนึ่ง ตัวหนึ่ง หรือสิ่งหนึ่งเท่านั้น เช่น
ตัวอย่างว่า

: อปฺปมาทโรโต ภิกขุติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตุถา เซตวเน
วิหรนโต **อัญจนธโร** ภิกขุํ อารพฺภ กเถสิ ฯ (๒/๑๑๑)
(แสดงว่าในที่นี้ทรงปรารภภิกขุรูปหนึ่ง ซึ่งไม่แน่ชัดลงไป
ว่ารูปร่าง มีชื่อว่าอย่างไร เป็นต้น)

: โย ทณฺเฑน อทณฺเฑสุ อปฺปทฺฐเจสุ ทุสฺสติ
ทสนนฺมญฺจธโร จานํ ชิปปเมว นิคฺจฉติ ฯ (๒/๑๙)
(แสดงว่าในที่นี้บุคคลนั้นย่อมประสพฐานะอย่างหนึ่งใน ๑๐
อย่างแน่ แต่ไม่แน่นอนชัดเจนลงไปว่าเป็นอย่างไร)

การใช้ เอก ศัพท์

ที่แปลว่า “หนึ่ง” เป็นได้ทั้งสังขยา และลัفظนาม มีวิธีใช้ต่างกัน คือ เอก สังขยา ใช้ในกรณีนับจำนวน เช่น หนึ่งคน สองคน เป็นต้น เอกลัفظนาม ใช้ในกรณีกำหนดบุคคล ลัตว์ สิ่งของ ที่ยังไม่ปรากฏชัด ไม่แน่นอน มีคติดุจ อัญญตร ศัพท์ ดังกล่าวแล้ว เช่น

: อถ นั **เอโก** ทหฺรภิกขุ กตฺวิสุสสา ตุมฺเหติ ปุจฺฉิตฺวา
ฯเปฯ (๑/๓๖)

: **เอโก** กิร สาวตฺถิวาสี กุลฺปุตฺโต สตถุ สนฺติเก
ธมฺมกถํ สุตฺวา สาสเน อูรํ ทตฺวา ปพฺพชิตฺโต
ลหฺรฺฐปสมฺปโท ติสฺสตุเถโร นาม อโหสิฯ (๒/๑๔๕)

นอกจากนี้ ยังใช้กรณีที่แยกส่วนย่อย ออกจากส่วนใหญ่ เพื่อกำหนดได้สะดวก มิใช่เป็นการนับจำนวน เช่น

: เอวํ เทเสฺนตฺสส ปน ตถาคตฺสส สนฺติเก นิลินฺนํ
เตสํ **เอโก** นิลินฺนโกว นินฺททายิ, **เอโก** อองฺคฺลฺยา ภูมึ
วิลิชนฺโต นิสิตฺติฯ (๓/๒๕)

อนึ่ง เอกลัفظนาม ถ้าใช้ในกรณีเน้นให้ความหนักแน่นขึ้น ท่านใช้ศัพท์นี้ ควบกัน ๒ ศัพท์ เป็น **เอเกก** แปลว่า แต่ละคนแต่ละอย่าง เช่น

: เตตฺตีสทฺเวปฺตฺตา อตฺตโน กุมฺเภ รตนฺปฺลลฺงเก นิ
สึทิสฺสุฯ เตตฺตีสาย กุมฺภานํ **เอเกก**สมึ กุมฺเภ สตฺต
สฺตฺต ทนฺเต มาเปสิ, เตสุ **เอเกโก** ปณฺณาสโยชฺนา-

ยาโม ๆเปฯ (๒/๑๐๔)

พอสรูปได้ว่า

เอก ศัพท์ นำประโยค นำเรื่องได้ทั่วไปทั้งเจาะจงและไม่เจาะจง
อปร ศัพท์ ใช้เมื่อได้กล่าวถึงบุคคล ลัทธิ สิ่งของอย่างเดียวกับนามเจ้าของตนมาก่อนแล้ว (เช่นตัวอย่าง กล่าวถึงดาบสมาก่อน ตรัสถึงพระดำรัสนั้นมาก่อน)

อิตร ศัพท์ ใช้เมื่อได้กล่าวถึงคนหลายคนก่อน แล้วแยกกล่าวถึงทีละคน กล่าวถึงคนแรกไปแล้ว จะกล่าวถึงอีกคนที่เหลือ จึงใช้ อิตร ศัพท์ ได้

การใช้ เอยย เอยยฺ วิภคติ

ใช้ในกรณีที่ข้อความนั้น เป็นคำชักชวนเชิญชวนให้ทำ มิได้บังคับ จะทำหรือไม่ทำก็ได้ ไม่ทำก็ไม่มีโทษ ไม่มีความผิด และไม่เสียหายแต่อย่างไร แต่ถ้าทำตามได้ก็จะได้รับผลดีเอง เช่น

: เกรสส จ ตตถ เนว ภาตี น สาโลหิตา อตถิ, เกน สทธี มนุเตยย ฯ (๑/๑๐)

: ภนฺเต สเจ อยฺยา อิมํ เตมาสํ อิธ วเสยฺยํ , มยํ สรณฺสุ ปติฏฺเฐย สीलานิ คณฺเหยฺยามาติ อาหํสุ ฯ (๑/๘)

การใช้ ตพพ ปัจจัย

ใช้ในกรณีข้อความต่อนั้น เป็นความบังคับ ให้ทำก่อย่าง จะ

ไม่ทำไม่ได้ ไม่ทำแล้วจะมีโทษเสียหาย ซึ่งตรงกับสำนวนไทยว่า “ต้อง” นั้นเอง ส่วนมากใช้เน้นกิริยาคุณพากย์ ที่เป็นกัมมวาก และภาววาก เช่น

: กิ ปเนตฺ อวฺสุโส ปฏฺฐูปิ นนฺ อปฺปมตฺเตหิ ภวิตพฺพํ ฯ
(๑/๘)

: ภนฺเต สฺสุสาเน วสนฺเตน นาม อยฺเยน
มจฺฉมฺลํปฏิจฺฉติลคฺคาทินิ วชฺเชตฺตพฺพานิ, ทิวา น
นิตฺทายิตพฺพํ ฯ ฯเปฯ (๑/๖๓)

แสดงการใช้ศัพท์ในประโยคมาให้ดูพอเป็นแนวทาง เพื่อการค้นคว้าเองต่อไป ด้วยประการฉะนี้

การใช้ศัพท์เป็นคู่กัน

ศัพท์ในภาษามคธบางศัพท์ บางความหมาย มีศัพท์ที่เป็นคู่กัน เช่นเดียวกับภาษาไทย แต่เวลาใช้ศัพท์เรียงเข้าประโยค จะต้องเลือกศัพท์ที่มีลักษณะเป็นคู่ๆ คือ คู่ใคร คู่มัน ศัพท์ที่เป็นคู่เช่นนี้ มักมีรูปร่างคล้ายๆ กัน ประกอบด้วยปัจจัย เป็นต้น อย่างเดียวกัน เช่น ขชช คู่กับ โภชช ขาทนีย คู่กับ โภชนีย เป็นต้น เวลาใช้นิยมใช้ไม่ให้สลับคู่กัน ตัวอย่างว่า

: อุบาสกคนหนึ่ง นำของเคี้ยว ของฉัน ไปวัด แล้ว ได้
ถวายแก่ภิกษุรูปหนึ่ง

: อุปาสโก ขชชญจ โภชนียญจ อาทาย วิหารํ คนตุวา

อณฺดรสฺส ภิกฺขุโน อทาลิ ฯ

ใช้ศัพท์อย่างนี้เรียกว่า ใช้ศัพท์ผิดคู่ หรือผิดฝาผิดตัวกัน แม้จะแปลได้เหมือนกันก็ตาม ก็ถือว่าผิดความนิยมของภาษา ทำให้เสียรสภาษาทางวรรณคดี และไม่สละสลวยด้วยประการทั้งปวง เพราะฉะนั้นจึงควรระวังการใช้ศัพท์ประเภทนี้ให้ถูกต้องไว้เป็นดี

ต่อไปนี้ จักยกตัวอย่างศัพท์ที่เป็นคู่ไว้ให้ดูพอเป็นอุทาหรณ์ และเพื่อนำมาใช้ได้ถูกต้อง

ความไทย

บุญบาป, ความดีความชั่ว

ซ้าย ขวา

ข้างบน ข้างล่าง

เพียงใด เพียงนั้น

ฉันใด ฉันนั้น

ข้างหน้า ข้างหลัง

ก่อน ภายหลัง

ข้างนอก ข้างใน

เด็กชาย เด็กหญิง

ขันติ โสรัจจะ

ศัพท์คู่

บุญ-บาป, กุศล-อกุศล

วาม - ทกฺขิน

อุปริ - เหมฺจฺจา, อุปริม - เหมฺจฺจิม

ยาว - ตาว, ยาวตา - ตาวตา

ยถา - ตถา, ยถา - เอว

ปุโรโต - ปจฺจโต

ปุริ - ปจฺฉา

พหิ - อนฺโต

กุมารโ - กุมาริ

ขนฺติ - โสรัจฺจ ขมา - โสรัตตา

ฯลฯ

การใช้ศัพท์แทนกัน

ในบางครั้ง นักศึกษาไม่สามารถจำศัพท์ตามแบบได้ หรือไม่อาจ

ตัดสินใจได้ว่า จะต้องใช้ศัพท์เช่นไร ในข้อความตอนนั้น เพราะอาจใช้ได้หลายศัพท์ ในข้อความอย่างเดียวกัน เมื่อจะต้องตัดสินใจใช้ศัพท์เช่นนี้ก็ เป็นความลำบากอยู่เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ในเบื้องต้นต้องคำนึงว่า เมื่อจะใช้ศัพท์ที่เหมือนกันมาใช้แทนกันในประโยค จะต้องแน่ใจว่า ศัพท์นั้นมีความหมายเหมือนกัน และเท่ากันกับที่ต้องการ ทั้งต้องใช้ในกรณีเช่นนั้นได้ด้วย จึงจะแทนกันได้ มิใช่สักแต่ว่าแปลเหมือนกัน ก็ใช้แทนกันได้เลย เช่น ความไทยว่า **ภิกษุอยู่ที่บ้าน** ก็แต่งไปตามตัวว่า **ภิกษุ ฆเร วสตี** อย่างนี้ ถือว่าใช้ศัพท์ผิดเพราะภิกษุอายุ ของพระถ้าอยู่ตามปกติใช้ **วิหารตี** ถ้าอยู่ในที่ที่มีไข้ที่อยู่ประจำใช้ **โหตี** เป็นต้น

ดังนั้น ก่อนใช้ศัพท์แทนกัน ต้องมั่นใจว่าแทนกันได้จริงๆ และได้ความหมายเท่าเดิม หรือหย่อนไปบ้างเล็กน้อยก็พอไปได้ ไม่ใช่ถึงกับผิดกันเป็นหน้ามือหลังมือฉะนี้

ต่อไปนี้ จักแสดงศัพท์ที่ใช้แทนกันได้พอเป็นตัวอย่าง

ความไทย	ศัพท์ที่ใช้แทนกันได้
ครั้งนั้น	อถ ตโต
ในระหว่าง	อนุตตรา อนุตเร
เสมอ เเนื่องๆ ประจำ	นิจจํ สทา อภินุหํ อภิกุขณํ
ไม่นาน ไม่นานนัก	นจิรํ นจิรสเสว
เวลายืน	สายํ สายณฺเห สายณฺหสมเย สายณฺหกาเล
ศิโรษะ	สิโร สีส

ร่างกาย	กาโย เทโท สรีรํ คตตํ อตตภาโว
ญาติพี่น้อง	ญาติ ญาติกา ญาติกา พนฺธุ
น้องชาย	กนิฏฺฐโจ กนิฏฺฐภาดา อนุชโ
เพื่อน	สหಾಯ มิติโต สุหฺชโ
พระราชชา	ชตฺตिय ราชา ภูปาโล ฯเปฯ
งู	อหิ สปิโย อาสีวิโส
ช้าง	หตฺถิ กรี กุญฺชโร นาโค ฯเปฯ
ลิง	มกุกฺกุ วานโร กปิ
นก	สกุณิ สกุณฺโณ วิหโค ทฺวิโช
ทะเล	สมุทฺเท อณฺณโว สาคโร
น้ำ	ทกํ อุทกํ อุทํ ชลํ อมฺพุ ฯเปฯ
ศัตรู	สตุตฺต ธิปฺปํ อมิตฺโต อริ ฯเปฯ
เมฆ	เมฆโ อลาหโก อพฺภํ ฯเปฯ
ดวงจันทร์	จฺนฺโท จฺนฺทิมมา นกฺขตฺตราชา โสโม สลิ
ดวงอาทิตย์	อาทิจฺโจ ทิวากโร ทินฺกโร สุริโย รํสิมา ฯเปฯ
ใกล้	อาสนฺนํ สามนฺตํ อนฺติกํ สนฺติกํ สมීปํ อวิหฺตุร
กว้าง	วิสาโล วิปฺลํ วิตฺถินฺนํ วิตฺถตํ วิตฺถาร
เก่าก่อน	ปิราณํ ปุราณํ สนฺนตฺนํ
งาม	โสภณํ สุภํ กุลฺยาณํ จารุ กนฺต
ใจดี	สุมนํ สุจิตฺต
ต่ำ ต่ำช้า เลวทราม	หีนํ นิหีนํ ลามกํ โอมกํ อิตฺตฺร ฯเปฯ
ทั้งปวง ทั้งสิ้น	สพฺพํ สมตฺตํ สกฺลํ นิสฺเสสํ อเสส

ทั่วไป	สาธารณ สามณฺย
เป็นหัวหน้า	บุพฺพวงฺคฺม ปมฺช ปธาน โมกฺข ปาโมกฺข
เร็ว	ลีฆ ลหุ
สุดท้าย, ภายหลัง, ที่สุด	ปจฺฉิม ปนฺต ปริยฺนต อนฺต อนฺติม
ภายหลัง	อถาปรภาเค อปรภาเค
	ฯลฯ

การใช้ศัพท์ที่มีลักษณะคล้ายกัน

มีอีกอย่างหนึ่ง ที่นักศึกษามักทำผิดกันโดยมาก คือ ใช้ศัพท์ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เขียนเหมือนๆ กัน มาใช้แทนกันในประโยค ทั้งนี้อาจเพราะไม่ได้สังเกตรูปศัพท์ให้ถี่ถ้วนก็เป็นได้ เพราะในภาษามคธ มีศัพท์ที่มีรูปร่างลักษณะเหมือนกันมาก เพราะมีรากศัพท์มาอย่างเดียวกัน แต่ทำหน้าที่ในประโยคต่างกัน และวิธีการประคัพท์ ก็ต่างกัน

เช่น คำว่า ออกไป ถ้าเป็นนามใช้ นิกฺขนฺติ ถ้าเป็นกิริยาคุณ-พากย์ใช้ นิกฺขนฺโต ถ้าเป็นกิริยาระหว่างใช้ นิกฺขมฺนฺโต ดังนี้ จะเห็นได้ว่าทั้ง ๓ ศัพท์ คือ นิกฺขนฺติ นิกฺขนฺโต นิกฺขมฺนฺโต มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก ผิดกันเล็กน้อยเท่านั้น ถ้านักศึกษาเห็นทีละศัพท์ และไม่สังเกตให้ดี อาจนึกว่าเป็นศัพท์เดียวกัน และนำมาใช้ผิดได้

ดังนั้น เมื่อพบศัพท์ หรือจะต้องใช้ศัพท์ประเภทนี้ นักศึกษาต้องรอบคอบ พร้อมทั้งใคร่ครวญดูด้วยว่าศัพท์อย่างนี้ ถ้าใช้เป็นนาม มีรูปร่างอย่างไร ถ้าใช้เป็นคุณนาม มีรูปร่างอย่างไร ใช้เป็นกิริยา มีรูปร่างอย่างไร หรือศัพท์ที่มีรูปร่างนี้ท่านใช้ เป็นนาม เป็นคุณ หรือ

เป็นกิริยา เวลาประกอบประโยคแล้ว ต้องตรวจดูอีกครั้งหนึ่งว่า ใช้ในที่ถูกต้องหรือไม่ เพราะบางคราวก็ทำให้ผิดโดยไม่รู้ตัวได้เช่นกัน เช่น

ความไทย : พวกเขาจงสามัคคีกัน

= ตุมเห สามคคี โทถ ฯ (ผิด)

= ตุมเห สมคคา โทถ ฯ (ถูก)

ต่อไปนี้จะยกตัวอย่างศัพท์ที่มีลักษณะคล้ายกันมาให้ดูพอเป็นที่สังเกต

ศัพท์นาม	ศัพท์คุณ	ศัพท์กิริยา
สามคคี	สมคค	—
ปริหานิ	—	ปริหาน
ทุกข	ทุกขี, ทุกขินี	—
สุข	สุขี, สุขินี	—
โอภกนฺติ	—	โอภกนฺโต, โอภกมนฺโต
นิภขนฺติ	—	นิภขนฺโต, นิภขมนฺโต
วิภตฺติ	—	วิภตฺโต
ปมาโท	ปมตฺโต	—
ปสิทฺธิ	—	ปสิทฺโธ
วินาโส	—	วินฏฺโฐ
วฺชตฺมิ	วฺชตฺม	—
วิรุฬฺหิ	วิรุฬฺห	วิรุฬฺห
เวปฺลล	วิปฺล	—
มฺตฺติ	—	มฺตฺต

โกศล	กุศล, โกศล	—
อติทุกนติ	—	อติทุกนโต, อติทุกมนโต

แสดงพหุเป็นเค้า นอกนั้นนักศึกษาพึงค้นคว้า และสังเกตดูจาก
ปรกรณ์ต่างๆ เองเทอม

การแปลงศัพท์

ในบางกรณี ศัพท์ที่ท่านใช้ในแบบ นักศึกษาจำไม่ได้ว่าท่านใช้
อย่างไรและตามข้อความภาษาไทยแล้ว อาจประกอบศัพท์เป็นอย่างอื่นได้
โดยที่ความหมายยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง หรือศัพท์เช่นนี้อาจแปลง
ไปในรูปอื่นได้ ไม่เฉพาะจะต้องเป็นรูปนั้นรูปนี้เท่านั้น

กรณีเช่นนี้ นักศึกษาผู้ฉลาดสามารถอาจดัดแปลงศัพท์นั้น ให้
มีรูปร่างต่างจากแบบได้ แต่การแปลงศัพท์เช่นนี้ผู้ทำต้องมีความรู้
ความเข้าใจในภาษามคธ ไวยากรณ์ และวรรณคดีพอสมควรไม่อย่าง
นั้น หากแปลงเข้า อาจผิดไวยากรณ์ ผิดความหมายทางวรรณคดีได้

ส่วนมากศัพท์ที่แปลงได้ มักเป็นข้อความที่เกี่ยวกับกิริยา อาการ
ของคน ลัทธิ ที่แปลกันว่า การ หรือ ความ ศัพท์ที่แปลงอย่างนี้ คือ ศัพท์
ที่เป็นภาวสาธนะ เป็นภาวตัทธิต เช่น ศัพท์ที่ประกอบด้วย ติ ตู ยุ ตา
ปัจจัย และ ภาวศัพท์ ศัพท์เหล่านี้แปลงจากรูปหนึ่งไปอีกรูปหนึ่งได้ เช่น

- ความไทย :** การที่เขาไปในที่นั้น
- = ตสฺส ตตถ คมนภาโว
  - = ตสฺส ตตถ คมนํ

= ตลส ตตถ คนตุ้

ความไทย : ความเป็นไปของท่าน ข้าพเจ้าอยากฟัง

= ตว ปวตติ โสตุกาโมเมหิ ฯ

= ตว ปวตตนิ โสตุกาโมเมหิ ฯ

ความไทย : ก็อันบุคคลผู้ได้สหายรูปนี้อยู่ด้วยกัน สมควรแล้ว

= เอวรूपิ หิ สหายกั ลภนฺเตน เอกโต วลิตุํ ยุตตํ ฯ (๑/๕๖)

= เอวรूपิ หิ สหายกั ลภนฺตลส เอกโต วสนํ ยุตตํ ฯ

= เอวรूपิ หิ สหายกั ลภนฺตลส เอกโต วสนภาโว ยุตโต ฯ

ความไทย : เมื่อไม่ได้ การเที่ยวไปคนเดียวเท่านั้น ประเสริฐกว่า

= อลภนฺตลส เอกจาริกภาโว ว เสยโย ฯ (๑/๕๖)

= อลภนฺตลส เอกสฺส จรณํ เสยโย ฯ

= อลภนฺตลส เอกสฺส จริตุํ เสยโย ฯ

= อลภนฺตลส เอกจาโร เสยโย ฯ

ตามตัวอย่างที่แสดงมานี้ จะเห็นได้ว่าแม้จะแปลงศัพท์ไปในรูปต่างๆ แล้ว ความก็ยังคงเดิม แม้จะแปลยืดขาดไปบ้าง ก็ไม่เสียความอย่างใด เพราะฉะนั้นหากนักศึกษาจะแปลงศัพท์ใช้ในประโยค ก็ควรดำเนินตามแบบนี้ แต่ต้องปรุงศัพท์ทั้งศัพท์ที่แปลง และศัพท์ที่ประกอบ เช่น บทขยาย และบทกิริยา ให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ และวางไว้ให้ถูกหลักการเรียงด้วย มิใช่แปลงเฉพาะศัพท์ที่ต้องการ แต่ศัพท์ประกอบมิได้แปลงให้เข้ารูปเข้าเรื่องด้วย ก็จะกลายเป็นผิดไปเสียตัวอย่าง เช่น

ประโยคเดิม : เอรูปี หิ สหายกั ลภนฺเตน เอกโต วลิตฺตุ ยุตฺตํ ฯ

แปลว่า : เอรูปี หิ สหายกั ลภนฺเตน เอกโต วสนภาโว ยุตฺตํ ฯ

อย่างนี้ถือว่าแปลแล้วผิด คือผิดทั้ง ลภนฺเตน และ ยุตฺตํ เพราะผิดสัมพันธ์ทั้งคู่ จึงต้องใช้ความชำนาญ และความรู้เป็นพิเศษ จึงจะทำเรื่องนี้ได้ดี

ความหมายของศัพท์

ดังกล่าวมาบ้างแล้วว่า ศัพท์แต่ละศัพท์นั้นมีความหมายในตัว ซึ่งไม่เหมือนกัน และวิธีใช้ก็ใช้ต่างกรณีกัน ดังนั้น จึงควรจะได้ศึกษาความหมายของศัพท์ไว้บ้าง เพื่อจะได้นำศัพท์ไปใช้ได้ถูกเรื่อง ถูกความที่ประสงค์ ในตอนสุดท้ายของบทนี้ จึงจักแสดงศัพท์ต่างๆ พร้อมทั้งความหมายให้ดูพอเป็นอุทาหรณ์ ซึ่งจะได้แสดงให้เห็นว่าใช้ในกรณีไหนด้วย ดังนี้

๑. เณโก ฉลาดในการทำความผิด ทำชั่ว การหากิน ตามปกติธรรมดาโลก
- กุลโล ฉลาดในการตัดความชั่ว
- โกวิทโ ฉลาดในการประพฤติธรรม ในการทำความดี
- ปณฺธิโต ฉลาดในการทำด้วยปัญญา
๒. วินา เว้นอย่างสูง เว้นพลัดพราก คือ ขาดเสียมิได้ เช่น ผัวเว้นเมีย เว้นพระพุทธเจ้า เป็นต้น
- จเปตฺวา เว้นไว้ส่วนหนึ่งจากหลายๆ ส่วน โดยเอาไว้

- ส่วนหนึ่ง
- วชฺเชตฺวา เว้นหมดไม่มีเหลือ และเว้นเฉพาะเรื่องไม่ได้
เรื่องเสียๆ
- อภฺยตฺร เว้นในกรณีพิเศษ เช่น เว้นจากฝัน เว้นที่เป็น
ข้อยกเว้น
๓. นิสฺสํยา อาศัย สถานที่ ตระกูล บุคคล เครื่องอุปโภค
บริโภค อาศัยเป็นอยู่
- ปฏฺิจฺจ อาศัยของไม่มีรูป เหตุการณ์ และอารมณ์
- อุปาทาย อาศัยกิเลส ลัทธิ และบุคคล อาศัยแนบชิด
- อาคมฺม อาศัยสิ่งไม่มีตัวตนในเรื่องดี เช่น อาศัยนิพพาน
ความไม่ประมาท
- อนฺวาย อาศัย ้วย ความเจริญ การสืบพันธุ์ อาศัยแบบ
เป็นไปตามธรรมชาติ
๔. เวยฺยาวจฺจ ความชวนชววยทางกาย ช่วยด้วยกำลังกาย
- อุสฺสุกฺก ความชวนชววยทั้งทางกาย ทั้งทางใจ
๕. ภูถฺชติ บริโภคทางปากโดยตรง
- ปริภูถฺชติ บริโภคด้วยการใช้สอย
๖. เนติ อาเนติ นำสิ่งที่มีชีวิตไป หรือนำสิ่งที่มีชีวิตมา
- หฺรติ อหฺรติ นำสิ่งไม่มีชีวิตไป หรือนำมา
๗. ปวิสฺติวฺวา เข้าไปสู่สถานที่ เข้าไปทั้งตัว เอาตัวเข้าไป
- สฺมาปชฺชิตฺวฺวา เข้ามาน เข้าสมบัติ
๘. นิกฺขมิตฺวฺวา ออกจากที่อยู่อาศัย ออกมาทั้งตัว

เนกขมม	ออกจากกาม ออกบวช
วฏฺจาย	ออกจากฌาน ออกจากสมาบัติ
วฏฺจານํ	ออกจากกรรม
นิสฺสรณํ	ออกจากทุกข์ ออกจากโลก
๙. วิหฺรติ	อยู่แบบมีคุณธรรมของผู้ทรงศีล เช่นพระพุทฺธเจ้า พระชีณาสพ
วสฺติ อจฺจติ	อยู่แบบชาวบ้านทั่วไป
ปฏฺิวสฺติ	อยู่แบบประจำ ไม่โยกย้าย อยู่แบบตั้งถิ่นฐาน อาศัย
นิวสฺติ	อยู่ประจำ แต่อาจโยกย้าย แบบพักชั่วคราว
อุปวสฺติ	อยู่แบบชั่วคราว แบบพักอาศัยไม่นาน
อิวิวสฺติ	อยู่แบบลึงอยู่ เป็นการอยู่ของพวกเทวดา ภูติปีศาจต่างๆ
อชฺฌมาวสฺติ	อยู่แบบครอบครองเป็นเจ้าของ
โหฺติ	อยู่ในที่ที่มีไซที่อยู่ของตนเช่นพระอยู่ในบ้าน และความอยู่ของวัตถุสิ่งของทั้งหมด
๑๐. อามนฺเตติ	เรียกผู้อยู่ใกล้มองเห็นตัวกัน มักมีอิติ รับ
ปกฺโกสฺติ	เรียกผู้อยู่ไกลซึ่งยังมองไม่เห็นตัวกัน แต่เรียก ได้ยิน มักไม่มี อิติ รับ
ปกฺโกสาเปติ	เรียกผู้อยู่ไกลมองไม่เห็นตัว และเรียกไม่ได้ ยิน ต้องใช้คนอื่นเรียกต่อ
๑๑. นิพฺพตฺโต	บังเกิด เกิดในกำเนิดต่างๆ เกิดเรื่องราว

- สุข ทุกข์
 อุปปन्नโน เกิดขึ้น เกิดในกำเนิดต่างๆเกิดเรื่องราว เกิด
 เหตุการณ์
- ชาติ เกิด คนเกิด สัตว์เกิด ความดีใจเสียใจเกิด
 และเกิดเป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนเดิม
 เช่น ปาป ชาติติ ฯ
๑๒. อนุจฉวิก “ควร” มักเรียงไว้หลังศัพท์อื่น เช่น ตทอนุจฉวิก
 อนุรูป “ควร” มักเรียงไว้หลังศัพท์อื่น เช่น ขณานุรูป
 ปฏิรูป “ควร” มักเรียงไว้หน้าศัพท์อื่น
๑๓. ขาทติ กินของแข็งที่ต้องเคี้ยวด้วยฟัน กินผลไม้
 และ ใช้กับการกินของสัตว์
- ภุชชติ กินธัญญาชาติ คือ กินข้าวต่างๆ
- ปีวัตติ กินของเหลว ของที่ใช้ดื่ม เช่น น้ำ ยาคุ
 อนุภุชชติ กินบุญ กินบาป (เสวย)
๑๔. ซายิ เป็นกิริยาของผู้เกิด คือ ลูก
 วิซายิ เป็นกิริยาของผู้ให้เกิด คือ แม่ เท่ากับคำว่า
 “คลอด”
๑๕. โอรุษห อารุษห ลงหรือขึ้นจากที่สูง เช่น บันได ภูเขา หลังสัตว์
 เป็นต้น
- อุตตริตวา โอตริตวา ขึ้นหรือลงสู่ที่ต่ำ เช่น ขึ้นจากน้ำ ลงแม่น้ำ
๑๖. ทิฏฐิ เห็นดีเห็นชั่ว เห็นด้วยใจ
 ทลสน เห็นด้วยปัญญา เห็นด้วยตา เห็นด้วยการมองดู

๑๗. ธาเวติ   กั้นร่ม (ห่มจีวร สวมรองเท้า)
    ปีทหติ   กั้นทำนบ (อุทกโอสถ์ ปีทหติ)
    นิวาเรติ   กั้นอันตราย (อนุตราย นิวาเรติ)
๑๘. ทสฺเสติ   แสดงรูปธรรม แสดงสิ่งที่มองเห็นได้ แสดง
    แบบชี้แจง
    เทเสติ ทีเปติ   แสดงนามธรรม แสดงอธิบาย
๑๙. วิมติ   สงสัยสิ่งที่เคยรู้มาแล้ว แต่จำไม่ได้ชัดเจน
    แน่นอน
    กงฺขา   สงสัยสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน และอยากจะรู้
    ลํสโย   สงสัยเรื่องทั่วไป
๒๐. ทฺวิ   ใช้กับสิ่งที่มีทั่วไป
    อุภ อุภย   ใช้กับสิ่งที่มีเป็นคู่อยู่แล้วโดยธรรมชาติ
๒๑. กลาป   ทางที่เป็นกำ เป็นพุ่ม ไม่มีเนื้อ เช่น ทางม้า
    ทางไก่อ
    องฺคฺกุจ   ทางเนื้อ มีกระดูก เช่น ทางวัว ทางควาย
๒๒. อคฺค   ปลายที่อยู่ข้างบน ยอด
    อนฺต โภฏี   ปลายที่อยู่ด้านซ้าย ขวา
    มตฺถก ปริโยสาน   ปลายที่อยู่ล่าง ปลายสุด
    ปรียนฺต   ปลายรอบๆ ขอบวง
    ลิข ลิขร   ปลายแหลม ยอดแหลม
๒๓. อาห   กล่าวเรื่องสั้นๆ ไม่กี่ตอน กล่าวโต้ตอบกัน
    และมี อิติ รัับ

กเถลิ	กล่าวเรื่องที่ยาว เป็นเรื่องราว
ภณติ	กล่าวสวด (สรภัญญะ)
ปจติ	กล่าวสวดเป็นแบบแผน
ภาสติ	กล่าวแบบผู้ใหญ่
วทติ	กล่าวฝ่ายเดียว
๒๔. อรหิ	ใช้กับพระพุทธเจ้าเท่านั้น
อรหา	ใช้กับพระสาวก หรือพระอรหันต์ในลัทธิอื่น
๒๕. อลงการ อภรรณ	เครื่องประดับทั่วไป
ปิลนุรณ	เครื่องประดับเฉพาะอย่างๆ
๒๖. อาพาหน	ป่าช้าที่ใช้เผาศพ
สุสาน	ป่าช้าที่ใช้เก็บศพ
๒๗. เวเสน	ใช้สำหรับคนแปลงเพศเป็นนั่นเป็นนี่ เท้ากับ คำว่า ปลอมตัว
วณณน	ใช้สำหรับเทวดาแปลงเพศเป็นนั่นเป็นนี่
๒๘. ฉตฺวา	ตัดกิเลสต่างๆ และตัดสิ่งของ เช่น ต้นไม้
ฉินฺทิตฺวา	ตัดสิ่งของ ตัดต้นไม้ ไม่ใช่สำหรับตัดกิเลส
๒๙. ปฏิวีส	ส่วนสิ่งของ
ภาค	ส่วนแห่งธรรม ส่วนความดี ส่วนบุญ
ปเทศ	ส่วนที่เป็นผืน เช่น แผ่นดิน
โกฏฺจาส	ส่วนแห่งบุญ
๓๐. นิคฺคณฺหาติ	ข่มคนหรือสัตว์
วิกฺขมฺภติ	ข่มกิเลส ข่มปีติ

๓๑.	นิวาเรติ	ห้ามคน ห้ามสัตว์ แบบใช้มือโบกห้าม
	นิเวเสติ	ห้ามใจตัวเอง ห้ามความชั่ว
	ปฏิกฺขิปี	ห้ามหรือคัดค้านผู้อื่น
๓๒.	อุสุสาเปติ	ยกของให้สูงขึ้น ยกธง
	อาโรเปติ	ยกคน (อุ้ม)
๓๓.	อุโยเยเชลิ	ส่งไปอย่างมีเกียรติ ส่งคนมีเกียรติ ตามส่ง
	เปเสลิ	ส่งไปอย่างสามัญธรรมดา
	ปหิณิ	ส่งของหรือส่งข่าว
	อนุกฺจฺจติ	ตามไปส่ง
๓๔.	อาจิกฺขิ	บอกเรื่องเล็กๆ บอกเฉพาะคน
	อาโรเจสิ	บอกเรื่องสำคัญ บอกเรื่องราว บอกแก่คน หมู่มาก
๓๕.	สยติ	นอนแบบผู้ใหญ่ นอนในบ้าน นอนกลางคืน
	นิปชฺชติ	นอนในที่ไมใช่ที่นอนนอน แบบไม่สบาย กึ่งไปมานอนแบบไม่ค่อยหลับ นอนแบบ ของสัตว์ สัตว์นอน
๓๖.	นิทฺทายิ	หลับกลางวัน หลับนอกเวลานอน
	สุปติ	หลับกลางคืน หลับสนิท หลับฝัน
๓๗.	คิวิ	ลำคอทั้งหมด
	คล	รูดคอหอยที่อาหารเข้าไป
	ชนธ	ก้านคอ
๓๘.	อาทินโว	โทษความเสียหายในตัว โทษเศร้าหมอง

อวณฺณ	โทษที่น่าดีเตียน ไม่น่าสรรเสริญ
วชฺช	โทษที่ควรงดเว้น โทษทางพระวินัย
ขลิตฺ	โทษที่เกิดจากความพลั้งเผลอ
อปราโร	โทษอันเป็นความผิดทางกาย วาจา ใจ
อจฺจโย	โทษที่ล่วงเกิน
โทส	โทษอันเป็นกิเลส ความผิดเสียหาย
๓๙. ภูมิ	ดินที่อยู่ด้านบน พื้นดิน หนาดิน
ปจฺวี	ดินที่อยู่ลึก ดินชั้นล่าง ดินที่เป็นธาตุ
๔๐. อาโป	น้ำที่เป็นธาตุเดิม
อุทฺทํ อุทฺ ทกฺ	น้ำใช้ทั่วไป
ปานียํ	น้ำดื่ม
ปริโภชนียํ	น้ำใช้ น้ำที่คั้นจากผลไม้แล้วผสมกับสิ่งอื่น
๔๑. วาโย	ลมที่เป็นธาตุเดิม
วาโต	ลมธรรมดา ลมที่พัดไปมา
อสุสาสปสุสาส	ลมหายใจเข้าออก
๔๒. เตโช	ไฟอันเป็นธาตุเดิม
อคฺคิ	ไฟที่มีแสงสว่าง ไฟกิเลส
ปาวโก	ไฟป่า ไฟไหม้บ้านเรือน ไฟเกิดจากผลบาป
๔๓. อุပ္ปติตฺวา	เหาะไปเลย ไม่หวนกลับลงมาอีก
อพุกฺคณฺตฺวา	เหาะขึ้นไปแล้วกลับลงมาอีก
๔๔. โอตฺวาเรตฺวา	วางของที่แบกหามมาลงไว้
จเปตฺวา	วางของที่ถือมาลง วางของเล็กๆ ไว้

๔๕.	โวลเกติ	มองดูด้วยตาเนื้อ
	โวโลเกติ	มองดูด้วยตาปัญญาหรือดูด้วยญาณ
๔๖.	อุทร	ท้องใส่ข้าว ท้องด้านนอก
	กุจฉิ	ท้องใส่ลูก ท้องด้านใน
๔๗.	ถณณ	นมผู้หญิงที่มีน้ำนมเลี้ยงลูกได้ (เต้านม)
	ถน	นมที่ไม่มีน้ำนม นมผู้ชาย
๔๘.	อรณณ	ป่าเล็กๆ ป่าที่มีคนอาศัยอยู่ได้
	วน	ป่าใหญ่ ไม่มีผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่
๔๙.	จกขุ	ตาส่วนใน ประสาทตา
	อกุขิ	ตาส่วนนอก ลูกตา
๕๐.	จกขุทุพพล	คนตามืด ตามัว
	อนธจกขุ	คนตาบอด
๕๑.	ทิริ	อายุใจตัวเอง
	ลชชชา	อายุคนอื่น
๕๒.	สตุถา	ใช้กับพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว
	สตุถาโร	ใช้กับศาสดาในศาสนาอื่น
๕๓.	พนธิตวา	ผูกอย่างหลวมๆ ผูกพอเป็นพิธี
	เวเจตวา	ผูกอย่างแน่นหนา ผูกมัดชิด
๕๔.	อุปนฺโน	เกิดแล้ว ไม่แน่ใจว่ายังอยู่หรือไม่
	อุปนฺโน โหติ	เกิดแล้ว แน่ใจว่ายังเป็นไปอยู่
	อุปนฺนุชชี	เกิดแล้ว แน่ใจว่าผ่านไปแล้ว
๕๕.	ปฏฺโฐ	เป็นกิริยาของปัญหาที่ถูกลถาม

	บุจฉิโต	เป็นกิริยาของคนที่ถูกถาม
๕๖.	ยาจติ	ขอทั่วไป
	ภิกขุขติ	ขอแบบพระ ขอแบบแสดงอาการว่าต้องการ
	วาเรติ	ขอพร ขอลูกสาว
	วิณณาเปติ	ออกปากขอ
๕๗.	ปฏฺิยาเทติ	ตกแต่งไทยธรรม
	มณฺเฑติ ปิณฺรุติ	ตกแต่งร่างกาย
๕๘.	จเปตฺวา จเปติ,	
	ปตฺติฏฺุจเปติ	ตั้งของไว้ วางของไว้ ตั้งตนไว้
	ปตฺติฏฺุจาเปติ	ยัง...ให้ตั้งไว้
	ปตฺติฏฺุจาลิ	ตั้งมั่น ตั้งอยู่เอง
	จตฺวา อฏฺุจาลิ	ยืนอยู่ ดำรงอยู่
๕๙.	อภิรุหติ อารุหติ	ขึ้นขี่พาหนะ หรือสัตว์ หรือขึ้นสู่...
	อุตฺตรติ	ขึ้นจากน้ำ
	อุคฺคฺจฺนติ	ลอยขึ้นไป
๖๐.	โธโลเกติ	มองดู เพราะยังไม่เห็น
	ปสฺสติ	เห็น เพราะมองดูแล้ว
๖๑.	นิฏฺุชฺชติ ปฏฺิฏฺุชฺชติ	ครอบครอง เอาฝาครอบ
	ปฏฺิปฺชฺชติ	ครอบครองทรัพย์สินสมบัติ
	ปริคฺคณฺหาติ	ครอบครองสถานที่ สิ่งครอบอยู่
	ปริยาทาติ	ครอบงำจิตใจ
	อภิภาวติ	ครอบงำกิเลส ช่มกิเลสไว้

๖๒.	วสุสติ	ปวสุสติ	ฝนตก
	ภสุสติ		ของตก
	อตถงคเมติ		พระอาทิตย์ตก
	ปตติ		ของตก
	ปปตติ		ตกลงไป
	ปฏฺิษานาติ		ตกลงยอมรับ
๖๓.	ปหฺรติ		ตีคน ตีสัตว์ เตะ ถีบ
	อาโกฏฺเฐติ		ตีกลอง
	อคฺฆาเปติ		ตีราคา
๖๔.	คณฺหาติ		รับของทั่วไป
	ปรีคณฺหาติ		รับประเคน รับแบบมีพิธี
	อธิวาเสติ		รับนิมนต์
	สมฺปฏฺิจฺฉติ		รับปาก รับรอง รับแข็งแรง
	ปฏฺิสฺสุณาติ		รับคำ
	สเมติ		รับกัน เหมือนกัน
	สมมาทียติ		รับศีล รับด้วยใจ
๖๖.	ภฺรติ	โปเสติ	เลี้ยงดู เลี้ยงคน สัตว์
	ปรีวิสฺติ		เลี้ยงพระเลี้ยงแขก เลี้ยง แบบรับรองเต็มที่
	สนฺตปฺเปติ		เลี้ยงจนอิ่มหน้า
	วฑฺฒติ		เลี้ยงให้เจริญเติบโต
๖๗.	ทสฺเสติ		แสดงรูปธรรม
	เทเสติ		แสดงนามธรรม

ทีเปติ	แสดงอธิบายให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น
นิททิสติ	แสดงออก แสดงไข
วิตถาเรลิ	แสดงให้พิสดาร
อปทิสติ	แสดงอ้าง
๖๘. ฆฎฎติ	เสียดลี กระทบ
ฆัสติ	ลี กระทบ
นิมมถติ	ลีไฟ
๖๙. นิทรโน	คนยากจน คนไร้ทรัพย์
ทลทโท	คนเขี้ยวใจ คนไร้ที่พึ่ง
ทุคฺคโต	คนตกยาก คนลำบาก
๗๐. ขุททก	น้อย ด้วยขนาด
อปป	น้อย ด้วยจำนวน
จุฬ อณู	น้อย ด้วยรูปร่าง
๗๑. อนุกฺกเมน	โดยลำดับก่อนหลัง
อนุปุพฺเพน	โดยลำดับขนาด สถานที่ และเวลา
ปฏฺิปาฏฺิยา	โดยลำดับบุคคล สถานที่ เวลา
๗๒. มรติ มโต มริตพฺพิ	เขาตายเอง
มาเรติ มาริโต มาเรตพฺโพ	เขาฆ่าคนตาย หรือคนถูกเขาฆ่าตาย
มาราเปติ มาราปีโต มาราเปตพฺโพ	เขาใช้ให้ผู้อื่นฆ่าคนตาย หรือเขาถูกใช้ให้ฆ่าคนตาย

บทที่ ๖

การแปลงประโยคและการล้มประโยค

การแปลงประโยค หมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปประโยคเสียใหม่ โดยเปลี่ยนจากรูปประโยคกัตตุวาจก เป็นกัมมวาจก หรือจากกัมมวาจก เป็นกัตตุวาจก เป็นต้น แต่เปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปประโยคเท่านั้น มิได้เปลี่ยนความหมายด้วย เมื่อเปลี่ยนแปลงประโยคแล้ว ความหมายยังมีเท่าเดิม

ส่วนการล้มประโยคนั้น หมายถึง การย่อ หรือขยายประโยคออกไป เช่น ความเต็มเป็นประโยคเดียว แต่ขยายไปเป็น ๒ ประโยค หรือความเต็มเป็น ๒ ประโยค ย่อให้เหลือเพียง ๑ ประโยค โดยรักษาใจความเต็มเอาไว้ได้ เป็นต้น

การแปลงประโยคก็ดี การล้มประโยคก็ดี เป็นอุปการะสำหรับ นักศึกษาผู้จำแบบไม่ได้ว่า ข้อความตอนนี้เป็นประโยคกัตตุวาจก หรือ กัมมวาจก หรือเป็นที่ประโยค เมื่อชำนาญเรื่องนี้แล้ว ก็อาจแต่งประโยคต่างๆ ได้โดยอิสระโดยไม่เสียความ แต่การแปลงประโยคและการล้ม

ประโยคนี้เป็นเรื่องค่อนข้างยาก และอาจมีใช้วิสัยของนักศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมคอชใหม่ๆ ก็ได้ เพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และซับซ้อนขั้นสุดยอดของกระบวนการแต่ง หรือแปลไทยเป็นมคอช ผู้ใดเชี่ยวชาญในกระบวนการนี้ ก็นับได้ว่าผู้นั้นมีความเชี่ยวชาญในภาษามคอชดี และจะสามารถผ่านวิชานี้ได้จนถึงขั้นสูงสุดโดยไม่ยากนัก

ทั้งนี้เพราะผู้จะเชี่ยวชาญในกระบวนการวิชานี้ได้ จะต้องใช้หลักวิชาการต่างๆ ทั้งหมด ไม่ว่าจะไวยากรณ์ สัมพันธ์ หลักการเรียง หลักการใช้ศัพท์และสำนวนภาษา มาผสมกันอย่างกลมกลืน ไม่ผิดเพี้ยนสามารถปรุงประโยคเองได้โดยอิสระ โดยรักษาความไทยไว้มิให้เสีย และตัดต่อแต่งเติมให้ประโยคถูกต้อง สละสลวยได้เอง โดยมีต้องยึดถือว่าจะต้องถูกตามแบบที่มีอยู่เสมอไป เพียงรักษาความและหลักวิชาไว้เท่านั้นก็เพียงพอแล้ว ดังนั้นก็พอจะเห็นแล้วว่า กระบวนวิชานี้ยุ่งยากซับซ้อนเพียงใด

แม้ว่าจะเป็นหลักวิชาชั้นสูงดังกล่าว ก็มีได้หมายความว่านักศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมคอชเบื้องต้น จะไม่ควรศึกษาให้รู้ไว้ การศึกษาให้รู้ไว้ นั้นย่อมเป็นอุปการะทั้งปัจจุบันและอนาคต หากเชี่ยวชาญชำนาญแต่ขั้นต้นๆ และสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ ก็เป็นเรื่องที่น่ายกย่อง และส่อแววว่าจะเป็นผู้ฉลาดสามารถในมคอชภาษาผู้หนึ่ง

ต่อไปนี้ จักแสดงวิธีการแปลงประโยค และการลุ่มประโยค พอเป็นแนวทางตามลำดับ

วิธีแปลงประโยคกัตตุวาจกเป็นกัมมวาจก

ดังกล่าวมาแล้วในบทก่อนว่า ในประโยคกัตตุวาจก ท่านเน้นตัวกัตตาเป็นตัวประธานของประโยค ในประโยคกัมมวาจก ท่านเน้นตัวกรรมเป็นประธานของประโยค แต่ถ้าความไม่ชัดเจนลงไปว่า เป็น กัตตุ หรือเป็นกัมม. คือ อาจเป็นได้ทั้งสองอย่าง ก็อาจแต่งเป็นรูปประโยคไปโดยอิสระได้ เช่น

ความไทยเป็นกัตตุ. อาจแปลงเป็นกัมม. ได้ วิธีการแปลงประโยคเช่นนี้ พึงยึดถือหลักง่าย ๆ จากตัวอย่างก่อน คือ

กัตตุวาจก : สุโท โอนฺ ปจติ ฯ

กัมมวาจก : สุเทน โอนฺ ปจียเต ฯ

หลักนี้ถือว่าเป็นแม่บท ต้องจำให้ได้แม่นยำ ตามตัวอย่างนี้มีข้อนำสังเกตอยู่ และควรถือว่าเป็นหลักในการแปลงประโยคกัตตุ. เป็นกัมม. เลยทีเดียว คือ

(๑) ประโยคที่จะแปลงกัตตุ. เป็นกัมม. ได้ จะต้องมีการิยาคุณพากย์เป็นสกัมมธาตุ (ธาตุเรียกหากรรม) เท่านั้น

(๒) บทกัตตา (ตัวประธาน) ในประโยค กัตตุ. จะต้องเป็นตัวอนนินทิกัตตา ประกอบด้วยตติยาวิภัตติ เมื่อกลับเป็นประโยคกัมม.

(๓) บทกรรม (อวุตตกมม) ในประโยคกัตตุ. เมื่อกลับเป็นประโยคกัมม. จะต้องกลับเป็นตัววุตตกมม (ตัวประธาน) ประกอบด้วยปฐ्ฐมาวิภัตติ

(๔) บทกิริยา ในประโยคกัตตุ. จะต้องเปลี่ยนเครื่องปรุง คือ

ปัจจัยใหม่ เพื่อให้เป็นกิริยาในประโยคกัมม. เช่น ถ้าเป็นกิริยา
อาชยต ก็ต้องลง ย ปัจจัย และลง อิ อาคมหน้า ย ถ้าเป็น
กิริยากิตก์ ก็เป็น ต ปัจจัยเป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ความไทย : ศิษย์ศึกษาศิลปะอยู่

กัตตุ. : ลิสฺโส ลิปฺปี ลิกฺขติ ฯ

กัมม. : ลิสฺเสน ลิปฺปี ลิกฺขิตฺเต ฯ

ความไทย : อุบาสกถวายสักการะแด่พระเถระอยู่

กัตตุ. : อุปาสโก สกฺกาโร เถรสฺส เทติ ฯ

กัมม. : อุปาสเกน สกฺกาโร เถรสฺส ทียเต

(หรือ ทียยเต)

ตามตัวอย่างนี้ แสดงที่มีบทประกอบครบ คือ ประธาน กรรม
กิริยา แต่ในความเป็นจริงอาจมีบทประกอบมากกว่านี้ หรือน้อยกว่านี้
ก็ได้ ก็แล้วแต่ความในทีนั้นๆ และตัวอย่างนี้ก็แสดงเฉพาะปัจจุบันกาล
หากเป็นอดีตกาล เมื่อแปลงเป็นกัมมวากแล้วอาจติดขัดด้วยเรื่องศัพท์
คือ ศัพท์ที่เป็นกัมมวากนั้น ในรูปกิริยาอาชยตอดีตกาล ไม่นิยมใช้
หรือไม่มีใช้ ก็ให้แปลงเป็นกิริยากิตก์อดีตกาลก็ได้ เช่น

ความไทย : กุฎุมพินัน ได้ให้เครื่องบริหารครรรภ์
แก่นางแล้ว

กัตตุ. : โส ตสฺสา คพฺภปริหารํ อทาสิ ฯ (๑/๓)

กัมม. : เตน ตสฺสา คพฺภปริหาโร ทินฺโน ฯ

ความไทย : ผู้บอดเขลาเธอทำอย่างนี้ทำไม นางประกอบ

ยาให้ครรภ์ตกแล้ว ให้เธอเพราะกลัวเธอ
จะเป็นใหญ่...

กัตตุ. : อนุธพาลे กสุมา **เอวมกาลี**, อย์ ตว
อิสฺสรียภเยน คพฺภปาตนเสสซุขฺชํ โยเชตฺวา
เทติ ฯ (๑/๔๓)

กัมม. : อนุธพาลे กสุมา เอวํ **กตํ**, อิมาย ตว
อิสฺสรียภเยน คพฺภปาตนเสสซุขฺชํ โยเชตฺวา
ทินฺนํ (ทียยเต) ฯ

ความไทย : เพราะเหตุไรเธอก็ยังไม่บอกฉันว่าเธอตั้งครรภ์

กัตตุ. : กสุมา มยหํ คพฺภสฺส ปตฺติจฺจิตฺทาวํ น
กเถสิ ฯ (๑/๔๔)

กัมม. : กสุมา มยหํ คพฺภสฺส **ปตฺติจฺจิตฺทาว** น
กเถโต ฯ

วิธีแปลงประโยคกัมมวากเป็นกัตตุวาก

วิธีแปลงประโยคกัมมวากเป็นกัตตุวาก ก็มีนัยตรงข้ามกับวิธี
แปลงประโยคกัตตุวากเป็นกัมมวาก ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยมาก
จะใช้ในกรณีที่เน้นตัวกรรมเป็นประธานของประโยค และสำนวนไทย
ในประโยคกัมมวากนั้น ส่วนมากจะแปลตัวอนภิตกัตตุดาก่อน ดูเหมือน
จะมีลักษณะเป็นประโยคกัตตุวากอย่างนี้ แม้แบบท่านจะวางไว้เป็น
กัมมวาก ก็อาจแปลงเป็นกัตตุวากได้ โดยวิธีต่อไปนี้

(๑) ตัวอนภิตกัตตา คือ ผู้ทำกิจยานั้น จะต้องกลับเป็นตัวประธาน มีรูปเป็นปฐมาวิภัตติ (สุเทน เป็น สุโท)

(๒) ตัวกรรม (วุตตกมฺม) ซึ่งเป็นตัวประธาน จะต้องกลับเป็น ตัววุตตกมฺม (ซึ่ง) ประกอบด้วย ทุตยาวิภัตติ (โอทโน เป็น โอทนํ)

(๓) ตัวกิจยา ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยในกัมม. จะต้องประกอบด้วยปัจจัยในกัตตุ. ตัวใดตัวหนึ่งใน ๑๐ ตัว แล้วแต่ว่ากิจยานั้นจะอยู่ในหมวดธาตุอะไร (ปจียเต เป็น ปจติ)

(๔) ถ้ากิจยานั้นเป็นกิจยาภิกตํ ๓ ปัจจัย อาจเปลี่ยนเป็นกิจยา-อาชยัตในรูปอดีตกาลได้ แม้จะเพิ่ม อ อาคม เข้ามาด้วยก็ได้ไม่ผิด ตัวอย่าง

ความไทย : พ่อครัวหุงข้าวสุก

กัมม. : สุเทน โอทโน ปจียเต ฯ

กัตตุ. : สุโท โอทนํ ปจติ ฯ

หลักนี้ถือว่าเป็นแม่บทต้องจำให้ได้แม่นยำ และควรถือว่าเป็นหลักในการแปลงประโยคกัมม. เป็นกัตตุ. เลยทีเดียว

ดูตัวอย่างอื่นเทียบเคียง

ความไทย : เตี่ยนี้เอง เราได้ยินเสียงขับอย่างหนึ่งแล้ว

กัมม. : อิทาเนเวโก คีตสทฺโท สุยิตฺถ ฯ (๑/๑๕)

กัตตุ. : อิทาเนวกํ คีตสทฺทํ อสุโสสี ฯ หรือ

: อิทาเนวาหํ เอกํ คีตสทฺทํ สุณิ ฯ

ความไทย : เราส่งน้ำมันไปเพื่อสงบ(โรค)เพียงครั้งเดียว
เท่านั้น

กัมม. : มยา เอกวาเรเนว วุปลมณฑลํ เตลํ ปหิตํ ฯ
(๑/๙)

กัตตุ. : อหิ เอกวาเรเนว วุปลมณฑลํ เตลํ ปหิตี ฯ

ความไทย : เธอทำการตัดสกุลของฉันเสียแล้ว

กัมม. : ตยา เม กุลุปลจเฉโท กโตะ ฯ (๑/๔๔)

กัตตุ. : ตวํ เม กุลุปลจเฉโท กโร (หรือ ออกาสี) ฯ

ข้อสังเกต

ในการแปลงประโยคกัตตุวาก เป็นกัมมวาก ก็ดี แปลงประโยค
กัมมวาก เป็นกัตตุวากก็ดี พึงทำเมื่อสำนวนสนามหลวงท่านแปล
ออกไม่ชัดเจนว่าจะจะเป็นประโยคใดแน่เท่านั้น ถ้าท่านแปลชัดเจนลงไป
เพื่อเน้นประธานของประโยค อย่างนี้ก็ไม่ต้องแปลงประโยค ควรแต่ง
ไปตามสำนวนที่ท่านแปลไว้ อย่างเช่น

ประโยคสำนวนไทยว่า :

คุณเห็นพระเถระเฒ่าเท่านี้ แล้วยังไม่ทำแม่เพียงสามีกรรม
ควรแต่งเป็นรูปกัตตุ. ว่า :

เอตตเก มหุลลกตเถเร ทิสฺวา สามิจิมตฺตมฺปิ น กโรสี ฯ
ไม่ควรยกย้ายเป็นว่า :

เอตตเก มหุลลกตเถเร ทิสฺวา สามิจิมตฺตมฺปิ น กรียเต ฯ
เพราะดูออกจะเป็นธรรมดาๆ ไป

ประโยคสำนวนไทยว่า :

การรับบริการ ของพระเถระเหล่านั้น **อันเธอ** ถ้ามด้วยความ
เอื้อเฟื้อหรือ

ควรแต่งเป็นรูปกัมมว่า :

เตสฺ ปริกฺขารคฺคหณฺ เต อาปฺจุฉิตฺ ๑ (ตามสำนวนไทย)

ไม่ควรแต่งเป็นรูปกัตตุ. :

กึ ตวฺ เตสฺ ปริกฺขารคฺคหณฺ อาปฺจุฉิ ๑

แต่ทั้งนี้มิใช่หมายความว่าแต่งไปแล้วเป็นผิด หากเป็นเช่นนั้นไม่
แต่ว่าท่านไม่นิยมทำเท่านั้น ส่วนในวิชาแต่งไทยเป็นมคธ สำหรับชั้น
ป.ธ ๙ ย่อมทำได้โดยอิสระ ไม่บังคับ ทั้งนี้เพื่อความเจริญทางภาษา
ของผู้ศึกษานั้นเอง

ในการแปลงประโยคเหตุกัตตุวาก เป็นเหตุกัมมวากก็ดี แปลง
ประโยคเหตุกัมมวาก เป็นเหตุกัตตุวากก็ดี พึงเทียบเคียงตามที่กล่าว
มานี้

ข้อสำคัญ เมื่อแปลงแล้วต้องให้ได้รูปประโยคเป็นวากนั้นๆ
ทั้งชุด มิใช่เป็นบ้างไม่เป็นบ้าง ลักลั่นกันไป ทั้งนี้ให้ยึดรูปแบบวาก
ตามที่ปรากฏในหลักเป็นแบบตายตัว คือ

เหตุกัตตุ. : สามิโก สฺทฺ โอทนํ ปาเจติ ๑

เหตุกัมม. : สามิเกณ สฺเทน (สฺทฺ) โอทโน ปาจาปิยเต ๑

พึงสังเกตดูว่า ในประโยควากเดิมนั้น คัพท์ต่างๆ ประกอบด้วย
วิภัตติ ปัจจัยอะไร ทำหน้าที่อะไรในประโยค เมื่อแปลงมาเป็นอีก
วากหนึ่งแล้ว คัพท์นั้นๆ จะต้องประกอบด้วยวิภัตติ ปัจจัยอะไร
และทำหน้าที่อะไร

ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามแบบแผน โดยการเทียบเคียงแบบที่กล่าวมาแล้ว หากผิดจากนี้ ก็ให้อนุมานไว้ก่อนว่าประโยคที่แตงนั้นผิด จะต้องยกย้ายเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ให้เข้ารูป

พึงดูตัวอย่างต่อไปนี้ เพื่อความคล่องแคล่วยิ่งขึ้น

เหตุกัตตุ. : อาจริโย ลิสส์ ลิปป์ ลิกษาเปติ ฯ

เหตุกัมม. : อาจริเยน ลิสเสน (ลิสส์) ลิปป์ ลิกษาปิยเต ฯ

เหตุกัตตุ. : สุนนทา โปกฺขรณี กาเรลิ ฯ

เหตุกัมม. : สุนนทาย โปกฺขรณี การิตา ฯ

เหตุกัตตุ. : สายณฺหสมเย ภิกฺขุ ฌมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสุ ฯ

เหตุกัมม. : สายณฺหสมเย ภิกฺขุหิ ฌมฺมสภายํ กถา สมฺภูจาปีตา ฯ

ตามตัวอย่างที่แสดงมานี้ทั้งหมดตั้งแต่ต้น แสดงเฉพาะศัพท์สำคัญๆ ที่ต้องมีในประโยคเท่านั้น ที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามรูปวาก แต่ในบางกรณีเพื่อความในประโยคมิบทขยาย คือ มีวิเสสณะของศัพท์นั้นๆ ด้วย บทขยายนี้ก็ต้องเปลี่ยนรูปไปตามบทเจ้าของที่ตนสัมพันธ์เข้า

ด้วยเสมอ ดูตัวอย่างประกอบ

กัมม. = ตุมฺเหติ เตมาส์ เอกเกติ ติฏฺฐนฺเตติ จ

นิสีทฺนฺเตติ จ ทุกฺกัรํ กตํ ฯ

กัตตุ. = ตุมฺเห เตมาส์ เอกกา ติฏฺฐนฺตา จ

นิสีทฺนฺตา จ ทุกฺกัรํ กิริตฺถ ฯ

กัตตุ. = สพฺเพ ทายกา ปจฺมาตสฺส ภิกฺขุโน ตํ ปตฺตํ

อทฺถุ ฯ

กัมม. = สัพเพหิ ทายเกหิ ปจฺมาตสฺส ภิกฺขุโน โส
ปตุโต ทินฺโน ฯ

สรุปความแล้ว ในเรื่องการแปลงประโยคต่างๆ นั้น นักศึกษา
จำต้องตระหนักถึงแบบให้มันคง และมีความเข้าใจในการยกเยื้องบทต่างๆ
คือบทกัตตา บทอนภิตกัตตา บทกรรม และบทกิริยาตีพอ เมื่อ
เข้าใจในกฎเกณฑ์เหล่านี้ดีแล้ว ก็จะสามารถแปลงประโยคได้ทุก
กระบวนแล

การล้มประโยค

การล้มประโยคโดยวิธีย่อประโยคหลายๆ ประโยค ให้เป็น
ประโยคเดียวกัน คือ วิธีตัด ย. ต. ออก กิติ โดยวิธีขยายประโยคยาวๆ
ให้เป็น ๒ ประโยค คือ เพิ่ม ย. ต. เข้ามา กิติ เหล่านี้มีกระบวนวิธีทำ
สลับซับซ้อนมากมาย ไม่อาจชี้แจงให้หมดสิ้นได้ จึงจะแสดงเฉพาะที่
เห็นง่ายๆ และทำได้ไม่ยากนักดังนี้

การล้มประโยคโดยวิธีย่อประโยค

ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่าประโยค ย ต นั้น เรียกเป็นภาษาไวยากรณ์
ว่าสังกรประโยค ในประโยค ย ต นั้น ประโยค ย ถือว่าเป็นประโยค
ขยายประโยค ต อีกทีหนึ่ง อาจขยายบทประธานในประโยค ต ก็ได้
หรือขยายบทกิริยา บทวิเสสนะ เป็นต้นก็ได้ ขอให้ดูตัวอย่าง

ขยายบทประธาน :

โย ทุกฺขา มุจฺจิตฺตกาโม , โส มยา สทฺธี อาคจฺจตุ ฯ (๑/๑๓๒)

ขยายบทกิริยาวิเสสนะ :

ยวาทํ ชีวามิ , ตาว เม จตฺตารโ ปจฺเจย อธิวาเสถ ฯ (๑/๙๑)

ขยายบทกิริยาวิเสสนะ (อุปมา) :

ยถว ตุมฺเห ตํ น ปสฺสถ , ตถา โสปี เต ปาณ น

ปสฺสตี ฯ (๑/๑๙)

ขยายบทกรรม :

ยํ อิจฺฉติ, ตํ กโรตุ ฯ (๑/๑๓๖)

เมื่อเข้าใจว่าประโยค ย คือ ประโยคขยายบทต่างๆ ในประโยค ต ดังนี้แล้ว เวลาล้ประโยคทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน เนื้อความในประโยค ย ทั้งหมดจะมีลักษณะเป็นบทขยายบทต่างๆ ในประโยค ต ทั้งนี้ ขอให้ดูวิธีการดังต่อไปนี้

ตัวอย่างประโยค ย ขยายบทประธาน

(๑) ตตฺ ย ต อออกให้หมดทุกครั้ง เหลือนอกนั้นให้คงไว้ซึ่งในบางกรณี เพียงแค่นี้ก็สำเร็จประโยชน์แล้ว เช่น

ความไทย : ผู้ต้องการพันทุกข์จงมากับเรา

เดิม = โย ทุกฺขา มุจฺฉิตฺตกาโม, โส มยา สทุธิ
อาคจฺฉตุ ฯ

เป็น = ทุกฺขา มุจฺฉิตฺตกาโม มยา สทุธิ อาคจฺฉตุ ฯ

ความไทย : สิ่งของของพ่อแม่ย่อมเป็นของลูกทุกคน

เดิม = ยานิ มาตานิ ตูนิ วตฺถุนิ, ตานิ สพฺเพลล์
ปุตฺตานํ สนตฺตานานิ ฯ

เป็น = มาดาปีตุนํ วัตถุณี สพเพล์ ปุตตานํ
สนตกาณี ฯ

(๒) ถ้าประโยค ย มีกิริยาคุมพากย์อยู่ ให้เปลี่ยนกิริยานั้นเป็น
กิริยาซึ่งเป็นบทวิเสสณะของ ต หรือ เป็นอัมพันธ์กิริยา โดยประกอบ
เป็นกิริยาที่ต่อกด้วย ต อนุต มาน ปัจจย ตัวใดตัวหนึ่ง ตามกาลเดิม
ของกิริยาคุมพากย์ ซึ่งเปลี่ยนมานั้น ส่วนรูปวาจกจะเป็นอย่างไรก็
แล้วแต่เนื้อความเดิม เช่น

ความไทย : ผู้คบพวกคนพาล ย่อมจะถึงความพินาศ
เดิม = โย ปุคฺคโล พาลเส **เสวติ**, โส วินาสํ ปาปฺภนาติ ฯ
เป็น = ปุคฺคโล พาลเส **เสวฺนโต** วินาสํ ปาปฺภนาติ ฯ
หรือ = พาลเส **เสวมาโน** ปุคฺคโล วินาสํ ปาปฺภนาติ ฯ
ความไทย : เหตุการณ์ ที่ข้าพเจ้าคิดไว้แล้วครั้งนั้น เป็น
จริงขึ้นแล้ว ในบัดนี้
เดิม = ยํ ตทา **จินฺตลึ**, ตํ การณํ อิทาณี ตถา ชาตํ ฯ
เป็น = ตทา **จินฺติตํ** การณํ อิทาณี ตถา ชาตํ ฯ

(๓) ถ้าในประโยค ย มีบทขยาย ย มาก เมื่อลบ ย ต แล้ว
ศัพท์วิเสสณะต่างๆ อาจเรียงไม่ถูกที่ถูกทางหลักการเรียง ก็ให้จับเรียง
เสียใหม่ให้ถูกที่ได้ เช่น

ความไทย : พ่อ ทรัพย์สินที่มีอยู่ในสกุลนี้ ทั้งสวัญญาณก
ทรัพย์ ทั้งอวิญญาณกทรัพย์ จงเป็นภาระของ
พ่อทั้งหมด

เดิม = ตาต ยํ อิมสมึ กุเล สวิญญานกาวิญญานกั
ธน์ กิณจิ อตถิ, สพพนตํ ตว ภาโร ฯ (๑/๖)
เป็น = สพพํ อิมสมึ กุเล วิชชมานํ ฯเปฯ ธน์ ตว
ภาโร ฯ

ตัวอย่างประโยค ย ขยายกิริยาวิเศษนะ (อุปมา)

(๑) ตัด ยถา ตถา หรือ เอว ออกเสียทั้งหมด แต่ให้ใส่ วิย
เข้ามาแทน ยถา

(๒) ถ้ากิริยาคุณพากย์ ในประโยค ยถา ซ้ำกับกิริยาในประโยค
หลัง ก็ให้ตัดออกเสีย ถ้าไม่ซ้ำกัน ต้องแปลงกิริยานั้นเป็นรูป อนุต
มาน ปัจจัย แล้วแต่ว่าจากเดิม

(๓) ข้อความในประโยค ยถา เดิม นิยมให้อยู่ในวงของ วิย
ทั้งหมด

ดูตัวอย่างประกอบ

ความไทย: แม่พระเถระนั้นก็ไม่เห็นสัตว์มีป्राณเหล่านั้น
เหมือนพวกเธอไม่เห็นพระเถระนั้นนั่นแหละ

เดิม = ยถเว ตุมहे ตํ น ปสฺสถ , ตถา โสปี เต ปาณ
น ปสฺสติ ฯ (๑/๑๙)

เป็น = ตุมहे ตํ วิย โสปี เต ปาณ น ปสฺสติ ฯ

หรือ = ตุมหากํ ตสฺส อปสฺสนํ วิย โสปี เต ปาณ
น ปสฺสติ ฯ

ความไทย : ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตพึงเว้นบาปทั้งหลาย แม้มี
ประมาณน้อยเสีย เหมือนผู้ต้องการเป็นอยู่เว้น
ยาพิษอันร้ายแรง ฉะนั้น

เต็ม = ยถา ชีวิตุกาโม หลาหลํ วิสํ ปริวชเชติ,
เอวํ ปณฺฑิตโ ต ภิกขุ อปฺปมตฺตานิปิ ปาปาณิ
ปริวชเชยฺย ฯ

เป็น = ชีวิตุกาโม หลาหลํ วิสํ วยิ ปณฺฑิตโ ภิกขุ
อปฺปมตฺตานิปิ ปาปาณิ ปริวชเชยฺย ฯ

ตัวอย่างประโยค ย ขยายกิริยาวิเศษณะ (ยาว - ดาว)

(๑) ตัด ดาว ออก ให้เหลือแต่ ยาว ในประโยคหน้า

(๒) แปลงกิริยาคุณพากย์ในประโยค ยาว เป็นกิริยานาม และ
ประกอบด้วย ปัญจมีวิภัตติ ลงท้ายด้วย อา เพื่อรับกับ ยาว

(๓) แปลงบทประธานในประโยค ยาว ให้เป็นฉัญฐีวิภัตติ

(๔) บทประธานในประโยค ดาว จะย้ายไปไว้หน้า ยาว ก็ได้
ทั้งนี้ ให้ดูรูปประโยคเป็นเกณฑ์

ตัวอย่างเช่น

ความไทย : ขอพระองค์ทรงรับปัจจัยสี่ของข้าพระองค์
ตราบเท่า ที่ข้าพระองค์ยังมีชีวิตอยู่

เต็ม = ยาวาหํ ชีวามิ, ดาว เม จตฺตาโร ปจฺจเย
อธิวาเสถ ฯ (๑/๙๑)

เป็น = ยาว มยหํ ชีวนา เม จตฺตาโร ปจฺจเย

อธิวาเสถ ฯ

ความไทย : เทพยดาทั้งหลาย ก็ส่งขนมทิพย์ไปให้แก่
พระกุมารนั้น ตลอดเวลาที่พระกุมาร ยังอยู่ท่าม
กลางเรือน

เดิม = ยาว อคารมชฺเฒ วลี, ดาวสุส เทวดา
ทิพฺพปุเว ปหิณฺสี ฯ (๑/๑๒๖)

เป็น = ยาว อคารมชฺเฒ วสนาสฺส เทวดา ทิพฺพปุเว
ปหิณฺสี ฯ

หรือ = ยาวสุส อคารมชฺเฒ วสนา เทวดา ทิพฺพปุเว
ปหิณฺสี ฯ

ตัวอย่างประโยค ย ขยายบทกิริยาหรือขยายนาม

บทขยายกิริยาในที่นี้ ได้แก่ บทที่สัมพันธ์เข้ากับกิริยา เช่น
บทตติยวิภัตติ ปัญจมีวิภัตติ เป็นต้น บทขยายนาม คือ บทที่
สัมพันธ์เข้ากับนาม เช่น บทฉฺฉิวินิภัตติ เป็นต้น บทเหล่านี้ ถ้ามี
ประโยค ย ขยาย และต้องการล้มประโยค ย นั้นเสีย พึงทำดังนี้

(๑) ตัด ย ต ที่รับกันออกเสีย เหลือไว้แต่รูปปัจจัย หรือวิภัตติใน
ประโยค ต เท่านั้น

(๒) ให้เอาบทประธานในประโยค ย มาสมาสกับกิริยาเดิมของ
ตน โดยให้วางกิริยาไว้ข้างหน้า แล้วนำบทสมานั้นมาประกอบกับปัจจัย
หรือวิภัตติที่เหลือไว้ในประโยค ต

(๓) บทประธานในประโยค ต จะย้ายไปไว้ต้นประโยคบ้างก็ได้

ดูที่ความสละสลวยของประโยค ตัวอย่างเช่น

ความไทย : ทานนี้ มีผลมากกว่า ทานที่ท่านถวาย ด้วย
การบริจาคทรัพย์โกฏิหนึ่ง

เดิม = อิทํ ทานํ, ยํ ตยา โกฏิธนปริจจาคเน ทินนํ,
ตโต มหปผลตรํ ฯ

เป็น = อิทํ ทานํ ตยา โกฏิธนปริจจาคเน ทินน-
ทานโต มหปผลตรํ ฯ

ความไทย : พระเจ้าข้า ด้วยผลแห่งสักการะที่ข้าพระองค์
กั้นร่มดอกไม้ตลอดเจ็ดวัน กระทำแล้วนี้ ข้า
พระองค์ไม่ปรารณาความเป็นท้าวสักกะ หรือ
ความเป็นพรหมอย่างอื่น (สนามหลวง ป.๔/๒๕๑๖)

เดิม = ฆนเต ยวายํ มยา สตตาทํ ปุပ္พจจตต์
ธารเนเตน สกกาโร กโต, อหํ อิมสฺส ผเลน
อญญํ สกกตต์ วา พุรหมตต์ วา น ปตฺถेमิมิ ฯ
(๑/๑๐๑)

เป็น = อหํ ฆนเต อิมสฺส มยา สตตาทํ ปุပ္พจจตต์
ธารเนเตน กตสฺสการสฺส ผเลน ฯเปฯ น
ปตฺถेमิมิ ฯ

หรือ = อหํ ฆนเต อิมสฺส มยา สตตาทํ ปุပ္พจจตต์
ธารเนเตน กตสฺส สกการสฺส ผเลน ฯเปฯ น
ปตฺถेमิมิ ฯ

ตัวอย่างประโยค ย ขยายเหตุ (ยสุมา ตสุมา)

(๑) ตต ยสุมา ตสุมา ออก แล้วใส่ปัจจัยในภาวะตัดทอน คือ ตต ตา หรือ ภาว คัพท์ หรือ โต ปัจจัยแทน โดยมีรูปเป็น ตตา ตาย ภาเวน โต

(๒) กิริยาคุมพากย์ในประโยค ย ถ้าเป็นกิริยาอาชญาต ให้แปลงเป็นกิริยาภิกตัก รักษากาลไว้ แต่อาจต้องเปลี่ยนเป็นกัมมวาก (เว้นไว้แต่ประโยค ย เป็นอกัมมธาค) แล้วนำมาประกอบกับ ตตา ตาย ภาเวน หรือ โต ตัวใดตัวหนึ่ง

(๓) ถ้าประโยค ย เป็นกัตตวาก บทประธานจะต้องเปลี่ยนเป็น ตติยวิภคิตติ บทกรรมต้องเปลี่ยนเป็นฉฐวิภคิตติ ถ้าเป็นประโยคกัมมวาก บทประธานต้องเปลี่ยนเป็นฉฐวิภคิตติ

ดูตัวอย่าง

ความไทย : เพราะเขาจะทำกรรมนั้น ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงห้ามเขาไว้

เดิม = ยสุมา โส ตํ กมมํ กเรยย ตสุมา ตํ นิวาเรสี ฯ

เป็น = เตน ตสฺส กมมสฺส กตตพฺพตฺตา (กตตพฺพ- ภาเวน) ตํ นิวาเรสี ฯ

ความไทย : เพราะบัดนี้ ภิกษุนี้ยังเกิดที่ดุสิตวิมานแล้ว ดังนั้นเรา จึงอนุญาตให้พวกเธอถือเอาจีวรได้

เดิม = ยสุมา ปเนโส อิทานิ ตฺลิตฺติวิมานเณ นิพฺพตฺโต, ตสุมา มยา ตุมหากํ จีวรคฺคฺหณํ

อนุญาต ๖ (๗/๑๐)

เป็น = อิทานิ **ปนสฺส** ตฺลิตฺวิมานเ **นิพฺพตฺตตฺตา**
(นิพฺพตฺตตฺตาย) มยา ตุมฺหากํ จีวรคฺคหณํ
อนุญาต ๖

ตัวอย่างประโยค ย ขยายกาลสัตตมมี (ยทา ตทา)

(๑) ตตฺ ยทา ตทา ออก ไล่คำว่า กาลे เข้ามาแทน

(๒) กิริยาคุมพากย์ในประโยค ยทา ถ้าเป็นกิริยาอาชยาด ให้เปลี่ยนเป็นกิริยาภิกตฺก์ ประกอบด้วย ต มาณ ปัจจย ตามเนื้อความว่าเป็นอดีต หรือปัจจุบัน ถ้าเปลี่ยนไม่ได้ ให้เปลี่ยนเป็นกิริยานาม ดังกล่าวมาแล้วในต้นๆ (เรื่อง ยสฺมา-ตสฺมา) แล้วนำมาสมาสกับ คำว่า กาลे

(๓) ถ้าในประโยค ยทา เป็นประโยคมีวิภิกตฺกัตตา ให้ตัดกิริยาคุมพากย์ว่ามี ว่าเป็น ออก แล้วนำบทวิภิกตฺกัตตานันสมาสกับคำว่า กาลे แทน กิริยา

(๔) บทประธานในประโยค ยทา ต้องประกอบเป็นฉฺฐิจีวิภิกตฺติ
ดูตัวอย่างประกอบ

ความไทย : ในเวลาที่ครรรค์ ตั้งขึ้น ในห้องของเธอ
เธอพึงบอกฉัน (ป.๔/๒๕๐๖)

เต็ม = ยทา เต กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปตฺติฏฺจาทิ, ตทา เม
อาโรเจยฺยาลิ ๖ (๑/๔๓)

เป็น = ตว (ไม่ใช่ เต) กุจฺฉิยํ **คพฺภสฺส** **ปตฺติฏฺจมานกาลे**

มยหฺ อารโเจยยาสิ ฯ

ความไทย : คราวเมื่อทพฤกษภัย เกิดขึ้น ในเมืองเวสาฬ
พวกริกษุ เป็นอยู่กันด้วยความลำบาก

เดิม = ยทา เวสาฬิยํ ทพฤกษภยํ อุปฺปชฺชติ, ตทา ภิกฺขุ
กิจฺเณ ชีวีสุ ฯ

เป็น = เวสาฬิยํ **ทพฤกษภยสฺส** อุปฺปนฺนกาเล ภิกฺขุ
กิจฺเณ ชีวีสุ ฯ

ความไทย : บิดามารดาของพระเถระ ลั้นชีวิตเสียแต่
เวลาที่ พระเถระยังเด็ก

เดิม = ยทา เถโร กุมารโก, ตทา ตสฺส มาตาปิตโร
กาลมกัํสุ ฯ

เป็น = **เถรสฺส** **กุมารกาเล** มาตาปิตโร กาลมกัํสุ ฯ

ตัวอย่างประโยค ย ขยาย บทกรรม

(๑) ตັต ย ต ออก

(๒) กิริยาคุมพากย์ ในประโยค ย ให้ประกอบเป็นรูปกัมมวาจก
ต มาน ปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามเนื้อความว่าเป็นอดีตหรือปัจจุบัน

(๓) บทประธานในประโยค ย ที่เป็นกัตตุวาจก ให้ประกอบเป็น
ตติยาวิภัตติ

ดูตัวอย่างประกอบ

ความไทย : เขาจึงทำสิ่งที่เขาปรารถนาเถิด

เดิม = ยํ อิจฺฉติ, ตํ กโรตุ ฯ

เป็น = อัจฉิยมานิ กโรตุฯ

ความไทย : เธอจงกล่าวคำที่เรากล่าว

เดิม = ยมห์ วทามิ , ตั วเททิฯ

เป็น = มยา วุจฺจมานิ วเททิฯ

การล้มประโยค โดยวิธีขยายประโยค

เนื้อความไทยในบางประโยคอาจขยายเป็น ๒ ประโยค ในภาษามคธได้ โดยวิธีแยกตอนใดตอนหนึ่งออกมาตั้งประโยคใหม่ มีบทประธาน บทกิริยาครบถ้วน เป็นประโยคโดยสมบูรณ์ การทำเช่นนี้ เรียกว่า ล้ม-ประโยคโดยวิธีขยายประโยค ซึ่งก็ได้แก่การเพิ่มประโยค ย ต เข้ามานั่นเอง

เนื้อความที่อาจขยายประโยคได้ ได้แก่ เนื้อความของบทที่มีบทขยายอยู่ เช่น ขยายประธาน ขยายกิริยา ขยายกรรม เป็นต้น บทขยายเหล่านี้อาจนำมาสร้างเป็นประโยคใหม่ซ้อนขึ้นมา โดยวิธีเพิ่มย ไว้ต้นประโยค และเพิ่ม ต ไว้ประโยคท้ายเท่านั้น ส่วนจะมีรูป ย ต เป็นอย่างไรนั้น ก็แล้วแต่เนื้อความในตอนนั้นจะบ่ง

ขอให้ดูตัวอย่างจากประโยคภาษาไทยก่อน เช่น ประโยคว่า

: นายแดงผู้กำลังป่วยหนักได้รับการรักษาอย่างดี

อาจแยกเป็น ๒ ประโยคได้ว่า

(๑) นายแดงกำลังป่วยหนัก

(๒) นายแดงได้รับการรักษาอย่างดี

: พระภิกษุดำได้ทำกรรมอันหนักซึ่งทำได้ยาก อาจแยกเป็น ๒ ประโยคได้ว่า

- (๑) พระภิกษุดำได้ทำกรรม
- (๒) กรรมอันหนักซึ่งทำได้ยาก

ดูประโยคภาษาไทยกับภาษามคธเปรียบเทียบกัน

- : บุคคลผู้ทำบาปกรรมไว้มาก ย่อมไปสู่ทุกติ
- : พหุ ปาปกมมํ กโรนโต ทุกคตฺติ คจจตฺติ ฯ

- (๑) บุคคลทำบาปกรรมไว้มาก
(โย) พหุ ปาปกมมํ กโรติ ฯ

- (๒) บุคคลย่อมไปสู่ทุกติ
(โส) ทุกคตฺติ คจจตฺติ ฯ

- : ข้าพเจ้าจะให้สิ่งที่ท่านต้องการทุกอย่าง
- : สพฺพํ ตยา อิจฺฉิตํ ทมฺมิ ฯ

- (๑) ข้าพเจ้าจะให้ทุกสิ่งทุกอย่าง
(ตํ) สพฺพํ ทมฺมิ ฯ

- (๒) สิ่งที่ท่านต้องการ
(ยํ) ตยา อิจฺฉิตํ ฯ

เมื่อกลับแล้วจะเป็น ยํ ตยา อิจฺฉิตํ, ตํ สพฺพํ ทมฺมิ ฯ

ต่อไปนี้จะแสดงวิธีการโดยละเอียด

ตัวอย่างขยายวิเสสนะ

บทวิเสสนะของทุกบท เช่น วิเสสนะของบทประธาน ของบท

อานนทุตเถรํ อุปสงฺกมิตฺวา ฯเปฯ ยาจีสุ ฯ (๑/๕๕)
เป็น = เย ปญฺจสตา ภิกฺขุ ทิสาวาสีเนปิ โทหนฺติ, เต
วุตฺตวสฺสํ อานนทุตเถรํ อุปสงฺกมิตฺวา ยาจีสุ ฯ

ตัวอย่างขยายกรรม

: ครั้งนั้น ลิงตัวหนึ่งเห็นช้างนั้นผูกผูกผูกคยีน ทำอภิสมมา-
จาริกวัตรพระตถาคตเจ้าอยู่ ฯ

เดิม = อเถโก มกฺกโฏ, ตํ หตฺถิ อญฺจาย สมฺมญฺจาย
ตถาคตสฺส อภิสมมาจาริกํ กโรหนฺติ ทิสฺวา.....
(๑/๕๕)

เป็น = อเถโก มกฺกโฏ, โย หตฺถิ อญฺจาย สมฺมญฺจาย
ตถาคตสฺส อภิสมมาจาริกํ กโรติ, ตํ ทิสฺวา .....

ตัวอย่างขยายบทเหตุ

(๑) เพิ่ม ยสฺมา ตสฺมา เข้ามาแทน ตาย ตุตตา ภาเวน หรือ
โต ในประโยคซึ่งตัดออกไป

(๒) คัพท์ที่เข้าสมาสกับ ตาย ตุตตา เป็นต้น ถ้าเป็นรูปกิริยา
อยู่แล้วก็ให้เป็นกิริยาคุมพากย์ได้เลย โดยจะคงรูปไว้อย่างเดิม หรือ
เปลี่ยนเป็นกิริยาอาชยาศก็ได้ ถ้ามีบทนามอยู่ด้วย เช่น ทินฺนทานโต
ก็ให้กลับบทนามนั้นเป็นบทประธาน

(๓) บทฉฐิวัดติ ที่แปลว่า “แห่ง” ในเนื้อความตอนนั้น ให้
กลับเป็นรูปประธาน

(๔) บทประธานใหญ่ ให้นำไปไว้ในประโยค ต ตัวอย่าง

ความไทย : ท่านเศรษฐีตั้งชื่อลูกชายคนนั้นว่า ปาละ
เพราะบุตรนั้น ตนอาคัยตันไม้เจ้าป่าที่ตน
บริหารได้มา

เดิม = เสฏฐี อุตตนา ปาลิตํ วนปฺปตี นิสฺสาย
ลทุตฺตทา ตสฺส ปาโลติ นามํ อกาลิ ฯ (๑/๓)

เป็น = ยสฺมา อุตตนา ปาลิตํ วนปฺปตี นิสฺสาย ลทุโธ
ตสฺมา เสฏฺฐี ตสฺส ปาโลติ นามํ อกาลิ ฯ

ความไทย: พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ ไม่อาจเรียน
คันถธุระได้ เพราะข้าพระองค์บวชเมื่อภายหลัง

เดิม = ฆนฺเต มหฺลลกกาเล ปพฺพชิตโต คนฺถธฺรํ
ปุเรตุํ น สกฺขิสฺสามิ ฯ (๑/๓)

เป็น = ยสฺมา ฆนฺเต มหฺลลกกาเล ปพฺพชิตโตมฺหิ ,
ตสฺมา คนฺถธฺรํ ปุเรตุํ น สกฺขิสฺสามิ ฯ

ยังมีสำนวนไทยอีกแบบหนึ่ง ที่นิยมนำมาแต่งเป็นประโยคใหม่
ได้คือ สำนวน แปลสำนวน เช่นที่แปลว่า “เป็นที่ เป็นเครื่อง เป็น
แดน เป็นเหตุ” เป็นต้น เมื่อพบสำนวนประเภทนี้ พึงรู้ว่าท่านแปลตัด
มาจาก ย ต คือ ตัด ย ต ออก หรือแปลให้สร้างประโยคใหม่ได้
ฉะนั้นเวลาจะประกอบเป็นประโยค ย ต พึงทำดังนี้

(๑) ในประโยค ย ย จะมีรูปเป็นวิภัตติอะไร ก็ให้ดูที่คำแปลใน
สำนวนเป็นหลัก ถ้าท่านแปลว่า “เป็นที่” ให้มีรูปเป็น ยตถ ถ้าแปลว่า
“เป็นแดน” ให้มีรูปเป็น ยสฺมา แปลว่า “เป็นเครื่อง เป็นเหตุ” ให้มีรูป

เป็น เยน เป็นต้น ส่วนวจนะ หรือลึงค์ให้ยกเยื้องไปตามเนื้อความ

(๒) ในประโยค ต ต ศัพท์ จะประกอบเป็นวิภัตติอะไรก็ตามแล้ว แต่ความตอนนั้นว่าทำหน้าที่ขยายอะไร ไม่กำหนดตาม ย

ขอให้ดูตัวอย่างประกอบ

- : แม้ภิกษุเหล่านั้น ฯลฯ ในวันรุ่งขึ้นเข้าไปบิณฑบาต
ณ ถนนซึ่งเป็นที่อยู่ของน้องชายพระเถระ
- : เตปี ฯเปฯ ปุณทิวเส ยตถ เถรสุส กนิฏฺเฐ วสตี, ตํ
วิถิ ปิณฑาย ปวิสิสุ ฯ (๑/๑๓)
- : ท่านทั้งหลาย จงทำบุญอันเป็นเครื่อง ให้สัตว์ทั้งหลายไป
สู่สุคติกันเถิด
- : เยน ปุณฺเณน สตตฺตา สุคติ ยนฺติ, ตํ กโรถ ฯ

แสดงการล้มประโยคโดยวิธีย่อ และขยายประโยค มาพอเป็นตัวอย่างดังนี้ เป็นการแสดงในส่วนที่เห็นว่าเป็นแบบทั่วไป แต่ความจริงแล้วเรื่องนี้เป็นเรื่องละเอียด และลุ่มลึกซับซ้อนมากมีกฎระเบียบที่จะกำหนดตายตัวได้ยาก แต่จัดเป็นลีลาและรสของภาษาที่ลึกซึ้งสูงสุดได้ ผู้จะเชี่ยวชาญเรื่องนี้ได้ต้องเป็นนักสังเกตแบบที่ท่านใช้อยู่ในปกรณ์ต่างๆ สังเกตทั้งความมคธ และความที่นิยมแลกเปลี่ยน และต้องเป็นผู้แตกฉานในภาษาไทยด้วย คือ ต้องสามารถตีความภาษาไทยตอนนั้นๆ ให้ได้ว่าท่านหมายความว่าอย่างไร และประโยคเนื้อความลึกลับสุดลงตรงไหน และเมื่อกลับเป็นภาษามคธแล้วแปลกลับมาสู่ภาษาไทยอีกครึ่งหนึ่ง จะให้ความเท่าเดิมหรือไม่ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น กระบวนการแบบนี้ จึงเหมาะสำหรับนักศึกษา
ผู้สนใจเป็นพิเศษ และเหมาะสำหรับนักศึกษาชั้นสูงๆ จะได้ฝึกฝนให้
ชำนาญไว้เพื่อเป็นอุปการะในการแปล และแต่งไทยเป็นมคธของตน ทั้ง
ยังเป็นอาหารสมองอันโอชะด้วย

บทที่ ๗

การเรียงประโยคอธิบายความ

ในวิชาแปลไทยเป็นมครชั้นต้นๆ ส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับท้องนิทาน มีวิธีการเรียงศัพท์การใช้ศัพท์ ตลอดจนกระทั่งการเดินประโยคตามปกติธรรมดาแบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อนมากนัก เพียงจำศัพท์และระเบียบการเรียงได้ ก็พอจะเรียงให้มีรูปประโยคที่ถูกต้องได้ แต่ในชั้นประโยคสูงๆ วิชานี้จะเพิ่มความยากขึ้น ทั้งนี้เพราะมิได้แต่งเรื่องที่เป็นนิทาน แต่แต่งอธิบายความ ขยายความ หรือที่เรียกกันในหมู่นักศึกษาบาลีว่า **“ประโยคแก้อรรถ”** ซึ่งมีทั้ง **“แก้คำ”** และ **“แก้ความ”** มีเหตุมีผลอยู่ในตัวเสร็จ แถมยังมี **“การไขความ”** เป็นทอดๆ ไปอีก ทั้งการเดินประโยคก็ซับซ้อนวากวนยิ่งขึ้น มีประโยคลังกร (ประโยค ย ต) มากขึ้น

ดังนั้น นักศึกษาล้วนมากจึง **“กลัว”** วิชานี้กัน ทั้งที่ความจริงก็ใช้หลักเกณฑ์ต่างๆ ตามที่เคยศึกษามาแต่ชั้นต้นๆ เหมือนกัน จะต่างกันนิดหน่อยก็ตรงที่ประโยคอธิบายความเช่นนี้ มักจะซับซ้อนและมีประโยคยาวขึ้นเท่านั้น

อนึ่ง ถ้านักศึกษา “เป็น” ในวิชาแปลไทยเป็นมคธในชั้นต้นๆ มาดีแล้ว ก็จะสามารถแปลไทยหรือแต่งไทยเป็นมคธในชั้นสูงๆ ได้โดยไม่มียากนัก เท่าที่สังเกตดูใบตอบของนักเรียนชั้นสูงๆ ที่ตอบในสนามหลวง มักจะแสดงถึงความไม่ค่อย “เป็น” ในกระบวนการแปลไทยหรือแต่งไทยเป็นมคธนัก ไม่ใช่ผิดพลาด ไม่ใช่ผิดประโยค แต่ใช้ศัพท์ผิดบ้าง วางศัพท์ผิดบ้าง ใช้สำนวนภาษาผิดบ้าง ใช้กาลผิดบ้าง ใช้ลิงค์ วจนะ วิภัติติผิดบ้าง ใช้ินิบาท ใช้ปัจฉย เช่น โต ตูตา ตา ปัจฉยผิดบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องไม่น่าให้ผิด แต่ก็ทำผิดไป อันแสดงถึงความไม่รู้ไม่เข้าใจ เป็นส่วนสำคัญ ที่ผิดเพราะเผลอก็มีบ้าง ผิดเพราะเข้าใจผิดก็มีบ้าง **แต่ผิดเพราะไม่รู้เสียเป็นส่วนใหญ่** ซึ่งก็เป็นที่น่าเสียดายว่าในชั้นสูงๆ ไม่น่าจะผิดเช่นนั้น แม้บางครั้งจะไม่ผิดรุนแรง แต่ก็เสียภูมิมากอยู่ อาจทำให้เสียคะแนนโดยใช้เหตุ

ในบทที่ว่าด้วยการเรียงประโยคอธิบายความบทนี้ จึงจักแสดงข้อปลีกย่อยที่สังเกตเห็นได้จาก “ผิด” ที่นักศึกษา “ทำ” ไว้เพื่อเป็นแนวทางให้เป็น “ถูก” ต่อไปในการข้างหน้า โดยจะเน้นเฉพาะอย่างเฉพาะเรื่องไป คือ

หลักการแก้คำ

ในประโยคแก้กรรมที่แก้ข้อความเพียงคำเดียว เรียกว่า “แก้คำ” บทตั้งนั้น นำมาจากคาถาข้างต้นบ้าง จากข้อความข้างต้นที่กล่าวไว้ก่อนบ้าง จากปรกรณ์อื่นๆ ที่กำลังอธิบายขยายความถึงในตอนนั้น หรือเรื่องนั้นๆ บ้าง ในประโยคเช่นนี้ มีหลักการเรียงดังนี้

(๑) เรียงบทตั้งไว้ข้างหน้า มี อิติ ศัพท์คุม แล้วตามด้วยบทแก้

(๒) บทแก้ นั้นจะต้องมีลักษณะเหมือนกับบทตั้ง คือ ถ้าบทตั้งเป็น ศัพท์นามประกอบด้วยวจนะและวิภัติอิสระ บทแก้จะต้องมีวจนะและวิภัติเช่นเดียวกัน ถ้าบทตั้งเป็นศัพท์กิริยา ประกอบด้วยกิริยาประเภทไหน กิริยาอาชยาต กิริยาภิกตฺก หรือประกอบด้วยปัจจัยอะไร กาลอะไร วิภัติอิสระ เป็นต้น บทแก้จะต้องมีลักษณะเช่นเดียวกันกับบทตั้งนั้น

(๓) หากว่ามีบทแก้ ๒ บท หรือ ๓ บท โดยมีคำไขว่ว่า “คือ, ได้แก่” อยู่ด้วย บทแก้ต่อมานั้น ต้องประกอบศัพท์ให้มีลักษณะเช่นเดียวกับบทแก้ตัวแรก และหลังบทแก้ตัวสุดท้าย จะใส่ อิติ อตฺโถ ไว้ด้วย หรือไม่ใส่ ก็ใช้ได้เช่นกัน

(๔) หากมีบทแก้เพียงบทเดียว ไม่นิยมใส่ อิติ อตฺโถ เข้ามารับดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความไทย : บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อณฺณตฺรา ได้แก่ เทวดา
 คนหนึ่งผู้ไม่ปรากฏโดยชื่อและโคตร ฯ

เป็น : ตตฺถ อณฺณตฺราติ นามโคตฺตโต อปากฺฺกา เอกา ฯ
 (มจฺจล ๑/๓)

ความไทย : บทว่า อภิฺวาเทตฺวา ได้แก่ ไหฺว ฯ

เป็น : อภิฺวาเทตฺวาติ วฺนทิตฺวา ฯ (มจฺจล ๑/๘)

ไม่ใช่ : อภิฺวาเทตฺวาติ วฺนทติ ฯ

(หรือ วฺนทมาโน หรือ วฺนทฺนโต)

ความไทย : ก็พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า สยฺ อภิฺณฺมา สจฺฉิกฺตฺวา

ปเวเทติ ต่อไป ๆ บทว่า สยํ คือ เอง คือ เป็นผู้อัน
คนอื่นมิได้แนะนำ ๆ บทว่า อภิณฺวา คือ รู้ยัง
อธิบายว่า ทราบด้วยญาณอันยิ่ง ๆ บทว่า
สจฺฉิกตฺวา คือ ทำให้ประจักษ์ ๆ บทว่า ปเวเทติ
คือ ให้อรรถ คือ ให้ทราบ ได้แก่ ประกาศ ๆ

เป็น : สยํ อภิณฺวา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทตีติ เอตถ ปน
สยฺนติ สามํ อปรนฺนโย หุตฺวา ๆ อภิณฺวาติ
อภิณฺวาย อธิเกน ภาณน ฌตฺวาติ อตฺถิ ๆ
สจฺฉิกตฺวาติ ปจฺจกฺขํ กตฺวา ๆ ปเวเทตีติ โฟเชติ
ภาเปติ ปกาเสติ ๆ (สมนฺต ๑/๑๓๔)

(๕) ในกรณีที่มีการแก้คำในบทตั้งหลายๆ คำ บทแก้ก็ต้องใส่คำ
ในบทตั้งซึ่งมิได้แก้ไว้ในประโยคร่วมกับบทแก้ที่ต้องการแก้ด้วย หาก
แก้ทุกบทในบทตั้งก็ดำเนินการไปตามปกติ เช่น

ความไทย : สองบทว่า สีเล ปติฏฺจาย ความว่า ดำรงอยู่ในศีล
๗๗ บทว่า สปญฺโธ คือ ผู้มีปัญญา ด้วยปัญญา
ตั้งแต่ปฏิสนธิอันประกอบด้วยไตรเหตุ ๆ บาท
พระคาถาว่า จิตฺตํ ปญฺญญจ ภาวยํ ความว่า
เจริญสมาธิและวิปัสสนา ๆ

เป็น : สีเล ปติฏฺจายาติ สีเล จตฺวา ๆ สปญฺโหติ
กมฺมชติเหตุกปฏิสนฺธิปญฺญาย ปญฺญวา ๆ จิตฺตํ
ปญฺญญจ ภาวยฺนติ สมานฺธิญฺเจว วิปสฺสนญฺจ
ภาวยฺมานิ ๆ (วิสุทฺธิ ๑/๔)

ความไทย : สองบทว่า สติปลงจยตา วฏฺฐติ ความว่า การได้
ความที่มีสติเครื่องพิจารณาเป็นปัจจัย ย่อมควร ฯ

เป็น : สติปลงจยตา วฏฺฐตีติ ปลงเวทฺขณสฺสติยา
ปลงจยตตํ ลทฺถํ วฏฺฐติ ฯ (มงฺคล ๑/๙๘)

**ในการแก้คำเช่นตัวอย่างที่ยกมานี้ มีข้อความที่ควรคำนึงอยู่บาง
ประการ คือ**

(๑) ต้องวินิจฉัยว่า ท่านให้แก้ศัพท์ไหน ในบทตั้งที่มีหลายบท
หรือให้แก้ทุกบทต้องอยู่ในดุลยพินิจ โดยสังเกตจากคำแปล เช่น ใน
ประโยคว่า สีเล ปติฏฺฐจาย ท่านมุ่งแก้ที่ศัพท์ ปติฏฺฐจาย ไม่ได้มุ่งแก้ที่ สีเล
เพราะฉะนั้น ไม่จำเป็นต้องแก้ทั้ง ๒ บท เป็น สิลมฺหิ จตฺวา ซึ่งมองดูไม่
สละสลวย เพราะ สิลมฺหิ ไม่ค่อยมีใช้ ทั้ง สิลมฺหิ และ สีเล ก็แปลอย่าง
เดียวกัน แก้เป็น สิลมฺหิ แล้วก็ไม่ได้ความวิเศษขึ้น

(๒) บทแก้ นั้น จะต้องไม่ซ้ำกับบทตั้ง คือ ต้องใช้ศัพท์ หรือ
ประกอบศัพท์ให้ต่างจากบทตั้ง จึงจะเรียกว่าแก้ หรืออธิบาย หากใช้
ศัพท์เหมือนกัน แปลกแต่รูปวิภัติ เช่น สิลมฺหิ สีเล เป็นต้นเท่านั้น
เรียกว่ายังมีได้แก้ นอกเสียจาก ตฺวา อนฺต ปัจจัย ที่ท่านใช้ในรูปอื่น
แก้ให้มีรูปเป็น ตฺวา อนฺต มาน ปัจจัยเพื่อให้ได้เห็นชัด ชื่อว่าแก้เหมือน
กัน เช่น

นิกฺขมฺมาติ นิกฺขมิตฺวา ฯ	วิวิจฺจาติ วิวิจฺจิตฺวา ฯ
ภาวยฺนฺติ ภาวยฺมาโน ฯ	สมฺปสฺสนฺติ สมฺปสฺสนฺโต ฯ
รชฺนฺติ รชฺนฺโต ฯ	ปิวฺนฺติ ปิวฺนฺโต ฯ

(๓) บทที่แก่นั้น จะต้องมิน้ำหนักและได้ใจความคล้ายคลึงหรือเสมอกัน ไม่นิยมใช้ศัพท์ที่เมื่อใช้แล้วทำให้ความขาดน้ำหนัก หรือความหมายด้อยลงไป เช่น

ความไทย : บทว่า ภิกขุ แปลว่า ผู้ขอ ฯ

เป็น : ภิกขุติ ภิกขโก ฯ

(ไม่ใช่ ภิกขุติ ยาจโก ซึ่งทำให้ความด้อยไป)

หลักการแก้ความ

การแก้ความ ก็คือการอธิบายความโดยยกบทตั้งขึ้นแสดงเพียงบทเดียว แล้วอธิบายความคลุมไปถึงบทอื่นๆ ด้วยอย่างหนึ่ง กับยกบทตั้งขึ้นอธิบายความไปที่ละบท จนหมดกระแสความอย่างหนึ่ง

ในการอธิบายความนั้น อาจมีเนื้อความเพียงประโยคเดียว หรือสองประโยคหรือกว่านั้น หรืออาจมีประโยค ย ต เข้ามาแทรก เพื่อให้เนื้อความกระจ่างขึ้น อาจมีประโยคอุปมาอุปไมย มีข้อความเปรียบเทียบเข้ามาแสดงร่วมด้วย ซึ่งในลักษณะเช่นนี้แหละที่ทำให้เกิดความลับสนหรือความเข้าใจผิดขึ้นได้ง่ายๆ โดยเฉพาะเป็นการยากที่จะประกอบศัพท์และวางศัพท์ให้ถูกหลักเกณฑ์วิธีการได้ ในที่นี้จักชี้แจงพอเป็นข้อสังเกต และพอเป็นแนวทาง ดังนี้

(๑) ในกรณีที่สำนวนไทยขึ้นบทตั้งแล้วลงว่า “เป็นต้น” แล้วอธิบายความไปหลายประโยคหรือหลายๆ คำ ซึ่งมากกว่าที่มีอยู่ในบทตั้ง อย่างนี้ไม่ต้องใช้ อาทิ ศัพท์เข้ามา เพราะคำว่า เป็นต้นเป็นเพียงสำนวน การ

แปลเท่านั้น เช่น

ความไทย : บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า น ตัม เป็นต้น ความว่า
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุอันนั้นมารดา ก็พึงทำให้
 ไม่ได้ บิดาก็ไม่ได้ ญาติๆ ก็ไม่ได้ ฯ

เป็น : ตตถ น **ตุนติ** ภิกษุเว ตัม การณ์ เนว มาตา
 กเรยฺย น ปีตา น อญฺเษ ญาติกา ฯ
 (มจฺจล ๑/๑๓๐)

ไม่ใช่ : ตตถ น **ตุนติอาทิ** ภิกษุเว ตัม การณ์ ฯเปฯ

(๒) ในการอธิบายความที่มีคำไทย “ชื่อว่า” มิใช่น้อยเลยในปกรณ์
 ทั้งหลายและมีที่มาต่างๆ กัน และวางศัพท์ไว้ต่างๆ กัน ทั้งนี้ เป็น ไป
 ตามความนิยมของภาษา ขอให้ดูประโยคต่อไปนี้เป็นแบบ

๒.๑ **วินโย นาม** อนาคาริยาคาริยวเสน ทูริโธ ฯ (มจฺจล ๑/๑๖๙)

๒.๒ โส อสงฺกิเลสปชฺชเนน อจฺจรรคฺคณวตฺถาปเนน จ
 สฺสฺสิทฺธิโต อุภยโลกहितฺสฺสฺชาวหนโต **มจฺจล** ฯ

(มจฺจล ๑/๒๐๐ สนามหลวง ป.ธ.๓/๒๕๒๓)

๒.๓ เตปี ทิ (ทฺวิธา เมถุนสฺมาจฺจรา) กาเมตพฺพโต **กามา นาม** ฯ
 (มจฺจล ๑/๒๐๓)

๒.๔ เนมิตฺติกตานิทฺเทเส ฯ **นิมิตฺตุนติ** ยงฺกิญฺจิ ปเรสฺ
 ปจฺจยทานสฺสญฺชาชนกํ กายวจฺจิกมมํ ฯ

๒.๕ ตตถ **อคมนียฺญฺจานํ** นาม ปุริสํ มาตุรฺกฺขิตาทโย
 วิสฺติ อิตฺถิโย ฯ (มจฺจล ๑/๒๐๔)

๒.๖ ตตถ ปาณ ปาณสณฺณิโน ฯเปฯ กายวชิทวาราน-
มณฺณตรปฺวตฺตา วรฺกเจตนา **ปาณาติปาโต** นาม ฯ
(มจฺคล ๑/๒๐๑)

๒.๗ ปฺรปริคฺคหิตฺเต ปฺรปริคฺคหิตสณฺณิโน ฯเปฯ กายวชิทวารป-
วตฺตา เถยฺยเจตนา **อทินฺนาทานํ** ฯ (มจฺคล ๑/๒๐๒)

จึงพอสรุปได้ว่า ความไทยที่ว่า “ชื่อว่า” นั้น มีที่มาและวิธีใช้หลายแบบด้วยกัน ในข้อนี้นักศึกษาพึงสังเกตว่า ในกรณีไหนท่านวาง นาม คัพท์ ไว้ด้วย ในกรณีไหนท่านไม่วางไว้ และในกรณีไหนวาง นาม คัพท์ ไว้ต้นประโยค ในกรณีไหนวางไว้ท้ายประโยค ซึ่งพอมีหลักสังเกตดังนี้

๑. ในประโยคบอกเล่าธรรมดาๆ และท่านแปลธรรมดาๆ มิได้อธิบายขยายความเป็นพิเศษ อย่างนี้นิยมเรียง นาม คัพท์ ติดกับบทประธานไว้ต้นประโยค และท่านนิยมใช้สำนวนว่า “ธรรมดา..., ธรรมดาว่า...” เช่นตัวอย่างในข้อ ๒.๑ และเช่น

ความไทย : ขอเดชะ ธรรมดาคือคนฉลาดในโลกพึงเล่าเรียนกัน
เป็น : เทว สิปปิ นาม โลก ปณฺธิเตหิ อุกฺคหิตพฺพํ ฯ
(มจฺคล ๑/๑๖๑)

ความไทย : เพราะฉะนั้น ชื่อว่าบุตรต้องเป็นผู้มีจิตมั่นคงในการบำรุง (มารดาบิดา) เหมือนอุบาสกผู้เลี้ยงมารดา
(สนามหลวง ป.๖.๗/๒๕๒๗)

เป็น : ตสฺมา **ปุตฺเตน** นาม มาตุโปสฺกฺุปาสฺเสน วิย
อุปฺภูจฺฉานกมฺเม ธิริจิตฺเตน ภฺวิตพฺพํ ฯ
(มจฺคล ๑/๓๐๔)

๒. ในประโยคบอกเหตุผลที่มีคำว่า “เพราะ” ตามหลังคำว่า “ชื่อว่า” นิยมเรียงคำศัพท์ที่แปลว่า “ชื่อว่า” “นั้นไว้ท้ายประโยค โดยไม่ต้องใส่นาม คำศัพท์ เข้ามารับ ทั้งนี้เพราะที่แปลว่า “ชื่อว่า” หนุนเข้ามา ก็เพราะเป็นไปตามหลักแห่งการแปลที่มีคำว่า “เพราะ” อยู่ข้างหน้า ดังตัวอย่างในข้อ ๒.๒ และตัวอย่างอื่นๆ เช่น

ความไทย : ความเพ้อเจ้อนั้น ชื่อว่ามีโทษน้อยเพราะมีอาเสวนะ (ความเคยชิน) น้อย ชื่อว่ามีโทษมาก เพราะมีอาเสวนะมาก ๆ

เป็น : โส (สมณพปลาโป) อาเสวนมนุทตาย อปฺปสวชฺโช อาเสวนมหนตตาย มหาสวชฺโช ฯ (มจฺจล ๑/๒๑๑)

ไม่นิยมเป็น : โส.....อปฺปสวชฺโช นาม.....มหาสวชฺโช นาม ฯ

๓. ที่ท่านวาง นาม คำศัพท์ ไว้คู่กับ เพราะ ด้วย เช่นตัวอย่างว่า

เตปิ ทิ กาเมตพฺพโต กามา นาม ฯ (มจฺจล ๑/๒๐๓)

แบบนี้มีที่ใช้กันน้อย ไม่นิยมถือเป็นแบบ จึงไม่ควรถือเอาเป็นบรรทัดฐาน นิยมใช้ที่ไม่มี นาม คำศัพท์ กำกับเป็นส่วนมาก

๔. ในการอธิบายความของคำศัพท์เพื่อให้เกิดความแจ่มแจ้งนั้น คำศัพท์ที่เป็นบทตั้ง (คำศัพท์ที่แปลว่าชื่อว่า) ท่านมีวิธีเรียง เท่าที่สอบทานดู ก็มี ๔ แบบ คือ

แบบที่ ๑ เป็นแบบที่ใช้ อิติ คำศัพท์ แทน นาม คำศัพท์ เป็นแบบตั้งอรรถ ดังตัวอย่างที่ ๒.๔ และตัวอย่างอื่นๆ เช่น

: พาหุสจฺจนฺติ พหุสสุตฺตภาโว ฯ

: ลิปฺปนฺติ ยงฺกิญฺจิ หตฺถโกสฺลลํ ฯ (มจฺจล ๑/๑๓๔)

: ตตถ มรณนฺติ เอกภวปริยาปนฺนสฺส ชีวิตินฺทริยสฺส
อุปจฺเจโท ฯ (วิสุทฺธิ ๒/๑)

แบบที่ ๒ เป็นแบบวางศัพท์ที่ประกอบด้วย นาม ศัพท์ ไว้ต้น
ประโยค เป็นแบบอธิบายขยายความของศัพท์ หรือคำที่ยกมาเพียงบาง
ส่วนจากประโยคข้างต้น โดยมากมักจะมี “ตั้งอรธ” หรือ “นิทธารณะ
ใน.....หนา, แห่ง.....หนา” อยู่ต้นประโยคด้วย ดังตัวอย่างที่ ๒.๔
และตัวอย่างอื่นๆ เช่น

- : พาทุสจฺจํ นาม พุทฺธสฺส ตภาโว ฯ (มงฺคล ๑/๑๓๕)
- : ลิปฺปี นาม อนาคาเรยวเสเน ทฺวิธํ หตฺถโกสฺสํ ฯ
ตตถ อนาคาเรยลฺปิ นาม อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯ เปฯ
สมณปริทฺวารากิสงฺขรณํ ฯ (มงฺคล ๑/๑๕๐)
- : เสนาสเน ปน อปริคฺคหิตฺตฺตฺตฺส นิมิตฺโตภาสปริทฺธา
วฏฺฏนฺติ ฯ ตตถ นิมิตฺตํ นาม เสนาสนตฺถํ ภูมิปริทฺมมาทีนฺ
โกโรนตฺสส ฯ เปฯ น โภจิตฺติ ปฏฺวิจฺจณํ ฯ (วิสุทฺธิ ๑/๕๐)

แบบที่ ๓ เป็นแบบอธิบายขยายความของศัพท์ที่ยกมาเป็นบาง
ส่วนจากประโยคข้างต้น เหมือนแบบที่ ๒ แต่ท่านเรียงไว้หลังบทอธิบาย
ดังตัวอย่างที่ ๒.๕ และตัวอย่างอื่นๆ อีก เช่น

- : ตตถ สงฺมมชฺเชปิ นิสิตฺตวา ปริภุชฺชนตฺสส ทฺสฺสึลลสฺส
ปริโปกโค เถยฺยปริโปกโค นาม ฯ (วิสุทฺธิ ๑/๕๓)
- : สิวโต อุปจฺจเวกฺขิตฺตปริโปกโค อธิปริโปกโค นาม (วิสุทฺธิ ๑/๕๓)

แบบที่ ๔ เป็นแบบอธิบายขยายความของศัพท์เช่นเดียวกับ
แบบที่ ๓ แต่ท่านมิได้เรียง นาม ศัพท์ ไว้ด้วย ดังตัวอย่างที่ ๒.๗ และ

เป็น : ตตถ **ปฏิปทาวิสุทธิ นาม** สสมภาริโก อุปลาโร,
อุเปกขานุปุรุหนา นาม อปปนา, **สมปหังสนา นาม**
ปัจจเวกขณา ฯ (วิสุทธิ ๑/๑๘๙)

หรือ : ตตถ สสมภาริโก อุปลาโร **ปฏิปทาวิสุทธิ นาม** ,
อปปนา **อุเปกขานุปุรุหนา นาม** , ปัจจเวกขณา
สมปหังสนา นาม ฯ

ไม่ใช่ : ตตถ **ปฏิปทาวิสุทธิ** สสมภาริโก อุปลาโร,
อุเปกขานุปุรุหนา อปปนา ฯเปฯ (ไม่นิยม)

ความไทย : บรรดาอัปนาโกศล ๑๐ ประการนั้น ที่ชื่อว่าการ
ทำวัตรอุให้สละสลวย คือ การทำวัตรอุทั้งหลายทั้ง
ภายในทั้งภายนอกให้เรียบร้อย ฯ

เป็น : ตตถ **วตถุวิสทกิริยา นาม** อชฺฌตตติกพาหิรานัน
วตถุณัน วิสทภาวกรณัน ฯ (วิสุทธิ ๑/๑๖๓)

หรือ : ตตถ อชฺฌตตติกพาหิรานัน **วตถุณัน** วิสทภาวกรณัน
วตถุวิสทกิริยา นาม ฯ

ไม่นิยม : ตตถ **วตถุวิสทกิริยา** อชฺฌตตติกพาหิรานัน **วตถุณัน**
วิสทภาวกรณัน ฯ

ยังมีการใช้ **นาม ศัพท์** ในสำนวนอื่นอีก ๒-๓ สำนวน ซึ่ง
ล้วนแต่กำหนดง่ายและเรียงเข้าประโยคไม่ยากทั้งสิ้น จึงไม่ขออธิบาย
ไว้ในที่นี้ เช่นประโยคต่อไปนี้

: อิทํ อายุกฺขเยน **มรณัน นาม** ฯ (วิสุทธิ ๒/๑)

(๓) ในกรณีที่มีการเปรียบเทียบเป็นประโยคอุปมาอุปไมยซึ่งมี
สำนวนไทยว่า “เปรียบเทียบเหมือน, เหมือน, ดังเช่น, เปรียบดัง” เป็นต้น
มีข้อความที่ควรศึกษาและคำนึงถึงหลายประการ เช่น

- ๓.๑ จะใช้ศัพท์อะไรให้ตรงกับสำนวนไทยนั้น ในบรรดาศัพท์
เหล่านี้ คือ อิว วีย ยถา ยถาต์ ยถา-ตถา เสยฺยถาปี
- ๓.๒ ต้องเข้าใจความหมายในประโยคว่า เป็นการเปรียบเทียบ
อะไร เปรียบทำนองไหน เปรียบกับบทไหนใน
ประโยค
- ๓.๓ ต้องประกอบกับศัพท์อย่างไร แล้ววางไว้ตรงไหนใน
ประโยค
- ๓.๔ จะต้องใส่ศัพท์เต็มประโยคหรือควรละศัพท์ใดไว้ ไม่
ต้องใส่เข้าไป แต่สามารถรู้ได้ว่าได้ละศัพท์ใดไว้

ในปรกรณ์ทั้งหลาย ที่มีการเปรียบเทียบเช่นนี้ ท่านมีวิธีใช้ศัพท์และ
วางศัพท์ไม่แน่นอนตายตัวว่าจะต้องเป็นศัพท์นี้เท่านั้น หรือจะต้องวางไว้
ตรงนั้นเท่านั้น ใช้อย่างอื่นเป็นผิด แต่เมื่อท่านใช้ไว้แล้ว ก็สามารถรู้
ความหมายได้ทันที ดังนั้น จึงไม่อาจวางกฎระเบียบที่ตายตัวลงไปได้ใน
เรื่องนี้ แต่ก็พอชี้แจงเป็นแนวทางได้ ดังต่อไปนี้

๑. ในประโยคเดินเรื่องหรืออธิบายความธรรมดา ถ้ามีการเปรียบเทียบ
ในระหว่างประโยค และศัพท์ที่เปรียบนั้น มีลักษณะเป็นวิเสสนะ
ของบทประธานในประโยคนั้นเอง มิได้เป็นศัพท์นามที่เป็นตัวประธานใหม่
ลักษณะเช่นนี้พึงปฏิบัติดังนี้

- เรียงบทเปรียบเทียบไว้ตามลำดับเนื้อความ โดยประกอบคัพท์ให้มีลึงค์ วจนะ วิภัติเหมือนบทประธาน หรือนามเจ้าของ
- เรียง วีย คัพท์ คุมไว้ท้ายบทเปรียบเทียบนั้น ไม่นิยมใช้คัพท์อื่น เช่น อิว หรือ ยถา
- จะใส่กิริยา หตุวา เข้ามาคุมหรือไม่ก็ได้ หากสุดประโยค

ควรใส่กิริยา “ว่ามี ว่าเป็น” คุมประโยคไว้ด้วย เช่น

ความไทย : พระเถระนั้น เหมือนถูกสายฟ้าฟาดที่กระหม่อม
พูดว่า อาวุโส คุณอย่าให้ผมฉิบหายเลย ไม่มีหรือ
กรรมรูปนี้ของผม ฯ

เป็น : โส อสนิยา มตถเก อวตถโฏ วีย มา มํ อาวุโส
นาเสหิ, นตถเว มยหํ เอวรูปนติ ฯ (๕/๔๙)

ความไทย : พราหมณ์พวกนั้นได้ยินเสียงนั้นเท่านั้น **เป็นประดุจ**
ถูกฆ้อนแทงเขาพระสุเมรุขลุบลงบนศิรชะ เป็น
ประดุจถูกหลาวแทงที่หูทั้งสอง ถึงความไม่สบาย
กาย และเสียใจ ฯลฯ (สนามหลวง ป.๖.๗/๒๕๒๖)

เป็น : เต ตํ สททํ สุตวา ว ลินะรุมตเตน มุคฺเคเรน
ลีเส ปหฺมา วีย กณฺเณสุ สฺสุเลน วิฑฺธา วีย
ทุกฺขโทมนสฺสปฺปตฺตา ฯเปฯ (มงฺคล ๑/๑๒๐)

ความไทย : สรีระของพระเถระได้เป็นเหมือนถูกคอปไฟสุ่มแล้ว

เป็น : เถรสฺส สรีรํ อุกฺกาหิ อาทิตฺตํ วีย อโหสิ ฯ
(๕/๓๐)

๒. เมื่อพิจารณาโดยถ่องแท้แล้วว่าเปรียบเทียบอะไร เปรียบเทียบกับบทไหนในประโยค พึงปฏิบัติต่อไปดังนี้

- ประกอบบทอุปมา (บทเปรียบเทียบ) ให้มีวิภัติเหมือนกับบทอุปไมย (บทถูกเปรียบเทียบ) แล้วเรียงไว้หน้าบทอุปไมยบ้าง หลังกิริยาบ้างสุดแท้แต่ความ
- ใช้ วีย คัพท์ หรือ อิว คัพท์ วางไว้หลังบทอุปมานั้น โดยมากใช้ วีย คัพท์มากกว่า

ข้อสำคัญที่สุด nelักษณะนี้ก็คือ **“บทอุปมาจะต้องมีวิภัติเดียวกับบทอุปไมย”** อันนี้ถือเป็นเคร่งครัด หากประกอบผิดวิภัติกัน ทำให้ความหมายคลาดเคลื่อน จนไม่อาจทราบได้ว่าเปรียบเทียบอะไรกับอะไร เปรียบลักษณะไหน ขอให้ดูตัวอย่างต่อไปนี้

ความไทย : ก็ ธรรมดาเทวดาทั้งหลายอาศัยเหตุบางอย่างเท่านั้นจึงมายังโลกมนุษย์ ซึ่งเป็นจุดที่ (ถ่าย) เว็จอันเต็มไปด้วยของไม่สะอาด ฯ

เป็น : เทวดา ที กิณจิเทว การณํ ปฏิจจ อสุจิปุริตํ **วจจฺญจฺจํ วีย** มนุสฺสโลกํ อาคจฺจนฺติ ฯ
(มจฺจล ๑/๙)

ชี้แจง : วจจฺญจฺจํ ทำหน้าที่ขยาย มนุสฺสโลกํ คือ เปรียบโลกมนุษย์เหมือนกับที่ (ถ่าย) เว็จ จึงต้องประกอบคัพท์ให้มีวิภัติเสมอกัน (ทุติยวิภัติ)

ความไทย : ความทิวชื่อว่าความเดือดร้อน เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องบีบคั้น ก็ภิกษุณั้นย่อมนบชบฉนบิณฑบาตเพื่อ

ระงับความหิวนั้น เหมือนใช้ยาสมานแผล และ
เหมือน ใช้เครื่องป้องกันความร้อนเป็นต้นนั้น ใน
ฤดูร้อนและฤดูหนาว เป็นต้น ฯ

เป็น : วิหีสาน นาม ชิคจฉา อาพาธนฏฺเฐน, อุปรมตถญฺเจส
ปิณฑปาทํ ปฏิเสวติ **วณฺเณเลนมิว อญฺหสิตาทิสฺสุ**
ตปฺปฏิการํ วย จ ฯ (วิสุทฺธิ ๑/๔๐)

ชี้แจง : วณฺเณเลนํ กิตฺติ ตปฺปฏิการํ กิตฺติ ทำหน้าที่เช่นเดียวกัน
ปิณฑปาทํ คือ ถุกบริโภคน (ปฏิเสวติ) เหมือนกัน เป็น
การอุปมาขยายความบท ปิณฑปาทํ ให้ชัดเจน

ความไทย : ก็ภิกษุผู้จะให้ปัจจัยสนฺนิสิตศีลบริบูรณฺ์ จะต้องเป็น
เหมือนสามเณรสังฆรักขิตผู้เป็นหลาน ฯ

เป็น : ปจฺจยสนฺนิสิตตฺสึลปฺริปุรเกน ปน **ภาคิเนยฺยสงฺฆ-**
รขิตสามเณเรณ วย ภวิตพฺพํ ฯ (มจฺจล ๑/๑๙๙)

ไม่ใช่ : ปจฺจยสนฺนิสิตตฺสึลปฺริปุรเกน ปน **ภาคิเนยฺยสงฺฆ-**
รขิตสามเณโร วย ภวิตพฺพํ ฯ

ชี้แจง : คำศัพท์ว่า สามเณเรณ เป็นข้อเปรียบเทียบ บริบูรเกน
จึงต้องมีวิภัติเดียวกันหากใช้เป็น สามเณโร ก็ไม่รู้
ว่าเปรียบกับบทไหนในประโยค แม้จะพอแปลได้ก็
ผิดลัมพันธ์เสียอีก คือ ความบ่งว่า ภิกษุต้องเป็น
เหมือนสามเณรเป็น ฯ

ความไทย : ภิกษุผู้บำเพ็ญเตจวิริกัถฺครุดงคฺ์ ย่อมเป็นผู้สันโดษ
ด้วยจิวรพอบริหารกายด้วยสันโดษนั้น เธอจึงถือ

เอา (จิวร) เท่านั้นไปได้เหมือนนก ๆ

เป็น : เตจิวรีโก ภิกขุ สนตฎุโจ โหติ ภายปริหาริเกณ
จิวเรน, เตนสฺส **ปกฺขิโน วีย** สมากทาเยว คมนํ ฯ
(วิสุทฺธิ ๑/๘)

ไม่ใช่ : ฯเปฯ เตนสฺส **ปกฺขิ วีย** คมนํ

ชี้แจง : ภิกษุกับนกเหมือนกันในการไป ท่านเปรียบภิกษุ
เหมือนนก ภิกษุเป็นฉัฏฐีวิภัตติ บทอุปมาก็ต้องเป็น
ฉัฏฐีวิภัตติด้วย จับใจความได้ว่า “**การไปของนก**”
หากแต่งเป็น ปกฺขิ วีย ก็จะกลายเป็นว่า “**นกกับ**
การไปเหมือนกัน” หรือเป็นว่า “**การไปเหมือน**
นก” ซึ่งไม่รู้เปรียบในแง่ใด

เพื่อความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างชัดเจน พึงดูประโยคต่อไปนี้เป็น
แนวเทียบและพึงทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ ถึงหลักการประกอบศัพท์คู่
กับ วีย

เช่น : ยถา จ มาตาปิโตร **อุปฺภูจาทํ** ลเภยฺย ตถา
นฺนทฺปนฺนติเตน วีย ปฏฺฐิขฺชิตพฺพํ ฯ (มงฺคล ๑/๓๐๔)
(ปุตฺเตติ เปรียบกับ นนฺทฺปนฺนติเตน)

ไม่ใช่ : ตถา **นฺนทฺปนฺนติโต วีย** ปฏฺฐิขฺชิตพฺพํ ฯ

เช่น : เอวํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา จปิदानญฺหิ ปฏฺฐิลาภกालโต
อุทฺธํ ปรีโภโค อนวชฺโซ ว อธิฏฺฐหิตฺวา **จปิตฺต-**
จิวรานํ วีย ฯ (มงฺคล ๑/๑๙๓) (การบริโภคนจิวร

ที่พิจารณาแล้วเก็บไว้ไม่มีโทษ เหมือนฉิวรที่
อธิษฐานแล้วเก็บไว้)

- ไม่ใช่ : ๑เปฯ อธิษฐานคิดว่า จปิตฉิวรานิ วिय ๑
- เช่น : ตตถ วรรกปจจุปปฏจानโตติ วรรกสฺส วिय
ปจจุปปฏจानโต ๑ (วิสุทฺธิ ๒/๓) (โดยการปรากฏ
เหมือนเพชรฆาต)
- ไม่ใช่ : ตตถ วรรกปจจุปปฏจानโตติ วรรโก วिय
ปจจุปปฏจานโต ๑
- เช่น : อโยนิโส ปวตตยโต ทิ อธิษฺชนมรณานุสฺสรณ
โสโก อุปฺชชติ วิชาตมาตฺยา ปิยฺปฺตฺตมรณา-
นุสฺสรณ วिय ๑เปฯ (วิสุทฺธิ ๒/๒)
- ไม่ใช่ : ๑เปฯ วิชาตมาตฺยา ปิยฺปฺตฺตมรณานุสฺสรณ วिय
- เช่น : ตสฺมา อาทาสตเล มฺขนิมิตฺตํ ทสฺสินา วिय สเมน
อากาเรน จกฺขุณี อุมฺมีเลตฺวา นิमितฺตํ คณฺหนฺเตน
ภาเวตพฺพ ๑ (วิสุทฺธิ ๑/๑๕๙) (บุคคลเมื่อจะถือเอา
นิमितทั้งสี่มาขึ้นโดยอาการอันสม่าเสมอ เหมือน
คนจ้องเงาหน้าในกระจก...) โดยเปรียบผู้ลืมนตาถือ
เอานิมิตเหมือนคนดูกระจก
- ไม่ใช่ : ตสฺมา อาทาสตเล มฺขนิมิตฺตํ ทสฺสี วिय
(หรือ เปกฺขโก วिय) ๑เปฯ คณฺหนฺเตน...

๓. ในประโยคอธิบายความ หากมีบทอุปมา แล้วมีเรื่องเล่า
(นิทาน) ตามบทอุปมานั้นมาด้วย นิยมเรียงบทอุปมานั้นไว้ท้ายกิริยา-

เอวံ และ จะวางประโยค ยถา ไว้หน้าประโยค ตถา เอวံ ก็ได้ วางไว้
หลังก็ได้ แต่นิยมวางไว้หน้ามากกว่า **พึงดูตัวอย่าง**

ความไทย : ส่วนโยมชายควรกระทำการให้อาบน้ำ นวดพื้น
เป็นต้น ด้วยมือของตน บำรุงเหมือนกับ (ทำให้)
สามเณร ฯ (สนามหลวง ป.๕.๗/๒๕๑๘)

เป็น : ปีตา ปน ยถา สามเณโร เอวံ สหตฺเถน นุหาปน-
สมพาหนาทินิ กตฺวา อุกฺกจาทพุโ (มงคล ๑/๑๘๖)

ไม่ใช่ : ปีตา ปน ยถา สามเณรสฺส เอวံ .....
หรือ ปีตา ปน ยถา สามเณโร เอวံ .....

ความไทย : แม้ลักษณะของอุปจารบ้านนั้น ก็คือร่วมในแห่ง
สถานที่ตกของก้อนดินที่ถูกขว้างไป **ดูคนหนุ่มๆ**
เมื่อจะแสดงพลังของตน เหยียดแขนขว้างก้อน
ดินไปฉะนั้น ฯ

เป็น : ตสฺส ลกฺขณฺมปิ ยถา ตฺรุณฺมนุสฺสา อตฺตโน
พลํ ทสฺเสนฺดา พาหุํ ปสาเรตฺวา เลณฺฑุํ ชิปนฺติ
เอวํ ชิตฺตสฺส เลณฺฑุสฺส ปตฺนญฺจानพฺภนฺตรํ ฯ
(วิสุทฺธิ ๑/๘๙)

ไม่ใช่ : ตสฺส ลกฺขณฺมปิ อตฺตโน พลํ ทสฺเสนฺดา พาหุํ
ปสาเรตฺวา เลณฺฑุํ ชิปนฺตา ตฺรุณฺมนุสฺสา วิย
ชิตฺตสฺส เลณฺฑุสฺส ปตฺนญฺจานพฺภนฺตรํ ฯ

๕. ในประโยคอุปมาสั้นๆ จะแยกเป็นประโยค ยถา ตถา หรือ
จะใช้ วิย คัพพํ ก็ได้ ทั้งนี้ ลองพิจารณาตามความเหมาะสมว่าควร

จะเป็นไปในรูปใด เช่น

ความไทย : แม้ท่านก็จักตายเหมือนนกด่วนนี้ ๆ

เป็น : **เอโส วย** ตวปี มริสฺสลิ ฯ (๕/๓๓)

หรือ : ยถา เอโส ตถา ตวปี มริสฺสลิ ฯ (ใช้ได้)

ความไทย : บุรุษใด ไม่มีสหายในหมู่บ้าน หมู่บ้านนั้นของเขา
ย่อมเป็นเหมือนป่าที่ไร้ผู้คน ฯ

เป็น : ยสฺส ปุริสฺส คาโม สหาโย นตฺถิ ตสฺส โส
คาโม, ยถา นิมนฺนุสฺส อรณฺณํ, ตเถว โหติ ฯ

หรือ : ฯเปฯ ตสฺส โส คาโม นิมนฺนุสฺส อรณฺณํ วย
โหติ ฯ (ใช้ได้)

ความไทย : บุคคลเหล่าใดเป็นผู้ประมาทแล้ว บุคคลเหล่านั้น
เป็นเหมือนคนที่ตายแล้ว

เป็น : เย ปมตฺตา ยถา มตา ฯ

หรือ : เย ปมตฺตา, เต ยถา มตา โหนฺติ ตถา โหนฺติ ฯ
(ใช้ได้)

หรือ : เย ปมตฺตา เต มตา วย โหนฺติ ฯ (ใช้ได้)

๖. ในประโยคอุปมาที่มีกิริยาตัวเดียวกับประโยคอุปไมย คือ มุ่ง
ถึงกิริยาอาการที่เหมือนกัน เป็นการเปรียบเทียบลักษณะอาการที่เป็น
อย่างเดียวกัน มีความนิยมดังนี้

- ในประโยคอุปมาไม่ต้องใส่กิริยา ที่มีความเช่นเดียวกับกิริยา
ในประโยคอุปไมยไว้อีก ให้ละไว้ในฐานที่เข้าใจ

- ประโยคอุปมานั้นนิยมประกอบกับ วिय คัพพ์ มากกว่า อุปมา-
โชตกอื่น
- นิยมวางเฉพาะคัพพ์ที่ไม่เหมือนกับคัพพ์ ในประโยคอุปไมย
ไว้เท่านั้น
- ถ้าในประโยคอุปมามีเพียงคัพพ์เดียวคู่กับ วिय นิยมเรียง
ไว้หน้ากิริยาในประโยคอุปไมย ถ้ามีหลายคัพพ์นิยมเรียง
ไว้หลังกิริยาในประโยคอุปไมย และเรียงไปตามหลักการ
เรียงปกติ แต่ไม่ต้องใส่กิริยาเข้ามารับ คงปล่อยให้
ประโยคห้วนเฉยๆ

ดูตัวอย่างประกอบ

คัพพ์ : อญเณปี โสตาปนุณสกทาคามินาคามิโน
อานนุทตเถโร วिय สตถุ ทสสนั สตถุ วจนสวณญจ
ลภนติ ฯ (มจฺคล ๑/๙๓)

(ประโยคเต็มเป็น สตถุ ทสสนั สตถุ วจนสวณญจ ลภมาโน
อานนุทตเถโร วिय)

: โอภาเสตฺวาติ อาภาย ฝริตฺวา จนุทสุริยา วिय
เอโกภาสั กริตฺวาตฺยตฺโถ ฯ (มจฺคล ๑/๘)

(ประโยคเต็มเป็น เอโกภาสั กโรนฺตา จนุทสุริยา วिय)

หลายคัพพ์วางหน้า : ยาว ทิ อิมมา จตฺสฺโส ปริสา มั อิมาย
ปฺฏิปตฺติปฺุชาย ปฺุเชสฺสติ ตาว มม สาสนั
นภมฺชเม ปฺุณฺณจฺนุโท วिय วิโรจิสฺสติ ฯ
(มจฺคล ๑/๗๗)

(ประโยคเต็ม คือ นภมชฌเม วิโรจมานโน ปุณฺณจฺนุโท วिय)

หลายศัพท์วางหลัง : อัยฺ หิ ปิณฺชปาตปฏิเสวนปจฺจยา กายพลํ
นิสฺสาย ลิกฺขตฺตยานุโลมวเสน ภวกนฺตาร-
นิตฺถรณตฺถํ ปฏิปชฺชนฺโต พรหมฺจริยานุคฺคหยา
ปฏิเสวติ กนฺตารนิตฺถรณตฺถิกา **ปุตฺตมํสํ วिय**
นทีนิตฺถรณตฺถิกา **กุลฺลํ วिय** สมฺพุทฺถนิตฺถรณตฺถิกา
นาวมิว จ ฯ (วิสุทฺธิ ๑/๔๐)

(ประโยคเต็มเป็น ...ปุตฺตมํสํ ปฏิเสวมานา วिय...กุลฺลํ ปฏิเสวมานา
วिय...นาวํ ปฏิเสวมานา อิว จ)

ขอให้ดูประโยคต่อไปนี้เปรียบเทียบ

: เอวํ อสมฺปาทิตฺเต หิ เอตสฺมี ปาฏิโมกฺขสึลฺมปิ
อนทฺธนียํ โหติ อจิริภูจฺจิตฺกํ **อสิวิหิตาสาขา-**
ปริวารมิว สสฺสํ ฯ ทฬฺยเต จายํ กิเลลฺโลเรหิ
วิภูทฺวาโร วिय คาโม ปฺรสุสฺส หารีหิ ฯ จิตฺตญฺจสฺส
ราโค สมตฺติวิชฺฌตฺติ **ทฺวจฺจนฺนมคฺคาร์ํ ภูจฺจ วिय ฯ**
(วิสุทฺธิ ๑/๔๕)

พึงสังเกตการวางตำแหน่งศัพท์ในประโยค ท่านวางตำแหน่งศัพท์
ในประโยคอุปมา ไว้ในตำแหน่งเดียวกับในประโยคอุปไมยทั้งหมด เช่น

- ทฬฺยเต จายํ กิเลลฺโลเรหิ ฯ
(กิริยา - วิเสสนะ - อนภินิหิตกัตตา)
- (ทฬฺยมาโน) วิภูทฺวาโร คาโม ปฺรสุสฺส หารีหิ ฯ
(กิริยา - วิเสสนะ - อนภินิหิตกัตตา)

- อโยนิโส ปวตตยโต ทิ อัญจนมรณานุสสรณเ โสโก
อุปัชฺชติ วิชาตมาตฺยา มรณานุสสรณเ วีย ฯ๑๒๑ อตฺตโน
มรณานุสสรณเ สนฺดาโส อุปุชฺชติ **อุกฺขิตฺตาสิกวรกั**
ทิสฺวา ภิกฺขชชาติกฺสฺส วีย ฯ (วิสุทฺธิ ๒/๒)

๗. ในกรณีที่มีการเทียบเคียงอุปมาอุปไมยเพื่อให้เข้าใจชัดเจน
ส่วนมากจะมีรูปประโยคเป็นลิงคตถทั้ง ๒ ประโยค มีความนิยมดังนี้

- วางประโยคอุปมาไว้หน้าประโยคอุปไมย ใส่เนื้อความเต็มทั้ง
๒ ประโยค ไม่นิยมละไว้ฐานเข้าใจ
- ประโยคแรกนิยมใช้ ยถา ตถา รัป ประโยคต่อๆ มาใช้ วีย
คัพฺพํ ทั้งหมด
- จะใช้ วีย คัพฺพํทั้งหมด ตั้งแต่แรกก็ได้

ดูตัวอย่างประกอบ

- ยถา ทิ ตสฺสา กุกฺกุกฺขียา อตฺตโน อณฺฺทเสฏฺฐ อธิสฺยิตาทิ-
ติวิธิกิริยากรณฺ, เหวํ โพรธิปลฺลงฺเก นิสินฺนสฺส โพรธิสฺตต-
ภูตสฺส ภควโต อตฺตโน จิตฺตสนฺดาเน อนิจฺจํ ทุกฺขมนตฺตาทิ
ติวิธานุปฺปสฺสนากรณฺ ฯ กุกฺกุกฺขียา ติวิธิกิริยาสมฺปาทเนน
อณฺฺทานํ **อฺปฺปฺติภาโว วีย** โพรธิสฺตตฺตภูตสฺส ภควโต
ติวิธานุปฺปสฺสนาสมฺปาทเนน วิปลฺลสนาภาณสฺส อปริหานิ ฯ

(สมฺนฺต ๑/๑๒๕)

- ยถา ทิ ตาลวเน ทฺวตฺตีสฺ ตาลา, เหวํ อิมสฺมี กายเ
ทฺวตฺตีสฺ โภกฺขจาสา, **มกฺกโฆ วีย** จิตฺตํ ฯ **ลฺหุโร วีย**
โยคาวโร ฯ **มกฺกภูสฺส ทฺวตฺตีสฺतालเก ตาลวเน นิวาโส**

วีย โยคิโน จิตตสส ทวตตีสโกฏจาสเก กาเย
อารมมณวเสน อนุสณจธณิ ฯ (วิสุทฺธิ ๒/๒๓)

- ปลลลเ อุทกสส อภาโว วีย ทิ อิเมลล์ วสนภูจาสนสส
อภาโว, มจฉานัน ซินนภาโว วีย อิเมลล์ โภคานัน อภาโว

(๕/๑๑๙-๑๒๐)

(๔) ในกรณีที่มีการแก้ความเป็นรูปวิเคราะห์โดยมีสำนวนไทยว่า

“เพราะว่า, เพราะ อรรถว่า, เพราะวิเคราะห์ว่า” แล้วพิมพ์ข้อความต่อไป โดยเว้นวรรคไว้ เช่น “ชื่อว่ามงคล เพราะอรรถว่า เป็นเหตุถึงอธิบายว่า เป็นเครื่องบรรลุถึงความสำเร็จและความเจริญ แห่งสัตว์ทั้งหลาย” การเว้นวรรคระหว่าง เพราะอรรถว่า กับ เป็นเหตุถึง นั้นเป็นการแสดงให้รู้ว่าเป็นรูปวิเคราะห์

อีกกรณีหนึ่ง ที่บ่งว่าความตอนนั้นเป็นรูปวิเคราะห์หรือใกล้เคียงรูปวิเคราะห์คือคำที่มีสำนวนว่า “เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า.....”

ในกรณีแรกเป็นการแปลเข้า คือ แปลจากรูปสำเร็จเข้าไปหารูปวิเคราะห์ ในกรณีหลังเป็นการแปลออก คือ แปลรูปวิเคราะห์ออกไปหารูปสำเร็จซึ่งอยู่ข้างนอก ทั้งนี้ท่านนับ อิติ ศัพท์เป็นประตูคั่นกลาง

เมื่อสังเกตแล้วรู้ชัดว่าข้อความตอนนั้นเป็นรูปวิเคราะห์แน่นอนแล้ว จะต้องดำเนินการขั้นต่อไป คือ

๔.๑ รูปวิเคราะห์ที่นำมาใช้จะต้องประกอบศัพท์และธาตุให้ตรงกับรูปสำเร็จ คือเป็นศัพท์ หรือเป็นธาตุตัวเดียวกัน ถ้าต่างกัน นิยมให้เป็นคำไขหรือคำอธิบายไป

๔.๒ ต้องวางศัพท์ที่ปรากฏในรูปสำเร็จทุกศัพท์(ยกเว้นปัจจัย) ไม่
ว่าศัพท์นามหรือศัพท์กริยาไว้ในรูปวิเคราะห์ ถ้าศัพท์ใดไม่มีในรูปวิเคราะห์
รูปสำเร็จจะออกศัพท์นั้นด้วยไม่ได้ แต่ศัพท์ในรูปวิเคราะห์ทุกศัพท์ไม่จำ
ต้องนำมาเป็นรูปสำเร็จทุกศัพท์

๔.๓ ต้องคำนึงว่า จะประกอบรูปวิเคราะห์เป็นสาธนะอะไร เป็น
วจนะอะไร เป็นรูปวิเคราะห์ในกิตก์ ในสมาส หรือในัตถิต ข้อนี้ย่อม
สังเกตได้จากคำที่ท่านแปล หรือจากการเทียบเคียงตามแบบที่ศึกษามาแล้ว

๔.๔ จะต้องวางศัพท์ต่างๆ ให้ถูกต้องตำแหน่งตามแบบของรูปวิ
เคราะห์นั้นๆ หากมีศัพท์เกินเข้ามา เช่น บทประธาน บทวิเสสนะ
ต่างๆ ต้องวางหลบตำแหน่งของศัพท์ที่อยู่กับที่ แม้จะผิดหลักการวาง
ศัพท์ก็ไม่ถือเป็นผิด

๔.๕ ทำเสร็จแล้วตรวจสอบประธาน กริยา รูปสำเร็จ เป็นต้น ว่า
มีวจนะตรงกันหรือไม่ แล้วทดลองแปลโดยพยัญชนะดูว่าความจะเป็น
ไปอย่างไร ได้ความตามที่ต้องการหรือไม่

ตัวอย่างที่ ๑

- ความไทย** : เหตุเหล่านั้นชื่อว่ามงคล เพราะอรรถว่า **เป็นเหตุ**
ถึง(ความสำเร็จและความเจริญ)แห่งสัตว์ทั้งหลาย
- เป็น** : มงฺคนฺติ อิมฺหิ สตฺตฺตฺติ มงฺคฺลฺลํ (ตานิ การณานิ)
- ชี้แจง** : รูปสำเร็จมาจาก มคิ ธาตุ ลา ปัจจัย รูปสำเร็จ
มีศัพท์อยู่ในรูปวิเคราะห์ ส่วน สตฺตฺตฺติ เรียงไว้ท้าย
เพราะถ้าเรียงไว้หน้าเป็นผิดที่ขวางทางรูปวิเคราะห์
จึงถอยมาอยู่ท้ายวิเคราะห์นี้ จะแต่งว่า

: สดุดานํ มงฺคนฺติ อิมฺหิตฺติ มงฺคลานิ ฯ ไม่ถูก เพราะรูปวิเคราะห์นี้ เป็น กรณสาธนะ (อิมหิติ) ดูจากสำนวนไทยว่า เป็นเหตุ บทประธานในรูปวิเคราะห์ต้องแปลว่า “แห่ง” ในรูปสำเร็จ

ตัวอย่างที่ ๒

ความไทย : เจตนาอันยังวิญญูติเหล่านี้ให้ตั้งขึ้น ชื่อว่ามุสาวาท เพราะทำวิเคราะห์ว่า “เป็นเครื่องอันเขา” กล่าว คือ พุดคำเท็จ ฯ

เป็น : ตถาวินฺณตฺติสมฺภูจฺจาปิกา เจตนา มุสาวาทิ มุสาวาทิยติ วุจฺจติ เอตายาติ กตฺวา ฯ (มฺงคฺล ๑/๒๑๕)

ชี้แจง : รูปวิเคราะห์นี้เป็นรูปวิเคราะห์พิเศษ มีเฉพาะใน มงคลทีปนี วินยกถา เป็นส่วนใหญ่ คือ วางรูปวิเคราะห์ไว้ทำรูปสำเร็จ ถึงกระนั้นก็ตาม ยังต้องวางรูปแบบให้ถูกต้องรูปวิเคราะห์ทั่วไป และรูปวิเคราะห์นี้เป็นกรณสาธนะ กัมมวาทก จึงแปลว่า “เป็นเครื่องอันเขา” บทประธานในรูปสำเร็จ แปลว่า “ซึ่ง” การวางรูปศัพท์ ทำนวางศัพท์ในรูปสำเร็จ

ทุกคำไว้ในรูปวิเคราะห์

- มุสา + วาทิยติ = มุสาวาทิ ถ้าแต่งเป็นอย่างอื่น เช่น
- มุสา กถิยติ วาทิยติ เอตาย หรือ
- มุสา วุจฺจติ กถิยติ เอตาย

รูปสำเร็จจะเป็น มุสาวาทิ ไม่ได้ จะต้องเป็น มุสากถา และ มุสาวาทา ตามลำดับ

ตัวอย่างที่ ๓

ความไทย : มูลของรูปรสนั้นซึ่งสำเร็จด้วยตัณหา และอริชา
ถูกถอนขึ้นเสียแล้วด้วยมิต คืออริยมรรค เพราะ
เหตุนี้ จึงชื่อว่ามิมูลอันถูกถอนขึ้นเสียแล้ว ฯ

เป็น : อริยมคคตเถน **อุจฉินฺนํ** ตณฺหาวิชฺชามยํ **มุล-**
เมเตสนฺติ อุจฉินฺนํมูลา ฯ (สมนฺต ๑/๒๐๗)

ชี้แจง : ลำนวนนี้แปลออกไปหารูปวิเคราะห์ คัพทในรูป
สำเร็จมีอยู่ในรูปวิเคราะห์ (อุจฉินฺนํ+มุล) และมี
วจนะเสมอกับรูปวิเคราะห์ (เอเตลฺ=อุจฉินฺนํมูลา)
รูปวิเคราะห์นี้เป็นวิเคราะห์สมาส เทียบได้กับ
วิเคราะห์ว่า เอกกรตตี วาโส อสฺสชาติ เอกกรตติวาโส
เพราะฉะนั้นจะไม่มี เอเตลฺ ในรูปวิเคราะห์ให้ได้

ตัวอย่างที่ ๔

ความไทย : ก็รูปดงค์เหล่านี้เป็นองค์ของภิกษุผู้ชื่อว่ารูปตะ เพราะ
เป็นผู้กำจัดกิเลสได้ด้วยการสมาทานนั้น หรือญาณ
อันได้ไฉนว่า รูปตะ เพราะเครื่องกำจัดกิเลสเป็น
องค์แห่งการสมาทานเหล่านั้น เพราะเหตุนี้
การสมาทานเหล่านั้นจึงชื่อว่า รูปดงค์ ฯ
(สนามหลวง ป.๕.๙/๒๕๒๔)

เป็น : อิมานิ ปน เตน เตน สมาทาเนน รูปฺตทิลลิตฺตา
รูปฺตสฺส ภิกฺขุโน **องฺคานิ**, กิลลฺลธฺนฺนโต วา **รูปฺตนิ**
ลทฺธโวหารํ ญาณํ **องฺคเมเตสนฺติ** รูปฺตองฺคานิ ฯ

(วิสุทฺธิ ๑/๑๐๐)

ชี้แจง : สำนวนนี้แปลออกไปทางรูปสำเร็จเช่นกัน และมี
รูปวิเคราะห์ ๒ แบบ มี วา คัพฺทเป็นตัวเชื่อม
ท่านเก็บเอา คัพฺทว่า ฐต กับ องค ในรูปวิเคราะห์
ไปเป็นรูปสำเร็จ

ตัวอย่างที่ ๕

ความไทย : ก็ภิกษุยอมนอนในที่ใดๆ จะเป็นวิหารก็ตาม เป็น
เพิงก็ตาม ที่นั้นๆ ชื่อว่าที่นอน ท่านยอมนั่ง คือ
พักนอนในที่ใดๆ ที่นั้นชื่อว่าที่นั่ง รวมคำ ๒ คำ
นั้นด้วยกัน เรียกว่า เสนาสนะ ฯ

เป็น : ยตถ ยตถ ทิ **เสติ** วิหาเร วา อทฺตมโยคาทิมหิ
วา ตํ ตํ เสนํ , ยตถ ยตถ **อาสนติ** นิสิตฺติ ตํ ตํ
อาสนํ, ตํ เอกโต กตฺวา เสนาสนนฺตฺติ วุจฺจติ ฯ
(วิสุทฺธิ ๑/๔๒)

ชี้แจง : รูปวิเคราะห์นี้ แม้จะเป็นรูปวิเคราะห์ที่ไม่เต็มแบบ
ไม่เหมือนรูปวิเคราะห์ทั่วไป แต่ก็พอเป็นแบบ
พิจารณาได้ในข้อนี้ นักศึกษาส่วนมากมักจะแย้งว่า
: ยตถ ยตถ ทิ **สยติ** วิหาเร วา ตํ ตํ **เสนํ** (หรือ
สยนํ) ยตถ ยตถ นิสิตฺติ อิริยติ ตํ ตํ **อาสนํ**
ฯลฯ เช่นนี้ รูปวิเคราะห์ คือ สยติ กับ เสนํ
และ นิสิตฺติ กับ อาสนํ เข้ากันไม่ได้ ถ้ารูป
วิเคราะห์เป็น สยติ รูปสำเร็จต้องเป็น สยนํ แม้เป็น

สยน์ รูปรวมกันจะต้องเป็น สยนาสน์ ของนักศึกษา
พึงพิเคราะห์ให้ละเอียดเถิด

ยังมีตัวอย่างเปรียบเทียบอีกมาก และหลายรูปแบบ ขอให้
นักศึกษาพึงทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ในทุกๆ แบบ ก็จะเป็นอุปการะต่อ
ไปในการแต่ง เมื่อเข้าใจการเดินรูปประโยคเสียแล้ว ย่อมสามารถจะ
วิเคราะห์ได้ทุกๆ รูปแบบ ขอให้เข้าใจให้ลึกซึ้งเป็นใช้ได้

(๕) ในกรณีที่สำนวนไทยมีข้อความซ้ำกันหรือมีข้อความสั้นๆ
ห้วนๆ ไม่บ่งว่าเป็นวิภัติอะไร ท่านมีวิธีเรียงศัพท์ใช้ศัพท์โดยเฉพาะ คือ
ตัดคำที่ซ้ำกันออกเสีย เหลือไว้เฉพาะที่ไม่ซ้ำกัน ทั้งนี้ เพื่อความสละ
สลวยของภาษาซึ่งมีเช่นนี้ทุกภาษา เช่น ในภาษาไทยว่า

ถาม : คุณจะไปไหน

ตอบ : วัดครับ (คำเต็ม ไปวัด)

ถาม : ไปทำไมล่ะ

ตอบ : ธุระ ครับ (คำเต็ม ทำธุระ)

เพียงเท่านั้นก็เข้าใจความหมายกันได้แล้ว ลักษณะเช่นนี้ แม้ใน
ภาษาบาลีท่านก็นิยมใช้ แต่เวลาแปลท่านมักจะแปลออกศัพท์ทั้งหมด
เพื่อทดสอบภูมิของผู้ศึกษาดู หรือแปลห้วนๆ ไม่ออกสำเนียงอายตนิบาต
ทำให้นักศึกษางงได้เหมือนกัน ดังนั้น จึงควรศึกษาให้เข้าใจในความนิยม
ของภาษาเช่นนี้ คือ

๕.๑ ข้อความจะต้องมีความบริบูรณ์ในประโยคใดประโยคหนึ่ง
จะเป็นประโยคแรกหรือประโยคหลังก็ได้ แต่นิยมแต่งประโยคแรกสมบูรณ์

ส่วนประโยคหลังใส่เฉพาะคำไม่ซ้ำกับประโยคแรก

๕.๒ ถ้าข้อความที่ไม่ซ้ำนั้น มีเพียงคำเดียว ศัพท์เดียว จะใช้เพียงศัพท์เดียวเท่านั้น ไม่เป็นที่นิยมนัก จะต้องใส่ที่ซ้ำเข้ามาอีก ๑ ศัพท์ รวมเป็น ๒ เพราะประโยคบาลีนิยมศัพท์ ๒ ศัพท์ขึ้นไป ในแต่ละประโยค ที่มีเพียงศัพท์เดียวก็มีบ้าง แต่น้อยเต็มที

๕.๓ ในประโยคที่ไม่เต็มนั้น ศัพท์ที่ใช้จะต้องประกอบรูปศัพท์ให้ถูกต้อง คือ มีวิภัตติเช่นเดียวกับประโยคต้น โดยทำหน้าที่อย่างเดียวกับคำที่ตัวเองมาอยู่แทน

๕.๔ ศัพท์ที่จะไม่ใส่เข้าไปนั้น จะต้องเหมือนกับประโยคต้น หรือประโยคเต็ม ทั้งการประกอบศัพท์และความหมาย คือต้องเป็นศัพท์เดียวกันนั่นเอง

ตัวอย่างประกอบ

ความไทย : พระราชาเสด็จไปยังสำนักพระบรมศาสดาในเวลายื่น ทรงจำฝากำพลได้จึงทูลถามว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครทำบูชา เมื่อพระศาสดาตรัสตอบว่า นายเอกสาฎก...ฯ

เป็น : ราชา สายณหสมเย สตุถุ สนฺติกั คนฺตฺวา กมฺพลํ สลฺยชานิตฺวา ภนฺเต เกณ ปุชฺชา กตฺตาติ ปุจฺจิตฺวา
เอกสาฎกเณนาติ วุตฺเต ฯ เปฯ

ชี้แจง : ประโยคแรกมีเนื้อความเต็มสมบูรณ์ ประโยคหลังใช้ศัพท์เพียงศัพท์เดียว ประกอบเป็นตติยวิภัตติ

เพราะทำหน้าที่แทน เกน ในประโยคแรก ประโยค
นี้จะแต่งเป็นว่า

- หรือเป็น** : เกน ปุชา กตาดิ เอกสาฎโกติ ฯ ไม่ถูก
- หากจะเป็น** : โโก ปุขั กริติ เอกสาฎเกนาติ ฯ ก็ไม่ถูกอีก
- ความไทย** : ท่านต้องการภิกษุก็รูป ภิกษุทุกๆ รูป พระเจ้าข้า
- เป็น** : กิตตเกหิ ปน ภิกขุหิ อตฺโถติ ฯ **สพฺเพหิ ภิกขุหิ**
ภนฺเตติ ฯ (๕/๑๖)
- ไม่ใช่** : กิตตเกหิ ปน เต ภิกขุหิ อตฺโถติ ฯ **สพฺเพ ภิกขุ**
ภนฺเตติ ฯ
- ความไทย** : ก็อันภิกษุผู้เมื่อจะให้ผลไม้ก็ดี ดอกไม้ก็ดี อันเป็น
สิ่งมีอยู่ของตน แก่พ่อแม่ นำไปให้เองก็ดี ให้ผู้
อื่นนำไปให้ก็ดี เชิญมาให้เองก็ดี ให้ผู้อื่นเชิญมา
ให้ก็ดี ย่อมควร เมื่อจะให้แก่พวกญาติที่เหลือ ให้
ผู้อื่นเชิญมาให้อย่างเดียวจึงควร ฯ
(สนามหลวง ป.๖.๗ ๒๕๑๓, ๒๕๒๗)
- เป็น** : มาตาศิปฺตุนิ ปน อตฺตโน สนฺตกั ผลปิ เทนฺเตน
หริตฺวาปิ หราเปตฺวาปิ ปกฺโกสิตฺวาปิ
ปกฺโกสาเปตฺวาปิ ทาตุ วฏฺฏติ **เสสฺสญฺฆาตกานํ**
ปกฺโกสาเปตฺวา ว ฯ
- หรือเป็น** : เสสฺสญฺฆาตกานํ เทนฺเตน **ปกฺโกสาเปตฺวา ว**
ทาตุ วฏฺฏติ ฯ ก็ได้ แต่ดูจริงจังและซ้ำซาก ไม่

สละสลวย

ความไทย : พระวินัยธรแสดงว่า แม้ลักษณะของอุปัชฌาย์บ้าน ก็คือร่วมในสถานที่ตกของก้อนดิน ที่ถูกขว้างไป เหมือนอย่างพวกเด็กหนุ่ม เมื่อจะทดลองกำลัง ของตนจึงเหยียดแขน (เต็มที) ขว้างก้อนดินไป ฉะนั้น ส่วนพระสูตรตันติกะทั้งหลาย กล่าวว่า ก้อน ดินที่ขว้างไปโดยทำนองไล่กา ๆ

เป็น : ตสฺส ลกฺขณมฺปิ ยถา ตฺรुณฺมฺนุสฺสา อตฺตโน พลํ ทสฺเสนฺดา พาหุํ ปสาเรตฺวา เลณฺฑุํ ชิปนฺติ เอวํ ชิตฺตสฺส เลณฺฑุสฺส ปตฺนญฺจानพฺภนฺตรนฺติ วินย- ธรฺา ฯ สุตฺตฺตฺนฺติกา ปน กากวารณนียเมน **ชิตฺตสฺสชาติ** วทฺนฺติ ฯ (วิสุทฺธิ ๑/๘๙)

ไม่ใช่ : กากวารณนียเมน **ชิตฺโต เลณฺฑุติ** ฯ (ไม่ถูก)

หรือเป็น : การวารณนียเมน **ชิตฺตํ เลณฺฑุนฺติ** ฯ (ไม่ถูก) ทั้งนี้ เพราะประโยคหลังท่านละคำว่า เลณฺฑุสฺส ปตฺนญฺจานพฺภนฺตรํ ไว้นั่นเอง

ขอให้ดูประโยคต่อไปนี้ เป็นตัวอย่างเปรียบเทียบ

- อธิ ภิกฺขุ อนฺตรมรํ ปวิฏฺฐโจ วิถี ปฏิปนฺโน โยกฺชิตฺตจกฺขุ ยุกมตฺตทสฺสาวิ สํวุโต คจฺฉติ, น หตฺถิ โอลฺเกนฺโต, น อสฺสํ, น รถํ, น ปตฺตี, น อิตฺถิ, น ปุริสํ โอลฺเกนฺโต, น อุกฺทํ โอลฺเกนฺโต, น อโห โอลฺเกนฺโต, น ทิสาวิตฺสมฺปิ เปกฺขมาโน คจฺฉติ (วิสุทฺธิ ๑/๒๓)

ชี้แจง : ประโยคแรกความเต็ม ประโยคต่อมาตัดกิริยาออก
ประโยคต่อมาตัดกิริยาทั้งหมดออก จนประโยคสุดท้ายใส่
โโอลเกนุโต เข้ามา (ปุริส โโอลเกนุโต) เพื่อคุมความไว้ที่
หนึ่งก่อน ประโยคต่อไป อุทฺธ โโอลเกนุโต อโธ โโอลเกนุโต
ทิสาวทิสมปิ เปกฺขมาโน ตตฺ โโอลเกนุโต เปกฺขมาโน ออก
ไม่ได้ เพราะเป็นศัพท์แปลควบ คือ กัม แหงน และเหลียว
ประโยคท้ายสุดท่านใส่กิริยาคุมพากย์ได้อีกทีหนึ่ง เป็น
ความนิยมทางภาษาในประโยคที่ละไว้หลายๆ ประโยค
ประโยคสุดท้ายใส่ความควบคุมไว้

- อริยุปวาทา อุปวาทนุตฺตรายิกา นาม ๑ เต ปน ยาว อริเย
น ขมาเปนฺติ, ตาวเทว น ตโต ปรี ๑ (มงฺคล ๑/๑๖๙)

ชี้แจง : ประโยคนี้ท่านละคำไว้มาก ใส่เฉพาะที่ไม่ซ้ำกันเท่านั้น
ความเต็มก็คือ อริยุปวาทา อุปวาทนุตฺตรายิกา นาม ๑ เต
ปน (อริยุปวาทา) ยาว อริเย ขมาเปนฺติ, ตาวเทว
(อุปวาทนุตฺตรายิกา นาม) น ตโต ปรี (อุปวาทนุตฺตรายิกา
นาม)

- ยถา ปน อินฺทฺริยสํวโร สติยา , ตถา วิริเยน
อาชีวปาริสฺสุทฺธิ สมฺปาเทตฺตพฺพา ๑ (วิสุทฺธิ ๑/๔๙)

ชี้แจง : ประโยคแรกละ สมฺปาเทตฺตพฺพา ไว้ นำมาใส่เต็มใน
ประโยคหลัง

- ตตฺถ อปฺริคฺคหิตฺตฺตงฺคสฺส สงฺฆโมโต วา คณฺโณโต วา ฐมฺ-

เทศนาที่ที จสส คุณเถติ ปสนุนานํ คิหีนํ สนตिका อุปปหนา
ปจฺจยา ปริสุทฺธรูปปาทา นาม, **ปิตุทปาดจริยาที่ติ ปน
อติปริสุทฺธรูปปาทาเยว** ฯ

ชี้แจง : ประโยคหลังละคำว่า อุปปหนา ปจฺจยา ไว้

ในการประกอบรูปประโยคบาลีอันเกี่ยวข้องด้วยการอธิบายขยาย
ความนั้น มีนัยวิจิตรพิสดารหลายหลากนัก ทั้งลีลาในปกรณ์ทั้งหลาย
ก็แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ เพราะผู้แต่งปกรณ์นั้นๆ ต่างก็มีลีลาและแนว
วิธีการเขียนเป็นแบบของตนโดยเฉพาะ ทั้งแต่งในวาระในสมัยต่างกัน
เป็นร้อยๆ ปี ความนิยมทางภาษาย่อมเปลี่ยนแปลงผันแปรไปตามยุค
ตามสมัย อันเป็นกฎธรรมดาของภาษาทั่วไป

ถึงกระนั้นก็ตาม ภาษาบาลีที่เราใช้เรียนใช้สอนกันส่วนมากก็เป็น
ไปตามแนวของลังกาที่มายุคหลัง เช่น ในสมัยเมืองเชียงใหม่รุ่งเรือง
ก็มีหนังสือ**มงคลทิพนิ** เป็นหลักยืน แม้จะมีแนวแปลกไปบ้าง ก็พอศึกษา
แนวทางของท่านได้ แนวทางของแต่ละคนที่แต่งปกรณ์ทั้งหลายมีปรากฏ
ในปกรณ์นั้นๆ แล้ว ขอนักศึกษาได้สังเกตจดจำ และนำมาเปรียบเทียบ
กันดูเถิด ย่อมเกิดปัญญา และความรู้ความเข้าใจได้ไม่น้อยเลย

หลักการแต่งไทยเป็นมคอช ป.๓.๔

ประโยชน์ในภาษาไทย

เนื่องจากนักศึกษาจะต้องแต่งภาษามคอชจากข้อความภาษาไทย และข้อความนั้นส่วนใหญ่ก็เป็นข้อความที่เป็นภาษาพูดบ้าง ภาษาเขียนบ้าง มีความสมบูรณ์เต็มรูปไวยากรณ์บ้าง ไม่เต็มรูปบ้าง เพราะภาษาพูดและภาษาเขียนในทุกภาษาย่อมจะไม่คำนึงถึงไวยากรณ์มากนัก ใช้ความนิยมทางภาษาเป็นหลักใหญ่ เพราะฉะนั้นนักศึกษาจำเป็นจะต้องรู้และเข้าใจลักษณะของภาษาไทยเป็นอย่างดีด้วย จึงจะสามารถอ่านข้อความที่กำหนดให้แต่งนั้นได้เข้าใจ และสามารถที่จะตีความและจับประเด็นเนื้อความ แล้วแต่งให้ตรงกับหลักของภาษามคอชได้ โดยที่ไม่เสียความเดิมในภาษาไทย

ในบทนี้จึงจักแสดงลักษณะของประโยคภาษาไทย ซึ่งความจริงก็มีลักษณะใกล้เคียงกับประโยคภาษามคอชที่ได้แสดงแล้วในบทก่อน แต่

จักแสดงไว้เพื่อประโยชน์แก่การนำมาเทียบเคียงกันให้เห็นเด่นชัด ง่ายต่อการตีความและจับประเด็นเนื้อความ แล้วแต่งเป็นภาษามคธ

ก่อนอื่นนักศึกษาพึงรู้ถึงองค์ภาพหรือส่วนประกอบของประโยคภาษาไทยและชื่อเรียกที่ศึกษากันในทางโลกตามสมควร องค์ภาพพจน์นั้นคือ

- บท
- วลี
- ประโยค

บท

บท คือ คำ วลี หรือ ประโยค ที่นำมาใช้เป็นส่วนประกอบของประโยค

บทนี้มี ๗ ชนิด คือ **บทประธาน บทขยายประธาน บท-กิริยา บทขยายกิริยา บทกรรม บทขยายกรรม และบทเชื่อม**

เมื่อเทียบเคียงแล้วก็เหมือนบทในประโยคภาษามคธ เช่นกัน ต่างแต่ว่าบทที่ทำหน้าที่ในประโยคภาษาไทยนั้นอาจเป็นคำ หรือวลี หรือประโยคก็ได้ แล้วแต่เนื้อความ ตัวอย่างเช่น บทประธาน หรือบทที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าประโยค และทำหน้าที่คุมกิริยาในประโยคนั้นมีทั้งที่เป็นคำ เป็นวลี และเป็นประโยค ตัวอย่างเช่น

- ใช้คำ : สามเณร ไปบิณฑบาต
- : ทุกข์ เป็นสิ่งที่ทนได้ยาก
- ใช้วลี : ความเจ็บและความตาย ไม่มีใครต้องการ
- : มาทำงานสาย เป็นสิ่งไม่ดี

ใช้ประโยค : **พระอยู่ในวัด** เรียนหนังสือกัน
: **วัดทรุดโทรมมาก** ได้รับการบูรณะใหม่แล้ว

ข้อความที่เป็นตัวเน้นดำในประโยคต่างๆ ข้างต้นเรียกว่าบท
ได้ทั้งสิ้น แสดงไว้เป็นตัวอย่างเท่านั้น แม้บทขยายประธาน บทกิริยา
บทขยายกิริยา เป็นต้น ก็มีทั้งคำ วลี และประโยคเช่นเดียวกัน

วลี

วลี คือกลุ่มคำ หรือความที่เรียงติดต่อกัน มีความหมายพอ
เข้าใจกันได้ แต่ยังไม่ได้ใจความสมบูรณ์ กลุ่มคำที่เป็นวลีนี้ประกอบด้วย
คำอย่างน้อย ๒ คำ วลีนี้จะได้ใจความสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้เข้าไป
เป็นส่วนหนึ่งของประโยคแล้ว อาจเป็นส่วนที่เป็นบทประธาน บทกิริยา
บทกรรม หรือบทขยาย ในประโยคนั้นก็ได้ เช่น

บทประธาน : **การเรียนภาษามคธ** เป็นสิ่งจำเป็นไม่น้อย

บทกรรม : พระภิกษุสามเณร**ทำงานที่เป็นประโยชน์**
แก่วัด

บทกิริยา : งานนี้เขา**ทำอย่างเสียไม่ได้**

บทขยาย : ท่านนั่งสมาธิ**อยู่ที่ป่าข้างวัด**

ตามตัวอย่างข้างต้น คำว่า “**การเรียนภาษามคธ**” “**ทำงานที่**
เป็นประโยชน์แก่วัด” “**ทำอย่างเสียไม่ได้**” และ “**ที่ป่าข้างวัด**” นั้น
แหละคือวลีในที่นี้

ชนิดของวลี

วลีแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ตามลักษณะที่อยู่ในประโยคได้ ๗ ชนิด คือ

๑. นามวลี คือวลีที่มีค่านำหน้า เช่น
  - แบบไวยากรณ์ของสามเณร อยู่บนโต๊ะ
  - จิวรสีกรัก เหมาะสำหรับพระที่อยู่ป่า
๒. สรรพนามวลี คือวลีที่มีคำสรรพนามนำหน้า เช่น
  - กระผมพระธรรมกิตติวงศ์ เป็นผู้แต่งหนังสือเล่มนี้
  - ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย กำลังทยอยกันมาแล้ว
๓. กิริยาวลี คือวลีที่มีคำกริยานำหน้า เช่น
  - กระผมกำลังทำงานแข่งกับเวลาอยู่
  - ทำงานเสร็จแล้วหรือ พวกท่านทั้งหลาย
๔. วิเศษณ์วลี คือคำวลีที่มีคำวิเศษณ์นำหน้า เช่น
  - วัดนี้เป็นวัดสวยงามและใหญ่โตมาก
  - เกิดเป็นคนต้องพยายามไฝหาความเจริญ
ที่จะทำให้ตัวก้าวหน้า
๕. บุพบทวลี คือคำวลีที่มีคำบุพบทนำหน้า เช่น
  - ในสมัยพุทธกาล แม้เรื่องอย่างนี้ก็เคยเกิดขึ้นมาแล้ว
  - อาจารย์ของพระภิกษุรูปนั้น
เป็นเพื่อนรักของกระผมเอง

๖. **สันธานวลี** คือคำวลีที่ใช้เป็นคำสันธาน ซึ่งจะมีคำสันธาน นำหน้าบ้างไม่มีบ้าง เช่น

- **แม้กระนั้นก็ตาม** ท่านก็ยังเป็นอุบาสกที่ดี
ของพระศาสนาอยู่
- **ถึงจะอย่างไรก็แล้วแต่** ก็ขอให้ทุกคนมาประชุมก็แล้วกัน

สันธานวลีในบางประโยคแยกคำออกจากกัน โดยมีข้อความอื่น คั่นกลางในระหว่างคำสันธานนั้น เช่น

- **ถึงฉันจะเป็นคนอย่างนี้** เขาก็ยังไม่ทิ้งฉันไป (ถึง-ก็)
- **เพราะฉะนั้น** เขาจึงไปเที่ยวทุกวัน (เพราะฉะนั้น-จึง)

๗. **อุทานวลี** คือคำวลีที่ใช้เป็นคำอุทาน อาจมีคำอุทานนำหน้า หรือไม่มีก็ได้ เช่น

- **โธ่ตายแล้ว !** ทำไมบ้านเมืองจึงเป็นไปอย่างนี้
- **อนิจจามัจจุราชเอ๋ย** ทำไมท่านจึงมาเยือนเขาเร็วนักเล่า

ความรู้เรื่องวลีนี้เป็นประโยชน์ในการแต่งไทยเป็นมคอมาก เพราะเมื่อเข้าใจดีแล้วก็จะสามารถแยกแยะข้อความในภาษาไทยได้อย่างชัดเจน ว่าข้อความกลุ่มใดเป็นบทประธาน ข้อความกลุ่มใดเป็นบทกรรม หรือ ข้อความกลุ่มใดเป็นบทขยายของกลุ่มใด เป็นต้น เมื่อแต่งเป็นภาษามคอไปตามลักษณะข้อความนั้น ก็จะไม่ทำให้ความหมายของภาษาไทย เสียไป

ประโยค

ประโยค คือ กลุ่มคำที่มีเนื้อความเกี่ยวเนื่องกันเป็นระเบียบและมีความสมบูรณ์ในตัว ประโยคในภาษาไทยกับประโยคในภาษามคธมีหลายลักษณะและหลายชนิดเช่นเดียวกัน เพื่อความแตกฉานและเพื่อเทียบเคียงกัน จึงแสดงลักษณะประโยคในภาษาไทยไว้พอสังเขป และจะยกตัวอย่างประโยคภาษามคธคู่กันไปกับประโยคภาษาไทย

ชนิดของประโยค

ประโยคในภาษาไทยแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๓ ชนิด เช่นเดียวกันกับประโยคในภาษามคธ คือ

๑. เอกรรณประโยค
๒. อเนกรรณประโยค
๓. ลังกรประโยค

๑. เอกรรณประโยค

เอกรรณประโยค คือประโยคสามัญทั่วไป ซึ่งมีเนื้อความจบสมบูรณ์ในตอนเดียว ประโยคอาจสั้นหรือยาวก็ได้แล้วแต่เนื้อความ แต่ในประโยคนั้นจะต้องมีบทประธานและบทกิริยาอยู่ด้วย ในกรณีที่เกิดกิริยาเป็นสกรรมธาตุต้องมีบทกรรมเพิ่มเข้ามาอีกส่วนหนึ่ง ประโยคจึงจะสมบูรณ์ เช่น

ไทย : พระเถระเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน

มคธ : เถโร คามิ ปิณฑาย ปาวลิสึ

ไทย : พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นลึ่งนำสุขมา
ให้แก่โลก

มคอ : พุทธสสุ สุวากุชาตธมโม โลกานัน สุชาวโห โหติ ฯ

๒. อเนกรรดประโยค

อเนกรรดประโยค คือ ประโยคใหญ่ที่มีเนื้อความต่อเนื่องสัมพันธ์กันหลายๆ ตอน แต่ละตอนนั้นจะมีลักษณะเป็นประโยคเช่นเดียวกัน โดยมีทเชื่อม หรือละบทเชื่อมไว้ในฐานที่เข้าใจ ประโยคแบบนี้คล้ายกับเป็นประโยคพวง คือ ลำพังตนเองประโยคเดียวไม่อาจจะให้ความหมายสมบูรณ์นัก จะต้องมียีกประโยคหนึ่งมาเชื่อมต่อด้วย จึงจะได้รับความสมบูรณ์โดยแท้จริง

คำที่นำมาเชื่อมนั้นเรียกว่า “สันธาน” ได้แก่คำว่า และ กับ ถ้า ถ้าว่า จึง แต่ ถึงกระนั้น เป็นต้น ตรงกับคำว่า “นิบาตต้นข้อความ” ในภาษามคอ คือ ทิ จ ปน สเจ เจ ยทิ กิณจายปิ เป็นต้น

อเนกรรดประโยค จำแนกออกเป็น ๔ ชนิด คือ

๑. อัญยานเนกรรดประโยค

คืออเนกรรดประโยคที่มีเนื้อความตามกัน หมายถึงเนื้อความของประโยคหน้ากับประโยคหลังที่นำมาเชื่อมกันโดยสันธานนั้นคล้ายตามกัน เป็นไปในแนวเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน โดยมีนิบาต คือ ก็ และ กับ ถ้า ถ้าว่า เป็นต้น เป็นบทเชื่อม เช่น

- เขามึงานทำ ผมก็มึงานทำ

- นักกีฬาและนักมวยต้องซ้อมหนักก่อนแข่งขันเสมอ
- ถ้าท่านไม่หนักใจ ผมจะขอยู่ในที่นี้สักสองสามวัน

เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น ฟังสังเกตดูตัวอย่างเปรียบเทียบดังต่อไปนี้

ไทย : ท่านเป็นพระภิกษุ ผมก็เป็นพระภิกษุเหมือนกัน

มคธ : ตวุ ภิกขุ, อหมปิ ภิกขุเยว ฯ

ไทย : ก็เมื่อราตรีสว่างขึ้น ความที่ฝนหาย ดวงอาทิตย์ขึ้น และการคลอตลุของนาง ได้มีในขณะเดียวกันทีเดียว

มคธ : วิภายมานาย ปน รตติยา วลาหวิกโม จ อรุณुकคมนนจ ตสุสา คพภวภูจจานนจ เอกกขณเยว อโหสิ ฯ

ข้อสังเกต ประโยคมคธประโยคหลังนี้ดูรูปประโยคแล้วเหมือนกับเป็นเอกรรถประโยค เพราะมีข้อความตอนเดียวหรือมีกิริยาคุมพากย์ตัวเดียว แต่ความจริงแล้วมีเนื้อความเป็น ๓ ประโยครวมกัน แต่ท่านแต่งกิริยาไว้เพียงตัวเดียวละไว้ในฐานที่เข้าใจ ความตอนนี้บ่งว่าเป็น ๓ ประโยคโดยมี จ คัพท ทำหน้าที่ควบประโยค และกิริยาที่ใช้เป็นเอกพจน์ ดังนั้น จึงถือว่าประโยคนี้เข้าลักษณะอันนยานกรรถประโยคได้

๒. พยติเรกาเนกรรถประโยค

คือ อนกรรถประโยคที่มีเนื้อความตรงข้ามกัน ขัดแย้งกัน มีสันธานว่า **แต่ ถึง-ก็ กว่า-ก็** เป็นต้น เป็นตัวเชื่อมความ ส่วนในภาษามคธใช้นิบาต คือ **ปน กิญจปิ-ปน** เป็นต้น เป็นตัวเชื่อมประโยค

เช่น

- เขาทำงานที่ต่างจังหวัด แต่ผมทำงานที่กรุงเทพฯ นี้เอง
- กว่าจะสอบประโยค ๙ ได้ สมองก็แทบจะระเบิดออกมา
- ถึงเขาจะอ่อนแออย่างไร เขาก็ยังสู้เรียนจนสำเร็จได้

เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น ฟังสังเกตดูตัวอย่างเปรียบเทียบดัง ต่อ

ไปนี้

ไทย : เขาไปหาพระเถระที่วัด แต่ก็ไม่พบท่าน

มคธ : โส เถรํ ทฎฺฐํ อารามํ อคมาสิ, ตํ ปน น ปสฺสิ ฯ

ไทย : ถึงกำลังนั้นจะให้สำเร็จกิจได้ ก็ยังมีข้อเสียบ่อย

มคธ : กิญฺจาปี ตํ พลํ ยถิจฺฉิตํ กิจฺจํ สาเวติ, ตสฺส ปน
โทโส อตฺถิเยว ฯ

๓. วิกัลปानุกรรชประโยค

คือ อเนกรรชประโยคที่มีเนื้อความให้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ประโยคชนิดนี้กล่าวเนื้อความไว้สองตอน แต่ต้องการเพียงตอนเดียว มีสันธานว่า **หรือ ไม่เช่นนั้น มิฉะนั้น** เป็นต้น เป็นตัวเชื่อมประโยค ส่วนในภาษามครใช้นิบาตบอกคำถามคือ **วา อุทาหุ อาหุ** เป็นตัวเชื่อมประโยค เช่น

- เธออยากจะเป็นทหารตำรวจ **หรือ**อยากจะเป็นอะไร
- เขาต้องมีปากกา **หรือไม่**ก็มีดินสอในกระเป๋าแน่ๆ
- ท่านมียามแล้ว**หรือ**ยัง

เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น ฟังสังเกตดูตัวอย่างเปรียบเทียบดังต่อ

ไปนี้

ไทย : เธอจะทำงาน **หรือ**จะนอนอยู่ตรงนี้กันแน่

มคธ : กี ตฺวํ กมฺมนฺตํ กาทุกาโมลฺลํ, อุทาหุ อธิ
นิปฺชฺชิตุกาโม ๑

ไทย : พระภิกษุรูปนั้นใช่ท่านสุนทร**หรือ**ไม่

มคธ : กี โส สุนฺทโร นาม ภิกฺขุ โหติ, โน วา ๑

๔. เหตุวาเนกรรณประโยค

คือ อเนกรรณประโยคที่มีเนื้อความท่อนหนึ่งเป็นเหตุ อีกท่อนหนึ่งเป็นผล มีสันธานว่า **จึง เพราะ-จึง ฉะนั้น-จึง เพราะฉะนั้น-จึง** เป็นบทเชื่อม เช่น

- เขาเป็นคนดี คน**จึง**สงสารเขามากในคราวนี้
- **เพราะ**สามเณรสอบไล่ได้ **จึง**มีญาติโยมนำสักการะมาบูชา
- **เพราะ**พระเถระไปในที่นั้น **ฉะนั้น** เหตุการณ์**จึง**สงบลงได้ด้วยดี

ในเหตุวาเนกรรณประโยคในภาษาไทยนี้มีข้อแตกต่างจากภาษามคธอยู่ คือเนื้อความในประโยคภาษาไทยดังตัวอย่างข้างต้น จัดเป็นอเนกรรณประโยคในภาษาไทย แต่ในภาษามคธเนื้อความแบบนี้จัดเป็นเอกรรณประโยคก็ได้ เป็นสังกรประโยคก็ได้ กล่าวคือถ้าแต่งคำว่า “**เพราะ เพราะ-จึง**” เป็นต้น ด้วยศัพท์ที่ประกอบด้วย **โต ตฺต ตา** ปัจฉย หรือ **ภาว** ศัพท์ไว้ในประโยค ประโยคนั้นก็เป็นเพียงเอกรรณประโยคธรรมดา แต่ถ้าแต่งเป็นประโยค **ย ต** รับกันสองประโยค ก็เป็นสังกรประโยค

ฟังดูตัวอย่าง ดังนี้

ไทย : ท่านเป็นพระภิกษุที่มีศีล ผู้คนจึงเคารพท่านมาก

เอกรรณ. : โส เถโร เปสลภาเวน พหุติ ชเนติ ครุกโต
โหติ มานิต ๑

สังกร. : **ยสุมา** โส เถโร เปสโล โหติ, **ตสุมา** พหุติ ชเนติ
ครุกโต โหติ มานิต ๑

ไทย : เพราะที่นั่นได้ลักษณะของสีมาถูกต้อง จึงเรียกว่า
สีมาได้

เอกรรณ. : ตํ จานํ สีมาลักษณสมปนฺนตฺตา สีมาติ วุจฺจติ ๑

สังกร. : **ยสุมา** ตํ จานํ สีมาลักษณสมปนฺนํ โหติ, **ตสุมา**
สีมาติ วุจฺจติ ๑

๓. สังกรประโยค

สังกรประโยค คือ ประโยคใหญ่ที่มีประโยคเล็กตั้งแต่ ๒ ประโยค
ขึ้นไปรวมกัน แต่มีประโยคที่เป็นหลักเป็นประธาน ซึ่งมีใจความสำคัญ
ประโยคเดียว นอกจากนั้นเป็นประโยคเล็กทำหน้าที่ประกอบ หรือขยาย
ประโยคหลักนั้น

สังกรประโยคก็บอกกรรณประโยค แม้จะเกิดจากการประกอบ
ประโยคเล็กตั้งแต่ ๒ ประโยคขึ้นไปเหมือนกันก็จริง แต่ก็มีความต่าง
กัน คือประโยคเล็กในสังกรประโยคมีใจความสำคัญเพียงประโยคหน้า
ประโยคเดียว ประโยคหลังเป็นประโยคขยายความ

ส่วนประโยคต่างๆ ในอเนกรรณประโยค มีใจความสำคัญเท่าเทียมกันทุกประโยค และในสังกรประโยคนี้ส่วนใหญ่มีคำสรรพนาม คำวิเศษณ์ หรือคำบุพบท เช่นคำว่า **ที่ ซึ่ง ผู้ อัน เมื่อ โดย เพื่อ** เป็นต้น เป็นคำเชื่อมความ เช่น

- สามเณร**ที่**ไปต่างจังหวัด เป็นสามเณรที่เรียนหนังสือดี
- ผมไม่ต้องการจะนึกถึงเหตุการณ์ **ซึ่ง**เกิดขึ้นเมื่อสองปีที่แล้ว
- กำหนด**ผู้**ที่ได้รับรางวัลดีเด่นมาได้เสียชีวิตเสียแล้ว
- **เมื่อ**ฉันมาถึง เขาได้จากไปเสียแล้ว

สังกรประโยคในหลักภาษาไทยตรงกับประโยค **ย ต** ในภาษามคธ ประโยค **ย** ถือเป็นประโยคเล็ก ประโยค **ต** เป็นประโยคใหญ่ ประโยค **ย** ทำหน้าที่ขยายความในส่วนต่างๆ ของประโยค **ต** ดังกล่าวมาแล้วในบทก่อน ขอให้นักศึกษาได้ทบทวนดูให้ละเอียดอีกครั้งหนึ่งจะสามารถเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

ประเภทสังกรประโยค

เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น นักศึกษาพึงทราบความละเอียดเรื่องสังกรประโยคเพิ่มอีกเล็กน้อย เนื่องจากว่าสำนวนไทยนั้นที่เป็นสังกรประโยคก็มีไม่น้อย และเมื่อเข้าใจสังกรประโยคละเอียดแล้ว ก็จะแยกเนื้อความแล้วแต่งเป็นประโยค **ย ต** ได้โดยไม่ยากนัก

สังกรประโยคประกอบด้วยประโยค ๒ ประโยค คือ ประโยคหลักกับประโยคเล็ก มีชื่อเรียกตามไวยากรณ์ไทยว่า **मुख्यประโยค** กับ **अनुประโยค**

๑. มุขยประโยค

คือ ประโยคหลัก ประโยคสำคัญซึ่งจะขาดเสียมิได้ ในสังกร-
ประโยคหนึ่งๆ จะมีมุขยประโยคอยู่เพียงประโยคเดียวเท่านั้น ข้อความ
ที่พิมพ์ด้วยตัวเน้นต่อไปนี้ จัดเป็นมุขยประโยค

- พระภิกษุ ผู้ฉลาดในพระธรรมวินัย ย่อมได้รับการยกย่อง
ในหมู่สงฆ์อย่างมาก
- พระพุทธรูป ที่อยู่ในโบสถ์ แสดงปาฏิหาริย์ให้คนเห็น
- สร้อยคอ ซึ่งมีราคาแพงเส้นนั้น หายไปเสียแล้วเมื่อคืนนี้

ขอให้นักศึกษาสังเกตว่า ข้อความ**ตัวเน้น** นั้นเมื่อนำมาต่อกันเข้า
ก็จะได้ความสมบูรณ์ตามปกติ เช่น พระภิกษุย่อมได้รับการยกย่องใน
หมู่สงฆ์อย่างมาก ข้อความนี้เรียกว่า **มุขยประโยค**

ส่วนข้อความ**ตัวเอียง** เป็นประโยคแทรกเข้ามา เพื่อขยายความ
ข้อความนั้นเรียกว่า **อนุประโยค** ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป เวลาแต่งเป็น
สำนวนมคอช ข้อความที่เป็นมุขยประโยคก็แต่งเป็นประโยค ต และ
อนุประโยคแต่งเป็นประโยค ย

๒. อนุประโยค

คือ ประโยคเล็ก ทำหน้าที่ขยายหรือปรุงแต่งมุขยประโยคให้มี
ความชัดเจนยิ่งขึ้น อนุประโยคนี้มี ๓ ชนิด คือ

๒.๑ นามานุประโยค คืออนุประโยคที่เป็นนาม ทำหน้าที่เป็น
บทประธาน บทกรรม หรือบทขยายในประโยคนั้นๆ แล้วแต่เนื้อความ

เช่น

- การที่คนเราเกียจคร้าน ย่อมนำทุกข์มาให้ภายหลัง
- ข้าพเจ้าเห็นผู้หญิงคนนั้นเดินออกมาจากบ้าน
- กิจการของคนค้าขายบ้าน ไม่ดีเลยในปีนี้

๒.๒ คุณานุประโยค คืออนุประโยคที่ประกอบด้วยนามหรือสรรพนาม ทำหน้าที่เหมือนเป็นบทวิเสสณะในภาษามคธ เช่น

- คนที่มีความขยัน ย่อมตั้งเนื้อตั้งตัวได้โดยไม่ช้า
- เราไม่ต้องการเงินทองซึ่งเป็นของคนอื่น

๒.๓ วิเศษณานุประโยค คืออนุประโยคที่ประกอบด้วยคำกริยา ทำหน้าที่เหมือนบทกริยาวิเสสณะในภาษามคธ เช่น

- เขาทำงานหนักมานาน จนเขาต้องเจ็บป่วยลง
- เธอสอบไล่ได้ เพราะเธอดูหนังสือมากกว่าฉัน
- ผมเห็นเขา เมื่อเขาไปเยี่ยมญาติที่บ้านเมื่อปีที่แล้ว

สำหรับตัวอย่างสังกรประโยคในภาษามคธ หรือประโยค ย ต ในภาษามคธนั้นมีมากในปกรณ์ทั้งหลาย ขอให้ให้นักศึกษาได้พิจารณาดูให้ถี่ถ้วน โดยใช้หลักที่กล่าวมาข้างต้นนี้เข้าไปจับ ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจได้ทีละน้อย เมื่อเข้าใจแจ่มแจ้งดีแล้ว ก็ไม่ยากนักที่จะแต่งไทยเป็นมคธ

ที่นำเรื่องประโยคภาษาไทยมาแสดงไว้นี้ ก็เพื่อให้เป็นประโยชน์หรือเป็นอุปการะในการแต่งไทยเป็นมคธของนักศึกษา เพราะผู้ที่เข้าใจหลักเกณฑ์ไวยากรณ์ไทย ซึ่งเป็นหลักใหญ่ๆ ได้ตามสมควรแล้ว ก็

สามารถตีความภาษาไทยได้คล่อง สามารถตัดทอนประโยคได้ถูกต้อง และจะสามารถรู้ได้ว่าเนื้อความตอนใดมีความสัมพันธ์กับตอนใด ทำหน้าที่ใดในประโยค เป็นต้น

ทั้งยังจะช่วยวินิจฉัยได้ว่า ข้อความภาษาไทยเช่นนี้ ควรจะแต่งเป็นประโยคภาษามครเช่นใด ควรใช้นิบาตประเภทใดเข้ามาเชื่อมความ เพื่อให้ความชัดเจนขึ้น ไม่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดแก่ผู้อ่าน หากไม่รู้ไม่เข้าใจหลักไวยากรณ์ไทยไว้บ้าง ก็เป็นการยากที่จะตีความ ตัดทอน ประโยค แต่งประโยคภาษามครให้เกิดสัมพันธภาพ ให้เกิดอรรถรสทาง ภาษา และยากที่จะรักษาเนื้อความตามที่กำหนดไว้ได้

การแต่งไทยเป็นมคธ

การที่นักศึกษาจะสามารถแต่งไทยเป็นมคธให้ได้ตามที่สนามหลวงต้องการ คือให้ได้เนื้อหาตามที่กำหนด ได้อรรถรสทางภาษา และถูกหลักเกณฑ์การแปลไทยเป็นมคธนั้น เป็นเรื่องที่จะละเอียดอ่อนและต้องใช้ความรู้ความสามารถไม่น้อย เพราะภาษามคธเป็นภาษาที่มีระเบียบแบบแผนค่อนข้างแน่นอนตายตัว มีความละเอียดอ่อนและสละสลวยอยู่ในตัว ศัพท์ที่ท่านใช้ก็ดี ประโยคที่ท่านใช้ก็ดี มีความหมายอยู่ในตัว หากใช้ผิดไปจะทำให้ความหมายผิดไปด้วย เป็นเรื่องที่จะต้องพิถีพิถันเป็นพิเศษ มิใช่เพียงเขียนให้เป็นประโยคภาษามคธได้ก็ถือว่าใช้ได้ มิใช่เพียงแค่นั้นเลย การนำศัพท์มาเรียงเรียงไว้ในประโยคให้ได้ถูกหลัก ได้อรรถรสและได้ใจความเท่านั้น จึงจะนับว่าแต่งเป็น

เนื่องจากวิชาแต่งไทยเป็นมคธเป็นวิชาสุดยอดวิชาหนึ่งของการศึกษาภาษามคธในประเทศไทย นักศึกษาจำเป็นจะต้องมีความรู้ในเรื่องของการแต่งเป็นอย่างดี แต่ที่สำคัญก็คือความรู้พื้นฐานที่เคยศึกษามาแล้วในขั้นต้นๆ ไม่ว่าจะป็นวิชานักธรรมหรือบาลี เพราะจะต้องนำมาใช้ในวิชานี้อย่างเต็มที่และถูกต้อง กล่าวโดยย่อก็คือจะต้องมีความรู้ในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ดี คือ

๑. เรื่องไวยากรณ์ ต้องจำแบบไวยากรณ์ได้แม่นยำ นำมาใช้ได้ทันที
๒. เรื่องหลักการเรียงศัพท์เข้าประโยค ซึ่งผ่านมาแล้วในขั้นต้นๆ

๓. **เรื่องศัพท์** ความหมายของศัพท์ วิธีใช้ศัพท์ต่างๆ ในประโยค
๔. **เรื่องธรรมชาติ** ต้องสามารถจำธรรมชาติได้มากทั้งหัวข้อและความหมาย
๕. **เรื่องอสังการ** คือวิธีการปรุงประโยคภาษาให้สละสลวย กระทัดรัด ได้อรรถรส

เรื่องเหล่านี้มีความสำคัญ และมีความสัมพันธ์กันตลอดสาย รู้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่งหรือขาดเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็อาจทำให้เสียได้ เช่น จำศัพท์ได้แม่นยำ แต่ไม่เข้าใจวางศัพท์นั้นในประโยค ก็อาจวางศัพท์ผิดหลัก ทำให้เสียความไป หรือรู้อย่างอื่นทั้งหมด แต่ขาดความรู้เรื่องอสังการ ประโยคภาษามคอ.๓ที่แต่งก็มักจะรุงรังซ้ำซ้อน ขาดความสละสลวย ไม่กระทัดรัด หรือขาดอรรถรสทางภาษาไทย เป็นต้น ดังนั้น จึงจำต้องมีความรู้เรื่องต่างๆ เหล่านี้ให้พอๆ กัน เพื่อนำมาใช้ผสมผสานกันไปจนตลอดสายในเวลาแต่งไทยเป็นมคอ.

หลักการแต่งไทยเป็นมคอ.

การแต่งไทยเป็นมคอ. คือกระบวนการวิธีการถ่ายทอด เนื้อความ จากภาษาไทยไปเป็นภาษามคอ.ให้ได้ใจความตรงกันถูกต้อง และสมบูรณ์ กระบวนการนี้มีความหลากหลายในรูปแบบ เหมือนกับการแปลไทยเป็นมคอ.

ข้อที่ควรทำความเข้าใจเบื้องต้นในเรื่องนี้ มีหลายประการด้วยกัน คือ

๑. เมื่อถือว่าเนื้อความภาษาไทยที่ถูกกำหนดแต่งเป็นต้นฉบับ ผู้แต่งความจากต้นฉบับให้เป็นภาษามคธจะต้องพยายามให้ผู้อ่านภาษามคธมีความเข้าใจเนื้อเรื่องตรงกันกับผู้อ่านต้นฉบับ หมายความว่าคนที่อ่านข้อความจากต้นฉบับ กับคนที่อ่านจากภาษามคธที่แต่งแล้วนั้นมีความเข้าใจตรงกัน

๒. ผู้แต่งจะต้องจับประเด็นใจความภาษาไทยที่เป็นต้นฉบับให้ได้ก่อน เพื่อจะได้สื่อหรือถ่ายทอดประเด็นนั้นมาสู่ภาษามคธได้ถูกต้องครบถ้วนตามต้นฉบับ ในกรณีนี้ผู้แต่งจะต้องมีความรู้ความชำนาญในภาษาไทยได้ดีพอสมควร จึงจะสามารถจับประเด็นได้ดี

๓. ผู้แต่งต้องพยายามรักษาความหมายเดิมของต้นฉบับไว้ให้มากที่สุด นอกจากนั้นยังต้องพยายามใช้ภาษามคธอย่างเป็นธรรมชาติ และสอดคล้องต้องกันกับความนิยมของภาษามคธอย่างแท้จริง ในกรณีนี้ผู้แต่งจะต้องมีความรู้ความชำนาญในภาษามคธได้ดีพอสมควร เช่น รู้จักใช้คำอย่างเหมาะสมกับเรื่อง มีความละเอียดในการประกอบศัพท์สร้างประโยค

๔. ในการอ่านเนื้อความภาษาไทย ตามปกติความคิดของผู้อ่านจะผูกพันและติดอยู่ในกรอบของภาษาไทย แต่ในการอ่านเพื่อนำไปแต่งเป็นมคธ ผู้อ่านจะต้องทิ้งกรอบของภาษาไทย เช่น โครงสร้างประโยค การเรียงคำ การใช้คำให้หมด นำไปแต่เพียงเนื้อความไปแต่ง โดยไม่ให้อิทธิพลของภาษาไทยเข้าไปรบกวนความคิดในขณะแต่ง หาไม่แล้วสำนวนมคธที่แต่ง จะกลายเป็นสำนวน “บาลี-ไทย” คือคำเป็นมคธ แต่สำนวนเป็นแบบไทยไป เช่น สำนวนว่า “พยุคโฆ โภ ชน ภุญชติ =

เลือกกินคน” ซึ่งไม่ถูกต้อง

๕. ความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งในขณะแต่ง จะต้องผูกพันอยู่กับกรอบของภาษามคอชอยู่ตลอดเวลา โดยไม่นำความคิดและอารมณ์ส่วนตัว หรือกรอบภาษาไทยเข้าไปปะปน กล่าวคือต้องคิดอยู่เสมอว่ากำลังแต่ง หรือเขียนภาษามคอชอยู่ มิใช่กำลังแต่งหรือเขียนภาษาไทย

เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับกระบวนวิธีการแต่งไทยเป็นมคอช ดังกล่าวแล้วข้างต้นโดยละเอียด ต่อไปนี้จักได้แสดงกระบวนวิธีนั้นไปโดยลำดับตามหัวข้อ อันเป็นเรื่องหลักที่ควรรู้ ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. การตีความ
๒. การตามความ
๓. การเติมความ
๔. การตัดความ

๑. การตีความ

ในการแต่งไทยเป็นมคอช การตีความถือว่าเป็นหลักเบื้องต้นที่สำคัญที่สุด เพราะก่อนที่จะแต่งนักศึกษาจะต้องอ่านและทำความเข้าใจ เนื้อความภาษาไทยที่กำหนดให้แต่งนั้นโดยแจ่มแจ้งเป็นอันดับแรก แล้วตีความนั้นให้แตก คือ จับประเด็นในภาษาไทยให้ได้ว่าเป็นอย่างไร มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องอะไร แล้วแยกแยะให้รู้ว่าประโยคเนื้อความจบลงตรงไหน เนื้อความตอนไหนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับเนื้อความตอน

ไหน หรือในประโยคที่ยาวควรจะตัดทอนประโยคตรงไหน จึงจะไม่เสียความ ดังนั้นเป็นต้น หากว่าตีความภาษาไทยไม่เป็น จับประเด็นไม่ถูก หรือตีความไปอีกอย่างหนึ่ง ก็จะได้แปลได้ไม่ดีหรือไม่ถูกเรื่องไปเลย

การที่จะต้องตีความก่อนนั้น ก็เพราะลักษณะภาษาไทยมีถ้อยคำ ลำนวนหลากหลาย มีประโยคซับซ้อน และขาดความสมบูรณ์ในตัว แต่ก็สามารถสื่อความหมายได้ เช่นข้อความว่า

“ในชุมชนที่ตั้งอยู่เป็นปึกแผ่นในแผ่นดินแห่งหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าบ้านเมืองหรือประเทศนี้ จำต้องมีคน ๒ จำพวก คือ คนทำกินหนึ่ง คนปกครองหนึ่ง ในครอบครัวแห่งหนึ่ง มีแต่คนกินมาก มีคนทาน้อย ครอบครัวนั้นไม่ช้าก็จะถึงความล่มจม แต่ถ้าช่วยกันหาช่วยกันกินจึงจะตั้งอยู่ได้”

ตามตัวอย่างข้างบนนี้ จำต้องตีความเสียใหม่ เพราะเป็นภาษาไทยสันทัด คือมุ่งความเข้าใจในเนื้อหามากกว่ามุ่งไวยากรณ์ โดยจับประเด็นเนื้อหาว่ากำลังกล่าวถึงเรื่องอะไรอยู่ ประโยคจบลงแค่นั้นเป็นต้น

เมื่อตีความในภาษาไทยได้แล้ว จะต้องมากำหนดตีความในภาษามคธอีกทอดหนึ่ง กล่าวคือต้องคำนึงถึงความไทยที่ดีใหม่นั้นจะสามารถนำมาแต่งเป็นภาษามคธได้หรือไม่ หรือเมื่อแต่งเป็นภาษามคธแล้วยังคงเนื้อความเดิมอยู่หรือไม่ ก็ต้องคิดถึงหลักของทั้งสองภาษามีใช้คำนึงถึงภาษาใดภาษาหนึ่งโดยเฉพาะ

ขอให้นักศึกษาทำความเข้าใจ และตระหนักไว้เป็นเบื้องต้นก่อนว่า

เมื่อแต่งเป็นภาษามคร ก็จะต้องให้ได้ลักษณะถูกต้องสำนวนมคร คือ ยึดภาษามครเป็นหลัก เมื่อแปลกลับมาเป็นภาษาไทย ก็จะต้องให้ได้ ลักษณะถูกต้องตามสำนวนภาษาไทย ยึดภาษาไทยเป็นหลัก มิใช่แต่ง ภาษามครตามแบบภาษาไทย หรือแปลเป็นภาษาไทยตามแบบของ ภาษามคร ตัวอย่างเช่น

สำนวนไทย : ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่หนึ่ง

สำนวนมคร : ปจมสุส ขตติยสุส โอรโส อโหสิ ฯ

ไม่ใช่ : ปจเม ขตติเย โอรโส อโหสิ ฯ

สำนวนไทย : หมอรักษาโรค

สำนวนมคร : เวชโซ โรคํ ติกิจจติ ฯ

ไม่ใช่ : เวชโซ โรคํ รุกขติ ฯ

ต่างๆ เหล่านี้ นักศึกษาพึงระวังให้มาก ขอให้ข้อสังเกตไว้เป็น เบื้องต้นอย่างนี้ก่อน

วิธีการตีความ

การตีความสำนวนไทยก่อนที่จะแต่งเป็นสำนวนมครเป็นสิ่งจำเป็น ดังกล่าว จึงเพื่อให้สามารถแต่งมครได้โดยสะดวก และรักษาความเดิม ในภาษาไทยไว้ได้ นักศึกษาพึงทราบแนวทางการตีความ ดังต่อไปนี้

๑. อ่านข้อความสำนวนภาษาไทยที่เป็นต้นฉบับให้จบเรื่องโดย ตลอด เพื่อรู้ว่าสำนวนหรือข้อความภาษาไทยที่ท่านกำหนดให้แต่งนั้น

ว่าด้วยเรื่องอะไร ควรจับประเด็นใจความเนื้อหาพอให้นักภาพอกตามสมควรว่าสำนวนนั้นว่าด้วยเรื่องอะไร เป็นสำนวนภาษาแบบไหน คือเป็นสำนวนใหม่หรือสำนวนเก่า เป็นต้น

๒. เมื่ออ่านจบแล้วพึงอ่านทบทวนไปเป็นตอนๆ ให้ละเอียดอีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งกำหนดหมายไว้ในใจว่าข้อความตอนใดยังไม่สมบูรณ์ ตอนใดวกวนซับซ้อน ตอนใดซ้ำซ้อน ตอนใดตรงกับสำนวนภาษามคธ และควรจะจับประโยคใดตอนใด หากทำเครื่องหมายจับประโยคไว้ก่อน ก็จะเป็นการดี

๓. หากสำนวนต้นฉบับนั้นมีใจความยังไม่สมบูรณ์ จะต้องแต่งเป็นมคธเพิ่มเติมอย่างไร หากสำนวนเฟือไป จะตัดตอนอย่างไร หากสำนวนสับสน จะตัดต่ออย่างไรจึงจะได้ใจความสัมพันธ์กัน ข้อนี้จะต้องคำนึงไว้ในขณะที่พิจารณาคร่าวๆ ไปพร้อมกันด้วย

๔. เมื่อกำหนดหมายคร่าวๆ ได้แล้ว พึงนึกถึงหลักเกณฑ์วิธีการแปลไทยเป็นมคธต่อไป ว่าสำนวนไทยอย่างนี้ สามารถแต่งเป็นสำนวนมคธได้เลยหรือไม่ หากไม่ได้ จะต้องคิดสำนวนใหม่ให้เป็นแบบสำนวนมคธ

๕. กำหนดประโยคที่จะแต่ง หลังจากตีความแล้ว ว่าความตอนนี้จะแต่งเป็นประโยคกัตตุวาจก หรือกัมมวาจก เป็นต้น จะแต่งเป็นเอกรรณประโยค อเนกรรณประโยค หรือ สังกรประโยค มีอะไรเป็นบทประธาน เป็นบทกิริยา เป็นบทกรรม เป็นต้น

๖. กำหนดศัพท์ที่จะใช้ในประโยค โดยคิดศัพท์ไว้ล่วงหน้า ว่า

คำหรือความตอนนี้ควรใช้ หรือจะต้องใช้ศัพท์อะไรจึงจะตรงกับเรื่อง และได้ใจความตามต้นฉบับ

๗. เมื่อกำหนดรายละเอียดต่างๆ อย่างนี้แล้วก็ลงมือแต่ง หรือปรับปรุงประโยคภาษามคธต่อไป ในการปรับปรุงประโยคนี้ก็ใช้วิธีการแปลไทยเป็นมคธเป็นหลักยืน

เพื่อความชัดเจนในเรื่องการตีความ ขอให้นักศึกษาดูสำนวนที่ท่านแต่งไว้ให้ดูเป็นตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

ไทย : พิธีราชาภิเษกสำคัญ เพราะเป็นการรับรองผู้ที่จะครองบ้านครองเมือง ซึ่งเรามอบกายถวายชีวิตไว้ พึงสังเกตได้ว่าทุกๆ ชาติในโลกในสมัยที่พระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจปกครองบ้านเมืองนั้น ต่างมีระเบียบรับรองผู้ที่จะเป็นผู้นำในตำแหน่งสูงสุดนี้ด้วยกันทั่วไป ๖

มคธ : ขตติยมุทฐาภิเสกมงฺคลมิทํ นาม ทยฺยรฏฺฐวาสีทิจ
อภิมณฺเฑิตพฺพํ, อิมินา ทิจ ทยฺยิกเชฏฺฐกสฺส ราชา-
ธิปติภาโว เตหิจ อตฺตโน กายณฺจ ชีวิตณฺจ ททฺนเตหิจ
สมปฏฺฐิจฺฉิตพฺโพ โหติ ๖ สลฺลกุเขตพฺพํ เจตฺถ อธิ
รฏฺฐจํ ราชาธิปเตยฺยกาเล สพฺเพสฺสเยว สกรฏฺฐเจสฺสุ
ราชาธิปติภาวสฺส สมปฏฺฐิจฺฉนฺนปฺเวณิจ อโหสีติ ๖

(สนามหลวง ๒๕๑๒)

ไทย : พุทธเจดีย์ที่สร้างขึ้นในคันธารราชู ครั้งพระเจ้ามิลินทนั้น ก็เอาแบบอย่างไรจากมัชฌิมประเทศ แต่พวกโยนกเป็น

ชาวต่างประเทศ ไม่เคยถือข้อห้ามการทำรูปเคารพ ซ้ำ
คติศาสนาเดิมของพวกโยนก ก็เลื่อมใสในการสร้าง
เทวรูปสำหรับสักการบูชาอยู่ด้วย เพราะเหตุดังนี้ พวก
โยนกผู้ไม่ชอบแบบของชาวอินเดีย ที่ทำรูปสิ่งอื่นสมมติ
แทนพระพุทธรูป จึงคิดทำพระพุทธรูปขึ้นในเครื่อง
ประดับเจดีย์สถาน พระพุทธรูปจึงมีขึ้นในคันธารราชู
เป็นปฐม ๆ

มคธ : ยานี ทิ พุทธเจติยานิ คนธารรฎเจ मिलित्तरञ्च-
สมเย กตานि, ตानि สพพาเนว มชฺฉิมปฺปเทเส
กตพุทฺธเจติยานํ ปฏฺฐिมา กมฺมตฺนฺติ ยาว กตานิ
อหฺลํ ๑ ยสฺมา ปน ปุชฺณียวตฺถุนํ สกฺการปฺขุน-
กรเณ อาณตฺติ ชมฺพุทฺธิปโต วิเทสิเกหิ โยนก-
รฎฺฐวาลีหิ สมฺภาวิทฺตปฺพุพา นาโหสิ, เตสญฺจ
โยนกรฎฺฐวาลีนํ เทวรูปานํ สกฺการปฺขุนกรเณ นียโม
ปฺริมสาสนคฺติยา สมฺภาวนีโยว ; ตสฺมา โยนกรฎฺฐวาลี
ยถา ชมฺพุทฺธิปวาลีนํ ยสฺส กสฺสจฺจ พุทฺธปาท-
วลฺยชาทฺริรูปสฺส พุทฺธรูปปฏฺฐิรูปกฏฺตสฺส สกฺการปฺขุน-
กรเณ นียโม โหติ, เวมนิจฺจมานา พุทฺธรูปานิ
เจติยฎฺฐจฺฉานานํ อลงฺการกฺตตานิ กาทํ มนฺสิกรีสฺสุ ๑
เอวํ พุทฺธรูปํ สพฺพปจฺมเยว คนธารรฎฺฐเจ
ปาตฺรโหสิ ๑

ไทย : การสังคายยานั้น เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช เริ่มอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนา พระภิกษุสงฆ์ในอินเดียยังต่างกันเป็น ๒ นิกาย คือเป็นพวกที่ถือลัทธิเถรวาทนิกายหนึ่ง ถือลัทธิอาจริยวาทนิกายหนึ่ง เนื่องจากสาเหตุซึ่งเกิดขึ้น ครั้นทำทุติยสังคายนาดังกล่าวมาแล้วนั้น แต่เมื่อถึงสมัยชั้นนี้ยังเกิดลัทธิต่างๆ ในนิกายอันเดียวกัน นิกายหนึ่งมีลัทธิเรียกชื่อต่างๆ กันกว่าสิบลัทธิ ฯ

มคธ : อยญฺหิ ตติยสงฺคิตฺกถา ฯ ยथा กิร อโสโถ นาม
ชตฺติโย มหาราชา อาโท พุทฺธสาสนสฺสอุปฺถมฺภนํ
กโรติ, ตथा ชมฺพุทฺธิปวาสิ ภิกฺขุสงฺโฆ เถรวาท-
นิกายิโก อาจริยนิกายิโกจาทิ ทฺวิธา วิภาคมาปฺชชฺชิ ฯ
สา หิ ทฺพุทฺธิสงฺฆนิกายสฺสอุปฺปตฺติ ยถาวุตฺตนเยน
ทุติยสงฺคิตฺกาลโตเยว ปาตุรโหสิ ฯ ถยาปรภาเค
ตตฺถเวว เอเกกสฺส สงฺฆนิกายสฺส ลทฺธิ ทสฺสุตฺตราปิ
นนานานามาหิ ลทฺธิหิ วิภาคมาปฺชชฺชิ ฯ

(สนามหลวง ๒๕๓๘)

พึงสังเกตว่าการตีความสำนวนไทยตามตัวอย่างของสนามหลวงข้างต้น มุ่งความชัดเจนในเนื้อหา มาก เมื่อแต่งเป็นภาษามคธจึงขยายความออกไปตามสมควร และแยกความออกเป็นประโยคย่อยๆ หลายประโยคเพื่อให้ได้ความชัดเจนขึ้น นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของการตีความในวิชาแต่งไทยเป็นมคธ

๒. การตามความ

ข้อความสำนวนไทยบางส่วนมีความคล้ายคลึงกับสำนวนมคธ สามารถแต่งเป็นสำนวนมคธได้โดยไม่ต้องตัดทอน หรือเพิ่มเติมอีก ข้อความสำนวนไทยที่สามารถตามความได้นั้น โดยมากมักเป็นข้อความที่บรรยายความ คือเล่าเรื่องหรือเดินเรื่องไปเรื่อยๆ เป็นข้อความสั้นๆ มีความชัดเจน ไม่ซับซ้อนมาก หรือเป็นข้อความที่ถ่ายเทมาจากสำนวนธรรมะหรือสำนวนมคธโดยตรง มีใช่ข้อความที่อธิบายหรือขยายความ ซึ่งมักจะมีประโยคยาวและซับซ้อน เมื่อพบสำนวนอย่างนี้ก็เป็นการสะดวกที่จะแต่งให้เป็นสำนวนมคธ แม้ศัพท์ที่จะใช้ก็หาได้ง่าย ประโยคก็ไม่ซับซ้อน เป็นเอกรรณประโยคเสียโดยมาก เช่น ข้อความว่า

“ในทีนั้น มีต้นมะม่วงใหญ่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา มีสาขาอันงามตระการ บางสาขาก็แผ่กิ่งก้านออกไปถึงแม่น้ำทรงผลอันโอชะรสเลิศ ล้ำเป็นที่น่าปรารถนา บ้างก็หล่นลงในน่านน้ำ”

สำนวนอย่างนี้สามารถแต่งตามได้โดยไม่ยากนัก เพราะเป็นสำนวนพื้นๆ เมื่อแต่งตามแล้วจะได้ว่า

**ตตเถโก มหนโต อมฺพรุกฺโข สาขาปตฺตสมฺปนฺโน คงฺคาย ติเร
ปติฏฺฐจฺทิ ฯ ตสฺส สาขาสุ กาจิ นทียํ ปสาเรสิ ฯ ตสฺส ผลานิ อิกฺุจฺฉานิ
กนฺตานิ มธฺรานิ หุตฺวา ปตฺนฺตานิ นทียมฺปิ ปติ ฯ**

(สนามหลวง ๒๕๑๑)

การตามความไม่มีข้อพิเศอะไรมาก เพราะเมื่อสำนวนไทยเอื้ออำนวยให้โดยตรง ด้วยมีลักษณะดังกล่าวข้างต้น ก็สามารถแต่งตาม

สำนวนนั้นได้เลย แม้จะมีดัดแปลงบ้างเล็กน้อย ก็ยังถือได้ว่าแต่งตามความเช่นเดียวกัน พึงดูสำนวนสนามหลวงที่ท่านแต่งไว้เป็นตัวอย่างต่อไปนี้เทียบเคียง

ไทย : การที่ประเทศไทยของเราเนี้ยดำรงเอกราชความเป็นอิสระ และความปกติมั่นคงอยู่ได้โดยสวัสดิ์ ทั้งที่ประเทศเพื่อนบ้านหลายแห่ง ต้องประสบความวุ่นวายเดือดร้อนอยู่อย่างหนักนั้น ก็ด้วยพระบารมีแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ที่ทรงยึดมั่นอยู่ในธรรมปฏิบัติปกเกล้าปกกระหม่อมอยู่ ๑

มคธ : อยมปนมหากัม ทยยเทโส สามนุตปฺปเทเสสุปิ มหาโกลาหลปฺตเตสุ สติ อหิมตฺตทุกฺขปฺตเตสุ จ, โย มหาราชชา ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา สุตฺตมาทิตโต โหติ, ตสฺสสาธุภาเวเนว สกฺโกติเยว โสตฺถินา อตฺตโน เอกเรขฺขํ อิสฺสรียํ ภาวเรณฺจ สนฺหิตี สฺสูวิหิตารกฺขํ อภิริกฺขิตุํ ๑

ไทย : บุคคลใดมีกำลังกายบริบูรณ์อยู่ ก็อาจมีความเจริญทันเพื่อนบ้านได้ ถ้าผู้ใดยังมีกำลังกายมาก ก็ยังมีหนทางให้จำเจริญได้มากและรวดเร็วขึ้นเป็นลำดับได้ ฉะนั้นใดมีพานิชการก็เป็นกำลังของชาติบ้านเมือง ฉะนั้น เมืองใดมีพานิชการก็เหมือนมีกำลัง พานิชการยิ่งมาก กำลังและอำนาจแห่งชาติก็ยิ่งมากขึ้นตามลำดับ ๑

มคธ : โย โกลิ บุริโส พลสมฺปนฺโน โส อญฺเษทิ
สมานวฑฺฒเน อุตฺตานิ วฑฺฒตุํ สกุโกติ สเจ ปน
โกลิ อติถามวา ภเวยฺย, โส ชิบฺปเมว อนุพุพฺเพน
อภิวฑฺฒติ; เอว มยฺมปิ ราชานํ พลํ โหติ, ยสฺมิ
พทุธา ปวตฺตติ, ตสฺส พลญฺเจว วสิสฺสรियญฺจ
ภียโยโส มตฺตาย อนุพฺรหฺนฺติ ฯ

๓. การเติมความ

ข้อความภาษาไทยที่กำหนดให้แต่นั้น ในบางตอนจะมีเนื้อความที่ยังไม่ชัดเจน ยังคลุมเครือ ยังคลุมความได้ไม่หมด หากจะแต่งไปตามข้อความนั้น ย่อมทำให้ขาดความแจ่มแจ้งและเสียอรรถรสทางภาษาได้ ในกรณีอย่างนี้ให้เติมเนื้อความที่ขาดไปให้เต็มสมบูรณ์ได้ เนื้อความที่เติมมานั้นอาจเป็นประโยค เป็นวลี หรือเป็นศัพท์ก็ได้ แล้วแต่ความเหมาะสม เมื่อเติมแล้วต้องได้ความเต็มสมบูรณ์ขึ้น เนื้อความล้นพ้นร้นเนื่องกันไปเป็นเรื่องเดียวกัน มิใช่เติมแล้วทำให้เนื้อความสับสน เพราะเติมความอื่นที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องลงไป

อนึ่ง ในเรื่องการเติมความนี้มีข้อที่พึงทราบอันเป็นความนิยมทางภาษาเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

๑. ข้อความที่เป็นหัวข้อธรรม เมื่อจะแต่งอธิบายนิยมแต่งเป็นรูปวิเคราะห์เติมเข้ามาก่อน แต่รูปวิเคราะห์นั้นจะต้องเป็นรูปวิเคราะห์ที่ผู้รู้ได้เขียนไว้ในปกณ์ทั้งหลายแล้ว มิใช่แต่งเองตามใจชอบ เช่น

: ลิกษากามตาติ เอตถ ลิกษาย กาเมตติ ลิกษากาโม,
ตสฺส ภาโว ลิกษากามตาฯ สา ปนายํ โลกสฺส เจว
ธมฺมสฺส จ สาคฺคิกา ฯ

๒. ในข้อความที่อธิบายข้อธรรมแต่ละอย่างให้ละเอียดยิ่งขึ้น
นิยมเติมข้อธรรมนั้นๆ ไว้ให้ครบก่อน แล้วจึงแยกแต่งทีละข้อธรรมทีหลัง
โดยใช้ศัพท์นิทธารณะและนิทธารณียะ เป็นตัวเชื่อมความ เช่น

: ตตฺริเม ปณฺจ สนฺธโย อุกฺคโห ปริปุจฺจนา อุปฺปจฺจานํ
อปฺปนา ลกฺขณฺนฺติ ฯ ตตฺถ อุกฺคโห นาม กมฺมกฺุจฺจานสฺส
อูกฺคณฺหนํ ฯ

๓. ในกรณีที่ข้อความมีอุปมาอุปไมยอยู่ด้วย ก่อนที่จะแต่งข้อความ
อุปมาอุปไมยนั้น นิยมแต่งเต็มสำนวนว่า “ตตฺรายํ อุปฺมา” หรือ
“นิทฺสสนํ เจตฺถ ทฺวฺจฺจพฺพํ” ไว้ข้างต้นก่อน เมื่อแต่งข้อความอุปมาหมด
แล้ว หากข้อความภาษาไทยไม่มีอุปไมยต่อ นิยมแต่งเต็มประโยค
อุปไมยสั้นๆ ว่า “เอวํ สมฺปทมิทํ ฯ” หรือ “เอวํ สมฺปทมิทํ ทฺวฺจฺจพฺพํ ฯ”
ต่อท้ายข้อความอุปมาไว้ด้วย เช่น

: จิตฺตมฺปน กิณฺจยปี อาทิตฺโต ยถาสภาเวน ปวตฺตติ อถโย
สมฺมาสมานินา สารุกํ ปริวตฺเตตฺตํ สกฺกา โหติ ฯ
นิทฺสสนํ เจตฺถ ทฺวฺจฺจพฺพํ ฯ ยงฺกิลฺลิจิ ภาณฺทํ ปุพฺพเว
อสุคฺนุรํ ปจฺฉา ปน สกฺกา โหติ ปุนปฺปุนํ สุรภิวาเสน
สุคฺนุรํ กาคฺคํ ฯ

๔. ในกรณีที่ข้อความภาษาไทยกล่าวถึงเรื่องใดไว้โดยย่อก่อน แล้วกล่าวอธิบายขยายความเรื่องนั้นออกไปอีก ก่อนที่จะแต่งข้อความอธิบายนั้น นิยมเติมคำว่า “กถาฯ” ซึ่งแปลว่า “คือ” คั่นไว้ก่อนแล้ว จึงแต่งความต่อไป แต่หากข้อความนั้นมีความยาว และเป็นเรื่องสำคัญ จะเติมคำว่า “ตตรายํ อนุப்புพิภกาฯ” ดังนี้ ก็เหมาะอยู่ เช่น

: เต ปน เมตตารมมปรายนา หุตฺวา นานปฺปการเอติ เตสํ
สิปฺปสิสิกฺขนํ สงฺกณฺหนฺติปิ อนุคฺคณฺหนฺติปิ ฯ กถาฯ เต
อนฺุโตวิหาเรสุ สาลาทิอการภูจฺจานานิ ปาจฺสาลา กาคุ
อนฺุชานนฺติปิ ฐฺรคฺคาหา หุตฺวา ปาจฺสาลา สยํ
มาเปฺนฺติปิ อญฺเฆ สมหาเปตฺวา มาปาเปฺนฺติปิ ฯ

ในเรื่องการเติมความนี้ อยู่ในดุลยพินิจของนักศึกษาเองว่าจะเห็น
เหมาะเห็นควรอย่างไร จะเติมตอนไหนอย่างไร **ข้อสำคัญก็คือเมื่อเติม
แล้วให้ได้ใจความสมบูรณ์และชัดเจนขึ้น ให้ถูกหลักภาษา และไม่เติม
จนดูเฟือไป**

การเติมในทุกที่ตามความคิดเห็นของตน โดยไม่คำนึงถึงเนื้อความ
ภาษาไทยที่กำหนดให้ เช่น แต่งอธิบายขยายความธรรมหรือ ใส่เรื่อง
ราวต่างๆ ไป เพิ่มเข้าไปมากเหมือนแต่งกระทู้ธรรมอย่างนี้กลายเป็น
เฟือไป ไม่เป็นที่นิยม แม้จะแต่งถูกต้องและถูกเรื่อง แต่ก็ไม่ถูกหลัก
การเติมความและไม่ตรงกับข้อความที่กำหนดให้แต่ง **ข้อนี้นักศึกษา ควร
หลีกเลี่ยงให้มาก เติมเฉพาะที่จำเป็นเป็นดีที่สุดและไม่เฟือด้วย ข้อ
สำคัญมีอยู่อย่างนี้**

ต่อไปนี้ขอให้ดูตัวอย่างที่ท่านแต่งไว้แล้ว ซึ่งเป็นตัวอย่างที่แสดงถึงการเติมความดั่งที่กล่าวมาข้างต้น

ไทย : เมื่อทรงมีพระชนมายุได้ ๒๑ พรรษา ก็ได้ทรงสละราชย์เสด็จออกผนวช ตามโบราณขัตติยราชประเพณีแล้ว จึงได้เสด็จลาผนวชนิวัตคิณสู่ราชโศภนราชย์ กระทำราชาภิเษกอีกครั้งหนึ่งเป็นการมหิหาร ทั้งนี้เป็นการแสดงให้เห็นน้ำพระทัยของพระองค์ว่า ทรงคำนึงถึงพระบวรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ฯ

มคธ : โส เอกวิสตีวสุโส หุตฺวา ราชฺชํ ปทหาย อภินิภฺขณฺโต อิมสุมี ธมฺมวินเย โปราณขตฺติยานํ ปเวณิยา ปพฺพชิตฺวา กาลานฺรุเปณ วตฺตปฺปฏิวตฺตํ จรฺนฺโต อุกฺปพฺพชิตฺวา มทหายเสน กตฺตภาสิเกโก ราชภาวํ ปฺนาคมิ ฯ เอวมสุส จริยา อัยฺ โช พุทฺธสฺสเน อภิปฺปสนฺโน ตสฺเสว อาทรมํ ภิโยโยโส กโรตฺติตีเปติ ฯ

(สนามหลวง ๒๕๐๕)

ไทย : เรื่องที่กล่าวมานี้ เป็นต้นเหตุแห่งการสร้างพุทธเจดีย์ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ คือประสงค์จะให้พระนครใหม่รุ่งเรืองด้วยวัดวาอารามหรือพระศาสนา “เหมือนเมื่อครั้งบ้านเมืองดี” หมายความว่าให้เหมือนเช่นมีอยู่ในพระนครศรีอยุธยาในกาลก่อน ข้อนี้พึงเห็นได้ ด้วยพระราชวังก็ดี วัดก็ดี มักสร้างตามแบบอย่างพระนครศรีอยุธยา

แต่งตามสำนวนภาษาไทยนั้น ก็จะทำให้เยิ่นเย้อและยาวไปโดยไม่ได้สาระอะไรเพิ่มมากนัก ในกรณีอย่างนี้ให้พิจารณาตัดใจความที่เกินไปนั้นออกเสีย เหลือไว้แต่ใจความที่สำคัญและจำเป็น ซึ่งเมื่อขาดไปแล้วจะไม่ทำให้เสียความเท่านั้นก็พอ เช่นข้อความว่า

“ในเวลาทีพระอาทิตย์อัสดงเย็นวันนี้ ขอให้ท่านจัดข้าวปลาอาหารสำหรับรับประทานให้พร้อมมูลเข้าไว้”

ข้อความอย่างนี้แม้จะฟังดูไพเราะแต่ก็ซ้ำซาก หากแต่งเป็นภาษามคธไปตามข้อความนี้ จะดูเป็นสำนวน “บาลี-ไทย” ไป ข้อความนี้อาจตัดให้กระชับรัดเหลือเพียงว่า **“ในตอนเย็นวันนี้ ขอให้ท่านจัดอาหารไว้ให้พร้อมมูล”** ก็พอแล้ว เมื่อแต่งเป็นสำนวนมคธก็จะได้ประโยคภาษามคธที่กระชับรัดและได้ความชัดเจนว่า

: อชฺช สายํ อาหารํ สมฺปาเทติ ฯ หรือว่า

: อชฺช สายนฺเห โภชนํ สมฺปาเทติ ฯ

ดังนั้น เพื่อความเข้าใจในเรื่องตัดความ นักศึกษาพึงทราบคานิยมทางภาษาเกี่ยวกับการตัดความ ดังนี้

๑. ข้อความภาษาไทยที่สับหน้าสับหลัง วกลงมานิยมจับประเด็นใจความที่เกี่ยวข้องกันเข้ามาไว้เป็นตอนเดียวกัน และตัดแต่งสำนวนใหม่ให้กระชับรัด และให้คงความเต็มไว้ให้มากที่สุด

๒. ข้อความภาษาไทยซ้ำกันตั้งแต่สองประโยคขึ้นไป นิยมแต่งความเต็มไว้เพียงประโยคเดียวหรือสองประโยค ส่วนความที่เหลือตัดให้เหลือเฉพาะข้อความที่ไม่ซ้ำกับประโยคข้างต้นเท่านั้น แต่ไม่นิยมตัด

ให้เหลือเพียงศัพท์เดียวในประโยคที่ไม่เต็ม

๓. ข้อความภาษาไทยที่มีความยาว แม้จะมีความสัมพันธ์เนื่องกัน ก็นิยมตัดตอนประโยคให้สั้นหรือเล็กลง โดยมีกิริยาคุมพากย์เป็นระยะๆ และไม่ต้องขึ้นบทประธานเข้ามาใหม่ ใช้สรรพนามแทนหรือเว้นไว้ในฐานที่เข้าใจก็ได้ แต่ควรพิจารณาให้ดีๆ จะตัดข้อความที่ตรงไหนจึงจะเหมาะสม มิใช่ชอยประโยคจนสั้นทุกประโยคไป

๔. ก่อนจะตัดและต่อ ต้องพิจารณาแยกแยะประโยคให้ถี่ถ้วนก่อน โดยเฉพาะพึงตีความออกมาให้เห็นแจ่มแจ้งเสียก่อน โดยใช้หลักวิชาทางภาษาไทยที่กล่าวไว้แล้ว ในเรื่องประโยคภาษาไทย ว่าประโยคจบแค่ไหน ความตอนใดเข้ากับความตอนใด หรือขยายความตอนใด ควรเป็นเอกรรพประโยค หรืออเนกรรพประโยค หรือสังกรประโยค

๕. การต่อประโยค นิยมเชื่อมความให้เนื่องกันด้วยศัพท์นิพธรรณะ นิพธรรณียะบ้าง ด้วยนิบาตบ้าง เพื่อให้เกิดความสละสลวยทางภาษา

อนึ่ง ในเรื่องการตัดความนี้ มีข้อที่ต้องคำนึงอยู่คือ เนื้อ ความที่เหลือจากที่ตัดแล้วจะต้องมีใจความสมบูรณ์ และจะต้องต่อกับความอื่นในประโยคเดียวกัน หรือระหว่างประโยคได้สนิทและเนื่องกันด้วย มิใช่ตัดและต่อแล้วมีใจความไม่ต่อเนื่องกัน เข้ากันไม่ได้กับความอื่นและประโยคอื่น จึงต้องใช้วิจรรย์ญาณและความฉลาดในภาษาเป็นอย่างมาก จึงจะสามารถตัดต่อความอย่างนี้ได้ เพื่อความเข้าใจชัดยิ่งขึ้น ขอให้ศึกษาจากตัวอย่างต่อไปนี้

ไทย : ความดำรงทรงตัวอยู่ได้ของพระบรมพุทธานุศาสนาก็ดี

ความแพร่หลายขยายตัว ของพระบวรพุทธศาสนาก็ดี ความสืบต่อมาได้ไม่ขาดสายแห่งพระบวรพุทธศาสนาก็ดี เมื่อได้ระลึกถึงความเป็นมาโดยลำดับ ตามกาลเวลาอันยาวนานแล้ว จะเป็นมูลเหตุประการหนึ่ง ที่ชวนให้เกิด ความปลื้มปิติอย่างเอิบอาบซาบซ่านยิ่ง ของมวลพุทธบริษัทในยุคปัจจุบันในการที่ได้มีโอกาสรองรับพุทธมรดก คือศาสนธรรมที่ตกทอดมาสู่อุ้งมือของตนๆ นับเป็นบุญกุศลอย่างวิเศษยิ่ง ฯ

มคธ : ธมฺมวินยสุส ปน สณฺหุสฺสนํ วิตุถรรณํ สตตปฺปวตฺตตนฺยจ
ปวตฺตมานกาเล พุทฺธปริสาย อนุปฺพุเพน
อนุสฺสรียมานํ ตสฺสาเยว ปิติปาโมชฺชํ วฑฺฒมติ,
ตสฺส อจฺเจชฺชทายชฺเชนสฺสา หตฺถาคตฺตตา ฯ
อิจฺเจตมิธ อนุตฺตรํ ว กุสฺลํ ฯ

(สนามหลวง ๒๕๑๐)

ไทย : แต่ปางหลัง ครั้งบรมชัตติยาริบัติมีพระนามาภิไธยว่า
พรหมทัต เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครองพระนคร
พาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดกระบี่ ถึงความ
เจริญวัยแล้ว คล่องแคล่ว ชำนิชำนาญการโหดไปมา มี
กำลังวังชาสมบุรณ์ยิ่งนัก ประมาณกว่า ๕ กำลังคชสาร
มีหมู่กระบี่เป็นบริวารถึง ๘๐,๐๐๐ อยู่อาศัยในหิมวันต
ประเทศ ฯ

มคธ : อตีเต กิร พาราณลียํ พุรหมทตเต รชฺชํ กาเรนเด
โพธิสตุโต กบิโยนยํ นิพพตติ ฯ โส ทิ วยบฺปโตโต
ลงฆนาลงฆนปคุโณ ปญฺจหตฺถิพลาติพลฺลเยโต
อสีติกปิสทฺสสปริวารโ ทิมวณเต วลี ฯ

(สนามหลวง ๒๕๑๑)

ไทย : การสืบอายุพระศาสนาตามที่พุทธบริษัทได้ถือปฏิบัติ
สืบๆ มา นับตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นเดิม จวบจน
กระทั่งถึงปัจจุบันกาล คงย่อย่อพอถือเป็นหลักใหญ่ได้
๒ ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ หลักที่เกี่ยวกับบุคคล
ประเภท ๑ หลักที่เกี่ยวกับวัตถุประเภท ๑ เรียกสั้นๆ ว่า
หลักบุคคลกับหลักวัตถุ

มคธ : ยญจ ปรมฺปรการณํ พุทฺธกาลโต ปฏฺจาย
ยาวชฺชตนา ปฏิปชฺชิตํ, ตํ ทฺวิธํ โหติ ปุคฺค-
ปฺริยาปนฺนํ วตฺถุปฺริยาปนฺนญฺจาติ ฯ สงฺขิตฺเตน
ปุคฺคลวตฺถุอากรณํ ฯ

(สนามหลวง ๒๕๑๐)

เนื่องจากวิธีการแต่งไทยเป็นมคธมีกระบวนการมากมายหลาย
อย่าง มีความละเอียดลึกซึ้งไม่น้อย ไม่อาจแสดงให้แจ่มแจ้งชัดเจนได้
ด้วยข้อเขียนเพียงเท่านี้ แต่ที่แสดงไว้นั้นเป็นส่วนหนึ่งซึ่งเป็นข้อสังเกต
บ้าง เป็นหลักบ้าง และเป็นตัวอย่างที่ท่านแต่งไว้ให้ดูเป็นแนวทางบ้าง
นักศึกษาคู่มือต้องการความชำนาญในกระบวนการแต่งไทยเป็นมคธ

นอกจากศึกษาแนวทางจากที่นำมาแสดงไว้นี้แล้ว พึงศึกษาและสังเกตจากปกรณ์ต่างๆ ที่ท่านแต่งไว้แต่โบราณกาลมา ด้วยว่าสำนวนภาษามคธที่ท่านใช้ในปกรณ์นั้นๆ มีหลากหลายแบบ ซึ่งเป็นตัวอย่างได้อย่างดี โดยเฉพาะปกรณ์ที่น่านับถือเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดคือ “**วิสุทธิมรรค**” ซึ่งว่ากันว่าเป็นหนังสือที่มีลีลาการแต่งระดับสุดยอด หากที่ตีได้ยาก ได้ทั้งธรรมรส ได้ทั้งอรรถรสทางวรรณคดี นักศึกษาพึงสังเกตและจดจำลีลาการแต่งของท่านมาใช้ให้เป็นประโยชน์เถิด จะทำให้เกิดวิสัยภาพในกระบวนการแต่งไทยเป็นมคธขึ้นเรื่อยๆ

การปรุงประโยค

นักศึกษาได้ทราบมาแล้วว่า การแต่งไทยเป็นมคธนั้นจะต้องอาศัยหลักและวิธีการหลายอย่าง จึงจะสามารถแต่งได้ดี ถึงกระนั้นก็ตามยังมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ควรจะได้ทราบในเรื่องนี้อีกมาก โดยเฉพาะในเรื่องการปรุงศัพท์ต่างๆ เข้าเป็นประโยค หรือที่รู้จักกันว่าวิธีการเรียงศัพท์ในประโยคแต่ละศัพท์หรือแต่ละกลุ่มศัพท์ ยังมีลีลาและแบบแผนเฉพาะตัวอีกต่างหาก ซึ่งศัพท์หรือกลุ่มศัพท์ในลักษณะนี้เมื่อนำมาปรุงเป็นประโยค จะต้องพิถีพิถันให้ถูกต้องตามลีลาแบบแผนทางภาษา มิเช่นนั้นแล้วจะกลายเป็นมคธไทยหรือไม่ได้อรรถรสทางภาษาของเขาไป

ข้อนี้จึงจำเป็นต้องนำเรื่องการปรุงประโยคนี้ มาแสดงเพิ่มเติมเป็นพิเศษจากวิธีการแต่งไทยเป็นมคธที่แสดงไว้แล้วในบทก่อน ในบทนี้จักแสดงเฉพาะวิธีการ และลีลาแบบแผนการปรุงประโยคบางประโยค

ที่เห็น และพบกันบ่อยในปกรณทั้งหลาย ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าประโยคแบบ เพราะถือว่ามีแบบแผนที่ค่อนข้างตายตัวแล้ว หากจะแต่งเป็นอย่างอื่นไป แม้จะได้ความหมายตามที่ต้องการ แต่ก็ผิดความนิยมทางภาษา เมื่อผิดความนิยมไปอย่างนี้ก็ถือว่าแต่งผิดไม่เป็นที่ยอมรับของผู้รู้ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นนักศึกษาคำต้องทราบความนิยมทางภาษาเช่นนี้ไว้ด้วย เพื่อจะได้ชื่อว่าเป็นนักแต่งไทยเป็นมครที่ดี และรักษาแบบแผนไว้ได้ โดยจะแสดงประโยคเช่นนี้เป็นประโยคๆ ไป

ประโยคพุทธพจน์

ประโยคพุทธพจน์ คือข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้มีหลักฐานอ้างอิงได้ เมื่อมีข้อความเช่นนี้ในสำนวนไทยที่กำหนดให้แต่ง พึงระวังและต้องพิถีพิถันเป็นพิเศษ มีข้อที่นิยมปฏิบัติดังนี้

๑. ในกรณีที่สำนวนไทย มีข้อความที่บ่งว่าเป็นพระพุทธพจน์จริง นิยมแต่งให้ถูกต้องตรงกับข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้จริงๆ แม้สำนวนไทยนั้นจะแปลหรือให้ความหมายไม่ตรงกับพระพุทธพจน์นัก ก็ต้องแต่งให้ถูกพระพุทธพจน์ ถึงจะตัดสำนวนไทยที่เกินพุทธพจน์ออก ก็ต้องทำและข้อความนั้นนิยมแต่งอยู่ภายใน “อิติ” เพื่อเป็นหลักฐานว่าเป็นพระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างนี้จริง เช่น

ไทย : การอนุโมทนาในโรงฉัน เป็นพระบรมพุทธานุญาต มีพระบาลี เป็นหลักยืนยันอยู่ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอนุโมทนาในโรงฉัน ดังนี้

มธ : ภตตคฺเค ทิ อนุโมทนาภาตา พุทฺเธน อนุญญาตา
โหติ ฯ วุตตถฺยเหตุ ภควตา อนุชานามิ ภิกฺขเว ภตตคฺเค
อนุโมทิตฺตุนฺติ ฯ

๒. ในกรณีที่สำนวนไทยอ้างว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้เช่นนั้นอย่าง
นี้ นักศึกษาพึงพิจารณาเนื้อความเสียก่อนว่าเป็นพระพุทธพจน์จริงหรือไม่
หรือเป็นแต่อ้างถึงเท่านั้น ส่วนเนื้อความเป็นการอธิบายขยายความ
ของผู้แต่งหนังสือนั่นเอง หากใช้พระพุทธพจน์แท้ไม่ อย่างนี้นิยมแต่ง
เป็นประโยคที่ไม่มี “อิติ” แต่แต่งเป็นประโยคบอกเล่าธรรมดา คือเป็น
สำนวนอธิบายขยายความตามปกติ ผู้รู้ผู้อ่านย่อมทราบได้เองว่าเนื้อ
ความตอนนี้มีใช้พระพุทธพจน์ แต่เป็นสำนวนของผู้แต่ง เช่น

ไทย : ฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประธานพระบรมพุทโธ
วาท โดยนัยให้รชาติเอาใจใส่ป้องกันรักษาทำนุบำรุง
เกาะ คือ ถิ่นฐานที่พำนักของตน อย่าปล่อยให้ห้วงน้ำคือ
อันตรายท่วมทับได้เช่นนั้น ด้วยองคสมบัติ ๔ ประการ
คือ ด้วยความหมั่นเอาใจใส่ ๑ ด้วยความไม่ประมาท
เลินเล่อ ๑ ด้วยความระวัง ๑ ด้วยความปราบปราม ๑

มธ : เตเนว ภควา โลกนาโถ ยถา ปริสุสยสงฺขาโต โโอโฆ
นาภิกิรติ, ตเถว อตฺตโน อตฺตโน นิवासฺภูตคามาที-
สงฺขาตสฺส ทีปสฺส อภิपालนตถาย เจว อภิวุฒนตถาย
จ อุปฺมาวเสน ฯ เปฯ อิเมติ จตฺตฺติ ฐมฺเมติ พุทฺธปริสาช
โอวาทานุสาสนี อทาลิ ฯ

ตามตัวอย่างข้างต้น ท่านปรุ้งประโยคใหม่ด้วยการตีความ แล้วตัดความ โดยหลีกเลี่ยงการใช้ “อติ” ในประโยคหากแต่เป็นประโยค “อติ” ตามสำนวนไทย เช่น แต่งว่า เตเนว ภควา “นโร หิ...อิเมหิ จตุหิ ธมฺเมหิ อตฺตโน อตฺตโน นิวาสญุตคามาทิสงฺขาตํ ทีปํ อภิปาเลยฺยาติ พุทฺธปริสาय โอวาทานุสาสนี อทาลิ ฯ ย่อมเป็นการ แสดงว่าข้อความใน “อติ” ทั้งหมดเป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้าจริงๆ ขอนี้ขอให้นักศึกษาพึงทำความเข้าใจให้ถี่เถิด จะเข้าถึงความนิยมทาง ภาษาได้อย่างแจ่มแจ้ง

กล่าวโดยสรุปว่า ประโยคที่เป็นพระพุทธพจน์นั้น หากไม่แน่ใจ หรือจำพระพุทธพจน์ไม่ได้ ก็ไม่ควรปรุ้งประโยคเป็นรูปมี “อติ” หรือ ที่วงการบาลีเรียกว่า ประโยคเลขนอกเลขใน ควรตีความและตัดแต่ง ความเสียใหม่แล้วปรุ้งให้มีรูปประโยคตามปกติ โดยที่เนื้อความไม่เสีย ไปมากนัก อันนี้ก็อยู่ที่ความฉลาดสามารถในการตีความและตัดความ สำคัญ

ประโยคแบบ

ประโยคแบบ คือ ประโยคที่ท่านปรุ้งรูปประโยคไว้คงที่ ไม่ เปลี่ยนแปลงยกย่องไปต่างๆ เหมือนรูปประโยคอื่นๆ ถือว่าเป็นความ นิยมทางภาษาไปโดยปริยาย เมื่อพบที่ไหนก็จะมีรูปอย่างนั้น ประโยค แบบดังกล่าวนี้ มิไม่มากนัก ขอให้นักศึกษาจำรูปประโยคไว้ให้แม่นยำ เพื่อสะดวกในการปรุ้งประโยค ไม่ต้องเสียเวลาไปคิดใหม่ เมื่อสำนวน

ไทยเข้าลักษณะประโยคแบบนี้ ก็จะแต่งไปตามแบบที่มีอยู่ได้เลย
สำนวนอย่างนี้ไม่นิยมแต่งรูปประโยคขึ้นมาใหม่ตามที่คิดขึ้นเอง แม้จะ
รักษาความไว้ได้ แต่ก็ผิดแบบอยู่ดี ตัวอย่างประโยคแบบที่พึงจดจำมี
ดังนี้

๑. ประโยคต้นเรื่อง เช่น

- .....ติ ธมฺมเทสนํ สตุถา ..... วิหรนฺโต ..... อารพฺภ
กเถลิ ฯ
- เอมฺเม สุตํ ฯ เอกํ สมยํ ภควา .....

๒. ประโยคคอคคาถา เช่น

- อนุสนฺธิ คเหตุวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห ฯ
- อนุสนฺธิ ฯเปฯ อีมา คาถา อภาสี ฯ
- .....ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห ฯ

๓. ประโยคตั้งเอตทัคคะ

ตั้งชาย : เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สวากานํ ภิกฺขุณฺํ ชิปปา-
ภิญฺยานํ, ยทิทํ พาทิโย ทารุจฺฉิริโย ฯ

ตั้งหญิง : เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สวากานํ ภิกฺขุณฺินํ (หรือ
อุปาสิกานํ) ..... ยทิทํ .....

เช่น : เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สวากานํ อุปาสิกานํ
ธมฺมกถิกานํ, ยทิทํ ชุชฺชุตฺตรา ฯ

๔. ประโยคถาม - ตอบสุขทุกข์

ถาม : เตปิ ภิกขุ สวตถึยฺม คณตฺวา “กจฺจि ภิกฺขเว ชมนียฺม,
กจฺจิ ยาปนียฺม น จ ปิณฺธุเกน กิลมิตฺถาติ วุตฺตา ฯ”

ตอบ : ชมนียฺม ภาณเต, ยาปนียฺม ภาณเตติ ฯ

ถาม : เถธา ภิกขุ เยน มหาปชาปติ โคตมิ เตนุปลสงฺกมึสฺสุ,
อุปลสงฺกมิตฺวา มหาปชาปติ โคตมิ เอตทโวจฺ “กจฺจิ
เต โคตมิ ชมนียฺม, กจฺจิ ยาปนียฺมฺหิตฺติ ฯ”

ตอบ : น เม อຍယာ ชมนียฺม, น ยาปนียฺม; อิงฺฆ อຍယာ ธมฺมံ
เทเสถาติ ฯ

ประโยคกาลาติปัตติ

ในกรณีทีลำนวนไทยมีข้อความซึ่งนำเรื่องราวความเป็นไปที่ล่วง
เลยมาแล้วมาแล้ว หรือมาพรรณนาใหม่ เป็นการกล่าวเรื่องย้อนหลัง
ในอดีต แต่เรื่องที่เล่าหรือพรรณนานั้นมิได้มีหรือมิได้เกิดขึ้นตามนั้น
เป็นเพียงสมมติเอาว่าถ้าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็จะมีหรือได้อย่างนั้นอย่างนี้
เป็นต้น ให้ปรุงประโยคเป็นรูปกาลาติปัตติ คือให้มีกริยาหมวดกาลาติปัตติ
คุมพากย์ เช่น ข้อความว่า

- ถ้าผมขยันเรียนหนังสือมาเรื่อยๆ ผมคงสอบประโยค ป.๖.๙
ได้ไปนานแล้ว ฯ
- เขาคงเป็นเศรษฐีร้อยล้านไปแล้ว ถ้าเขารู้จักกิน รู้จักใช้เงิน

ทองที่ได้มา ฯ

ข้อความนี้เป็นการตั้งสมมติฐานเอาไว้ ถ้าขยันเรียนก็คงสอบได้ แล้ว ซึ่งแสดงว่าความจริงไม่ได้ขยันเรียน และยังไม่สอบไม่ได้ หรือสมมติเอาไว้ ถ้ารู้จักกินรู้จักใช้ ก็คงเป็นเศรษฐีไปแล้ว แสดงว่าปัจจุบันเขาไม่ได้เป็นเศรษฐีอย่างที่ว่า

ในการปรุงประโยคกาลาติปัตตินี้ มีเกณฑ์ความนิยม ดังนี้

๑. ข้อความนั้นจะต้องเป็นข้อความที่ผ่านเลยมาแล้ว แต่ถูกนำมาเล่าใหม่โดยมีข้อแม้หรือเหมือนมีข้อแม้อยู่ด้วย และจะต้องมีเนื้อความเป็นสองตอน ในแต่ละตอนนั้นเนื้อความจะตรงข้ามกับเรื่องจริงเสมอ และจะต้องมีข้อความที่แสดงว่าผ่านเลยมาแล้วปรากฏอยู่ในอีกตอนหนึ่งเสมอ

๒. ปรุงประโยคภาษาสามคชให้เป็นสองประโยค โดยประโยคที่บอกความที่ผ่านเลยมาแล้ว ให้มีกิริยาหมวดกาลาติปัตติคุมพากย์ และมีนิบาตบอกปริกัป คือ ยทิ สเจ หรือ เจ หรือมีนิบาตอื่นที่ทำหน้าที่คล้ายนิบาตบอกปริกัปอยู่ต้นประโยค ซึ่งแล้วแต่เนื้อความ ส่วนอีกประโยคหนึ่งจะมีกิริยาหมวดกาลาติปัตติ หมวดภวิสสันติ หรือหมวดอื่นใดคุมพากย์ก็แล้วแต่เนื้อความเช่นกัน

พึงทำความเข้าใจโดยศึกษาจากตัวอย่าง ดังนี้

- สจายํ ปุริโส อิตตฺรสฺสโต อภวิสฺส น อุมหากํ อาจารย์โย
เอวรूपิ อุปมํ อหริสฺสติ ฯ (๑/๑๐๒)

(เรื่องจริง บุรุษนี้ไม่ได้ต่ำต้อย และอาจารย์นำอุปมาพาด)

- สเจ หิ เตน ปีตา ชาติโต นาภวิสส, ตสมิเยवासเน
โสตาปนโน อภวิสส ฯ (มงคล ๑/๔๒)

(เรื่องจริง พระเจ้าอชาตศัตรูปลงประชนมพระราชาบิดา และ
มิได้เป็นโสตาบัน)

- ภิกขเว สจายี เอกสาฎโก ปจฺมยาเม มยฺหํ ทาตุํ อสภฺขิสฺส,
สพฺพโสฬสํ อภวิสส; สเจ มชฺฌิมยาเม ทาตุํ อภวิสส,
สพฺพภูจํ อภวิสส ฯ (๕/๔)

(เรื่องจริง จูฬกสาฎกพราหมณ์ไม่ได้ถวายเป็นปฐมยามหรือ
ในมัชฌิมยามและไม่ได้ขของอย่างละ ๑๖ หรือ ๘)

- รูปญจ ทิทํ ภิกขเว อตฺตา อภวิสส, นยิทํ รูปิ อปาธาาย
ลํวตฺเตยฺย ฯ

(เรื่องจริง รูปไม่ได้เป็นอัตตาและเป็นไปเพื่ออาหาร)

- สเจ ปนानนฺท นาลภิสฺส มาตุคฺคาโม ตถาคตฺตปเวทิตฺเต ฐมฺม-
วินเย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชํ, จิรญฺจิตฺกํ อานนฺท
พฺรหฺมจริยํ อภวิสส; วสฺสสทฺสสํ สทฺธมฺโม ติฏฺฐเจยฺย ฯ

(วิ.มหา. ๒/๕๑๘/๓๒๖)

- โส จ หิ เต มหานาม ฐมฺโม อชฺชตฺตํ ปทีเน อภวิสส,
น ตวํ อคารํ อชฺชมาวเสยฺยาลิ น กามे ปรีกฺขเชยฺยาลิ;
ยสฺมา จ โข เต มหานาม โส เจว ฐมฺโม อชฺชตฺตํ

อปปทีโน, ตสฺมา ตวํ อकारํ อชฺฌมาสฺสึ กาเม ปริกฺขชฺชึ
(ม.มู. ๑๒/๒๑/๑๗๙)

ข้อสังเกต เรื่องที่นำมาเล่าใหม่ แม้เป็นเรื่องที่ล่วงมาแล้วและมีข้อแม้อยู่ แต่ถ้าเป็นเรื่องจริง เป็นไปอย่างนั้นจริงก็ไม่เข้าลักษณะประโยคกาลาติปัตติ ต้องแต่งไปตามปกติธรรมดา เช่น

ไทย : ถ้าเขาทำงานนั้นเสร็จแล้ว เขาก็ไปธุระที่อื่นได้ ๆ

มคธ : สเจ ทิ โส กมฺมนฺโต เตน นิฏฺฐาปิโต อภเวยฺย, โส
อณฺณตฺถ กิจจํ กาทํ ลภติ ๆ (ประโยคปกติ)

ไมใช่ : สเจ ทิ โส กมฺมนฺโต เตน นิฏฺฐาปิโต อภวิสฺส, โส
อณฺณตฺถ กิจจํ กาทํ อลภิสฺส ๆ

(เป็นประโยคกาลาติปัตติที่ผิดความ ประโยคนี้จะมี
ความหมายว่า เขามีได้ทำงานเสร็จและเขาไม่ไปธุระที่อื่น)

ไทย : แต่เดิมข้าพเจ้าเข้าใจว่า เรื่องนี้เกิดที่ประเทศพม่าเป็นครั้งแรก แต่ที่จริงเกิดที่ประเทศไทยนี้เอง ๆ

มคธ : อีโต ปุพฺเพ มยฺหํ อภินิเวโส อโหสิ “อิทํ การณํ
สพฺพปจฺมํ มรฺมมรฺภูเจฯ อุปฺปนฺนํ, อถโข ทยฺยรฺภูเจเยว
อุปฺปนฺนํ โหตีติ ๆ
(ประโยคปกติ)

ไมใช่ : อีโต ปุพฺเพ มยฺหํ อภินิเวโส อโสหิ, “อิทํ การณํ
สพฺพปจฺมํ มรฺมมรฺภูเจ อุปฺปนฺนํ อภวิสฺส, อถโข

ทวยรรฎเจเยว อุปนพนน์ อโหสิติ ฯ

(ประโยคกาลาติปัตติที่ผิดหลัก)

เรื่องประโยคกาลาติปัตตินี้ นักศึกษาจำต้องศึกษาและทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ จึงจะสามารถจับใจความและแต่งให้ถูกหลักทางภาษาได้ วิธีที่ดีที่สุดคือศึกษาและทำความเข้าใจจากตัวอย่างที่มีอยู่ในปกรณัมต่าง ๆ ที่ท่านแต่งและใช้กันมาแต่โบราณ หรือจากพระไตรปิฎกโดยตรง ก็จะได้แบบที่ถูกต้องถือเป็นตัวอย่างได้

ประโยค วุจจติ

ในประโยคที่มีข้อความสรุปเรื่องทีกล่าวมาข้างต้นว่า “นี้เรียกว่า.....” และใช้กิริยาคำ วุจจติ คุณประโยค นิยมแต่งรูปประโยคเป็น ๒ แบบ คือ

แบบที่หนึ่ง วางสรรพนามไว้หน้า ตามด้วย วุจจติ ต่อด้วยนามที่เรียก มีรูปแบบดังนี้

สรรพนาม + วุจจติ + นามที่เรียก ตัวอย่างเช่น

- อัย วุจจติ รูปกษณฺโธ ฯ
- อิทํ วุจจติ อริยธนฺนํ ฯ

แบบที่สอง วางสรรพนามไว้หน้า ตามด้วยนามที่เรียก ตามด้วย อิติ และ วุจจติ ตามลำดับ มีรูปแบบดังนี้

สรรพนาม + นามที่เรียก + อิติ + วุจจติ ตัวอย่างเช่น

- อัย โมฆปุริโสติ วุจจติ ฯ

- อิทฺ ฅณิกมรณนฺติ วุจฺจติ ฯ

ในการปรุงประโยคแบบนี้ มีข้อสังเกตดังนี้

๑. สรรพนามที่เรียงไว้ต้นประโยคไม่มีนามตาม คือ ไม่ต้องใส่ นามซึ่งเป็นบทประธานเข้ามา แม้ว่าในสำนวนไทยจะมีก็ตาม ถ้าใส่เข้ามาด้วยถือว่าผิดความนิยม

เช่น สำนวนไทยว่า “ชั้นนี้เรียกว่ารูปชั้น” แต่งว่า “ออยฺ ฅนฺโธ วุจฺจติ รูปกฺฅนฺโธ” ถือว่าผิด ที่ถูกต้องเป็น “ออยฺ วุจฺจติ รูปกฺฅนฺโธ”

๒. ถ้าเรียง วุจฺจติ ไว้หน้านามที่เรียก ไม่ต้องใส่ อิติ ต่อท้ายนามที่เรียก ถ้ามี อิติ ต่อท้าย แม้ว่าจะถูกหลักการเรียงทั่วไป แต่ก็ถือว่าผิดความนิยมทางภาษา

เช่น สำนวนไทยว่า “ทรัพย์นี้เรียกว่าอริยทรัพย์” แต่งว่า “อิทฺ วุจฺจติ อริยธฺนฺติ ฯ” ถือว่าไม่ถูกความนิยม ที่ถูกต้องเป็น “อิทฺ วุจฺจติ อริยธฺนํ”

๓. ถ้าเรียง วุจฺจติ ไว้หลังนามที่เรียก จะต้องใส่ อิติ เข้ามารับ ถ้าไม่ใส่ อิติ เข้ามารับ ก็ถือว่าผิดความนิยมทางภาษาเช่นเดียวกัน

เช่น แต่งว่า “ออยฺ โมฆปุริโส วุจฺจติ ฯ” ถือว่าไม่ถูก ที่ถูกต้องเป็น “ออยฺ โมฆปุริโสติ วุจฺจติ”

แต่ทั้งนี้ ใช้ได้เฉพาะในกรณีที่จะแต่งรูปประโยคเป็นแบบนี้เท่านั้น หากแต่งเป็นรูปประโยคเต็มความที่กำหนดให้แม้จะมี วุจฺจติ อยู่ด้วย ก็ต้องแต่งไปตามหลักการเรียงกิริยาเหมือนกิริยาคุมพากย์อื่นๆ เช่น

- อยํ ขนฺโธ รูปกฺขนฺโธติ วุจฺจติ ฯ หรือ อยํ ขนฺโธ วุจฺจติ
รูปกฺขนฺโธติ ฯ
- ยสฺมา อยํ อิเมหิ เถรกรณธฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ,
ตสฺมา เถโรติ วุจฺจติ ฯ
- ตํ ภควตา วุจฺจติ อริยธฺนฺนติ ฯ
หรือ ตํ ภควตา อริยธฺนฺนติ วุจฺจติ ฯ

ประโยค หิ นาม

“ประโยค หิ นาม” หรือที่โบราณเรียกชื่อเต็มว่า “ประโยค ภวิสสันติ หิ นาม” ถือว่าเป็นประโยคพิเศษในภาษามคธ เพราะมีลักษณะการปรุงประโยคผิดไปจากประโยคทั่วไป กล่าวคือ ประโยคที่มี หิ นาม วางไว้ต้นประโยค นิยมปรุงกริยาคุณพากย์ในประโยคนั้นเป็นรูปภวิสสันติวิภัตติ แม้ว่าเนื้อความจะไม่บ่งบอกว่าเป็นอนาคต แต่เวลาแปลจะต้องแปลเป็นอดีต คือแปลเป็นอชชัตตนิวิภัตติ

ประโยค หิ นาม จึงถือว่าเป็นประโยคพิเศษในภาษามคธที่น่าจะต้องศึกษาให้รู้ เมื่อเห็นรูปประโยคแบบนี้เข้าจะได้แปลได้ถูกและได้ใจความตามที่ต้องการ ประโยค หิ นาม นี้ มีที่ใช้มากในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในพระวินัยปิฎก แม้ในปกรณ์อื่นๆ ก็มีใช้ทั่วไป ตัวอย่างเช่น

- : กลํ หิ นาม आयสฺมา ธนियो กम्मารปฺตุโต ธรฺโฆ ทารุณิ
อทินฺนํ อาทियิสฺสติ ฯ (วิ.มทา. ๑/๘๓/๘๒)

: ปณฺฑิต ภิภุชเว อานนฺโท มหาปณฺโณ ภิภุชเว อานนฺโท
ยตร หิ นาม มยา สงฺฆิตเตน ภาสิตสฺส วิตถาเรน อตุถํ
อาชานิสฺสติ ฯ (มจฺจล. ๑/๑๓๐/๑๕๐)

: เตสํ หิ นาม ภิภุชเว ราชุนํ อาทินนทณฺฑานํ อาทินนสตถานํ
เอวรूपิ ขนฺติโสจรจํ ภวิสฺสติ ..... (๑/๕๔)

ประโยค หิ นาม ที่ไม่เป็นไปตามความนิยมนี้ คือมีกิริยาเป็น
อชชัตตนิวิรัตติตามปกติ เท่าที่เห็นมีเพียง ๒ ที่เท่านั้น และเป็น
ข้อความเดียวกัน คือ

: สตถาปี เอวํ อติตํ อahrtiva ภิภุชโว อวทนฺโต เต หิ
นาม ภิภุชเว ติรจฺจานคตา อณฺณมณฺณํ สคารวา สปฺปติสฺสา
วิหริสฺสุ ฯ

(อรรถกถาชาดก เอกนิบาต และ มจฺจล. ๒/๒๔๔/๒๑๕)

เพราะฉะนั้น ขอให้นักศึกษาผู้จะแต่งไทยเป็นภาษามคร โดยใช้
ประโยค หิ นาม พึงถือเอาความนิยมที่เป็นไปโดยมากเป็นดีที่สุด ซึ่ง
เป็นการแสดงให้เห็นภูมิปัญญาของผู้แต่ง ว่าเข้าถึงหลักภาษามคร
อย่างไรแค่ไหน

ประโยค เจ สเจ ยทิ

ประโยค เจ สเจ ยทิ ในภาษามคร มีใช้มากในปกรณ์ทั้งหลาย
และมีวิธีการปรุงประโยคเฉพาะตัวแบบหนึ่ง เพราะฉะนั้นนักศึกษาพึง

ทราบวิธีการปรุงประโยคแบบนี้ตามสมควร เพื่อจะได้สามารถปรุงประโยคแบบนี้ได้ดี สละสลวย ถูกความนิยมทางภาษา เพราะหากปรุงไม่ถูกแบบความนิยมแล้ว จะทำให้ประโยคภาษามคธนั้นรุงรัง ไม่สละสลวย และบางกรณีไม่ถูกหลักด้วย

จริงอยู่ แม้นักศึกษาจะเคยผ่านประสบการณ์เรื่องการเรียงประโยคแบบนี้มาบ้างแล้วในชั้นต้นๆ แต่ก็ตั้งไปตามสำนวนที่มีเนื้อความเป็นประโยค เจ สเจ ยติ ตามแบบที่มีอยู่ สำหรับในชั้นนี้มีได้เป็นอย่างดี คือนักศึกษาจะต้องกำหนดเอาเองว่า ข้อความตอนใดควรปรุงเป็นประโยค เจ สเจ ยติ ข้อความตอนใดไม่ต้อง จะกำหนดเอาจากความภาษาไทยที่มีคำปริกข์ว่า “ถ้า, ถ้าว่า” แล้วปรุงเป็นประโยค เจ สเจ ยติ ไปทั้งหมดเห็นจะไม่ได้ เพราะคำว่า “ถ้า” ในภาษาไทยนั้นไม่ตรงกับคำปริกข์ในภาษามคธว่า เจ สเจ หรือ ยติ เสมอไป

เช่น สำนวนไทยว่า “คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มิประโยชน์มาก ถ้าประพฤติปฏิบัติตาม ย่อมได้รับความเจริญก้าวหน้าโดยส่วนเดียว” ในสำนวนนี้คำว่า “ถ้า” ดูจะไม่จำเป็นที่จะต้องแต่งตาม แม้จะตัดออกก็ยังได้ใจความเท่าเดิมอยู่

วิธีปรุงประโยค เจ สเจ ยติ มีข้อสังเกตดังนี้

๑. เจ สเจ ยติ เป็นนิบาตบอกปริกข์ คือบอกกำหนดเงื่อนไขของเนื้อความในประโยค หมายความว่าเนื้อความตอนใดมีเงื่อนไขกลายเป็นเหตุเป็นผลกันและกัน เช่นว่าถ้าเป็นอย่างนี้จะมีผลอย่างนั้น หรือถ้าทำอย่างนั้นจะมีอย่างนี้ตามมา เนื้อความตอนนั้นจะต้องปรุงความ

มครด้วยประโยค เจ สเจ ยทิ

๒. ประโยค เจ สเจ ยทิ จะต้องมีส่วนประโยคติดต่อกัน คือ ความตอนแรกที่เป็นเงื่อนไข ประจุเป็นประโยค เจ สเจ ยทิ ความตอนหลังที่เป็นผล ประจุเป็นประโยคปกติ เวลาแปลในประโยคเงื่อนไขจะแปลว่า “ถ้า (ถ้าว่า) ..... ไชร์” ส่วนประโยคหลังก็แล้วแต่ความ

๓. ถ้าประจุประโยคด้วย เจ จะต้องวาง เจ ไว้เป็นที่สองของประโยค จะวางไว้ต้นประโยคไม่ได้ ตามหลักการเรียงนิบาต

๔. ถ้าประจุประโยคด้วย สเจ หรือ ยทิ ต้องวาง สเจ หรือ ยทิ ไว้ต้นประโยค จะวางไว้เป็นที่สองไม่ได้ ตามหลักการเรียงนิบาต เช่นกัน

๕. กิริยาที่ใช้กับประโยค เจ สเจ ยทิ ตามปกติประกอบด้วย สัตตมวิภัติ หรือ วัตตมานาวิภัติ ในกรณีใดประจุด้วยวิภัติอะไรนั้น ไม่มีกำหนดแน่นอน แต่พอจะสังเกตความนิยมที่ท่านใช้ในปกรณ์ทั้งหลายได้ว่า

- ถ้าเงื่อนไขที่กล่าวถึงนั้นเป็นเรื่องจริง อาจเป็นจริง เป็นไปได้ หรือมีเนื้อหาบทความแน่นอน นิยมใช้กิริยาที่เป็น วัตตมานาวิภัติ
- ถ้าเงื่อนไขที่กล่าวถึงนั้นเป็นเรื่องที่ไม่แน่ใจ ไม่แน่นอน หรือ เรื่องที่ตั้งสมมติฐานเอาว่า ถ้าเป็นอย่างนั้น อย่างนี้จะเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะไม่เกิดอย่างนั้นก็ได้ ข้อความเช่นนี้ นิยมใช้ กิริยาที่เป็น สัตตมวิภัติ

๖. ประโยค เจ สเจ ยทิ นี้ ทำหน้าที่เหมือนประโยคแทรกที่แทรกไว้ได้ทุกที่ แล้วแต่ข้อความในภาษาไทย มีข้อกำหนดเพียงอย่างเดียว คือวางไว้หน้าประโยคที่เป็นผลของเงื่อนไขของตนเท่านั้น ถ้าเนื้อความเงื่อนไขอยู่กลางประโยคที่เป็นผล ก็วางแทรกตรงกลางประโยคนั้นได้เลย เพื่อความชัดเจน พึงดูประโยคต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง

: สเจ อการํ อชฌมาวสติ, ราชา โหติ จกุกวตติ ธมฺมีโก
มหารราชา จาตุรนต์ วิชิตาวี ฯ; สเจ โย ปน
อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ, อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
โลเก วิวฏฺฏจฺเณโท ฯ (ไตร. ๑๑/๑๓๐/๑๕๗)

: เตสํ เอตทโหลสิ “สเจ ราชา อตฺตโน อธิการํ อนวเสสํ
ปลฺลเสยฺย, อติวีย พุทฺธสฺสเน ปสฺสีเทยฺยาติ ตโต โลกวิวรณํ
นาม ปาฐิหาริยํ อภิสุ ฯ (สมนฺต. ๑/๔๙)

: ยทิ ทิ ตํ เอทิสํ ภเวยฺย, จกฺขุวิญญเญยฺยํ ลียา โอปฺพาริกํ
สมฺมสนฺนํ ติลกฺขณพฺภาทํ ฯ (วิสุทฺธิ. ๑/๑๕๘)

: ตสฺเสวํ ฆฏฺยโต วายมโต, สเจ ตํ ปฏฺิฬํ รูปสมฺมตติ, อิจฺเจตํ
กฺุสลํ; โน เจ รูปสมฺมตติ, อถ โย โย ธมฺโม ตสฺส ปุคฺคลสฺส
อุปฺสนโต โหติ ฯ; ตํ ตํ อนุสฺสริตฺวา อาฆาโต
ปฏฺิวิเนตพฺโพ ฯ (วิสุทฺธิ ๒/๙๗)

: เอวมาทโย คิลานา โหนฺติ, ฆาตกา เจ, เตสฺมปี กาคุํ
วฏฺฏติ; อณฺฆาตกา เจ, ภาตฺวาทินํ กตฺวา ทาทพฺพํ ฯ
(มจฺจ. ๑/๑๙๐)

ข้อสังเกตในเรื่องการแต่งประโยค เจ สเจ ยทิ นี้ คือพึงระวัง และพิถีพิถันในการใช้ให้มาก ในกรณีใดควรใช้ ในกรณีใดไม่ควรใช้ และในกรณีใดใช้ไม่ได้ เพราะไม่ถูกความนิยม พึงใช้ให้ถูกความนิยม ซึ่งในที่นี้ขอให้พิจารณาจากตัวอย่างต่อไปนี้

ไทย : พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มียุทธธรรมมาก ถ้าผู้ใดประพฤติปฏิบัติตาม ย่อมได้รับความเจริญก้าวหน้าโดยส่วนเดียว

มคธ : พุทธสาสน์ จ นาม พหุปรการ โหติ, สเจ โย ตํ อนุจติ, โส เอกนเตน วุฑฒิ วิรุฬหิ เวปุลลญจ ปาปณาติ ฯ

ข้อสังเกต ประโยคนี้แม้ไม่มี สเจ ก็สามารถคุมเนื้อความได้ และประโยค ย ต ถือว่าเป็นประโยคเดียวกัน เรียกว่าสังกรประโยค เพราะฉะนั้นเวลาแปลจะต้องแปลให้จบประโยค ย ต เสียก่อน แล้วจึงลงคำว่า “ไชร้” เมื่อเป็นดังนี้ ประโยค สเจ ข้างต้นก็กลายเป็นสำนวนที่มีประโยคเดียว คือประโยคเงื่อนไข ส่วนประโยคผลไม่มี และความจริงประโยค ย ต นั้นเอง ก็มีเนื้อความเป็นประโยคเงื่อนไขและประโยคผลในตัวอยู่แล้ว ประโยคนี้ถ้าตัด สเจ ออกศัพท์เดี๋ยวก็จะสมบูรณ์ทั้งคำและความ

ไทย : ก็ถ้าเรามีเมตตาแล้ว จำเป็นที่ทางราชการซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่า เป็นผู้มีความดีดีกว่า ควรจะไปช่วย ฯ

มคธ : สเจ ปน เมตตาทิยเกสุ, เย ราชกิจจกรา พหุตรมนนฺติ เจว อเหตุ จาตุตฺตรา จ, เตเหว เตสฺ ชนปทวาสิณฺ สงฺคโห กาดพุโพ ฯ

ข้อสังเกต ประโยคนี้ก็เหมือนกับประโยคต้น คือ ประโยค สเจ ลอยอยู่ประโยคเดียว ไม่มีความอื่นเข้ามารับ ประโยค ย ต นั้น ความก็แยกอธิบายไปต่างหาก ถือว่าประโยคไม่สมบูรณ์

ไทย : ถ้าสร้างเมืองหลวงของประเทศไว้ที่ฝั่งน้ำด้านตะวันออก จะได้ลำแม่น้ำลึก เป็นคูรอบพระนครสามด้าน ฯ

มคธ : สเจ ปุริมทิสภาเค นทีปาเร ราชจสุส ราชธานี กเรยยุ, สา ปเนสา ราชธานี ติติ ปสุเสติ คมภิรมทานที-ปริชาภูตา โหติ ฯ

ข้อสังเกต ประโยคนี้แม้จะได้ลักษณะประโยค สเจ แต่ก็ในประโยคหลังที่เป็นประโยครับหรือประโยคผล มีนิบาตต้นข้อความ คือ ปน อยู่ด้วย ซึ่งเห็นว่าไม่เป็นที่นิยมเพราะประโยคอย่างนี้เป็นสังกรประโยค มีนิบาต คือ สเจ เชื่อมความอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องใส่ นิบาตเชื่อมข้อความอื่นเข้ามาอีก

กล่าวโดยสรุปก็คือ ขอให้นักศึกษาพิจารณาความนิยมตามที่กล่าวมานี้แล้วไปสังเกตดูประโยคแบบนี้ที่ท่านใช้ในปกรณต่างๆ เทียบเคียง ก็จะได้เพิ่มความรู้และความมั่นใจในการปรุงประโยคเช่นนี้มากยิ่งขึ้น

ประโยค ย ต

ความจริงประโยค ย ต หรือที่ภาษาไวยากรณ์เรียกว่า สังกรประโยคนี้ นักศึกษาได้ศึกษากันมาและมีความเข้าใจกันพอสมควรแล้ว

แต่ก็เป็นไปในลักษณะตามแบบคือเข้าใจและจำได้ตามแบบเท่านั้น เมื่อคิดแต่งเองโดยที่ไม่เคยเห็นแบบมาก่อน ย่อมจะมีความลำบากพอสมควรเพราะจะต้องตีความให้แตก แยกประเด็นเนื้อความให้ออกก่อนว่าตอนใดควรจะต้องระบุประโยค ย ต ตอนใดไม่ควรเพราะไม่จำเป็น ดังนั้น จึงแยกมากล่าวไว้โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง

ขอให้นักศึกษาพลิกกลับไปทบทวนเรื่องสังกรประโยค ทั้งในภาษามคธและในภาษาไทยที่แสดงไว้แล้วในบทต้นๆ ให้เข้าใจให้ดีกว่าก่อน เพื่อจะได้ทำความเข้าใจในเรื่องการปรุงประโยค ย ต ตรงกัน กล่าวคือ ประโยค ย ต หรือสังกรประโยคนี้ ประกอบด้วยส่วนของประโยค ๒ ประโยค คือ ประโยค ย เรียกว่าอนุประโยค หรือประโยคย่อย ทำหน้าที่ขยายความ คล้ายกับเป็นวิเสสนะของบทที่ตนขยาย และประโยค ต เรียกว่า มุขยประโยค หรือประโยคใหญ่ ทำหน้าที่เป็นประโยคประธาน ในการตีความและปรุงแต่งให้เป็นประโยค ย ต ต้องอาศัยความชำนาญ และความเข้าใจในภาษาไทยและภาษามคธรวมกัน ซึ่งก็แล้วแต่ความที่กำหนดให้แต่งด้วย นักศึกษาพึงยึดหลักเบื้องต้น ดังนี้

๑. กรณีที่สำนวนไทยมีเนื้อความที่ยาว และลึกลับชวนงง และมีบทขยายความมาก นิยมแต่งเป็นประโยค ย ต เพื่อแยกประโยคให้ชัดเจนขึ้น

๒. เนื้อความตอนใดบ่งว่าขยายเนื้อความตอนอื่น ให้แต่งเนื้อความตอนนั้นเป็น ประโยค ย ส่วนเนื้อความตอนอื่นให้แต่งเป็น ประโยค ต

๓. กรณีที่แต่งประโยค ย ซ้อนกันในประโยคเดียว คือ มี ย สองตัว ในประโยค ต ก็จะต้องมี ต ซ้อนกันสองตัว เพื่อให้รับกับ ย และต้องวางศัพท์ให้ถูกตำแหน่ง กล่าวคือ ย ตัวแรกกับ ย ตัวหลัง หมายถึงอะไร และวางอยู่ในตำแหน่งใด ต ตัวแรกก็ต้องวางไว้ในตำแหน่ง ย ตัวแรก และ ต ตัวหลังก็ต้องวางไว้ในตำแหน่ง ย ตัวหลัง เพื่อให้รับกันโดยไม่สับสน หากวางสลับที่กัน อาจทำให้สับสน ไม่สามารถรู้ได้ว่า ย ต ตัวไหนจับคู่กัน ในกรณีนี้มีตัวอย่างเช่น

: อนนพานภสชเชสุ โย ยํ อิจฉติ, ตสฺส ตํ ยถิจฉิตเมว สมปชชติ ฯ

๔. ในกรณีที่ใช้ประโยค ย ต บ่งถึงกาล คือ ยทา ตทา กิริยาคุม พากย์ในประโยค ยทา นิยมประกอบเป็นวิภัตติหมวดวัตตมานา แสดงความเป็นปัจจุบัน แม้เนื้อความตอนนั้นจะระบุว่าเป็นอดีตหรืออนาคตก็ตาม เพราะเนื้อความในประโยค ยทา นั้นเกิดขึ้นหรือเป็นไปพร้อม กับเนื้อความในประโยค ตทา ที่ตนขยาย แต่ในประโยค ตทา กิริยา จะเป็นกาลอะไร ย่อมแล้วแต่เนื้อความเป็นสำคัญ เช่น

: ยทา ทิ ภควา มหาปรินิพพานมณฺเฑ นิปชชติ, ตทา ทสฺสทสฺสจกฺกวาทเทวตา อิมสฺมี จกฺกวาทเ สนฺนิปตฺติวาทิพฺพมालาทิทิ ภควนฺตุํ ปุเชสุํ ฯ (มจฺจล. ๑/๘๘)

๕. เนื่องจากประโยค ย ต มีประโยชน์สำหรับขยายเนื้อความ ให้มากขึ้นก็ได้ ย่อเนื้อความให้สั้นกระชับรัดลงก็ได้และทำเนื้อความที่ สับสนให้ชัดเจนขึ้นก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงสามารถปรุงประโยค ย ต ได้

เกือบจะทุกตอนของเนื้อความ แต่ความนิยมทางภาษามคธที่ท่านแต่งไว้ในปกรณ์ต่างๆ สามารถเห็นเป็นข้อสังเกตได้ว่า ท่านพิถีพิถันในการใช้ประโยค ย ต มาก จะใช้ก็ต่อเมื่อจำเป็นและต้องการจะเน้นเนื้อหาตอนนั้นเท่านั้น ท่านไม่นิยมแต่งประโยค ย ต พร่ำเพรื่อซ้ำซ้อนจนดูเฟือไป แม้ว่าเนื้อความตอนนั้น จะสามารถแต่งเป็นประโยค ย ต ได้ก็ตาม เมื่อหลีกเลี่ยงได้ท่านก็หลีกเลี่ยง แต่งให้เป็นวิเสสณะธรรมดาเสีย จึงทำให้สำนวนมคธที่ท่านแต่งไว้สละสลวย ไม่รุงรังด้วย ย ต และประโยคก็กระชับรัด ไม่ยืดยาวโดยใช่เหตุ เพราะฉะนั้นจึงควรยึดถือแบบของท่านไว้เป็นเกณฑ์ ไม่ควรแต่งประโยค ย ต โดยไม่จำเป็น เช่น

ไทย : ภิกษุผู้มีศีลรูปนั้นกำลังเดินมา ฯ

มคธ : โย ภิกขุ สีลวา โหติ, โส อาคจฺจติ ฯ (ไม่จำเป็น)

เป็น : โส สีลวา ภิกขุ อาคจฺจติ ฯ (เท่านี้ก็พอแล้ว)

แต่ในกรณีที่ต้องการจะเน้นความ แม้ประโยคจะสั้น ก็สามารถแต่งได้ เช่น

ไทย : ภิกษุผู้มีศีล ย่อมสมควรได้รับการยกย่องนับถือ ฯ

มคธ : โย ภิกขุ สีลวา โหติ, โส สมฺมานนํ อรหติ ฯ

(ต้องการเน้นเฉพาะภิกษุผู้มีศีลเท่านั้น)

หรือ : สีลวา ภิกขุ สมฺมานนํ อรหติ ฯ

(แค่นี้ก็ใช้ได้ แต่ได้ความหมายว่า ภิกษุปกติทั่วไป)

ในกรณีที่แต่งประโยค ย ต ซ้ำซ้อนสลับสนและเข้าใจยาก มี

ตัวอย่างที่พึงพิจารณา ดังนี้

: เยหิ ชมพูวาสีโน วิเทเสสุ วณิชชายตถาย วา
นิวาสนสฺสตถาย วา จาริกํ วิจรีสุ, เตสุ โย โภจि,
ยํ สาสนํ สกฺกโรติ ครุฑโรติ มาเนติ ปุเชติ, ตเทวาทาย
สยเมว ปฏิปชฺชติ, ตสฺมิณจ ตตฺรภูจฺจวาสีโน สมากเปตฺวา
อนฺวตฺตาเปสิ ฯ

: ยงฺกิญฺจิทฺติ รณโยม มงฺคลาวมงฺคลกรณํ ราชพิธิติ ทพย-
ภาสาย สณฺชานิตํ, สพฺพนตํ เยภุญฺเยน ยสฺมา จิตฺตํ ปุพฺเพ
อิมสฺมิ สยามรฺภูเจ ชตฺติยา เจว ราชานो รฺภูจฺจวาสี จ
พฺราหฺมณลฺทธิ สกฺกริสฺสุ ครุฑริสฺสุ มาเนสฺสุ ปุเชสฺสุ ยทา ปน
พฺุทฺธสาสนํ อิมิสฺสํ สุวณฺณณฺภูมิยํ สยามรฺภูจํ ปากฺกํ อโหสิ,
ตทา ตเทว สกฺกโรนฺติ ครุฑโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ,
ตสฺมา พฺุทฺธสาสนสฺส เจว พฺราหฺมณลฺทธิยา จ นิยาเมน
สมฺมิสฺสกํเยว การิตํ ฯ

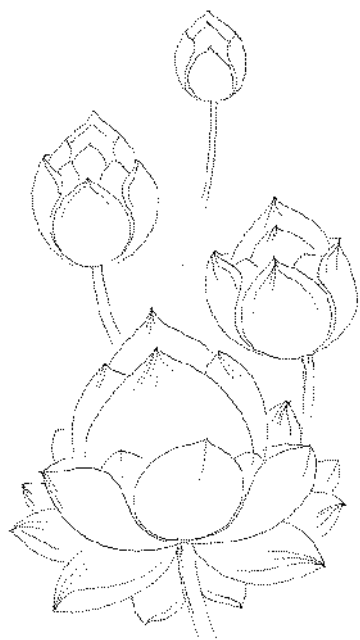
ความจริงการประโยค ย ต นี้ไม่สู้จะยุ่งยากและซับซ้อน
มากนัก เพียงให้รู้ความนิยมทางภาษาโดยศึกษาจากตัวอย่างในปกรณ์
ที่เป็นที่ยอมรับกันมาแต่โบราณเท่านั้น ก็สามารถแต่งตามได้โดยไม่ยาก

ขอให้ระลึกอยู่เสมอว่า ไม่พึงแต่งประโยค ย ต พร่ำเพรื่อซ้ำ
ซ้อนจนเกินความจำเป็น จนประโยคภาษามคธไม่สละสลวย เพราะจะ
รุงรังด้วย ย ต เท่านั้น และประโยค ย ต ที่แต่งซ้ำซ้อนและบ่อย

จนเกินไปนั้น อาจกลายเป็นเรื่องยุ่งยากในการแปล และการทำความเข้าใจเสียด้วยซ้ำไป นักศึกษาจึงควรพยายามหลีกเลี่ยงโทษในข้อนี้ด้วย

เบ็ดเตล็ด

ในบทส่งท้ายนี้จักว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ดต่างๆ ทั้งที่กล่าวไว้บ้างแล้วในบทต้นๆ ทั้งที่ยังมิได้กล่าวถึง ซึ่งเป็นข้อที่นักศึกษาชอบทำผิดพลาดบ่อยๆ เรื่องต่างๆ เหล่านี้จักรวมกล่าวไว้ในบทนี้เสียให้สิ้นเชิง ซึ่งถือว่าเป็นข้อปลีกย่อย หรือเป็นเกร็ดความรู้เล็กๆ น้อยๆ ที่นักศึกษาควรทราบไว้ แม้บางครั้งทำผิดพลาดไปแล้วจะไม่ถึงกับทำให้เสียคะแนนโดยตรง แต่ก็จัดเป็นผิดความนิยมของภาษา และไม่ทำให้เกิดความไพเราะในอรรถรสของภาษา

ข้อควรทราบ

๑. การเขียนศัพท์แยกกัน ระวังอย่าให้แยกเสียจนเสียรูปศัพท์ กลายเป็นฉีกศัพท์ไป ถ้าเป็นศัพท์เดี่ยวยาวๆ จะแยกศัพท์ไม่ได้ เช่น พาราณสีย์ จะเขียนว่า พารา- วัชรทัตบน แล้วต่อว่า ณสีย์... ในบรรทัดล่างไม่ได้ ถ้าเป็นศัพท์สมาสก็ให้แยกตรงที่ศัพท์ต่อกัน เช่น มหา-โมคคัลลาน์ ดังนี้ เป็นต้น

๒. เรื่องกาล ต้องระวัง ถ้าสำนวนบ่งกาลไว้ชัด เช่น อยู่ แล้ว ควร เป็นต้น ให้เรียงไปตามสำนวนนั้น ส่วนสำนวนว่า “จะ” อาจเป็นได้ทั้งปัจจุบันและอนาคต ต้องดูเนื้อความ หรือถ้าไม่บ่งกาลไว้ ก็ต้องพิจารณาดูที่ความเช่นกันว่าเป็นเรื่องอดีต หรือเรื่องปัจจุบัน และเกิดขึ้นประจำหรือไม่ เป็นต้น

๓. สำนวนว่า “ว่า” มีหลักการเรียง ๒ อย่าง ให้สังเกตดูที่ การพิมพ์ข้อสอบในภาษาไทย คือ

ก. ถ้าพิมพ์คำว่า “ว่า” กับคำต่อไป เว้นวรรคห่างกันแสดงว่า คำว่า “ว่า” นั้น มาจาก อิติ ศัพท์ ต้องประกอบเป็นประโยคคำพูด (เลขใน) เช่น

: เขาพูดว่า **แม่** ข้าพเจ้าก็จักไป

: โส “**อหฺมปิ คมิสฺสามิติ**” อาท ฯ

ข. ถ้าพิมพ์ คำว่า “ว่า” กับคำต่อไปติดกันโดยไม่เว้นวรรค แสดงว่า คำว่า “ว่า” นั้น มาจากภาวศัพท์ ให้เรียงเป็นสำนวนว่า “ซึ่งความที่แห่ง...” หรือ “ซึ่งความเป็นคืออัน...” เช่น

: ข้าพเจ้า**ไม่รู้ว่าท่าน**นอนอย่างนี้

: อหฺ **ตุมฺหากิ เอวํ นิปนฺนาทวํ** น ชานามิ ฯ (๑/๓๘)

ไม่ควรเรียงเสียยืดยาวว่า อหฺ ตุมฺเห เอวํ นิปนฺนาติ น ชานามิ ฯ

: เพราะอะไร เธอจึง**ไม่บอกฉันว่า** ครรภ์ตั้งขึ้นแล้ว

เป็น : กสฺมา มยหฺ คพฺภสฺส **ปติภูจิตฺทาวํ** น กเถสิ ฯ (๑/๔๓)

๙. เมื่อใช้พหูวนะ แทน เอกวนะ ในกรณีแสดงความเคารพ ต้องใช้ให้ตลอดเรื่อง และใช้ในทุกวิภัติทั้งเลขนอกเลขใน มิใช่ใช้บ้าง ไม่ใช้บ้างตามใจชอบ

๑๐. **ต ปัจจัย** นิยมใช้กับกัมมวาก และเหตุกัมมวากเท่านั้น จะใช้ในรูปกัตตวาก เช่น โส กम्म กโต ไม่ได้

อนุต ปัจจัย เป็นได้ ๓ วาก จะใช้เป็นกัมมวาก หรือเหตุกัมมวาก เช่น เทลีนฺโต กริยนฺโต การापियฺโต ดังนี้ไม่ได้ และ เมื่อใช้เป็นกิริยาของศัพท์อิติลึงค์ ต้องลง อี เครื่องหมาย อิต. เป็น กโรนฺตี เทเสนฺตี ไม่ใช่ลง อา เป็น กโรนฺตา เทเสนฺตา

มาน ปัจจัย เป็นได้ทั้ง ๕ วาก เมื่อเป็นอิติลึงค์ ต้องลง อา เป็นมานา เช่น กุรุมานา วุจฺจมานา

๑๑. คำว่า “คือ” ในสำนวนไทย มาจากศัพท์ว่า อิติ วเสนยทิที่ เสยฺยถิทิ และ กถิ

- **อิติ** นิยมเรียงส่วนย่อยไว้ข้างหน้าก็มี ข้างหลังก็มี และควบด้วย จ ศัพท์ หลัง อิติ (ดูวิธีเรียง อิติ ศัพท์ ประกอบ)
- **วเสน** ในชั้นประโยคต้นๆ นิยมแปลศัพท์นี้ว่า ด้วยสามารถ และในชั้นสูงๆ นิยมแปลว่า “คือ” วิธีใช้ให้นำส่วนย่อยของศัพท์หลังมาสมาสกับศัพท์ว่า วเสน ทั้งหมด เช่น
: พุทฺธธมฺมสงฺฆวเสน รตนตฺตยํ โลกเ อฺปฺปนฺนํ ฯ

- **ยทิท** ใช้แสดงส่วนย่อย ที่มีอย่างเดี่ยวกลายเป็นคำไขหรือคำอธิบาย และวางไว้หน้าศัพท์ที่เป็นส่วนย่อยนั้น เช่น

: เอตทคคํ ภิกฺขเว... ภิกฺขุณฺโณ, ยทิท...

: คหณํ เหนโต ภนฺเต, ยทิทํ มนุสฺสา ๗ (๒/๑๓)

- **เสยฺยถิท** เป็นสำนวนชั้นอรรถกถา ใช้แสดงส่วนย่อยที่มีหลายๆ อย่าง เช่น

: ตสฺมา ตํ ทิวสํ สตุถา ๗เปฯ อนุปฺพุทฺธิกํ กเถสิ
เสยฺยถิท? ทานกถํ ลีลกถํ ๗เปฯ (๑/๕)

: สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา **เสยฺยถิท** รุ
ปฺจุปาทานกฺขนฺโธ ๗เปฯ

- **กถิ** ตามปกติแปลว่า อย่างไร แต่สำนวนแปลว่า คือ ใช้ในกรณีที่จะแสดงเรื่องราว หรือจะอธิบายความให้พิสดารออกไป

๑๒. คำว่า “เพราะ” มาจากคำว่า โต ตต ตา ภาว และเหตุ มีรูปเป็น กรณโต กรณน กรณตต ตา กรณตตาย กรณภาเวน กรณเหตุ ระวังอย่าให้สับสน ระหว่าง ตต กับ ตา เช่น

: เพราะเหตุที่เขามา

จะใช้ว่า : ตสฺส อาคตฺตา หรือ ตสฺส อาคตตตตาย ไม่ได้

จะต้องเป็น : ตสฺส อาคตตตฺตา หรือ ตสฺส อาคตตตาย

๑๓. ระวังศัพท์ที่มีรูปคล้ายๆ กัน ถ้าไม่สังเกตให้ดี จะเห็นเป็น

ศัพท์ชนิดเดียวกัน หรือใช้แทนกัน ก็ได้ เช่น สมคค-สามคคิ, ปริหานิ-
ปริหาน เป็นต้น (ดูเรื่องการใช้ศัพท์ประกอบ)

๑๔. กิริยาที่มี อิติ ศัพท์ (เลขใน) เข้าด้วย มีวิธีเรียง ๒ แบบ
คือ

ก. ถ้าเป็นกิริยาอาชยาตคฺมพากยฺ จะเรียงกิริยานั้นไว้หน้า
หรือหลัง อิติ ก็ได้ เช่น

หน้า : โส **จินฺเตลิ** “อหฺมปิ คมิสฺสามิติ ฯ”

หลัง : โส “ตฺวํ คจฺฉาหิติ **อาห** ฯ”

ข. ถ้าเป็นกิริยา อนฺต มาณ ตฺวา ปัจจยฺ จะเรียงกิริยา
นั้นไว้หน้า อิติ ไม่ได้ ต้องเรียงไว้หลังอย่างเดียวเท่านั้น เช่น

: โส “อหฺมปิ คมิสฺสามิติ **จินฺเตตฺวา** อคฺมาลิสฺ ฯ (ถูก)

: โส **จินฺเตตฺวา** “อหฺมปิ คมิสฺสามิติ อคฺมาลิสฺ ฯ (ผิด)

๑๕. ต ลัพพนามที่เป็นทุตฺยาริภตฺติ จตฺตถิวิภตฺติ หรือ ฉฺฉฺฉฺฉิ
วิภตฺติ ทั้ง เอก.และพหู. ถ้าในประโยคนั้นมี อถ ศัพท์ อยู่ต้นประโยค
ให้ประกอบเป็นรูป นํ เน อสฺส เนสฺ และให้เรียงไว้หลัง อถ นั้น
แม้ว่าความจะอยู่ห่างจาก อถ ห่างจากบทที่ตนสัมพันธ์เข้าก็ตาม ให้
จำไว้เป็นแบบเลยว่า

● อถ นํ....

● อถ เน.....

● อถสฺส.....

● อถ เนสฺ.....

ไม่นิยมใช้ว่า อถ ตํ... อถ เต... อถ อสฺส..., อถ ตสฺส... อถ

เตล็ด...

๑๖. ศัพท์ลัทธิพนาม หรือศัพท์อื่นที่ขึ้นต้นด้วยสระ คือ มีอักษร “อ” อยู่ต้นศัพท์ ไม่นิยมวางไว้เฉยๆ นิยมเรียงสนธิเข้ากับศัพท์ข้างหน้าตน โดยเฉพาะถ้าอยู่ต้นประโยค ทำให้ดูสละสลวย ให้จำไว้เป็นแบบว่า

: อถสฺส	: อิตโต จิตโต จ
: วุตตมฺเหตํ	: อิมํ คากมมาห
: ตมฺปนเนตํ	: เอวเมว
: อิจฺเจตํ	: อถขวสฺส
: อถาปรํ	: เอตทโหสิ
: อเถโก	ฯ เปฯ

๑๗. ในประโยคภาววาจก กิริยาจะต้องเป็นกิริยาอักษัมธาตุนั้น

๑๘. ศัพท์ว่า ภนฺเต ใช้กับพระ หรือนักบวชเท่านั้น ใช้กับคฤหัสถ์ไม่ได้ศัพท์ว่า โภ โภนฺโต ภทฺเต ใช้ร้องเรียกคฤหัสถ์เท่านั้น ไม่ใช้กับนักบวช

๑๙. ศัพท์อาลปนະ ใช้เฉพาะในประโยคคำพูด (เลขใน) เท่านั้น ไม่มีใช้ในเลขนอก

๒๐. ศัพท์ว่า “อาห” มีเฉพาะในเลขนอกเท่านั้น ไม่ใช้ในเลขใน เช่น

- : เขากราบทูลว่า พระเถระพูดอย่างนี้พระเจ้าข้า
- : โส อาโรเจสิ “เถโร เอวมาห ภนฺเตติ ฯ อย่างนี้ไม่ได้

๒๑. ต ลัพพนาม ที่แปลงเป็น น มีรูปเป็น นั เน เนลล์ มีคติเหมือน เต เม โว โน คือ ห้ามเรียงไว้ต้นประโยค

๒๒. เมื่อนึกศัพท์ไม่ออก ห้ามแต่งศัพท์ล้อสนามหลวง ถือว่าผิดร้ายแรง เช่น

นกกระจาบ   แต่งเป็น   กจาปสกุโณ

ต้นกาทะทิง   แต่งเป็น   กาทกัทรุโกไซ

จักวาลนี้คับแคบนัก   แต่งเป็น   อิทํ จกุกวาฬิ อติคปุตํ

ฯลฯ

๒๓. ศัพท์กิริยาสมาส คือ ศัพท์นาม หรือคุณนามที่มาสมาสกับกิริยาที่มีรูปมาจาก กร กฤ ภู ธาตุ ต้องลง อี หรือ อิ เสมอ เช่น

: ยาน + กตา   เป็น   ยานีกตา

: พยุบุตร + กโรติ   เป็น   พยุบุตรีกโรติ

: จิตต + กตา   เป็น   จิตตีกตา

: พหุล + กโรติ   เป็น   พหุลีกโรติ

: อนุப்புพ + กตา   เป็น   อนุப்புพีกตา

: ธมม + กตา   เป็น   ธมมีกตา

: สิต + ภูโต   เป็น   สิติกภูโต

๒๔. ศัพท์ที่เขียนใกล้เคียงกัน แต่ความหมายต่างกัน ต้องสังเกตให้ดี เช่น

: อณฺฏตร แปลว่า เว้น เป็นอพยยศัพท์

: อัญตร แปลว่า อย่างใดอย่างหนึ่ง คนใดคนหนึ่ง เป็น
ศัพท์นาม

๒๕. นิบาต คือ ปี อปิจ เอว อิว ให้เขียนติดกับบทหรือ
ศัพท์ที่ตนกำกับเลย เป็น วิสาขปิ คจจนฺโตปิจ เอวเมว การณมิว
เป็นต้น ส่วน ว ที่แปลว่า เทียว ให้ห่างนิดหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้สับสนกับ
อิว เมื่อเข้าสมาส

๒๖. การเขียนพยัญชนะสังโยค ต้องเขียนให้ถูก อย่าให้สังโยค
ผิดวรรคอักษรกัน เช่น เขียนว่า อานิสฺโส นิสฺสฺสเยน กุลวงฺโส
อุตุลาโห ตณฺหิ ตงฺปน เป็นต้น

๒๗. ศัพท์ อวฺตุตทกมฺม (ซึ่ง) ที่เข้ากับศัพท์กิตก์ ประกอบด้วย
ณฺวฺ ตฺย ปัจจํย ออย่าลืมต้องแต่งเป็นรูปฉัฏฐีวิภคิตติ เช่น สทฺทปาปสฺส
อกรณํ เป็นต้น (เรียกว่า แปลหักฉัฏฐีเป็นกรรม)

๒๘. ศัพท์สมาสนิยมทั้งต้องสังโยค และไม่ต้องสังโยค ศัพท์
ใดนิยมศัพท์ใด ไม่นิยมอย่างไร ต้องกำหนดให้ดี เช่น ปุณฺณํ + เขตฺตํ
นิยมสังโยคเป็น ปุณฺณกฺเขตฺตํ ไม่ใช่เป็น ปุณฺณเขตฺตํ เป็นต้น

๒๙. ศัพท์ที่ประกอบด้วย ตฺย ปัจจํย เช่น กาทฺยฺ คนฺตฺย ถ้าทำ
หน้าที่เป็นประธานในประโยค กำหนดให้เป็น นปฺ.เอก. กิริยาจึงต้อง
ประกอบเป็นรูป นปฺ.เอก. ตามด้วย เช่น

: อิทานิ มยฺหํ คนฺตฺยฺ ยุตฺตํ ฯ

๓๐. คำว่า “ควร” มาจากศัพท์กิริยา ก็มี มาจากศัพท์นาม ก็
มี มีวิธีที่พอกำหนดได้ดังนี้

ก. ถ้ายกประธานประกอบด้วย ตู๋ ปัจฉัย กิริยาว่า ควร
ใช้ยุดต์ และ วรรณุตติ

: อิทานิ มยหิ คนตุ๋ ยุดต์ ฯ

: น มยหิ เอวี่ กาทุ๋ วรรณุตติ ฯ

ข. ถ้ายกประธานประกอบด้วย ยุ่ ปัจฉัย กิริยาว่า ควร
นิยมใช้ ยุดต์ เท่านั้น ไม่นิยมใช้ วรรณุตติ เช่น

: มยหิ สสุรสสุ วจเนน ปจฺมเมว คมนิ น ยุดต์ ฯ

(๓/๖๓)

ค. ถ้ามีนาม หรือสัพพนามเป็นประธานในประโยค ไม่ใช้
ยุดต์ และ วรรณุตติ เป็นกิริยาคุณพากย์ แต่ใช้กิริยาว่า อรหติ หรือศัพท์ว่า
อนุจฉวิโก เป็นต้น เช่น

: น โส กาสาวมรหติ ฯ (๑/๗๓)

: นยิหิ เทวทตฺตสฺส อนุจฉวิกิ (๑/๗๑)

๓๑. บทวิทิกมม (ให้เป็น, ว่าเป็น) ถ้าเข้ากับกิริยาที่เป็นกัตตุวาจก
และเหตุกัตตุวาจก ต้องประกอบด้วยทุติยวิภัตติ ถ้าเข้ากับกิริยา ที่
เป็นกัมมวาจกและเหตุกัมมวาจก ต้องประกอบด้วย ปฐมวิภัตติ เช่น

กัตตุ : น สกฺกา วิหาริ ตฺจฉฺฉ กาทุ๋ ฯ (๔/๕๖)

กัมม : อาม มหาราช, (สา) ภิกฺขุณฺณจ เม อนฺกุเกสิกา

กตา โลกุตฺตรกฺขุมฺพสามินิ จ ฯ (๔/๔๒)

๓๒. บทอนภิตกัตตา (อัน) ที่สัมพันธ์เข้ากับ ต ปัจฉัย กัมม
วาจก นิยมเรียงเป็นรูปฉฐวิภัตติ

๓๓. อาลปนะทุกศัพท์ไม่นับเป็นประโยค คือ เมื่ออยู่ต้นประโยค จะเรียงนิบาต พวก ทิ จ ปน ไว้ถัดมา โดยถือว่ามีอาลปนะนำหน้าแล้วไม่ได้

๓๔. การใช้ศัพท์ ต้องให้เสมอกันทั้งประโยคหน้า ประโยคหลัง หรือในประโยคเดียวกัน แต่ข้อความครบด้วย จ ศัพท์ เช่น ใช้ อนุต ก็ อนุต เหมือนกัน ใช้ มาน ก็ มาน เหมือนกัน ใช้ น ปฏิเสธ ก็ น เหมือนกัน ไม่ใช้สลับสกัน เป็น อนุต บ้าง มาน บ้าง น บ้าง อ บ้าง เช่น

: อนุรุธเณ ปน เนว วิหิ โภฏฐเณตา น ฆตตัม
ปเจนตา วา วฑูเตนตา วา ทิฏฐปุพพา ฯ (๑/๑๒๗)

ไม่ใช่ : อนุรุธเณ ปน เนว วิหิ โภฏฐเณตา น ฆตตัม
ปจมานา วา วฑูเตนตา วา ทิฏฐปุพพา ฯ

หรือ : อฏฺฐาย เต ปจฺจุคฺคมนํ ฆตฺตุนฺติ ฯ **น ฆต**
 ฆนฺเตติ ฯ (๑/๓๖)

ไม่ใช่ : อฏฺฐาย เต ปจฺจุคฺคมนํ ฆตฺตุนฺติ ฯ **อฆต** ฆนฺเตติ ฯ
 (หรือ **น ฆโรมิ** ฆนฺเตติ ฯ)

ข้อควรปฏิบัติในการสอบ

การสอบ ถือว่าเป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายของการศึกษา ในแต่ละปีแต่ละชั้น เป็นการวัดผลว่าผู้เรียนมีความรู้เพียงใดแค่ไหน มีความสามารถเหมาะสมกับภูมิชั้นนั้นๆ หรือไม่ เพราะการสอบเป็นการตัดสินว่า ผู้นั้นสมควรได้รับการพิจารณาให้เลื่อนชั้น เลื่อนประโยคได้

ดังนั้น การสอบ จึงถือว่าเป็นกิจอันสำคัญสุดท้ายที่นักศึกษา จะต้องตระหนักให้ดี ไม่ควรทำเล่นๆ หรือ ทำเป็นเล่น แบบที่พูดกันสนุกๆ ปากว่า “สอบได้เป็นเรื่องตลก สอบตกเป็นเรื่องธรรมดา” เพราะการทำเช่นนั้น นอกจากจะไม่ให้ผลดีอะไรแก่ตัวผู้สอบแล้ว ยังเป็นการสิ้นเปลืองทั้งเวลา และทรัพย์สินด้วย

ในการปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลดีนั้น ผู้ศึกษาพึงดำเนินตามข้อปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

ข้อปฏิบัติก่อนสอบ

๑. พึงดูหนังสือให้เสมอดั้นเสมอปลายมาตั้งแต่ต้นปีการศึกษาและดูให้หมดดูให้ละเอียดทุกๆ บรรทัด ทุกเรื่องและทุกเล่ม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องยากเรื่องง่าย ไม่ควรประมาทว่าเรื่องนี้ ตอนนี้ง่าย จะไม่ต้องดูก็ได้ เพราะปรากฏว่ามีผู้สอบตก เพราะข้อสอบง่าย ๆ มากมาแล้ว

๒. พึงฝึกฝนทำแบบฝึกหัดบ่อยๆ พึงเขียนบ่อยๆ จะได้เคยชิน หากศึกษาวิชาแปลไทยเป็นมคธเอง พึงหัดเรียนจากภาษาไทยที่เขาแปลไว้แล้ว เช่น “เผด็จ” เป็นต้น ไม่ควรดูแต่ภาษาบาลีอย่างเดียว

๓. พึงมีความมั่นใจในการสอบทุกครั้งว่า การสอบครั้งนี้แม้จะเป็นครั้งแรก ก็ไม่เลือบ่ากว่าแรงไปได้ เพราะศึกษามาดีแล้ว ครูอาจารย์ได้ฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว หรือหากเรียนด้วยตนเอง ก็ให้คิดว่า ได้ฝึกมาจนชำนาญแล้วเช่นกัน อย่าคิดว่ายากจนเกินไป เพราะถ้ายากเกินไปจริงแล้ว ก็คงไม่มีผู้สอบได้เลย

๔. ก่อนสอบสักประมาณ ๑ อาทิตย์ พึงรักษาสุขภาพให้ดี ไม่พึงวิตกกังวลต่างๆ ไม่พึงสมบุกสมบันโหมดูหนังสือหนักจนเกินไป พึงบำรุงร่างกายให้ดี ท้องอย่าให้ผูก ยิ่งถ่ายยาสักอาทิตย์ก่อนสอบยิ่งดี

๕. ก่อนสอบสักวันสองวัน อาจหยุดดูหนังสือทั้งหมดเลยก็ได้ เพื่อพักผ่อนสมองให้เต็มที่ หรือจะดูก็ดูเพียงให้ผ่านๆ ตาเท่านั้น ไม่ควรดูเพ่งเล็งเอาจริงเอาจังจนเกินไป เพราะสมองจะรับไม่ไหว ทำให้ปวดศีรษะได้

๖. เตรียมอุปกรณ์การสอบให้พร้อม คือ ปากกาสีดำ หรือสีน้ำเงิน ๒ ด้าม ไม้บรรทัด ยางลบ กระดาษฟูลสแก็บ โดยเฉพาะกระดาษนั้น ควรเลือกชนิดดี หนา ขาว สะอาด ทดลองเขียนดูเสียก่อนว่าจะไม่ซึม

๗. ฉันทัดตาหาร อย่าให้มาก หรือ น้อยนัก ขนาดพออืมเป็นใช้ได้ เพราะถ้าอืมนักจะทำให้อึดอัด และเสียพลังย่อยมาก ทำให้เพลียง่าย ถ้าอืมนักก็ทำให้เพลียหมดแรงถึงเป็นลมได้

๘. ไปถึงสนามสอบก่อนเวลา อย่างน้อยครึ่งชั่วโมง เพื่อเตรียม

ตัวเตรียมใจ มีให้ตื่นเต้น และไม่รีบร้อนจนเกินไป

๙. ก่อนเข้าห้องสอบ ควรได้สวดมนต์ไหว้พระ และฟังโอวาทด้วยความตั้งใจ และด้วยความเคารพร่วมกับผู้สอบอื่นๆ เพราะการตั้งใจทำความดีแต่ต้น จะส่งผลดีตามมาภายหลัง

๑๐. รับหัวกระดาษเลขที่นั่ง แล้วเข้าห้องสอบด้วยอาการอันเคารพ สำรวม นุ่งห่มเรียบร้อย ไม่ส่งเสียงเอะอะโวยวาย หรือทำสิ่งเสียมณสาธูปในห้องสอบ

๑๑. ควรตั้งสติให้มั่นคงขณะรอรับปัญหา อย่าคิดว่าขณะนั้นกำลังจะเข้าสู่ศึกสงคราม เพื่อเอาแพ้เอาชนะกัน จนถึงกระลับกระสายเหงื่ออกแตก หรือปวดเบากระทันหัน ทรมานทั้งกายทั้งใจ

ข้อปฏิบัติในขณะที่สอบ

๑. เมื่อรับปัญหาแล้ว ไม่พึงรีบอ่าน หรือรีบลงมือตอบทันที พึงตรวจดูปัญหาเสียก่อนว่ามีกี่หน้า ปัญหามีครบตามที่ออกหรือไม่

๒. ก่อนอ่าน หรือดูปัญหา พึงพิจารณาสภาพจิตใจตัวเองก่อน ว่ายังกระลับกระสาย ใจเต้นแรง หรือยังตื่นเต้นอยู่หรือไม่ ถ้ายังเป็นอยู่ ให้วางปัญหาไว้เสียก่อน นั่งหลับตา หายใจเข้าปอดแรงๆ รอจนจิตใจปกติ สงบระงับดีแล้ว จึงพลิกปัญหาออกดู

๓. พึงอ่านปัญหาให้หมดทุกข้อทุกตอนเสียก่อน โดยอ่านช้าๆ พร้อมทั้งคิดหาคำตอบไปในตัว จะคิดได้หรือไม่ก็ได้ ก็ให้อ่านผ่านให้ตลอดอย่าหยุดคิด เพื่อหาคำตอบให้ได้ในขณะนั้น จะทำให้เสียเวลามาก

๔. ถ้าเห็นปัญหานั้นเป็นปัญหาที่ตนได้ดูมาพอดี หรือเก็งไว้ถูก และคิดว่าทำได้แน่นอน ก็อย่าตื่นเต้นดีใจจนเกินไป จะทำให้เกิดความประมาท พลังเพลอ และผิดได้ง่าย เพราะเมื่อมัวแต่ดีใจ จึงทำให้ลืมสังเกต ลืมใช้ปัญญาพิจารณา หรือขาดความละเอียดลอบไป

๕. ถ้าเห็นปัญหานั้นเป็นปัญหาที่ไม่ได้ดู ไม่ได้ศึกษาผ่านตามา จากครูอาจารย์เลย ก็อย่าตกใจ หรือวิตกกังวลจนเกินไปจะทำให้กำลังใจตก และเกิดความท้อแท้ ไม่อยากตอบ ไม่อยากทำ เป็นสาเหตุให้สอบตกตั้งแต่ยังไม่ทำ ควรตั้งใจเสียใหม่ว่าถึงจะไม่ได้ดูมา แต่ก็จะพยายามใช้สติปัญญา ความรู้และความสามารถทั้งหมดตอบ แม้จะไม่ถูกต้องตามแบบ ก็ขอให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์อย่างนี้ก็อาจสอบได้เหมือนกัน

๖. ไม่พึงเขียนคำตอบลงในกระดาษตอบทันที เพราะเมื่อเขียนผิด หรือเขียนตกจะทำให้ต้องขีดฆ่า ลบทิ้ง เปื้อนเปราะอะ พึงตอบลงในกระดาษร่างก่อน ยกเว้นผู้ที่เขียนหนังสือตัวโต และเขียนช้ามาก หากร่างเสียก่อนเขียนในใบตอบอีกที อาจทำให้ไม่ทันเวลา อย่างนี้ก็ให้เขียนลงในใบตอบจริงเลย

๗. การเขียนร่าง ไม่ควรเขียนบรรจงเกินไป เขียนพอให้อ่านรู้เรื่องพออ่านได้ แต่ไม่ควรเขียนหวัดเกินไป หรือเขียนละคำไข่มากเกินไป เพราะบางครั้งอาจมีความจำเป็นต้องส่งร่างเป็นใบตอบจริงก็ได้ เช่น ในกรณีทำไม่ทันเวลา เป็นต้น

๘. ในขณะร่างนั้น หากติดคิดไม่ออกในศัพท์ใด วรรคใด หรือประโยคใด ไม่ควรเสียเวลานั่งคิดเฉพาะตรงนั้นนานจนเกินไป ควรข้าม

ไปทำตอนต่อไปก่อน โดยเว้นตรงที่ติดนั้นไว้ ทำเสร็จแล้วจึงค่อยกลับมาคิดใหม่ ถ้ายังคิดไม่ออก ก็ให้เขียนในใบตอบจริงไปก่อน เว้นว่างสำหรับเติมที่ยังคิดไม่ออกไว้พอสมควร ถ้าไม่ทำดังนี้จะทำให้ตกเวลาน่าเสียดาย

๙. เมื่อร่างเสร็จเรียบร้อยหมดแล้ว ให้หยุดพักสมองสักระยะหนึ่งจะออกไปทำธุระหนัก เบา หรือนั่งอยู่กับที่ ก็ได้

๑๐. เมื่อได้พักพอควรแล้ว ให้ตรวจดูร่างที่ทำเสร็จแล้ว โดย

- ตรวจดูว่าทำเกินปัญหาสนามหลวง ซึ่งบางที่ท่านตัดตอนออกหรือไม่
- ตรวจดูว่าทำครบทุกบรรทัด ทุกประโยคหรือไม่
- ตรวจดูประธาน กิริยาในระหว่าง กิริยาคุณพากย์ ว่าเป็นวจนะ เป็นบุรุษเดียวกันหรือไม่
- ตรวจดูหลักไวยากรณ์ หลักสัมผัส และหลักการเรียงว่าถูกต้องดีหรือไม่
- ตรวจดูว่า ศัพท์ที่ใช้ถูกต้องตามสำนวนหรือไม่

๑๑. เมื่อตรวจดูแล้ว พบข้อบกพร่องข้อใดให้รีบแก้ไขทันที แต่อย่าลืมว่า **“ความคิดครั้งแรกย่อมดีกว่า และถูกต้องกว่าความคิดครั้งหลังเสมอ”** เพราะฉะนั้น หากคิดแก้ไขประโยคใหม่ หรือใช้ศัพท์ใหม่ ต้องพิจารณาให้รอบคอบเป็นพิเศษ เพราะปรากฏว่าที่ทำครั้งแรกไว้นั้นถูกต้องแล้ว แต่แก้ไขใหม่กลายเป็นผิดไป ดังนี้ก็มี

๑๒. เมื่อตรวจร่างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้ลงมือเขียนในกระดาษ

คำตอบจริง โดยเขียนแบบตัวบรรจงให้อ่านง่ายชัดเจน เขียนเว้นบรรทัด เขียนหน้าเดียว และเว้นวรรคตอนให้ดูสวยงามเสมอกันไปทุกวรรค

๑๓. การเขียนแยกศัพท์ ต้องระวังแยกให้ถูกต้องตามหลัก ถ้าเป็นศัพท์ยาวแยกไม่ได้ ก็ให้เว้นว่างไว้ ไปเขียนในบรรทัดใหม่ดีกว่าจะฉีกศัพท์

๑๔. การเขียนต้องเขียนให้ชิดเส้นคั่นหน้า และชิดขอบกระดาษด้านขวามือ ไม่ใช่ปล่อยโล่งทั้งซ้ายขวา สลับกันไปมา เป็นการสิ้นเปลืองโดยใช้เหตุและมองดูไม่สวยงาม เพราะไม่ได้แนวกัน

๑๕. ควรรักษาความสะอาดให้มากที่สุด หากมีลบ ขูด ข่าต้องทำโดยระมัดระวังเป็นพิเศษ ให้ดูเป็นระเบียบไม่ใช่ลนจนกระดาษฉีกขาดหรือมองดูสกปรกเลอะเทอะไปหมด หากมีตกเติมอย่างไร ก็ให้ทำเครื่องหมายให้ชัดเจน

๑๖. เมื่อจบประโยคใหญ่แล้วนิยมทำเครื่องหมาย “ฯ” ไว้ท้ายประโยคไม่นิยมปล่อยว่างๆ หรือใช้เครื่องหมาย . เหมือนในหนังสือแบบเรียน แต่ถ้าจบประโยคใหญ่แล้ว ยังมีประโยคต่อมามากโดยใช้ประธานเดียวกับประโยคต้นนิยมทำเครื่องหมาย , แทน ฯ จนจบประโยคตอนนั้น แล้วจึงใส่เครื่องหมาย ฯ

๑๗. ในประโยคเลขใน นิยมทำเครื่องหมาย “ (อัญประกาศเปิด) ไว้ต้นประโยคด้วย เพื่อให้ทราบชัดว่าประโยคเลขใน เริ่มต้นที่ตรงไหน แต่ไม่นิยมทำเครื่องหมาย ” ไว้ท้าย เมื่อจบประโยคแล้ว เพราะมี อิติ ศัพท์ เป็นเครื่องหมายบอกอยู่ เช่น

: คจณนตา จ “ทหระสามเณรฉา โน หตเถ โอลเกสสนตตี
ตุจณหตถา น คตปฺพุพา ฯ

๑๘. เมื่อเขียนคำตอบลงในใบตอบเสร็จแล้วให้อ่านตรวจทานอีกครั้งหนึ่งก่อน แล้วจึงตรวจทานกับภาษาไทยตาม ข้อ๑๐. อีกครั้งหนึ่งถ้ามีเวลาพอจะอ่านทานซ้ำๆ อีกครั้งหนึ่ง ก็ได้

๑๙. นิยมเขียนหมายเลขบ่งจำนวนกระดาษใบตอบที่ทำส่งไว้ที่มุมบนด้านขวามือ เพื่อแสดงว่าได้ส่งใบตอบจำนวนกี่แผ่น จะเป็นการง่ายต่อการเรียงใบตอบ และหากสูญหายตกหล่นไป ก็จะหาได้ง่ายหรือทราบได้ง่าย

๒๐. เมื่อจะส่งใบตอบ ให้เขียนบัตรประจำตัวสอบที่ได้รับแจกไว้ให้เรียบร้อยก่อน แล้วก๊อปปี้ติดกับใบตอบ นำไปส่งให้กรรมการ โดยลงชื่อในใบรับใบตอบนักเรียนก่อน เพื่อแสดงหลักฐานว่าตนได้ส่งใบตอบแล้ว

ข้อปฏิบัติหลังจากสอบแล้ว

๑. เมื่อส่งใบตอบแล้ว ให้ออกจากห้องสอบทันที เมื่ออยู่นอกห้องสอบ หากเปิดแบบดูรู้ว่าตนทำผิดพลาดไป ก็ไม่ควรแสดงอาการตกใจ หรือโวยวายออกมาว่าตนทำผิดอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะจะทำให้กำลังใจตก ไม่คิดจะสอบในวันต่อไปอีกหรือวันต่อไป อาจทำไม่ได้ดีเท่าที่ควร เพราะท้อใจเสียแล้วว่าถึงอย่างไร ตนตกแน่แล้วแต่วันแรก ข้อนี้ไม่แน่เสมอไป เพราะข้อที่ตนเห็นว่าผิดนั้น อาจเป็นถูกต้อง

ในสายตาของกรรมการก็ได้ จึงควรสงบจิตใจ และสติอารมณ์ไว้ดีกว่า

๒. เมื่อตรวจดูว่าตนทำถูกต้องหมด ก็ไม่ควรดีใจตื่นเต้นจนเกินไป เป็นเหตุให้ประมาท ทำให้ผิดพลาดในวันต่อไปได้

๓. เมื่อกลับถึงที่พักอาศัย ควรรงน้ำให้สบายใจก่อนพักผ่อน ให้สมองหายตึงเครียดสักครู่ หรือเดินออกกำลังกายสูดอากาศสบายๆ พอควรแก่เวลา แล้วค่อยมาเริ่มดูตำราวิชาที่จะสอบต่อไป

๔. เมื่อสอบเสร็จหมดทุกวิชาแล้ว ไม่ควรวิพากษ์วิจารณ์ข้อสอบ ในทำนองเสียๆ หายๆ หรือทำนองดูแคลนว่าไม่เข้าท่า น่าจะออกอย่างไร่นอย่างนี้ เพราะนั่นเท่ากับเป็นการลบหลู่ครูอาจารย์ หรือพระพุทธรูปอันอาจเป็นเหตุให้เกิดภัยอันตราย ไม่โดยตรงก็โดยอ้อมได้ หรือแพ้ภัยตัวเองได้

๕. เมื่อถึงวันตรวจข้อสอบบาลีประจำปี คือ ตั้งแต่วันแรม ๒ ค่ำถึงแรม ๖ ค่ำ เดือน ๔ รวม ๕ วัน พึงตั้งใจทำวัตรสวดมนต์ ตั้งกัลยาณจิต แผ่เมตตาถึงกรรมการผู้ตรวจ ด้วยอำนาจเมตตาจิตนั้น อาจทำให้จิตใจกรรมการอ่อนโยนบังเกิดเมตตา ไม่เก็บคะแนนหุยมหิมในที่ผิดไม่รุนแรง หรือผิดเพราะความพลั้งเผลอ

๖. เมื่อประกาศผลสอบแล้ว ถ้าสอบตก ก็ไม่พึงโวยวายโทษนั้นโทษนี้ แม้แต่ตัวเองก็ไม่ควรโทษ แต่ควรจำไว้เป็นบทเรียนว่าที่ตนตกนั้น เพราะอะไร เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขตนเองต่อไป

๗. เมื่อสอบได้ พึงหาเครื่องสักการะตามแต่จะหาได้ ไปคารวะครูอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ จนสอบไล่ได้ เป็นการ

ไหว้ครูไปในตัว อย่าทรงตนว่าที่สอบได้ เป็นเพราะความสามารถของ
ตัวเองฝ่ายเดียว ครูอาจารย์ที่สอนมาไม่ให้อะไรมากมายนัก ถึงกับจะ
ต้องไปบูชาสักการะ เพราะความคิดเช่นนั้น เป็นการลบหลู่คุณ ครู
อาจารย์ อันจักลบความรู้ที่ครูอาจารย์นั้นๆ เคยประสิทธิ์ประสาทไว้ด้วย
ทั้งจะหาความเจริญในอนาคตไม่ได้ด้วย

ข้อควรปฏิบัติต่างๆ ดังกล่าวมานี้ เป็นข้อเสนอแนะต่อนักศึกษา
ว่าควรทำ มิได้บังคับว่าต้องทำ ซึ่งหากแม้นักศึกษาจะไม่ทำ ก็ไม่มี
โทษผิดอันใด แต่ถ้าทำแล้ว ก็มีประโยชน์มิคุณแก่ผู้กระทำ เหมือนยา
บำรุง ไม่ใช่ยารักษาโรค ใครทานเข้าไปก็ทำให้ผู้นั้นมีกำลังแข็งแรง
สามารถต่อต้านโรคภัยไข้เจ็บได้ และมีพละนามัยสมบูรณ์ดี ใครไม่ ทาน
ผู้นั้นก็ไม่ได้ประโยชน์จากยานั้น ฉะนั้นแล

